

Հայկական գիտահետազոտական հանգույց Armenian Research & Academic Repository

Սույն աշխատանքն արտոնագրված է «Ստեղծագործական համայնքներ
ոչ առևտրային իրավասություն 3.0» արտոնագրով

**This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial
3.0 Unported (CC BY-NC 3.0) license.**

Դու կարող ես.

պատճենել և տարածել նյութը ցանկացած ձևաչափով կամ կրիչով
ձևափոխել կամ օգտագործել առկա նյութը ստեղծելու համար նորը

You are free to:

Share — copy and redistribute the material in any medium or format

Adapt — remix, transform, and build upon the material

225

1876

825

7-44

825

6 NOV 2011

744 ԱՍՏՈՒԹԻՒՆ
ՌՈՊԷՆՍՈՆԻ

ՔՈՒՒԶՕԷ

ԹԱՐԳԱՆԵԱՅ Ի ԳԱՂՂԻԱԿԱՆԷ

ՄԻՆԱՍ Վ. ԲԺՇԿԵԱՆ

Ի ՄԻԹԱՐԵԱՆ ՈՒԽՏԷՆ

ԶՈՐՈՐԴ ՏՊԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Ի ՎԵՆԵՏԻԿ
Ի ՍՈՒՐԲ ՂԱԶԱՐ

1876

ՀԱՅԿԱՍՏԱՆԻ
ԿՈՆՍՏԱՆՍ
ԵՍՏԱՆԻ
ԵՍՏԱՆԻ

6191

92
131.

~~1558~~

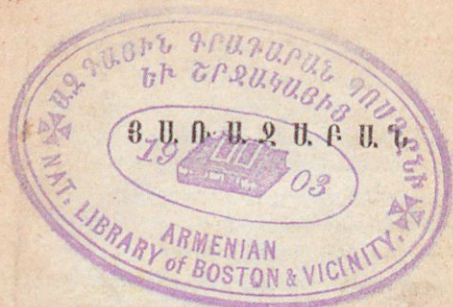

1830
41

1830-1831

02 MAR 2013

133

Փիլիսոփաներն ըսին թէ ամէն մարդ միակերպ
ստեղծուած է. ամենուն հոգին և բնական կառա-
րելու թիւնն մէկ է. միայն կրթութիւնն ու քաղա-
քավարութիւնն է որ մարդ մարդէ և խելք խելքէ
կորոշէ. որը շատ որը քիչ կատարեալ կընէ, որ
ըսել է թէ մարդս կրթութեամբ ամէն կատարելու
թիւն կրնայ ստանալ. և առանց կրթութեան ան-
քաղաքավար մնալով մարդկութենէն կելլէ, անաս-
նոց կարգը կը մտնէ:

Ահա զայս ճշմարտութիւնը յայտնի կընէ Ռու-
սկէնտին վարքը. որ անկրթ մնալով սուսկից որ
հասաւ, և Եւրոպային մէջ մեծնալով ինչ կերպ
թանձրամիտ և անհնազանդ մնաց: Իսկ անմարդա-
բնակ երկիրները այն խեղճ առանձնութեան մէջ
զինքը կրթելով որչափ կատարելութիւն ստացաւ:
Ահա մէկ հայրն մը եղաւ, որ ամէն վիճակի մէջ և
զոյնները կրնան մէջը նայիլ: Ուստի այս պատմու-
թիւնը ոչ միայն մարդկային մտաց ուժը, այլև բո-
լոր աշխարհքին զկազաւածները, և օրորմէն վիճա-
կը, նաև յարող և ճախորդ բարքը կը նկարէ ամե-
նուն առջին:

6974 - 70

Մերոց կը սորվեցնեն աստուած պաշտուած թիւն
 և անխառն երկրայն աստուած թիւն: Մնորոց կը քարո-
 ղէ՛ չափով սիրել զաւտակնին, երես չի տալ, և ջա-
 նալ թէ բարի օրինակով և թէ կրթու թեամբ առա-
 քինի և ուսուցման հան ընել զանոնք քաղաքավար
 մեծցընելով: Երկրաստորոց կը սորվեցնեն համբե-
 բու թիւն և համակերպութիւն, անանկ որ սրչափ
 մեծ թշուառութեանց մէջն ի յնին՝ չի յուսահա-
 տին. այլ միշտ Աստուծոյ սպաւինելով աշխատին
 ջանան յաղթել ձախորդ բաղդին, մինչև որ յաջո-
 ղութիւնը գանեն:

Մանկանց կը խրատեն, որ ամենեւին ժամանակին
 պարսպ չանցընեն. զիչէր ցորեկ ջանան բան սոր-
 վելու. նաև խելացի գիտուն մարդկանց քովէն չի
 պահտին. որպէս զի ատենն որ անցնի չի զլջան ան-
 օգուտ: Իսկ տղոց կը պատուիրեն, որ ամենայն
 կերպով ծնողաց հնազանդ ըլլան. միշտ բարի բա-
 ներ սորվին, ու կրթութեամբ աղէկ մեծնան: Ա-
 սոր համար եւրոպացի գիտունները այս գիրքը՝ ե-
 թեւելի խրատական գրքերուն կարգը գրին, և գրե-
 թէ ամէն լեզուի մէջ թարգմանեցին. և զանազան
 կերպով շարագրեցին մանկանց կրթութիւն տա-
 լու համար: Որովհետև Ռուսկէնան աստուերկու
 սարի անբնակ կղզիին մէջ մտալով Ամերիկա, մար-
 դուս ամէն պէտք եղած բաները հնարեց, և որպէս
 կատարեալ աստուածապաշտ ձախորդ բաղդին
 տանելով այն ողորմելի աւանձնական կեանքը ան-
 ցուց, անանկ զարմանալի եղանակաւ որ մէկ մար-
 դուն բոլոր քաջածնէրը այս գրքիս մէջ՝ կրնան ըլ-
 լալ հայլի մը բովանդակ աշխարհքիս փոփոխական
 պատահմանքներուն:

Այս պատճառաւ երբոր այս գիրքը առջի ան-
 դամ անդղիւրէն տպեցին տարը հաղար օրինակ մէ-
 կէն ծախուեցաւ, անկէ ետև ամէն աշխարհք տա-
 րածուեցաւ: Բայց այն առջի գրուած պատմու-
 թեան ոճը ընդարձակ ըլլալով, 1779ին գերմանա-
 ցի երևելի գիտուն մը ոճը փոխելով համառօտեց-
 և աւելորդ պարագաները ձգելով գեղեցկացուց
 պատմութիւնը: Ուստի առջի պատմութեանէն որո-
 չելու համար նոր Ռուսկէնան անուանեց:

Առջի պատմիչը այսպէս կը վկայէ. «Այս պատ-
 » մութիւնը, (կրտէ), թէպէտ շատ զարմանալի
 » է, բայց չինձու ձևացուցած բան չէ. այլ ճշըւ:
 » մարիտ պատմութիւն է, և բարոյական խրատ
 » ամէն մարդու»: Առջի գրուած պատմութեան
 մէջ ընդարձակ կը գնէ Ռուսկէնանին օրագրութիւ-
 նը. որ ամէն օր գլխուն եկած բաները՝ իրեն ծա-
 ուէ չինած օրացուցին վրայ կը նշանէ եղեր. ու ետ-
 քը գրիչ թուղթ որ գտաւ՝ բոլորը կարգի դրաւ
 գրեց ամէն պարագաներով:

Մակայն աւելի օգտակար և անորոժեղ եկաւ մե-
 զի այս համառօտը թարգմանել. քան թէ ընդար-
 ձակը. թէպէտ անդ անդ ծանօթութեան մէջ օրա-
 գրութեանէն ալ պէտք եղած բաները նշանեցինք, և
 վերջն ալ յաւելուած ըրինք Ռուսկէնանի մտա-
 ցած վարքն ալ պատմելով. որպէս զի մեր մանկանց
 փորձակը բանանք, որ աւելի ջանան բան սոր-
 վել, նաև Ռուսկէնանի վարքը իրենց խրատ ընե-
 լով առաքինի ըլլան:

Պ Ա Տ Մ Ո Ւ Թ Ի Ի Ն

Ռ Ո Պ Է Ն Ս Ո Ն Ի Ն

Ա. Գ Ի Պ Ո Ւ Ա Մ

Սմայուրկ քաղաքը մարդ մը կար Ռոպէն-
սան* անունով, որ իրեք որդի ունէր. ան-
դրանիկը զինուորդուեցաւ, և ետքը մեռաւ.
պատերազմի մէջ Գաղղիացւոց զէմ** :
Երկրորդ որդին ուղեց ուսումնական կար-
դացող ըլլալ. բայց որ մը չատ խմելով՝
կուրծքի հիւանդութիւն եկաւ վրան. վեր-
ջապէս դուխը չաղատեց մեռաւ: Մնաց
պզտի որդին որ կըսուէր Քոխզօտ Ռոպէն

* Ռոպէնսանին առջի գրուած պատմութիւնը
այսպէս կը սկըսի. Ես ծնած եմ յամիտեառն 1632.
հայրս էր Անդղեյ Եօրք քաղքէն. վաճառականու
Թեամբ եկաւ հոս մօրս հետ պատկուեցաւ. բայց
մօրս ցեղին անունը՝ Ռոպէնսան ըլլալուն համար,
մէնք ալ կոչուեցանք, Թէպէտ իմ անունս էր
Քոխզօտ:

** Սմայուրկ է մեծ քաղաք գեղեցիկ և հարուստ,
250 հազար բնակիչ ունի. Գերմանիոյ ծայրը էլ-
պա գետին վրայ շինած է, որ մեծ ծովը կը թափի,
և ամէն աշխարհքէն նաւ կուգայ այս քաղաքը:

տակ : Հօրն ու մօրը յոյսը մնաց միայն այս մէկ հատիկ տղուն վրայ, որ իրենց աչքի լուսին պէս կը սիրէին. սակայն սառնոց սէրը անկարգ ըլլալուն համար, թող սուեր էին որ իրենց սիրական զաւակը իր ամէն կամօք կատարէ. ուստի աւելի կախորժէր խաղալ, քան թէ աշխատիլ և բան սորվիլ. զբնթէ բոլոր օրը խաղալով կանցընէր առանց բան մը սորվելու :

Մեծցաւ այս Ռոպէնտոն, բայց ամենեւին իրեն պէտք եղած բաները չէր տէր. հայրը կը վախճարէր որ տղան վաճառականութիւն սորվի, իսկ տղան ամենեւին կամօք չունէր բան մը սորվելու. վասն զի աւելի կը սիրէր քաղքէ քաղաք պաշտիլ, և ամէն օր նոր նոր բաներ լսել և նոր նոր տեղեր տեսնել* : Սակայն այս պատանին խիստ անամուրթեամբ այս բանը կը մտածէր. յիշաւ ինքի ստաշուց սկսած ըլլար բան սորվելու, ճամբայ ընելը աղէկ կրնար ըլլալ, բայց այսպիսի խեղճ տղան որ բան չէր տէր՝ ինչպէս պիտի աշխարհք տեսնէր, և ինչ չա՛հ իրեն պիտի ըլլար : Երբոր հանգիպի քաղաք մը երթալ՝ պէտք է առաջ

* Ռոպէնտոն կըսէ թէ հայրս խելացի բարակ մարդ ըլլալով շատ երեւելի գպրատուններ գրաւզես որ գիտութիւն և արուեստ սորվիմ, բայց ես խելքս միտքս առեր էի ժուռ գալու, ինձի ծանձրութիւն կուգար : Շատ անգամ զիս խրատելով զլսուս գալեքները՝ մարդարէի պէս առաջ կը գնէր, ու ես մտիկ չէի ընէր :

աշխարհադրութեան վաճառականութեան լաւ տեղեկութիւն ունենալ. բայց Ռոպէնտոն մինչև ան առեներ մտրէն ալ չէր անցուցած բան սորվիլ և տեղեկութիւն ունենալ, որ արդէն տասնընթեք տարուան էր, և իր ժամանակին մեծ մասը ճամբաները քայելով անցուցեր էր :

Ուրիշ բան չէր տէր՝ բայց եթէ ամէն օր նեղութիւն կուտար Հօրն որ իրեն հրաման տայ ճամբորդութիւն ընելու. իսկ հայրը պատասխան կուտար թէ ամենեւին մտրէն չանցրնէ և իրեն չըսէ անանկ բան, վասն զի չուզէր լսել ճամբորդութեան խօսքը : Իսկ խեղճ մայրն ալ քանի որ կը լսէր այս բանը՝ լալով կաղաղակէր. «Որդեակ իմ, նստէ այս քաղքիս մէջն ու բան սորվէ : Օր մը ինչպէս որ սովորութիւն ըրեր էր՝ դուրս ելաւ պարսպ ժուռ կուգար, պատահեցաւ ընկերներուն մէկին, որ նստապետի մը որդի ըլլալով նոյն օրը իր Հօրը հետ ճամբայ պիտի ելլէին դէպ ՚ի Լոնտրա երթալու : Ընկերը հարցուց իրեն, թէ կուզես դուն ալ մեզի հետ գալ : Պատասխան տուաւ Ռոպէնտոն, թէ Ո՛ր էր՝ խիստ շատ կուզէի, բայց իմ ծնողքս չէն ուզեր : Կրկնեց ընկերը, թէ Եկու երթանք միատեղ, շատ կուրախանաս, ինչպէս կարծեմ՝ ա՛հա իրեր շարթուան մէջ կը գտնանք կուգանք. իսկ Հօրդ մօրդ կողմանէ ուրիշ բան չես ընէր, բայց եթէ ուրիշ ձեռքով կիմացընես երթալդ : — Հայրս ես

ծոցս ստակ մը չունիմ, ըսաւ: — Հոգ չէ, ըսաւ ընկերը, ես քու տեղդ կը վճարեմ ըտ-
լորը, մինչև որ դառնանք*:

Այս միջոցս Ռոպէնսոն քիչ մը ինքնիրեն մտածեց, ու մէկէն ընկերոջը խօսքին հե-
տևելով կանչեց. լաւ ըսիր, ես քեզի հետ եմ. չուտով նաև երթանք:

Յետոյ մէկ բարեկամին ապսպրեց որ երթայ հայրը գտնէ, ու պատմէ իրեն ճամ-
բորդութիւնը, և ըսէ թէ միայն Անգղիա տեսնելու համար կերթայ, հոգ մ'ըներ, քիչ ատենէն պիտի դառնայ: Եւ այսպէս այս երկու բարեկամները գացին նաւը մը-
տան:

Նաւավարներն նաւին երկաթը վերու-
ցին և առաջաստաները բացին, սկսաւ հովն տուաջ տանիլ նաւը. նաւապետն ալ մնաք բարով ըսելով՝ տասն անգամ թնդանօթ արձակեց: Իսկ Ռոպէնսոն նաւին վրայ կե-
ցեր ընկերոջը հետ կը զուարճանար ճամ-
բայ երթալուն համար, որ նոր տեղեր պի-
տի տեսնէ: Ելած օրերնին խիստ գեղեցիկ էր օդը. հովն ալ այնչափ յաջող էր, որ չուտ մը աներեղոյթ եղաւ Սմալուրկ քաղա-
քը, և հետևեալ օրը հասան մինչև Ռիզէ-

* Ռոպէնսոն երկար կը պատմէ այս չար ընկերին խօսքերը, այնչափ որ կըսէ՝ ինքըս գլխէս առաւ-
առանց ծնողացս օրհնութիւնը առնելու, և առանց քանի մը նայելու խղճմտանքիս դէմ ըրի, որ դեռ ուղէ էր, չէր մեռած խլղճ: Նաւը մտած օրս էր սեպտեմբերի մէկը 1651ին:

պութէլ. ուր տեղէն որ Էջլա գետը կանց-
նի կը թափի մեծ ծովը. նոյն օրը մտան գերմանական ծովը*:

Ան ատենը երբոր Ռոպէնսոն բացաւ աչքը նայեցաւ՝ ուրիշ բան չի կրցաւ տես-
նել, միայն երկինք ու ջուր կար աչքին առջև. վասն զի եղած երկիրները կամաց կամաց աներեղոյթ եղան առջևէն: Անանկ որ այլ բան չէր տեսներ բաց ՚ի մեծ փարօ-
սէն որ կը վառեն Հէյլիյնէլանտ կղզին. ան ալ չուտով աներեղոյթ եղաւ. ուստի Ռո-
պէնսոն նայեցաւ որ վրան երկինքն է, և չորս զին ծով:

Երկու օր խիստ յաջող և լաւ էր հովը, բայց երրորդ օրը երկինք ամպով զոցուե-
ցաւ, օդը մթնցաւ և հովը սաստկացաւ: Մէյմը կը փայլատակէր՝ կարծես թէ բոլոր երկիրքը կը վառի, մէյմը անանկ կը մթըն-
նար, որ կերևնար թէ խաւար գիշեր է. ետքը սկսաւ ամպը սաստիկ գոռալով որո-
տում ընել, անանկ որ չի դադրեցաւ մինչև ետքը: Անձրեք գետի պէս կուգար, և փո-
թորիկը ահագին այէկոծութիւն կրնէր ծո-
վուն մէջ. իսկ ալիքները լեռան պէս կե-
-

* Էջլա գետը մեծ և շատ շահարեք գետ է, որ Սմալուրկին քովէն կանցնի կերթայ գերմանական ծովը կը վազէ. որ է ահագին օվկիանոսին մէկ ծայ-
րը Պալդիկ ծովին մօտ. այս տեղէն անցան մտան մեծ ծովը: Ռոպէնսոն կըսէ թէ առջի խղճու-
թիւնս եղաւ, որ անտուրը բլլալով՝ ծովը զիս բըռ-
նեց ու չարաչար կը նեղէի:

լէին կինջնէին: Տեսնելու բան էր նաւը, թէ ինչպէս ալիքներուն մէջ մէյմը վեր կեւ-
ւէր, մէյմը վար կինջնէր. երբեմն մէկ ա-
լիքը կառնէր մինչև ամպը կը հանէր, և
երբեմն մինչև անդունդը կը ձգէր. երբեմն
մէկ կողմը կը պռակէր, երբեմն մէկալ
կողմը: Չուաններուն ձայնը և նաւին
աղաղակը կը լսուէր. ամէն մարդ մէյ-
մէկ բան բռներ կը դողային, որ վար չէյ-
նին:

Իսկ Ռոպէնտոն որ բան մը ընելու կա-
րողութիւն չունէր, խելքը դարձած ընկեր
էր հրահաղ, անանկ սիրաւ կը խառնուէր,
որ կերեւնար թէ հոգին պիտի տայ. անդա-
դար խեղճ ընելով կաղաղակէր. Ո՛հ իմ
ձնողքս, իմ ողբալի ձնողքս, մէյմ՛ալ զիս
պիտի չտեսնէք. ինչ անխելքութիւն էր որ
ես բրի, ու ասանկ կը տանջուիմ:

Սյա միջոցիս մէջ ձայն մը լսուեցաւ վե-
րէն. սկսաւ նորէն սղաղակել, երեսը
մեռելի գոյն, ձեռքերը իրար փաթթած կը
պոռար յուսահատութեամբ. Արդևօք եր-
կինք ողորմեցաւ մեզի. այս ինչ ձայն է,
կը հարցընէր կիսամեռ վախուն: Սհա կո-
րանք կրէր, կայծակը դարկաւ կտոր կը-
տոր բրաւ կայմը. ասո՛ մեծ կայմն ալ ա-
նանկ տկարացաւ, որ հիմա պիտի կտորի
ծովն իյնի:

Նորէն կաղաղակէր. կորանք կորանք.
ասհա նաւը ջուր առաւ չորս ոտքէն աւելի:
Ասանկ խօսելով պռակեր էր Ռոպէնտոն

տախտակին վրայ. նայիս գլորեցաւ ընկաւ,
և բոլոր ճանաչմունքը կորսնցուց, և բան
չէր իմանար: Նաւին մէջ ամէնքը վաղեցին
ջրհանին քով, որ հնարքով ջուրը պարպեն
սղաղակն վտանգէն, ու չափէն աւելի կաշ-
խատէին:

Ան ատենը նաւավար մը եկաւ Ռոպէն-
տոնին քով շարժեց զինքն ըսելով, թէ
Դո՛ւն մինակ ասանկ անշարժ ընկած պիտի
մնաս առանց աշխատելու. ասհա բոլոր նա-
ւին մարդիկը չափազանց կայտառին,
զուն ինչո՞ն չես աշխատիր: Ինչ և իցէ ճար
բրաւ վեր ելաւ, թէ պէտ շատ տկար էր,
գնաց ջրհանին քով աշխատողներուն օգ-
նութիւն ընելու:

Իսկ նաւապետը քանի մը անգամ թնդա-
նօթը նետեց, որ եթէ մօտ տեղեր նաւ
գանուի, նշան տայ թէ վտանգի մէջ են,
չի հեռանայ զայ իրենց օգնէ: Ռոպէնտոն
այս բանը չզիտնաւով թէ ինչ կը նշանակէ,
երբոր լսեց այս ձայները կարծեց թէ նա-
ւը կործանեցաւ. ուստի նորէն ինկաւ մա-
րեցաւ. մէկ նաւավար մը իր տեղն անցաւ,
ու ոտքով մէկզի հրեց զինքը, թողուց ա-
նանկ զեախնը փոռած կարծելով թէ մե-
ռած է:

Շարունակ կը քաշէին ջրհանը ամենայն
ջանքով. բայց ջուրը միշտ կը բարձրանար
նաւին գոգը. անանկ որ նաւն սկսաւ եր-
թալ ծովին տակը. ուստի թեթեւընելու
համար ամեն բան ծովը նետեցին, թնդա-

նօթները, գնտակները, տակառները և այլն. սակայն ամենևին չա՛հ չբրաւ: Մէկ նաւ մը հեռուէն լսեց սասնոց տուած նշանը՝ մակոյկը խրկեց որ դասոնք ազատէ. բայց այս մակոյկը չի կրցաւ մօտենալ նաւին, վասն զի ալիքները սաստիկ վեր կը վերցընէին. վերջապէս նաւին զլխուն զիէն մօտեցաւ, որ կարենայ չուան նետել նաւին մէջի եղողներուն. որպէս զի մակոյկը կարենան իրենց մօտեցընել: Եւ այս ճամբով կարողութիւն ունեցողները ցատքեցին մակոյկին մէջ: Իսկ որովհետեւ Ռոպէնսոն ոտքի վրայ չէր կրնար կենալ, մէկ քանի նաւաւար խղճալով բռնեցին զինքը մակոյկը նետեցին: Հագիւ թէ բաժնուեր էին նաւէն, մէկէն նաւը գնաց ծովին տակը: Նայիս արէկոժութիւնն ալ սկսաւ քիչ քիչ դադրիլ. ապա թէ ոչ, ալիքները կընկողմէին մակոյկը, որուն մէջ այնչափ մարդիկ լեցուն էին: Այս վտանգներն անցնելէն ետեւ, գնացին հասան նաւին, և ամէնքը մտան հոն ազատեցան: Չորս օրէն ետեւ նաւը հասաւ Թամիզ գետին բերանը, և հինգերորդ օրը երկաթ նետեցին Լոնտրա քաղաքին առջևը:

Ան ատենը ամէնքը գետինն ընկած կուրախանային որ սասնկ մեծ վտանգէ ազատեցան. իսկ Ռոպէնսոն ամէն բանէն առաջ աչքը վերցուց Լոնտրա քաղաքին նայեցաւ. և այն կետին մէջ բոլոր քաղաքներն ու գալիքները մոռցաւ: Յետոյ ստամոքսը

իրեն հասկըցուց, թէ անօթի է՝ պէտք է բան ուտել, և ապրուստ ճարել եթէ կուզէ ապրիլ այն մեծ քաղաքին մէջ. գնաց որ իր նաւապետը գտնէ, որուն հետ միատեղ գացեր էր. և խնդրեց որ չտրհք ընէ իրեն սեղանն առնէ զինքը: Ան ալ բարեբարութիւն ընելով սեղանն առաւ. կերակուրին ատենը հարցուց թէ ինչ պատճառաւ Լոնտրա եկեր էր և ո՞վ զինքը հոն խրկեց: Ռոպէնսոն շիտկէ շիտակ պատմեց անոր, թէ ուրիշ բանի համար չէր բրած այս ճամբորդութիւնը, բայց եթէ դրօսանաց համար, և առանց ծնողացն հրամանին եկած էր. նաև չէր գիտեր թէ ինչ պիտի ըլլայ անկէ ետեւ:

Նաւապետը կանչեց բոլորովին դողալով, և դանակը ձեռքէն վար ձգելով: Առանց ծնողացի հրամանին եկար: Տէր ստուռած, ես ինչո՞ւ համար ստաջուց չգիտցայ. հաւատացիր անխոհեմ պատանի, թէ որ ստաջուց զխոնայի Ամաուրի քաղաքին մէջ ո՛չ երբէք քեզ նաւ կառնէի, թէ պէտեւ բիւր հազար ոսկի վարձք տայիր: Ռոպէնսոն առջին նայելով ամօթն երեսը կարմրուցուց, ամենևին ձայն չէր հաներ. իսկ բարեպաշտ նաւապետը շարունակելով իր խօսքը՝ ստաջարկեց իրեն ըսելով թէ Գուն ամենևին արէկոթիւն և հանգիստ պիտի չգտնես, մինչև որ խելքդ գլուխդ չի ժողվես, ու ծնողացի օրհները չառնես: Ռոպէնսոն սկսաւ լալ սաստիկ. Հապա ես

Հիմա ինչ պիտի ընեմ, հարցուց: Գիտեմ ինչ պիտի ընեմ՝ ըստ նաւապետը. դարձիր չուտով ճնողացոյ տունը. ոտքերնին ընկիր, ու ճշմարիտ սրտով զղջա՛, և ինչ պէս անառակ որդի մը թողութիւն խնդրէ բրած անկարգութեանդ համար. ահա այս է քու ընելու պարտքը:

Խնդրեմ, ըսաց Ռուպէնտն, կը տանկս զիս Անգլորի: Ե՛ս տանիմ, ըսաց նաւապետը, ուրեմն մոռցար որ իմ նաւս պէկոծութեանք կորուս. ես չեմ կրնար դառնալ Անգլորի՝ մինչև որ ուրիշ նաւ մը չի գնեմ. և այս բանս հարկաւ կուշանայ. դուն չես կրնար այնչափ ժամանակ հոս մնալ: Ահա ապի նաւն որ կերթայ Անգլորի, մտիր մէջը գնա. մի ուշանար, նայէ որ մը առաջ հասնիս:

Բայց ես ստակ մը չունիմ, ըսաց Ռուպէնտն: Պատասխանեց նաւապետը թէ Էս քեզի քանի մը կինէ փոխ կուտամ*, որովհետեւ Հիմա ինծի շատ ստակ պէտք չէ. ունեցածս ինծի բաւական է: Ռուբէն գնա՛ չուտով նաւահանգիստը մէկ նաւ մը բռնէ, մտիր մէջը. եթէ քու զղջումդ ճշմարիտ է, Սաստուած քեզի հետ կըլլայ ճամբորդութեանդ մէջ, և անանկ կը փառաւորէ քեզ որ

* Կինէն Անգլոյ ոսկի է, և հոն գործածական ստակն է, որ իբր երկու մաճառ ոսկի արժողէք ունի. Ռուպէնտն Ամերիկայէն զառնալէն ետև այս փոխ առած ստակը առեաւ նաւապետին:

մարդու մտքէն չէ անցած: Զատոնք ըսելէն ետև ձեռքը բռնեց թոթովնց բարեկամաբար՝ երթաւ բարով ըսաց: Ռուպէնտն ալ մնաս բարով ըսելով գնաց:

Երբոր կերթար նաւահանգստին ճամբան մտքին մէջ զանազան բաներ կը պարտէր. կը մամլատար թէ Հիմա իմ ճնողքս ինչ պիտի բսն երբոր տուն գառնամ. յայտնի է թէ զիս չարաչար պիտի պատուհասեն բրած բանիս համար, և ընկերներս ալ որչափ վրաս պիտի խնտան, որ սասանկ չուտով զարձայ. գրեթէ երկու իրեր ճամբայէն ՚ի գառ ուրիշ բան չի տեսայ Լոնտրայի մէջ: Սասնկ մտմտութով պաշարած էր, երբեմն կորուշեր որ չերթայ, երբեմն միտքը կը բերէր նաւապետին ըսած խօսքը, թէ մինչև որ ճնողացոյ տունը չերթամ՝ աղէկութիւն չես գտներ:

1830
41

Երկար առնն չկատեր թէ որն որոշէ. վերջապէս գնացնաւահանգիստը, հարցուց հասկըցաւ, թէ չխտակ Անգլորի երթալու պատրաստական նաւ չկայ: Այս լուրն իրեն տուող մարդը նաւապետ էր, որ պիտի երթար Ամերիկէի Կիլինէ քաղաքը, որ ծովուն մօտ ըլլալով հոն շատ վաճառակաւ նութիւն կըլլայ*: Այս նաւապետը կախոր-

* Կիլինէ մեծ քաղաք է Ամերիկէի ոսկի, շաքոր և փղոսկր շառ կեղէն. ուստի Եւրոպացուց մեծ վաճառականութեան տեղն է. բայց բնակիչն ինչ էն սե մըն և կատաղե մարդիկ, որ թօ արքիէն աւելի

մէր որ Ռոպէնսոնին հետ երկար խօսի-
հրաւիրեց որ իրեն նաւն երթայ զաւաթ մը
չայ խմէ. ան ալ հետեւելով գնաց նաւը:

Երբոր հասկըցաւ նաւապետը թէ Ռո-
պէնսոն կը փափարթի ճամբորդութիւն ընել
և քաղաքներ տեսնել, նաև ակամայ Ամ-
պուրկ պիտի երթայ, իրեն առաջարկեց
որ Կիւինէ երթայ հետը: Ռոպէնսոն առջի
բերանը սոսկաց այս խօսքիս վրայ, բայց
նաւապետը հասկըցուց անոր թէ այս ճամ-
բորդութիւնը խիստ զուարճալի գեղեցիկ
պիտի ըլլայ. և իրեն հետ ընկեր ըլլալով
ամենևին բան չի մճարէր, և առանց կերա-
կուրթի կերթայ. մանաւանդ որ այս ճամբան
ընելով կրնայ շատ բան վաստըկլիլ գացած
տեղը:

Այս բաները լսելով մէկէնմէկ սիրտը
վառեցաւ և անտանկ փափաքեցաւ այս ճամ-
բորդութիւնն ընելու, որ շուտ մը մոռցաւ
մէկալ բարեպաշտ նաւապետին իրեն տը-
ւած խրատները. և ինչ որ քիչ մը առաջ
մտքին մէջ զբեր էր, բոլորը թողուց*:

չէն ապրիլ: Այս երկիրը շատ զանազան քաղաք-
ներ ունի:

* Այսպէս կը գրէ Ռոպէնսոն. Կարծէի թէ քա-
ղաքս որ դտանամ մտէնքը զիս ծաղը պիտի ընեն.
մանաւանդ ծնողացս առջին ինչպէս պիտի ելլէմ.
որչափ որ շատ մտածելով ատեն անցաւ, քաշած
նեղուծիւններս ալ կամաց կամաց երևակայուծե-
նէս ելան. ուստի աւելի հաւանեցայ որ ճամբայ
երթամ:

Ռոպէնսոն քիչ մը մտմտալէն ետև ըսաւ.
Խիստ լաւ. բայց ես իրեք կիւնէէն զատ
բան մը չունիմ. այնչափ ստակով ինչ պի-
տի ընեմ. և ինչ բան պիտի գնեմ, որ գա-
ցած տեղս վաստակ ընեմ: Պատասխան
տուաւ նաւապետը, թէ էջ քեզի կուտամ,
հող մ'ըներ, շատ բան պէտք չըլլար գնե-
լու. քիչ բանով շատ բան կրնանք վաստը-
կլիլ հոն, եթէ բազմերնիս բաց է: Հարցուց
Ռոպէնսոն թէ ինչ բան կը տանին հոն
ծախելու: Ան ալ ըսաց. պէտք է տանել
տղսց խաղալիք ամէն տեսակէն, սուտ
մարգըրիտ, մկրատ, կացին, հրացան,
ժապաւէն, և այլն: Ատանկ բաները խիստ
շատ կը սիրեն սև ափրիկեցիք, որ հարիւր
անգամ աւելի կը վճարեն ասոնց տեղը ու-
կի, փղոսկր և ուրիշ բան: Ռոպէնսոնին
խելքը զլխէն գնաց, և մէկէն հանց մըտ-
քէն ծնողքը՝ բարեկամները և հայրենիքն,
ու սկսաւ ուրախանալով կանչել. Կուգամ
հետդ, պարոն նաւապետ: Ան ալ ըսաւ.
Խիստ բարի. ու ձեռք ձեռքի տալով որո-
շեցին որ միատեղ երթան: Խեղճ ողորմելին
չկատէ, թէ ծնողքին դէմ ընողը Աստուծոյ
պատիժին կուգայ. ահա ամէն պատիժին
պատճառն ինքն եղաւ, որ զինքը ողորմելի
պիտի ընէ, մոլորած ոչխարի պէս շէյտէ
թէ ինչ պիտի գայ զլխուն. ասանկ զա-
ւակին վրայ պէտք է որ ամէնրնիս ալ
լանք: Ինչ և իցէ, Ռոպէնսոն ունեցած
ստըկովը գնաց նաւապետին ըսած վաճա-

ոնքու բաները գնեց՝ բերաւ նաւը դրաւ. քանի մը օրէն ետև հովը յաջող ըլլալով՝ նաւապետը նախին երկաթին առաւ, առաւ դասաւը բացաւ, ճամբայ ելան*:

Բ. ԴԻՊՈՒՍՄ

Ռուպէնտնին այս երկրորդ ճամբորդութիւնն ալ խիստ յաջողութեամբ սկսաւ, որ առանց մէկ պատահմունքի մը անցաւ կիրճերը, և մտաւ Ատլանդեան ովկիանոսը: Շատ օր անցնելէն ետև մէկ հակառակ հով մը ունեցան, որ զիրենք միշտ գէպ 'ի Ամերիկա կը հեռացընէր. որչափ որ նաւը կը ջանար իր ճամբան ընէ առաջ երթայ, այնչափ կը ստիպէր հեռանալ հովին բանտութենէն. վերջապէս չգիմացան թող տուն

* Այսպէս կը խօսի Ռուպէնտն առջի գրած պատմութեան մէջ. Երանի թէ գառնայի ծնողացս քով, որմը լնելով մեր նաւին կորուսաւ՝ հարկաւ պաշարուած էին արամութեամբ. արգար է Աստուած որ զիս կը պատժէ, ասանկ անհնազանդ դաւակին արժանի է: Ա՛հ, որչափ պիտի ուրախանար հայրս զիս որ տեսնէր. սուրբ աւետարանին առակին պէս, տեսնելով անառակ որդին իրեն դարձած՝ շատ մեծ ցնծութիւն պիտի ընէր: Ռուպէնտնին այս խօսքերը երանի թէ գրուէին ամէն արդոյ սրտին վրայ, որ մեծերուն հնազանդ ըլլան, ծնողաց խօսքը մտիկ ընեն, ու օգտակար բաներու հեռ ըլլան, բան սորվին, որ ետքը պարապ տեղը չի լան. վասն զի ետքի զըջումը օգուտ մը չունի:

որ հովն առաւ զիրենք գէպ 'ի Ամերիկա կը տանէր*:

Մէկ իրիկուն մը նաւապետը իմացուց թէ հեռուն կրակ մը կը տեսնեմ, նաև քանի մը թնդանօթի ձայն կը լսեմ այն կողմէն. ամէնքը վեր վազեցին տեսան կրակը, և շատ թնդանօթի ձայն ալ աւին. նաւապետը սկսաւ աշխարհացոյց թղթին վերայ քննել նայիլ, հասկըցաւ որ այն կողմերը ցամաք չիկայ, հարիւրաւոր մզան հետու են ցամաքէն, ուստի ամէնքը միաբան դատեցին, թէ այն կրակը ուրիշ բան չէ, բայց եթէ մէկ նաւ մը կերի. և որոշեցին որ խեղճերուն երթան օգնութիւն հասնին. նաւը այն կողմը դարձուցին, շատ չանցաւ տեսան որ բրած կարծիքնին իրաւ ելաւ. վասն զի յայտնի տեսան որ մեծ նաւ մը բորնկեր էր: Իսկ նաւապետը շուտով պատուիրեց որ հինգ թնդանօթ նետելով նշան տան անոնց թէ մօտ տեղ նաւ կայ, կը պատրաստուին իրենց օգնութիւն երթալու. բայց հագիւ թէ այս գործողութիւնն ըրին, նայիս ահապէն ձայնով վառած նաւը մէկէն երկինքն ելաւ ու ինջաւ ծովուն տակը՝ կրաւ:

* Այս նաւը Լոնտոնայէն ելաւ Թամիզ գետն անցնելով հասաւ հիւսիսային ովկիանոս, անկէ գէպ 'ի արեւմուտք գառնալով, անցաւ կիրճերը մտաւ Ատլանդեան ովկիանոսը. ուր շիտակ Գանարեան կղզիները անցնելով պիտի երթար Ամերիկէի ցամաք. անկէ Վիւնէ պիտի երթար. բայց հովը հեռացընելով Ամերիկայի զին ձգեց:

կը մարեցաւ : Այս բանէն յայտնի եղաւ թէ կրահը հասեր էր վառօղին տեղը . բայց չի հասկըցաւ թէ արդեօք նաւին մէջի եղազնւումն բոլորը կորան , թէ չէ . վասն զի կարելի էր որ նաւը վեր չելած ոմանք մահողին մէջ մտեր փախեր էին : Այս պատճառաւ նաւապետը բոլոր գիշերը շարունակ թնդանօթ կը նետէր . որպէս զի վտանգի մէջ եղողները լսեն ու հասկընան թէ որ կողմն ալ ըլլան՝ կուզեն ասոնք իրենց օգնութիւն հասնիլ . նաև բոլոր կանթեղները կախեցին , որ խեղճերը կարենան զիրենք աղէկ մը տեսնել : Առաւօտանց որոշ տեսան գիտակով երկու մահոյի լեցուն մարդ . որոնք ալիքներու մէջ կելլէին կինջէին . նաև տեսան որ հովն իրենց հակառակ ըլլալով շատ գծուարութիւն կը քաշէին թի քաշելով դէպ իրենց գալու : Նաւապետը գրօջ մը դնել տուաւ , որ հասկընան թէ զիրենք տեսան , և սպարաստ են ընդունելու : Ան ատենը բոլոր ուժով դէպ ՚ի վրանին դացին , և կէս ժամուն մէջ հոն հասան . որոնք էին 60 անձինք , այր կին և տղայ . որ ելան ասոնց նաւը ազատեցան :

Տեսնելու բան էր թէ ինչնր ըրին խեղճերը երբոր նաւը մտան . ոմանց ուրախութենէն լեզուին կապուած էր . ոմանք աւնանկ կը պոռային , որպէս թէ վտանգը նոր պիտի սկըսէր . ոմանք ասգին անգին կը ցատքէին նաւին մէջ խելազարի պէս . ոմանց գոյնը փախած ձեռք ձեռքի վրայ

զրած կեցեր էին . ոմանք խենթի պէս կը ծիծաղէին , և պար խաղալով ուրախութեան ձայն կը հանէին , և ոմանք ալ վար ընկած անչղու և անզգայ մնացեր էին , մինչև խօսք մը չէին կրնար խօսիլ :

Երբեմն ոմանք ծնկան վրայ կելլէին , թևերին երկինքը վերցուցած բարձր ձայնով Աստուծոյ չնորհակալ կըլլային , որ նախախնամելով զիրենք ազատեց այսպիսի հրաշքով . և երբեմն յանկարծ վեր կը ցատքէին , տղու պէս կը խաղային , լաթերնին կը սպտռէին . յետոյ լալով կկնէին անշարժ , ու հազիւ կրնային վրայ գալ : Ո՛րչափ խատախրտ մարդ ըլլար հոն , այս խեղճութիւններն տեսնելով չէր կրնար զինքը բռնել որ չկայ :

Այս խեղճերուն մէջ մէկ երիտասարդ եկեղեցական մը կար , որ ամենէն արժանաւոր և բարեպաշտ անձն էր : Երբոր նաւը մտաւ , մէկէնիմէկ անանկ երեսը գետիննը ըր թոելով իտուեցաւ , որ կարծէիր թէ մեռած է . նաւապետը մտեցաւ իրեն որ զգաստացընէ՛ կարծելով թէ մարտծ է : Բայց քահանան հանդարտ կերպով չնորհակալ եղաւ նաւապետին , որ իրենց այս ողորմութիւնն ըրեր էր . Քիչ մը համբերէ , կըսէր , իմ երկնաւոր ստեղծողիս չնորհակալութիւն ընեմ մեր ազատութեանը համար . յետոյ դառնամ քեզ ալ սխախ ընեմ , որ իմանաս թէ ինչպէս սրտանց կը ճանչնամ ըրած բարերարութիւնդ : Նաւապե-

տը այս խօսքերէն ամբշնարով ետ քաշուեցաւ:

Քաջանան քիչ մը ատեն ալ մնաց անանկ խոնարհ երեսի վրայ ընկած. յետոյ ելաւ ուրախութեամբ գնաց նաւապետին, որ աւնոր ալ յայտնէ իր երախտագիտութիւնը: Վերջը դարձաւ իրեն ընկերներուն ըսաւ. *Իմ սիրելի բարեկամներս, քիչ մը սրտերնիդ թող հանդարտի. ամենաբարի արարիչը կամեցաւ իր հայրական ձեռքը մեր վրայ տարածել. պարսական էք որ մտքերնիդ իրեն դարձրնէք. ինչո՞ւ կուշանաք շնորհակալութիւն ընելու, որ ձեր կորած կեանքը ձեզի բաշխեց:*

Շատ մարդիկ մտիկ ընելով այս տուած խրատը կատարեցին: Անկէ ետե սկսաւ պատմել ինչ որ իրենց պատահեր էր: Կը պատմէր թէ այրած նաւը դաղղիացի վաճառականի մը մեծ նաւ էր որ Գիւպէք քաղաքը պիտի երթար*. կրակը պատահեցաւ նաւապետին խոցին մէջ, և անանկ արագ բռնկեցաւ, որ չի կրցանք ձար մը մտածել այս վտանգին, միայն մէկ քանի թնդանոթ նետելու ատեն ունեցանք. հազիւ թէ մահոյկին մէջ կրցանք զմեզ ձգել,

* Գիւպէք մեծ և գեղեցիկ քաղաք է Ամերիկայի պատուական նաւահանգիստ ունի, և վաճառական նաւթեան խիստ յարմար տեղ է: Ան ատենը Գաղղեացուց ձեռքն էր, անոր համար հոն կերթար այս նաւը:

առանց դիտնալու թէ ինչ պիտի ըլլանք: Այս սոսկալի կէտնա մէջ խիստ զարհուրելի էր ալէկոծութիւնն, որ անդադար աւերները մահոյկին վրայ գալով կը խոռվէին: Թող որ անօթի ծարաւ կորսուէինք պիտի. վասն զի այրած նաւէն չի կրցանք պաշար առնել. միայն քանի մը օրուան համար հաց ու ջուր ասինք: Այս խնդհութեան մէջ լռեցինք քանի մը թնդանօթի ձայն անդիտական նաւու, և մէկէն որոշելով հեռուէն տեսանք ճրագներ. ան ատենը յոյս մը ունեցանք. բայց վախին ու յոյսին մէջ մնացինք, բոլոր այն տրամալի գիշերը ավերները անդադար ետ կը հրէին մեզ, թէպէտ մենք ամէն ուժով կը ջանալինք առաջ դէպ ի ձեր նաւը գալ: Վերջապէս առաւօտը ծագեցաւ, որուն այնչափ կը փախաքէինք, բոլոր բրած հոգերնիս վերջացաւ, և կանք հոս ազատեցանք: Իսկ Ռուպէնտոն բոլոր այս ատենս զարհուրելի մը ասամունքներով խոռված էր, մինչև ինքն իրեն սկսաւ ըսել. Յայտնի է թէ Աստուած ամենաբարիս այսչափ մարդկանց մէջ շատ բարի հոգիներ ունեցաւ, որ այս ահադին վտանգէն ազատեց. ես ինչ յոյս պիտի ունենամ, որ ասանկ ապերախութիւն բրած եմ ծնրդացս դէմ: Այս մտածունքը աւանակ սիրտը տրորեց, որ կարծէր թէ լեռ մը սրտին վրայ ինջաւ. չարադործի պէս մէկզի քաշուած անխօս և գեղնած, ձեռքերն իրար կապեր նստեր էր, ու չէր հա-

մարձակեր որ աղօթք ընէ. վասն զի յոյս չունէր թէ Սատուած իրեն պիտի տղորմի:

Իսկ աղաատոյնրն՝ որ հալած մաշած էին աշխատանքով, հանգիստ առին զօրացան, նայիս իրենց զլիսաւորք քսակ մը լնցուն ստակ մօտեցաւ նաւապետին ըսելով. Սյս ստակս բաժնէ անոնց որ եկան նաւով մեզ աղաանցին. և աս մէկ պղտի նշան մը թող ըլլայ երախտագիտութեանն, որ ամէնքս պարտական ենք ձեզի մեր փրկութեանը համար: Պատասխան տուաւ նաւապետը, թէ Սատուծոյ դէմ կըլլայ, թէ որ քու ընծադ ընդունիմ. վասն զի ես ուրիշ բան չըրի ձեզի, քայց ինչ որ մարդկային բնական գութն ինձի ընել տուաւ. սապէ գիտեմ որ եթէ դուք մեր տեղն ըլլայիք, ու մենք ալ ձեր վիճակին մէջ գրտնուէինք՝ հարկաւ այս բանը կընէիք մեզի:

Երախտազէտ մարդը պարսպ տեղը կը ստիպէր որ առնէ ընծան, ամենեւին չընդունեց նաւապետը, նաև աղաչեց որ այլ այն աղատածները ո՛ր պէտք էր տանել. վասն զի Արիւնէ երթալ անոնց խիստ յարմար չէր երկու պատճառի համար. նախ՝ այս խեղճերը պիտի պարտաւորէին այնչափ երկայն ճամբայ ընելու, ուր տեղ մէկ շահ մը չէին կրնար ընել: Երկրորդ՝ ճամբու պաշարներն քիչ կուգար այնչափ մարդիկներուն այն երկայն ճամբորդութեան մէջ: Վերջապէս քաջ նաւապետը որսւեց

որ այնչափ հարիւրաւոր մղոն պտայտ ընելով շատ չալխատի այն խեղճերուն համար. հապա տանի գիրենք նոր երկիրը Սմերիկայի մօտ. ուր տեղ շատ նաւեր կը գտնուին գազդիացի վաճառականներու, որ ձուկ կառնեն անկէ, որոնց հետ զիւրաւ Գաղղիա կրնային գտնուալ*:

Ուստի տարաւ հանեց զանոնք նոր երկիրը, ուր ձկանց առատութեան ատենն ըլլալով շատ նաւեր կային հոն, և որոնք ընդունեցան խեղճերն, որ Գաղղիա տանին: Ստոնց չնորհակալութիւնը և երախտագիտութիւնն որ ըրին նաւապետին չի պատմուիր:

Իսկ նաւապետը զանոնք գազդիացի նաւերուն մէջ զբաւ, ու ինքը շուտով զարձաւ առջի ճամբան գէպի Արիւնէ քաղաքը յաջող հովով. նաւը անանկ կը ճղքէր ծովը կերթար, ինչպէս թոշունը օդը կը ճղքէ. ու քիչ ժամանակին մէջ հարիւրաւոր մղոն առաջ գնաց: Ահա այս էր Ռոպէնսոնին ուղածն, որ կը փափաքէր շուտով առաջ երթալ, վասն զի անհանգաւարտ էր սիրտը միշտ գէպ ՚ի հարաւ կերթային: Քիտի մը օրէն ետև յանկարծ տեսան մէկ մեծ նաւ

* Նոր երկիրն է մեծ կղզի Սմերիկայի կողմը, 900 մղոն է բարձրաւքը. Լեւնային ըլլալով մեծ բերքն է պտույտ և մերսցո ձուկը, որուն համար Գաղղիացիք ու Սնդղացիք բնակու թիւն ունին հոն, որ նաւեր կերթան կը բեռնընեն կը բերեն Եւրոպա: Այս երկիրը գտաւ մէկ Վենեսիկեցի մը 1497ին:

մը, որ իրենց վրայ կուգար. քիչ մ'ալ անցաւ զխտեցին տեսան որ այլէկոծութիւն քաշելով մէկ կայմը կտարած էր. սկսան իրենց նաւն ալ այն նաւին վրայ շտկել. երբոր խիտ մտեցան, որ կրնային խօսիլ, մէկալ նաւին մէջիները ձեռքերնին վերցուցած՝ խեղճ ընելով պտուային այսպէս. Ո՛վ ողորմած մարդիկ, օգնեցէք այս խեղճ նաւին, որ ողորմելի մարդիկներով լեցուած է. եթէ չողորմիր մեզ, ամէնքնիս պիտի կորսուինք: Սասնք ալ հարցուցին, թէ ի՞նչ է ձեր խեղճութիւնը. ան ասեցը մէկը իրենցմէ այսպէս պատասխան տըւաւ. Մենք Սնդղիացի ենք. ճամբայ ելանք որ Մարթիկիէ կղզին երթանք Քաղզիացոց. գացինք հոն որ նաւը խաչուէ բեռցընենք. երբոր երթալու վրայ էինք, նաւահանգստին մէջ, մեր նաւապետը և երկրորդական նաւապետը միատեղ դուրս ելան, քաղաք դային բան գնելու: Սա միջոցիս մէջ նայիս յանկարծ փոթորիկ մը ելաւ. առանկ սաստիկ այլէկոծութիւն հանեց, որ խարսխին չուանը կորեցաւ. հօվը մեզ նաւահանգստէն դուրսնտեց մեծ ծովը ձգեց: Սա սոսկալի հոգին, որ ոռակակն* կըսուի, իրեք օր իրեք գիշեր շարունակ փշեց կատա-

* Ուռական է հնդկաց բառ. ու կը նշանակէ մեծ փոթորիկ. վասն զի այն ծովերուն մէջ շատ հօվեր իրար խառնուելով այս փոթորիկը կը պատճառեն. անանկ օր երկինք գեաթն իրար կանցնին:

ղութեամբ. նաւին կայմը կտարեց, և հարիւրաւոր մըն հեռացուց. Սոսկալի խեղճութիւններ ունեցանք, ու մէջերնիս մէկը նաւալարութիւն չէլայէր, որ նաւը կտաւ վարէ. և ահա ինք շաբաթ է, որ ընկեր ենք ծովուն մէջ, մէկ գիէն մէկալ գին կերթանք. բոլոր կերակուրնիս հատաւ. շառը մեր մէջ կիսամեռ ընկած են անօթի:

Կտրիճ նաւապետը շուտ մը պատուիրեց որ մակոյկը ծովը ինջեցընեն, ուտելու բան ալ առաւ հետ մտաւ մակոյկին մէջ Ռոպէնսոնին հետ միատեղ գնաց խեղճութիւն նաւը: Տեսան որ խիտ ողորմելի վիճակի մէջ են. ամէնքը անօթի ծարաւ մտացեր են. շառը հազիւ թէ ոտքի վրայ կրնային կենալ. սակայն երբոր վար ինջան նաւուն մէջ ի՞նչ սոսկալի խեղճութիւններ տեսան հոն. մէկ կնիկ մը իր տղան և աղախինը երկնցած էին, կերեւոր թէ մեռած են առնօթի. կինը բոլորովին անողայ ընկած էր, երեսը նաւուն կողին տուած. իսկ աղախինը անոր քով վառւած էր ձեռքը տախտակին վրայ. տղան ալ ընկած էր վար՝ բերանը կաշիի կտոր մը կար, որ ձեռնոցի կտոր էր, կէսը կրճած:

Սասնք պատուաւոր անձինք էին, որ Սմբէիկայէն Սնդղիա պիտի երթային. կրնիկը այնչափ շատ կը սիրէր զաւանին, որ առմենն ին բան չէր կերած, միայն տղուն կուտար որ ուտէ ու չի մեռնի. բարի տղան ալ չէր ուտեր մօրը կուտար, որ ապրի. հաւա-

տարիմ աղախինն ալ ինքզինը մուսցր էր բան չէր կերած, որ անոնք ողջ մնան:

Սաջի բերանը կարծեցին թէ իրեքն ալ մեռած են. բայց փորձելով հասկըցան որ դեռ հոգի կայ վրանին. վասն զի բերաննին քանի մը կաթիլ տաք ջուր լեցուցածուն պէս, սկսան քիչ քիչ աչուրնին բանալ. բայց մայրը խիստ տկար ըլլալով բան չուտելովը հազիւ նշան մը տուաւ զուտիը հոգալու. բայց շատ չանցաւ սկսաւ շունչ առնել: Տղան ու աղախինը որովհետեւ տարեքնին քիչ էր, գեղերով վրայ կիան. որ նաւապետին մեծ հոգ ունենալովը հազիւ ապրեցան. սակայն երբոր տղան աչքը դարձուց մօրը, տեսաւ որ մեռածի պէս ընկած է, կսկիծուն նորէն ընկաւ մարեցաւ. այնչափ աշխատեցան, շատ դժուարաւ խելքը վրան բերին, ինչ և իցէ յաջողեցաւ որ մէկաշունց ալ խելքը զլուխինն եկաւ, և ամէնքն ալ ազատեցան:

Անկէ ետև նաւապետը հոգ տանելով նաւին վրայ որչափ կարելի էր բոլոր բաները նորոգեց իր նաւավարներուն ձեռքովը, և իրենց առաջն ընկաւ ճամբան սորվեցուց, որ գէպ 'ի մօտ երկիրը երթան ցամաքն ելլեն, որ Գանարեան կղզիներն էին. հոն որ հասան նորէն ճամբու պատրաստութիւններ տեսան*: Այս կղզիներուն մէ-

* Գանարեան կամ Երանեկայ կղզիք էն Սալանգեան ովկիանոսին մէջ 120 մղոն հեռու Սպի-

կը կըսուի Մատերա, ուր գանարին կուշուած թռչունները լեցուն են. անոնց հետ հոս հասաւ իրենց նաւը Ռոպէնտոն դուրս ելաւ, երբոր երկիրն գեղեցկութիւնը և պարարտութիւնը տեսաւ՝ չէր կրնար կշտանալ. նաև աչքը վերցընէր հեռուն որ կը նայէր լեռներուն ազուրուրութեանը, որ խաղողով ծածկած էին, բերինն ջրերը կը վազէր տեսներով պատուական խաղողի կուղերը գեղեցիկ կախուած: Ինչպէս կուտախանար երբ հրաման առաւ նաւապետին որ ուզածին չափ ուտէ. Հոն այգիներուն մէջ տեսան, որ գինի շինողները չէին ձգմեր խաղողը ծանր բանի տակ, ինչպէս ուրիշ քաղաքները կընեն. հապա խաղողը կը լեցընեն մեծ տեղ մը և հոն ոտքով կը կոխեն, և ձեռքով կը ձգմեն. ահա ասկէ կըլլայ այն գերազանց գինին, որ կըսուի Մատերեան գինի*:

Նաւապետը քիչ մը ժամանակ հոն

բնկէն, Մաղըբալին գիմացը կիյնան. որոնց տեղեցին Փորդուգալցիք 'ի 1393, ետքը անցաւ Սպանիացոց ձեռքը. բոլորը 13 կղզի են. գլխաւորն է Երկաթի կղզին ուր շատ երկրաշարժութիւն եղած է. որուն շըջապատն է 72 մղոն:

* Մատերա կղզին մեծ հեռու է Լիզպոնս մայրաքաղաքէն Փորդուգալցայ AS6 մղոն. ուր շատ անասաւ ըլլալով այսպէս կոչուեցաւ. անանկ պղէկ է օդն որ թռուաւոր կենդանի չըլլար. թէ որ ուրիշ տեղաց ամեն կը ստանի. այս տեղաց գինին խիստ անուանի է:

մնաց, որ նաւը նորոգէ, որովհետեւ մեա-
սուած էր. իսկ Ռոպէնտոն քանի մը օրէն
հառ սկսաւ ձանձրանալ. վասն զի սիրտը
հանգիստ չէր, փոփոխութիւն կուզէր. ա-
նանկ որ կը փախաբէր թէ ունենայ թռչիլ.
որպէս-զի քիչ ժամանակին մէջ կարենայ
բոլոր աշխարհք տեսնել, որ շուտով ամէն
բանի տեղեակ ըլլայ:

Այս միջոցս հոն մէկ Փորգուքէշի նաւ
մը հասաւ, որ Լիզզոնայէն կուգար, Սե-
մերիկա պետի երթար Պրագիլի երկիրը.
ուր տեղէն կելլէ շատ ոսկի և անդին գո-
հարներն: Ռոպէնտոն խեղքն ու միտքը այս
նոր նաւապետին տուաւ. երբոր լսեց սո-
կին և գոհարները, կամք ըրաւ որ Պրա-
գիլ երթայ, որպէս զի աղէկ մը հարստու-
թեամբ լեցուի*:

Մնոր համար ասանկ կը մտածէր՝ վասն
զի մանկութեան ատենը ամենևին կրթուած
չէր, որ իր ուղածը չընէ. այս պատճառաւ
տեսաւ որ այս Փորթուքէշ նաւապետը սա-
տրաստ է զինքը Սեմերիկա տանելու ա-
ռանց ստըկի, նաև հասկըցաւ որ 13 օրէն
աւելի պիտի մնայ հոն անդդիացի նաւապե-
տը, ուստի չի կրնայով երկար մէկ տեղ մը

* Պրագիլ է մեծ աշխարհք Սեմերիկայի. շատ
ոսկի և պատուական ակունք կելլեն անկէ. շատ
վաճառականութիւն կըլլայ. առաջ Փորգուքուլ
թագաւորին ձեռքն էր բայց հիմայ առանձին էշ-
խանութիւն է:

կենալ, ուղեք աւելի հեռուն երթալ: Յե-
տայ գնաց համարձակ յայտնեց իր առջի
բարերար նաւապետին, թէ կուզէ իրմէն
զատուիլ Պրագիլ երթալ:

Իսկ նաւապետը որովհետեւ լսեր էր որ
Ռոպէնտոն ծնողացը կամքին դէմ ճամբայ
կէր է, և առանց հրամանի աշխարհք կը
պալաւի, ուրախացաւ որ իրմէն պիտի հե-
ռանայ, և Մնդգիա իրեն տուած ստակն
ալ բաշխեց ու ամեն կերպ բարի խորտա-
ներ տալով ճամբեց: Մն ալ գնաց մտաւ
Փորթուգալցի նաւին մէջ, և սկսան երթալ
Պրագիլի ճամբան, անցնելով Թեներիֆա
կղզիին քովէն. ուր տեղ է այն բարձր լեռն
որ կըսուի Փիքո*: Խիստ զարմանալի բան
մը տեսան հոն իրիկունը. երբոր խաւար
մուծը կոխեց ծովուն վրայ արեւ մտնելէն
հառ, այն լեռան գլուխը գեռ կերևնար.

* Թեներիֆա է Գանարեան կղզիներուն մէկը.
բայց աւելի մեծ և փարթամ. զինին խիստ աղիւ-
ն է, և պատուական բերք շատ ունի: Մանր լեռներ
շատ կան մէջն, որ երկրաշարժութեամբ գուրս
են ելած. բայց զլնաւոր լեռը կըսուի Փիքո. որուն
բարձրութեանն է 17 հազար ոտնաչափ. հեռուէն
գլուխը սրածայր կերևնայ, թէպէտ վրան տալիակ
է. մէջ տեղ ունի հրաբուլցի բերան խոր. և միշտ
ծծումի բոց կելլէ անկէ: Այս անգուռիցին մէջ է-
թէ քար նետես անգլին ձայն կը լսուի. զոր Սպա-
նիացիք սասանայի կամոյց կանուանեն. իսկ հին
բնակիչները կըսէին թէ հոն է գծոխըը, ուր գէշ
մարդիկ կը տանջուին:

վասն զի ամէն լեռներէն բարձր ըլլալուն համար, արեգակին ճառագայթը անանկ կը ցոլար վրան՝ որ կարծէիք թէ կրակ է:

Քանի մը օրէն ետե տեսան ծովուն վրայ ուրիշ տեսիլ մը խիստ զուարճալի. բազմութիւն ձկանց թռչելով ծովուն վրայէն կը բարձրանային, որ փայլուն ըլլալով արծաթի պէս կը ցոլային. անանկ որ լուսոյ ճառագայթին նման պայծառութիւն մը կը հանէին:

Ասոնց ճամբորդութիւնը շատ օր յաջող զնաց, բայց յանկարծակի սոսկալի փոթորիկ մը ելաւ հարաւային կողմէն. այլիքները մէկէն սկսան փրփրիլ, ու լեռան պէս երկինքն ելլել, որ վեր վար կը նետէին նաւը: Այս սարսափելի պէկոծութիւնը վեց օր քէց շարունակ. և անանկ հետուն ձգեց նաւն՝ որ նաւապետը չէր հասկընար թէ ո՛ւր են. վերջապէս իմացաւ, թէ Գարայիպ կղզիներէն շատ հեռու չեն:

Իսկ եօթներորդ օրը երբ սկսաւ արևը ծագիլ, մէկ նաւավար մը սաստիկ ուրախութեամբ պտուաց յանկարծ. երկիր* : Նայիս ամէնքը վեր թափեցան որ երկիրը տեսնեն. և նաւը չիտակ հոն կերթար:

* Ասիէ տեսան Գարայիպ կղզիները. որ հարաւային Ամերիկայի մէջ այրեցած գօտիին տակն են, որ կըսուին Անդիլեան կղզիք. շատ մեծ ու պղտիկ կղզիներ կան հոն. ասոնցմէ մէկն է Ռոպէնտոնին կղզին: Ասոնց հին բնակիչներն էին Գարայիպները, որ վայրենի ըլլալով թշնամիները կուտէին:

Սակայն այն կէտին իրենց ուրախութիւնը փոխուեցաւ, և զարհուրելի վախի մը մէջ ընկան. վասն զի նաւը աւազի վրայ նստելով սարսեցաւ, և նաւին վրայի եղողներն ալ շարժ ելան ու կռնավին վրայ ընկան. իսկ նաւը անանկ իրեցաւ մնաց, որ կարծես թէ գամուեցաւ, ու փրփրած այլիքները նաւուն մէջ լեցուելով ամէնքը վար փախան տակը մտան, որ այլիքները զիրենք չի տանին: Ան ատենի եղած խեղճութիւնը՝ աղաղակն զոռու գոչումը ապառաժներն ալ կտոր կտոր կընէր: Մէկը առ Ալտուս կաղաղակէր. մէկը մազերը կը փետտէր. ոմանք ալ վախերնուն անշունչ ընկած էին մեռելի պէս: Ասոնց նման անշունչ ընկած էր Ռոպէնտոն, որ առաւել մեռած էր քան թէ կենդանի. նայիս յանկարծ աղաղակ մը ելաւ թէ ահա ընկղմեցանք:

Այս սոսկալի լուրը իրենց նորէն հոգի մը տուաւ, որ անանկ խեղճ չի կորսուին, հազա մէկէն վեր վազեցին նաւուն վրան. ու անհնարին արագութեամբ մակոյղը ծովն ինջեցուցին, և ամէնքը մէջը ցատքեցին: Բայց օրովհետեւ շատուր էին նաւուն մէջ, երբոր ամէնքը հոն լեցուեցան, գրեթէ մակոյղը ջրին հաւասարեցաւ: Յամարը շատ հեռուն էր, և այլեկոծութիւնը անանկ սաստիկ, որ ամէնքը կըսէին թէ անկարելի է որ ցամաքը հասնինք. սակայն որչափ կարելի էր հոգւով մարմնով թիկերը կը քա-

չէին. հոյն ալ ետեւեն ըլլալով՝ դիւրաւ դէպ
'ի ցամաքը կերթային:

Յանկարծ տեսան որ մէկ ալիք մը կու-
ղայ մահոյցին վրայ լեռան պէս: Այս սար-
սափեւի ալիքն որ տեսան՝ թողուցին
թիւերն, ու ամէնքը անշարժ մնացին: Ո՛հ,
ահա այս էր զարհուրելի բոսէն վերջին
վտանգին. ահա այս ահագին ալիքը մա-
կոյցին զարկածին պէս՝ տակն առաւ դար-
ձուց. և՛ ամէնքը խուռն դացին ծովուն
տակը*:

Գ. ԴԻՊՈՒՄՅ

Ռոպէհասոն բոլոր ընկերներովը գնաց ծո-
վուն տակը երբոր մահոյցը չըջնցաւ. բայց
այն ահագին ալիքն որ դասոնք՝ տակն ա-
ռաւ, քչեց հետը տարաւ Ռոպէհասոնը և
սոսկալի աէկոծելով վերուց նեւեց ապա-

* Ահա անհնազանդութեան պտուղը. ահա նա-
ւապեանն խօսքը կաւ. որ բայց թէ մինչև որ ծնու-
ղացդ օրհնեմք չառնես՝ աղէկութիւն չես գտներ:
Իրաւ է որ անոնք անէճք չէին առեր իրեն. բայց
Թափած արցունքն սեւաք էր որ խեղճ ընէ զին-
քը: Թրտաւ ըլլայ անհնազանդ մանկանց, որ միայն
իրենց կամքը կու գեն կատարել. Թնոլ տեսնեն թէ
քնչ բաներ կու գայ զլուսնին. և քիչ մը կամբեր-
էին չի կորսելու համար՝ կամաց կամաց ինչպիսի
վտանգներու մէջ կէլին. վասն զի ո՛վ որ աղէկ ա-
սիթը կը կորսնցընէ, արժանի կընէ զինքը ձախորդ
զիպուածնեբուէ, և ո՛վ որ աղէկ օրը չի ձանձնար,
գեշ օրերու կը հանգիսի:

ուած քարերուն վրայ. ու անանկ սաստիկ
ընկաւ որ ցաւէն թմրեցաւ մնաց հոն*:
Երբ աչքը բացաւ ու տեսաւ թէ ցամաքին
վրան է, որ ամենեւին յոյս չունէր, վերջին
ջանքն ընելով աշխատեցաւ որ վեր ելլէ ա-
պառածի մը վրայ: Ետո յոգնելով հազիւ
թէ կրցաւ ելլել. բայց ուճը հասաւ հոն ըն-
կաւ մնաց՝ երկար ատեն խելքը դուրսը չէր-
եաքը դնաց ցամաքը:

Քանի՛ ողորմելի էր կրբոր աչքը բացաւ
չորս դին նայեցաւ, տեսաւ որ ո՛չ նաւ, ո՛չ
մահոյցի կայ, և ոչ մէկ ընկերը մնացեր է.
ամենեւին բան մը չի կայ. բայց եթէ տախ-
տակի կտորուածք, որ ալիքները դէպ 'ի
հոն կը բերէին: Միս մինակ մէկ հոգի մըն
է, որ ազատեցաւ այն վտանգէն: Ռւբա-
խութիւնն ու տրտմութիւնը իրար խառ-
նուեցան. մինչև զողալով ծնկան վրայ ե-
կաւ, թե երբ երկինքը վերցույ՝ բարձր ծայ-
նով աչքերն արտասուք լեցուն չորհակալ
եղաւ երկին և երկրի ստեղծողին. որ այս-
պիսի մեծ հրաշքով զինքն ազատեց**:

* Բնդարձակ պատմութեան՝ այսինքն օրագրու-
թեանը մէջ, կըսէ Ռոպէհասոն՝ թէ երբոր ոտքս
ցամաքը կոխելի սեպտեմբերի 30 էր: Արեգակը
աշտանային գլխեւրահաւասարն ըլլալով՝ ճառագայ-
թը շիտակ գլխուս վրայ կը ծագէր ու սաստիկ տաք
կընէր. վասն զի կերեւեար թէ այս կողմն Ծ աստի-
ճան ու կես հիւսիսային լայնութեան տակն էր այ-
րեցած դօտիկն մէջ:

** Ռոպէհասոնին օրագրութեանը մէջ գրուած է՝

Ահա այսպէս իմաստութիւնն Աստուծոյ շատ լաւ գիտէ և կը ճանչնայ մեր ամէն օգուտը. իսկ խեղճ մահկանացու մարդիկ չի ճանչնայով իրենց ճշմարիտ շահը կը զարմանան թէ ինչու համար մինակ Ռուպէնսոն ազատեցաւ, ու բոլոր մէկալնոնք կորան: Վասն զի ստեղծողին իմաստութիւնն ու կառավարութիւնը խելքէ մտքէ զուրս ըլլալով թոյլ տուաւ որ մարդ մը չազատի, մինակ Ռուպէնսոն ազատի: Այս բանին մարդու խելք չի հասնիր. մեր միտքը այնչափ կը զօրէ, որչափ որ Աստուած դրեր է. անկէ աւելին չենք կրնար քննել ու դատել: Կարելի է որ Աստուած սուսջ գիտնալով, թէ երկար կեանքը աւելի մնասակար է ոմանց՝ թող կուտայ որ կորսուին. որոնք կամ թշուառութեանց մէջ պիտի իյնէին, և կամ ախտաւոր մոլի պիտի ըլլային. անոր համար աշխարհքէն կը վերցընէ բարի վարքով, որ հանգչին երջանկութեամբ:

Իսկ Ռուպէնսոնը անոր համար պահեց, որ քաջած նեղութիւնները իրեն խրատ ըլլան ու զինքն իմաստուն ընեն. որովհետեւ Աստուած նախախնամով հայր ըլլալով՝ ձախորդութիւն կուտայ, որ մարդիկ խրա-

թէ ցամաքն որ ելայ մէկէն սիրտս ետ եկաւ. վասն զի ծովուն ջուրը բերանս էր գացեր. պառկեցայ որ քիչ մը հանգչիմ. վախուս ելայ ասդին անդին ընկայ: Եւ այսպէս անձար մինակ հոն մնալուս համար՝ այն կղզին անուշը զրկ Կալէ յաստակարութեան օրուն երկայնութիւնը 24 մղոն էր:

տուելով ու զգին՝ երբ բարութիւն տեսնելով չին շակիր: Ուստի երբոր բան մը կըլլայ որ խելքերնիս չի հասնիր, պէտք չէ յանդգնուի թեամբ դատաստան կարել և չուտ մը խելք բանեցընել. հապա ըսել թէ Աստուած ինչպէս որ կարգադրէ՝ միշտ մեզի բարի է. ուրեմն ջանալու ենք մեր կամքը համակերպել իրեն, որ հայրական օրհնութեամբ վարձահատոյց ըլլայ:

Այս ստուծառու Ռուպէնսոն ալ ճշմարիտ սրտով դարձաւ առ Աստուած, երբոր տեսաւ թէ կեանքը անանկ վտանգի մէջ է, և բոլոր աշխարհք իրմէ հեռացած է. սրտին մէջէն կիմանար թէ իր բռնած ճամբան սրչափ անիրաւ էր, և խղճմտանքը կը վկայէր որ Աստուծոյ դէմ էր ըրածը: Ահա ասոր համար ճշմարիտ զղջումով ծնկան վերայ ընկած կաղաղակէր Աստուծոյ, որ մեղքերուն թողութիւն տայ, և յատուկ դիտաւորութիւն դրաւ՝ որ անկէ ետեւ ուղղուի ու ամենեւին խղճմտանքի դէմ բան մը չընէ:

Ռուպէնսոն այս դիտաւորութիւնը գնելէն ետեւ վեր ելաւ, իր փրկութեանը վրայ ուրախանալով, յետոյ սկսաւ մտածել թէ ինչ պիտի ընէ. Կը նայէր չորս զին որ ծառերէն անտառներէն ՚ի զատ բան չի կայ. ամէն կողմը կը նայէր բան չէր տեսներ որ անով կարենայ յոյս մը ունենալ, թէ մարդ բնակիւ է հոն. մարդու նշան մը չի կար: Ասկէ աւելի խեղճութիւն չէր կրնար ըլ-

լալ, որ անանկ աշխարհիւն ճոթը մինակ պիտի բնակէր. բոլոր մարմինը կը զողար երբոր կը սուտար, թէ Վայ գլխուս, ինչ պիտի ընեմ, թէ որ հոս լեռան մարդիկ և կատգած գաղաններ ըլլան ինչպէս պիտի տղատիմ: Այս վախը անանկ պաշարեց զինքը որ անշարժ մնաց և չէր համարձակեր առաջ երթալու. մէկ սղարի ձայն մը լսէր՝ զող կելէր սիրտը. վասն զի վաստուն արիւնը պողեր էր*:

Սակայն սաստիկ ծարաւը մէկէն իրեն սիրտ առաւ զօրացուց տկարութենէն, մինչև չդիմացաւ անանկ մնալ. ինքն իրեն ուժ տալով ելաւ ասդին անդին ընկաւ որ ջուր կամ առու մը գտնէ: Բաղդը բանեցաւ, երբոր քիչ մը հեռուն լաւ յտակ ջուր մը գտաւ պզգից սկսաւ խմելով ծարաւն անցընել. քանի՜ գուարձալի բան է երբոր մարդ ծարաւ մարելու ջուր կը գըտնէ: Աստի Առաքեալն շորհակալ եղաւ Արտուճոյ՝ յուսալով թէ ուտելու բան ալ կուտայ. կըսէր թէ այն ստեղծողն որ թըւշունները սղին մէջ կը կերակրէ, թող կուտայ որ ես անօթի մեռնիմ:

* Երբոր սաստիկ կը վախնայ մարդ՝ բոլոր արիւնը դէպ ՚ի սիրտը կը վազէ, անոր համար երեսը կը դեղնի, սիրտը կը նեղանայ. երակները բոլոր խռոված ըլլալով քիչ մը բանով կը սարսափի: Առաքեալն այնչափ խռոված էր վախուն, որ ներսի տաքութիւնը պողեր էր՝ անանկ որ կը կարծէր թէ երկինքը վրան պիտի վըլէ:

Այնչափ անօթութիւն չէր խմանար. ուրովհետև վախը և քաշած նեղութիւնը անանկ սիրտը այլայլեր էին որ ամենեկին աստորձակ չունէր. ամէն բանէն աւելի կը ցանկար քիչ մը հանգչիլ. վասն զի անանկ վշտով չարչարուած էր որ հազիւ թէ ոտքի վրայ կրնար կենալ: Այս պատճառաւ մեծ հող բնելով կը մտածէր թէ զիչեքը ՚ւր պատկի. կը վախնար որ չըլլայ թէ գազանները և լեռան մարդիկ զինքն ուտեն: Մ. մէն զի կերթար կը նայէր ոչ տուն կար, ոչ խրճիթ և ոչ քարանձաւ. ուտի կուլար կը հառաչէր անմխիթար, չիյաէր թէ ինչ ընէ:

Վերջապէս իրիկուն եղաւ, այլ ճարը հատաւ, մտածեց որ թնջուններուն նմանի, և անոնց պէս ծառերուն վրայ բնակարան շինէ. յանկարծ մէկ ծառ մը տեսաւ, որուն ճիւղերը խիստ շատ էին, և անանկ խիտ որ գիւրին կրնար վրան նըստիլ բնակիլ. ուտի փաթթուեցաւ ծառն ելաւ, ու սրտանց Աստուճոյ աղօթք ընելով նստաւ ծառին վրայ մէկէն սկսաւ քնանալ:

Բայց երեակայութիւնը խռոված ըլլալուն՝ բոլոր զլխուն եկածները երազն եկան. և շատ մեծ նեղութիւն ունէր երազին մէջ. կը տեսնուէր ալիքներուն որտաւմը՝ նախն փարատիլը, ընկերներուն և նաւաւ վարներուն ազդողակով խղճուիլը: Անկէ ետև կը տեսնէր իր ծնողքը, որոնք ալքա-

մութեամբ և դառնութեամբ լեցուած կը վշտանային իրեն կարօտուն. հառաչանքով կուլային ու թեւերնին փեր վերցուցած կաղաղակէին, որ Աստուած իրենց մխիթարութիւն տայ: Երբոր զատոնք ասանկ տեսաւ երազին մէջ. բոլոր մարմինը ջուր կարեցաւ պաղ քրտինքով մը. մինչև բարձր ձայնով կանչեց, թէ Ահա ես ահա ես, հոս եմ սիրելի ծնողք իմ: Այսպէս պտտալով քունին մէջ՝ թեւերը բացաւ որ ծնողացը փաթթուի: Այս շարժմունքով նայիս ծառին վրայէն վար ընկաւ*:

Աստուած ողորմեցաւ որ շատ բարձր չէր ծառին վրայ. և ընկած տեղը շատ խոտ ըլլալով մէկ տեղը չի կտորեցաւ. միայն ընկած դին ցաւեցաւ. բայց երազին մէջ այնչափ նեղութիւն քաշեր էր՝ որ այս ցաւը բան չերեցաւ: Աւտաի նորէն ծառը ճանկելով վրան ելաւ, մինչև առաւօտ հոն մնաց: Առաւօտուն սկսաւ մտմբտալ թէ ի՞նչ պիտի ուտէ, և ի՞նչպէս պիտի ապրի. վասն զի վերի մեր աշխարհքն եղած բաներուն մէկը չի կար հոն, ո՛չ հաց կան ո՛չ միս

* Երազը կը պատճառի երբոր մտքին մէջի եղած բաներով հօգին կը գործէ, որովհետև հօգին չի քնանար՝ զգայութիւնները կապուած ըլլալով առաջուան ունեցած դարափարնէրով զանազան բաներ կը տեսնէ. մանաւանդ ինչ բանի փափաք որ ունի՝ հասարակօրէն դայն կերպով: Պոպկեսան աւելն բանէն աւելի ծնողաց վրայ փափաք ունէր. անոր համար զանոնք տեսաւ երազին մէջ:

կար, ո՛չ հունտեղէն և ո՛չ կաթ: Թէպէտ ըլլար ալ նէ, ո՛չ կրակ կար՝ ո՛չ պտուկ՝ և ո՛չ բան կար որ եփէր. ծառերէն ՚ի դատ ուրիշ բան չի տեսաւ հոն. սնունք ալ բոլոր անպտուղ էին, տերեւէն ՚ի դատ բան մը չունէին, որ կըսուին գաւրեշ*:

Ասանկ աարակուսով ծառէն վար ինջաւ. որովհետև առջի օրը բան մը չէր կերած, անօթութիւնը սկսաւ սաստիկ նեղութիւն տալ իրեն. մէկ դին մէկալ դին վազելով շատ տեղ դնաց՝ բան չի գտաւ ուտելու. աւելն տեղ լեցուն անպտուղ ծառեր կային: Խեղճ ողորմելին ալ անօթի վրժարած՝ աչքը վեր վերցուց սկսաւ աղաղակել, թէ Ահա այն կէտին եմ հասեր, որ անօթի պիտի մեռնիմ: Ի վերայ այսր ամենայնի՝ անօթութեան հարկը ստիպելով սիրտ տըւաւ, որ անանկ չի մնայ. ուժ առաւ, կլաւ վազեց զանազան ճամբաներ. մեծ փափաքանօր կը փնտռէր որ ուտելու բան մը ճարէ: Բայց պարասպ տեղը յոգնեցաւ. ամէն զի դամբէշ ծառին անտառներն էին, նաև Հնդկաստանի ուռի, խոտ ու աւաղ կային

* Այս կողմն կաւոտ ըլլալով խիտ անբեր էր և Եւանային. լեցուն ծառեր կային. այլ շատը անպտուղ էին. սաստիկ տաքը և խոնաւութիւնը աւանակ աւերէր էր օգն որ ամէն բան շուտով կապաւ կանէր. կենդանին մեռած ին պէս կը հոտէր: Գամբէշ ծառ շատ կար հոն. որուն փայտը ջուրն որ ձգես կարմիր ներկ կըլլայ, այս փայտէն շատ կը բերեն Եւրոպա:

և ուրիշ բան մը չի կար: Մանչափ որ Ռոսիանոս տկարանայով կիսամեռ ընկաւ աւնօթի, բոոր գորտ: Թիւնը հատաւ. ուստի երեսը հօղին բսելով աղբիւրի պէս աչքէն արտասուք կը վազէր. Շատ աղէկ էր որ, կըսէր, ծովը խլացուած ըլլայի: քան թէ ասանկ խնդճ անօթի մեռնէի*: Սյսպէս

* Սյսպիտի գիպուածներ երբեմն երբեմն կը պատահի Հնդկաստանու կողմերը և անպատ աշխարհքները, ինչպէս պատահէցաւ Յովհաննէս Ե. պահուպատին Տրապիզոնցոյ. որ իբր 100 տարի առաջ Պարսկաստանէն Հնդկաստան երթալու առէնը ստակիլ ալէ կոծու թէան կը հանգիսի ու կիանսին մէջ. վերջապէս նաւը կընկավ, մարդիկ կիլին անմարդաբնակ աղւմը: Անկէ ելան դէպ ՚ի ցամաք կերթային մարդ գտնելու համար, անօթի ծարաւ. դիչէրանց գազանները և առիւծները մէկիկ մէկիկ իրենց մէ կը տանէին կուտէին՝ հաղու թէ մէկ քանի հոգի ողջ մնացին նորէն գարձանի ծովուն քով ստակիլ տառապանքով և հոն մահով մը հանդիպէցաւ զիրենց ազատէ: Սյսպէս պատահէցաւ և Չուպայեցի Պետրոս Ղուկասին իբր 60 տարի առաջ. որ Հնդկաստանու ծովին մէջ ալէ կոծու թէամբ ընկաւ Մարպարին կողմերը. անօթի ծարաւ անպատին մէջէն կերթային որ մարդ գտնեն, ընկերները անօթու թէան չգիտացան յուսահատու թէամբ մեռան. ինքը մինակ մուրեալ անկիս անպատին մէջ շարունակ կերթար սիրտ տալով իրեն, որ առաջ երթալով ջուր գտնէ. և անով քիչ մը ուժ տանէ, ետքը կերթայ սև Հնդկի ներսուն ձեռքը կիլին ու մեծ բաներ անոնց խոտանալով զինքը կը բերեն Մասկոգ քաղաքը կազատեն: Սկանատեսը կը պատմէ թէ այս մարդը

յուսահատած երբոր կը սպասէր այն ստակալի ըտպէին, որ անօթի մեռնի. յանկարծ տեսաւ մէկ ծովի թռչուն մը, որ ձուկ մը բռնեց կուտէր. մէկէն միտքն ընկաւ այս երգն որ պղտիկութեան ասոնը սուրված էր:

Կերակրէ սակղծողն զագաւուց երամ,
Ձիարդ անխնամ թողցէ զազգ մարդկան.
Թէ ՚ի խուն ճնճիկ իւր արուեստը պանծան,
Բանի աւելի ՚ի մարդ բանական:

Ան ասեմը Ռոպէստոնին խելքը վրան գալով սկսաւ մեղադրել զինքն որ աստուածային նախախնամութեան վրայ յուսահատեր էր. ուստի մէկէն վեր ցատքեց ելաւ բան փնտռելու, միտքը գրաւ որ կարողութենէն աւելի առաջ երթայ մինչև որ Սատուած իրեն կներակուր մը տայ. և որչափ որ կերթար՝ միշտ ասղիս անդին կը նայէր, որ ուտելու բան գտնէ: Վերջապէս աւազին վրայ տեսաւ ոստրէի աման, ուրախութեամբ վազեց. մտածելով թէ կարախութեամբ վազեց. մտածելով թէ կարելի է որ ողջ ոստրէներ ալ գտնէ հոն. և երբոր առաջ երթալով գտաւ քանի մը ոստրէ՝ ուրախութենէն շիտէր ինչ ընէ*:

Քունին մէջ սարսափելի ազդակներ կը հաներ ականները կը ճըտելով և զարհուրելի ապքնայնէրով, որ զվտուն եկած բաներէն մնացեր էր վտան:

* Սյս ոստրէները սրովէտաւ ծովուն մէջ շատ անգամ իրար փակչելով մեծ կտոր կըլան, ծովուն

Պանոնք ուտելէն ետև մեծ դուարձութիւն մը չեկաւ իրեն. վասն զի քանի մը հասո ստարէն ինչ շահ պիտի ընէր այնպիսի չափազանց անօթութեանը: Այն գառաները չի կրցան զինքը կշտացընել. բայց ինքը գոհ եղաւ որ չի մեռնելու չափ բան մը դըտաւ ուտելու:

Անկէ ետև սկսաւ աւելի հոգալ գնահարան տեղ մը ձարելու համար, որ գազաններու և լեռան մարդկանց վախ մը չունենայ. վասն զի ծառին վայելի բնակարանը անանկ անհանգիստ էր, որ մարդու միտքն որ գայ կը սոսկայ. բոլոր զիշերները այն ծառին վրայ խեղճութեամբ կանցընէր: Մէկ գործիք մը բան մը չունէր, որ բնակարան մը շինէ. թէ որ ծառին ձիւղերէն խրճիթ մը շինէր, իրաւ օձերէն կազատէր, բայց կատաղած գաղաններէն չէր կրնար ապահով ըլլալ. և թէ անենար հրացան՝ զիւրին կըլար զինքը պաշտպանել. բայց խեղճը երկու ձեռքէն ՚ի դատ բան մը չունէր:

ալեքները մակընթացութեամբ կը բերեն ծովուն քով. և երբ ծովը կը քաշուի՝ աւազնի վրայ կը մընան ստարէնները: Իսկ մակընթացութիւն կըլար հոն օրը երկու անգամ երբոր վեց վեց Ժամովիհանսը կը բարձրանար. և երբ վեց վեց Ժամ ծովը կը քաշուէր անգառութիւն կըլար, ուրեմն 24 Ժամին մէջ երկու անգամ ծովը կը բարձրանայ լուռնին չարԺամուքովը մակընթացութիւն կըլայ. և երկու անգամ ալ քաշուելով անգառութիւն կըլայ:

Շատ բան մտմտայ, որ զին դարձաւ ձար մը չի գտաւ որ բնակարան շինէ, ուստի նորէն յուսահատեցաւ: Ինչ օգուտ եղաւ, կրտէր, մինչև հիմա ողջ մնայս, որ այս զիշեր կրնայ ըլլալ թէ գաղանները զիս պատուեն: Այս մամտութիւնով անանկ սիրաբ խոովեցաւ, որ երեւակայութիւնը դարձաւ, ու աչքին մէկ կատաղած գազան մը երեցու, բերանը բացած կը պատրաստուէր զինքն յափշտակելու. այսպէս երեւակայելով իրեն եկաւ, թէ գազանը վրան ընկաւ զինքը կը վարատէ. ուստի ահագին ձայնով աղաղակ մը հանեց. Ո՛վ խեղճ ծնողքս ո՛ւր էք ըսելով՝ մէկէն զետինն ընկաւ կիսամեռ: Քիչ մը ատեն ատանկ ընկած մնաց. յետոյ սրտին խոովութիւնն ու յուսահատութիւնը մէկզի նեանց, մէկ երգ մը միտքն ընկաւ, որ մօրմէն սորված էր. երբոր նեղութիւնը մը կունենար մայրը կերպէ եղեր այսպէս.

Ո՞ վերսկսեց յաշտ անտղին
 Մնալ անինամ ՚ի տես արարչին.
 Ստուեր բարձրելոյն վայր է անբընին,
 Ապաւէն պաշտպան կորստականին:
 Արարիչ իմ տէր՝ յոյս իմ և կեանք իմ,
 Ես յուժմէ՛ երկեսց ընդ ակամբ նորին.
 Ահա անձն իմ կեանք՝ ՚ի հզօր ձեռնին,
 Գոն աներկեան ՚ի յաւիտենին:

Ասով անանկ զօրացաւ որ երկու իրեք

անդամ դած ճայնով ըսաւ ջերմեռանդու-
թեամբ, յետոյ բարձր ճայնով ալ սկսաւ
երգել այս գեղեցիկ երգս, մինչև սիրտ ա-
ռաւ ելաւ գնաց պարանցաւ, որ գէթ այր
մը գտնէ, ու ապահով կարենայ բնակիլ
մէջը: Սակայն մինչև ան ասանք չէր գի-
տեր թէ Սմերիկային որ կողմն է. ինչ աշ-
խարհքի մէջ և ինչ տեղ է. կղզիի մէջ է թէ
ցամաք երկրի վրայ է: Նայիս հետուն մէկ
լեռ մը տեսաւ, մէկէն գէպ ՚ի լեռը վազեց.
ճամբան երթալու ասանք չորս դին կը
նայէր, ամէն տեղ անպտուղ ծառեր խո-
տեր բուսած կը տեսնէր: Եւ այս անապատ
տեղերս ալ նորէն վշտացուցին խեղճին
սկտը: Իսկ լեռը չափաւոր բարձր էր.
ինչ և իցէ ճանկելով աշխատեցաւ վրան ե-
լաւ. ուսկից չորս դին կերևնար շատ մղոն-
ներով հեռու: Տեսաւ որ ամէն կողմը ծով
ըլլալով կղզիի մէջ է. որչափ որ հեռուն
նայեցաւ, ամենեին ցամաք մը չի տեսաւ,
բաց ՚ի երկու իրեք մանր կղզիներէն որ աս-
դին անդին ծովուն մէջ կերևնային: Աւստի
բոլորովին սիրտը կտորած թեւերն երկինքը
վերցուց խեղճ ընելով կաղազակէր. Ո՛վ
թշուառութեանս, ահա յայտնի եղաւ որ
ես ամէն մարդիկներէն զրկուած եմ եզեր-
ուրեմն յոյս չիկայ ամենեին թէ ես այս
տրտմալի անապատէն դուրս պիտի ելլեմ.
ո՛հ ցաւալի ծնողքս, ուրեմն այլ ձեզ պիտի
չտեսնեմ. պիտի ձեզմէ ներում չխնդրեմ
ըրած սրտխառութեանս համար. ուրեմն

պիտի չտաննեմ մէկ բարեկամս անոյշ ճայ-
նը. մարդու հետ ալ պիտի չխօսիմ: Ար-
ժանապէս ինձի այս բանն եղաւ, ես ձեռ-
քովս ըրի. ո՛վ ստեղծող Աստուած, ար-
գար է քու դատաստանդ. ինչ որ քաջեմ
ինն է յանցանքը. ես չի կամեցայ որ իմ
վիճակս ազէկ ըլլար:

Անանկ տրտմութեամբ պաշարուած մը-
նաց և այն տեղէն շիշարժեցաւ. միակերպ
աչքը չորս դին էր որ ցամաք տեսնէ: Այս
էր աւելի սրտին կրակը թէ Աստուծմէ ալ
զրկուեցայ մարդիկներէն ալ: Այս միջոյս
յանկարձ միտքն ընկաւ իր մխիթարական
ոտանաւորն որ սորված էր:

Արդ քոյգ ինդրանոց իմ պատասխանին,
Մասց լքելոց ողորմութեանն իմ.
Մերձ եմ ՚ի փրկել առաւապեալ գերին,
Վերջ է գաւնազէտ աւուրց խաւարին:
Բացաւ գծութեանց ալբուր լուսածին,
Իերկրանոց աւուրք ոչ անադանին:
Տիրական նպատաք ՚ի բարձանց ծագին,
Մխիթար սրտի բազմավեշտ անձին:

Այսպէս լալաղին երգելէն ետև ծնկան
վրայ եկաւ Աստուծոյ առջին սրտանց ա-
ռաջադրեց, որ անկէ ետև որչափ վիշտ որ
քաջէ, համբերէ Աստուծոյ յանձնելով զին-
քը. և խնդրեց որ Աստուած ալ իրեն ուժ
տայ որ սիրով քաջէ ինչ որ գլխուն դայ:
Հոս տեղ աղէկ իմացաւ թէ Աստուած է

ամմէն մարդու ամենաբարի հայրը՝ գթած և ամենակարող տէրը, որ ամէն տեղ ներկայ գտուելով կը մխրթարէ: Եթէ Ռուպէնսան լաւ չիմտածէր այս քաղցր ճշմարտութիւնը՝ հոն յուսահատութենէն զինքը պիտի կորսնցնէր: Ահա ստեղծողին այս բարութիւնը նոր հոգի մը տալով կը մխրթարէր՝ երբոր իրեն արամութիւն կու գար: Ռուբեն մարդս որչափ աւելի ճանչնայ աս առածային բարութիւնը՝ այնչափ աւելի պարտական է ջանալ որ բարի ըլլայ. և ասով միշտ ազէկութեան մէջ առաջ կերթայ: Ռուպէնսան այս բաները մտածելով՝ բոլորովին արամութենէն թեթեցաւ. և ներսէն անանկ զօրութիւն մը խմացաւ, որ մէկէն ելաւ լեռանը չորս զին շրջեցաւ. շատ քաղց յոգնեցաւ, որ բնակելու տեղ մը գտնէ, բայց անօգուտ եղաւ աշխատանքը:

Վերջապէս գնաց պղտի լեռ մը գտաւ, որուն երեսը անանկ չիտակ բարձրացած էր, որ կարծէիր թէ առաջը պատ է քաշած: Այս կողմերս աւելի ուշադրութեամբ նայելով մէկ տեղ մը գտաւ, որ գէպ ՚ի ներս խորունկցած էր բերանը բաւական նեղ: Եթէ ունենար քարակոփի կտան՝ զլարին կրնար իրեն բնակարան շինել. բայց ամենեւին բան մը չունէր որ ճար ընէ այն տեղը կատարելագործէ:

Երկարատեն գլուխը վերցուց գէպ ՚ի վեր նայեցաւ, յետոյ սկսաւ ինքիբին խօսիլ

սլլ

այսպէս. Հոս տեղի եղած ծառերը կերևնան թէ մեր աշխարհքին ուռիններուն նման են, որ զիւրին կը բուսնին. ուրեմն կրնամ ձեռքովս այս ծառերէն հանել, և հոս ծակին առջին տնկել պղտի միջոցի մը մէջ մէկմէկու մօտ, անանկ որ պատի տեղ բուսնն. և ելբոր աճին հաստընան, կրնամ պառկիլ այս փակ միջոցիս մէջ այնպէս ապահով ինչպէս տան մը մէջ. որովհետեւ ետեի կողմէն ապառաժը պատի սէս գէմ է, զիմացէն ալ այս ծառերն որ իրարու վրայ բուսնին՝ կրնամ ապահով կենալ մէջը:

Այս յաջող գիւտին վրայ խիստ շատ ուրախացաւ ու մէկէն սկսաւ շինել. իր ուրախութիւնը անկէ մեծ եղաւ երբոր տեսաւ հոն մէկ պայծառ անոյշ ջուր մը, որ լեռնէն կը վազէր. գնաց լաւ մը խմեց. վասն ՚ի արեգակին մէջ այնչափ պառտելով տաքէն խիստ էր ծարրեցած*:

Ուստի սկսաւ ձեռքովը հանել գետնէն քանի մը մանր ծառեր մեծ աշխատանքով, և տարաւ այն տեղն որ տնկէ. հոն ձեռքովը փորեց գետնը փոս ըրաւ ու ծառերը տնկեց. և որովհետեւ քիչ աշխատանքով չէր ըլլար՝ հազիւ թէ հինգ վեց ծառ կրցաւ

* Այս կողմի տաքը երևելի է ոչ միայն արեգակը վրայէն անցնելուն համար, որ աստուծոյ կրակը սի մինչև իրիկուն կերթայ, այլ և արևմտեան հովը տաք տեղերէն յաճախ փչելով խիստ կը նեղէ տաքութեամբ. անոր համար ծարրաւով կը տան. Ըսէր Ռուպէնսան:

տնկել՝ իրիկուն եղաւ: Բայց խեղճին անօթութիւնը առիպեց որ նորէն դառնայ ծովուն քովն որ քանի մը ոստրէ գանէ ուտէ. գնաց բան չի գտաւ. վասն զի մակընթացութեան ատենն ըլլալով ծովը բարձրացա ծէր. մինչև հարկ եղաւ որ անօթի պառկի այս անգամ այն իր ծառին վրայ. իբր զի քանի որ ապահով տեղ մը չունէր՝ բնակարանը ծառին վրայ էր*:

Եւ որովհետև առջի գիշերները շատ նեղութենով կը քնանար ծառին վրայ, խելք քրաւ՝ ու իր գուլպային կապերը քահեց և ոտքերբառին ծ կապեց, և անանկ հաստատ ճիւղերուն կոթնցոյց կռնակն, որ անկողինի պէս եղաւ իրեն. յետոյ զինքը ստեղծողին յանձնելով հանգիստ քնացաւ:

Ահա այս պատճառաւ կըստի, թէ հարկն է ծնող արուեստից և խելաց. որ խիստ աղէկ կը սորվեցընէ մեզի ամենայն բանն որ առանց անոնց չենք կրնար ըլլալ: Ասոր համար բարերարն Աստուած անանկ կարգաւորեր է այս աշխարհքս ու մարդիկ՝ որ ունենանք պէտպէս հարկաւորութիւններ, և չի կրնանք բաւական ըլլալ, բայց եթէ դանազան գիւտերով և խելք բանեցընելով:

* Ռոպէնտն օրագրութեան մէկ կրտէ՝ թէ հոկտեմբերի մէկին եւոյ տեսայ որ ծովը բարձրացած ըլլալով, նաւը մեր էր ելած. նորէն ընկերներս միաքս ընկան, ու բոլոր նոյն օրը արամութեամբ անցուցի:

u

Եթէ ստանանք աղէկ խելք և խոհեմ իմացողութիւն, պէտք է որ մեր հարկաւոր գործքերուն համար գործածենք. վասն զի եթէ բոլոր թռչունները եփած թափած գային բերաննիս մանէին, և եթէ տուն անկողին զգեստ կերակուր են այլ ամէն բան որ հարկաւոր են մեր կեանքը պահելու, եթէ ասոնք անանկ պատրաստուած գետնէն ելլէին, ճշմարիտ է թէ ուրիշ բան չէր մնար մեզի ընելու, բայց եթէ ուտել խմել քնանալ, և մինչև ՚ի մահ անասունի պէս կը մնայինք յիմար և անխելք:

Ուստի աս ալ Աստուծոյ մեծ բարութիւնն է որ մարդուս ամէն պէտք եղած բաները կ'ստարեալ պատրաստած չէ ստեղծեր: Եւ այս աստուածային իմաստութիւնն ու բարութիւնը չէ որ միշտ կը փայլի աշխարհքիս կարգին վրայ: Այս ամենայն կը յայտնեն երկնային աստղերն որ ստեղծեր է Աստուած գեղեցիկ փայլուն. մենք ալ տեսնելով և վայելելով այս բարիքները շնորհակալ ըլլանք բարերարին:

Գ. ԴԻՊՈՒՍՄ

Ռոպէնտն այն գիշեր հանգիստ քնացաւ մինչև առաւօտ. առաւօտունց վաղեց ծովուն քով քանի մը ոստրէ ծողվեց դարձաւ իր գործքը, բայց այս անգամ ուրիշ ճամբէ գալով՝ ճամբուն վրայ մէկ նոր ծառ մը տեսաւ. շատ ուրախացաւ, որ ծառին վը-

բայ խոշոր պտուղներ կային, թէպէս չէր
զիտեր ինչ ըստը: Բայց կը յուսար թէ
կարենայ ուտել:

Վերջապէս մէկ հատ մը ծառին վրայէն
ձգեց, նայեցաւ որ եռանկիւն ձեռով ընկող
էր՝ պզտի տղու մը զլխու մեծութեամբ.
Վրայի կեղևն էր թեւերով փաթթած կանե-
փի թելի պէս. երկրորդ կեղևը ասոր հա-
կառակն էր անանկ կարծր՝ ինչպէս կրիա-
յին վրայի կեղևը, որ կրնար իրեն ծառայել
ափսէի տեղ: Այս կեղևը այնչափ ընդար-
ձակ էր, որ Ամերիկայի մանր կապիկներն՝
որ Սակոռէ կըստին, կրնան մէջը բնակիլ
իրենց երկան պոչովը. մէջի ընկողը կամ
միտն էր պարարտ հիւթ մը, որուն համն էր
նման քաղցր նուշի, իսկ մէջի պարապ
տեղն էր լեցուն պտուղական համեղ կաթ:

Ահա աս ալ եզաւ մէկ լաւ կերակուր մը
քաղցած Ռոպէնսոնին, բայց իր անօթու-
թիւնը չանցաւ մէկ ընկուզով. մէկ ուրիշ
մըն ալ ձգեց, ան ալ կերաւ նոյն ախորժա-
կով: Ռարխութեանէն աչքերն արտասուեց
լեցուեցան, ու դէպ ՚ի վեր նայելով շնոր-
հակալ եզաւ Ստուռոյ: Այս ծառը բաւա-
կան բարձր էր, վրան լեցուն պտուղ.
Բայց մեղք որ անկէ ՚ի զատ այլ չիկար այն
կողմերը*: Ռոպէնսոն թէպէս աղէկ մը

* Այս ծառը փոփոխէ կըսուի, որ Հնդկաստան
ալ կը գտնուի, բայց Ամերիկայ աւելի շատ կայ: Ռո-
պէնսոն միայն մէկ ծառ մը գտաւ չուն, թէպէս
եռքէն պտուռաստ ընելով շատցուց:

կշտացաւ, բայց ետ չիկեցաւ, դնաց ծո-
վուն քով ստարէ գտնելու. նոյն օրուան
համար քանի մը հատ գտաւ որ իրեն կերա-
կուր ընէ:

Արով մեծ պարտաորութիւն ունեցաւ
Աստուծոյ բարիքը ճանչնալու, որ նոյն օ-
րը իրեն ուրիշ կերակուր ալ պարգևեց և ի-
րեն վրայ այնչափ զթացաւ: Առաւ գտած
ստարէները՝ բերաւ իրիկուն ուտելու հա-
մար, և գուարճանալով սկսաւ իր գործքը
չինել: Ծովին քով մէկ մեծ խեցի մը գտաւ,
որ կը ծառայէր բրիչի տեղ, անով շատ զիւ-
րին եզաւ իր գործքը:

Ինչ մը անցաւ ուրիշ ծառ մը տեսաւ վը-
րան լեցուն կեղևներ կախուած կանն փիթե-
լերու նման. ուրիշ անգամ ալ տեսեր էր,
բայց խելք չէր բանեցըներ ասանկ բանի
վրայ. անկէ ետեւ ամէն բան կը քննէր և
ուշազրոթեամբ կը նայէր որ օգուտ մը հա-
նէ ու գործածէ որչափ կարելի է: Առտի
փորձելու համար, թէ արդեօք կրնան կա-
նեփի պէս գործրի դալ, ծառին վրայէն
այն թել թել կճեպներէն շատ վրցուց, կը-
տոր կտոր իրար կապեց ջուրը դրաւ որ կա-
կըզնան. նայեցաւ քանի մը օրէն ետեւ լաւ
կակղցեր են, հանեց ջրէն արևը դրաւ,
աւելի կակղցաւ. չորնալէն ետեւ փայտով
սկսաւ ոլըրել կաննփի պէս. ուղածէն ա-
ղէկ եզաւ: Անկէ ետեւ այս կեղևները ժող-
վեց ասանկ ոլըրելով շուաններ շինեց. այս
չուանները թէպէս լաւ չէին ոլըրուիլ,

վասն զի ոչ գործիք ունէր և ոչ օգնական,
բայց լաւ ամուր ըլլալով իր գտած մեծ խն-
ցին կապեց գաւազանին ծայրը և բրաւ ի-
րեն պիտուական գործիք մը՝ պարտէզպան
ներուն փետատին նման:

Սն առնը նորէն սկսաւ իր գործքն ը-
նել ծառ ծառի քով անկելով: որով մէկ
պզտի միջոց մը՝ բոլոր չորս դին գոցուելով՝
բնակութիւն եղաւ իրեն: Սակայն միակարգ
ըլլալով անկամ մատղաջ ծառերը՝ բաւական
չիտեպեց, թէ կրնան պատի նման զինքը
պաշտպանել. ուստի առանց աշխատանքը
նայելու, նորէն կարգ մը ծառ ալ տնկեց ա-
ռաջիններու քովը: Եւ այսպէս պատի նման
հաստատուեցաւ, որ բաւական ուժի դէմ
կրնար գնել: Սմէն իրիկուն առտու ջուր
կուտար ծառերուն՝ մօտն եղած ջրէն, որ
կը լնցընէր գտած պտուղին կճեպներուն
մէջ և կը բերէր կուտար. անանկ որ քիչ ա-
տենի մէջ սկսան ծառերը կանանչել և ա-
ծիլ, որ խիստ գեղեցիկ կերևնային:

Սյա ամէն բանը կատարելէն ետեւ օր մը
բոլոր աշխատեցաւ հաստ չուաններ շինեց,
իրար կապելով ձևացուց մէկ սանդուղ մը
ելլելու ինջնելու համար. որովհետեւ կը
մտածէր որ շինած բնակարանին դուռ չի
չինէ. և այն բաց տեղն ալ, ուսկից կելլէր
կը մտնէր՝ ծառեր անկել գոցել կուզէր:
Ստանկ ըլլալով չուանէ սանդուղը իրեն
դրան տեղ պիտի ծառայէր: Իբր զի շինած
բնակարանին վերը պզտի լեռ մը կար, ա-

սոր վրայի ծառին կապեց սանդուղը, որ
մինչև վար կը հասնէր. յետոյ փորձեց տե-
սաւ որ հանդիստ կելլէ կինջնի. ասով բաղ-
ձանքին հասաւ: Սյա ամէնը լմնցնելէն
ետեւ կը մտածէր թէ այն պզտի այրը ինչ-
պէս մեծցընէ լեռը փորելով որ կարենայ
մէջը բնակիլ. նայեցաւ որ միայն երկու
ձեռքը չէին կրնար շինել. պէտք եղաւ գոր-
ծիք մը գտնել որ իրեն օգնէ: Ստանկ մտա-
ծելով տեղ մը գնաց, ուր որ շատ քարի
կտորաւք կային:

Երբոր շատ մտադրութեամբ կը փնտուէր,
մէկ սուր քար մը տեսաւ, և այնչափ ուրա-
խացաւ որ չէր գիտեր ինչ ընէ. վասն զի
այդ քարին ձևը նման էր կացինի, բերանը
սուր, և ծակ ալ ունէր, որուն մէջը կոթ
կրնար անցնիլ: Ռոպէնտոն ձեռքն առա-
ծին պէս հասկըցաւ թէ կրնայ կացինի տեղ
գործածել, նաև այրին գուռը անով մեծցը-
նել, և շատ աշխատանքով սկսաւ ուրիշ
քարով մը զարնել մինչև կատարեց. յետոյ
հաստ փայտ մը անցուց կոթ շինեց կացի-
նին, և շինած չուանովն ալ անանկ հաս-
տատ կապեց որ կարծէիր թէ գամած է*:

Դուտով փորձել ուզեց կացինը. երբոր

* Սյա քարն էր հրահանի (չախմախի) քարի
տեսակ, անանկ կարծր ու սուր՝ որ ինչ ըլլար կը
կարէր. վասն զի կերևոյթ թէ ջուրը լեռներէն այս
սուր քարերը քեր հոն էր բերէր. որոնց մէջ գա-
նակի ձևով սուր քարեր ալ կային. մէկն էր կացի-
նի ձևով որ ծակ ունէր:

ծառին զարկաւ կտրեց վար ճգեց՝ ուրա-
խութենէն վեր կը ցաթկէր. անանկ մեծ
բան կերեւնար իրեն, որ բիւր հազար ոսկի
տային չէր տար: Անկէ ետքը նորէն սկը-
սաւ քարերուն մէջ փնտռել: Երկու քար
ալ գտաւ, որ իրեն բանին կը ծառայէին.
մէկը նման էր ուրազի, մէկալ քարը կարճ
ու հաստ՝ ծայրը սուր՝ նման էր սեպի (քես-
կիի). Առպէնսոն առաւ Երկուքն ալ ուրա-
խութեամբ տարաւ իր բնակարանն որ ետ-
քը գործածէ: Ասոնք շատ լաւ իրեն բանին
եկան. վասն զի սրածայր քարովը բնակա-
րանին քարերը կտորելով մէկ զիէն կը մեծ-
ցընէր. ուրազով ալ վրայէն զարնելով կը
փչրէր. քանի մը օր ասանկ շարունակելով
տեսաւ որ բնակարանը բաւական մեծցաւ,
որուն մէջ հանգիստ կրնար պահելի*:

Առաջուց շատ խոտ ծողվեր արեգակը
դրեր էր որ չօրնայ. տեսաւ թէ լաւ չօրցած
է, տարաւ բնակարանը փռեց՝ իրեն կա-
կուղ տեղ մը շինեց պահելու: Անկէ ետե
այլ արգելք վախ չի մնաց Առպէնսոնին,
որ սովորական մարդու պէս չի կարենայ
պահելի. որն որ խեղճութեամբ պարտա-
ւորեցաւ ութը գիշեր ծառին վրայ թառիչ
անբան թռչունի նման. երբոր ելաւ սան-

* Անդրեանցիք տեսն որ Զեւանտա կղզին բնա-
կիւնէրը կը գործածէին դանակ կային, որ շիներ
էին սև քարէ մը՝ որ խիտ կարծր էր, բրէնին
փայտէ էր և մկրանին մարդու ոսկորէ շիներ էին:

զուղովը մտաւ իր բնակարանը, ո՞չ թէ ինչ
հանգստութիւն խմացաւ, և ինչ բերկրու-
թիւն երբ ուղածին պէս երկնցուց ոտքերը,
ու աշխատած յոյնած խոտին վրայ պառ-
կեցաւ քնացաւ:

Աստուծոյ փառք տալով կաղաղակէր.
Ո՛հ, թէ որ իմ քաղաքի ընկերներս կարե-
նային շատ գիշեր շարունակ նստելով
կարծր ծառին վրայ քնանալ, որպէս ես
նստայ, ի՞նչպէս անոյշ պիտի քնանային
հանգիստ անկողնի մէջ այնչափ խեղճու-
թիւն քաշելէն ետե. անտարակոյս մէկ օր
մը չէին անցընէր առանց մեծապէս չնոր-
հակալ ըլլալու աստուածային ողորմու-
թեանն, որ այն բարիքը և այն զուարճու-
թիւնը պարգևեր է իրենց կեանքին:

Հետեւեալ կիրակի օրն Առպէնսոն չաչ-
խատեցաւ, ազօթքով և մտածականով
սուրբ պահեց օրը. երկար ատեն ճնկան
վրայ չօրած անցուց, աչքերը թաց գէպ ՚ի
երկինք ազօթք կընէր որ իր մեղքերուն թու-
ղութիւն տայ Աստուած, և իւր ողորմու-
թեամբը մխիթարէ խեղճ ծնողքը: Յետոյ
ուրախական արտասուք թափելով շնորհա-
կալ եղաւ ստեղծողին սքանչելի մարդասի-
րութեանն, որ անանկ վիճակի մը մէջ ու-
ղորմեցաւ իրեն, երբ բոլոր աշխարհքէն
որք էր մնացեր. նաև հաստատ առաջա-
գրեց որ միշտ բարի ըլլայ և հաւատարիմ
մնայ որդիական հնազանդութեան մէջ:

Ահա այսպէս Առպէնսոն առաջուանէն

չատ աղէկ և հոգևոր եղաւ: Իբր զի բարե-
բարը նախատեսելով խեղճութեան մէջ
կը ձգէ մարդն որ համբերութեամբ առարի-
նի ըլլայ: Այս պատճառաւ խեղճութիւն
կուտայ մարդու. ուրեմն ինչ որ ընէ մեր
երկնաւոր հայրը՝ միշտ մեզի համար բարի
է. որչափ մեզ շարիք խրկէ, բարկութե-
նէն չէ՛ հապա սղորմութենէն. վասն զի
զիտէ թէ կարօտ ենք բարի ըլլալու. և այն
իր բարեբար ձեռքին դեռն է մեր օգտին
համար: Իսկ Ռուպէնտն օրերուն կարգը
չի մոռնալու համար, և մասնաւորապէս
կիրակին որոշելու համար կը մտածէր որ
օրացոյց մը չինէ, բայց չէ թէ մեր գործա-
ծած օրացոյցին պէս, որովհետեւ ոչ թուղթ
կար և ոչ գրիչ. հապա չորս ծառ որոշեց,
որ մէկ մէկու քով անկամ ըլլալով իրարու
միացած էին: Աւելի հաստ ծառին վրայ ա-
մէն իրիկուն մէյմէկ գիծ կը քաշէր սուր
քարով մը. նշան էր, թէ որ մը անցաւ.
երբոր եօթը գիծ կըլլար, որ շաբաթը կը
լմըննար, ան ատենը քովի ծառին վրայ
մէկ գիծ մը կը քաշէր որ կը նշանակէր
շաբաթ: Այս երկրորդ ծառին վրայ երբոր
չորս գիծ կըլլար երրորդ ծառին վրայ գիծ
մը կը քաշէր, որ ամիս կը նշանակէր. և
երբ այս դժեբը լման տասուերկու կը-
լային՝ չորրորդ ծառին վրայ կը նշանէր, որ
մէկ տարին կը լմըննար:

Եւ որովհետեւ ամէն ամիս մէկ չէ, որը
երեսուն օր է, որը երեսունըմէկ, սկսաւ

ձեռքին վրայ համբերով գտնել այս կեր-
պովս. նախ ձեռքը գոցեց, ու մէկալ ձեռ-
քին մատովը սկսաւ համբել գոց ձեռքին
յօդուածներն ու փոս տեղերը մէյմէկ ամ-
սու վրայ՝ յունուարէն սկսելով այն ամիս-
ներն որ յօդուածին վրայ կուգային երեսու-
ներմէկ էին. անոնք որ փոսին վրայ՝ երեսուն
օր: Բաց ՚ի փետրուարէն որ քսանըօթը օր
է, և չորս տարին հեղմը քսանըինն օր:
Բայց ցուցական մատին յօդուածէն սկսե-
լով քովի փոսը կըլլայ փետրուար, որով ը-
լոր ամիսները յայտնի կըլլան: Ռուպէնտն
անոր համար հոգ տարաւ այս բանին, որ
ժամանակը զիտնայ, կիրակիներն որոշէ ու
քրիստոնէաբար օրը կատարէ, կիրակիներ-
ըը ատենը պահելով:

Բայց արդէն քոբոյ պատուներուն մեծ
մասը կերեր ընցուցեր էր, և ծովին քով
այնչափ քիչ ոստրէ կը գտնէր, որ իրեն չէր
բաւեր ապրելու. ուստի նորէն սկսաւ այս
բանիս վրայ հոգալ: Անանկ ալ վախկոտ
էր, որ միշտ չորս գին կը նայէր, և չէր հա-
մարձակեր իր տեղէն հեռուն երթալ, գա-
ղաններուն և լեռան մարդկանց վախը գին-
քը կարգիլեր. իրաւ թէ որ այն կողմերը
գտուէին, շատ վախնալու բան էր: Սա-
կայն հարկը գինքն առիպեց՝ որ վախը
մէկդի գնէ, ու կըզիլին հեռու տեղերն ալ
երթայ ժուռ գայ նոր ապրուստ գտնելու
համար: Սասնկ միտքը որոշեց որ միւս օրը
երթայ դաշտերը պտըտի, տեսնէ Ստուած

ինչ կուտայ: Բայց արեգակին տաքութենէն ազատելու համար՝ իրիկունը մէկ հովանոց մը շինեց: Թէպէտ ոչ լաթ կար քովը, ոչ գանձակ, ոչ մկրատ, ոչ ասեղ և ոչ թեւ, հասցա ինչպէս շինեց: Ռուիի ճիւղերն առաւ իրարու հետ հիւսեց բոլորակ մը շինեց: մէջ տեղը մէկ փայտ մը հաստատեց քարակ չուանով: յետոյ իր քորոյ ծառին լայն տերևները ժողվեց ձկան փուշերով հաստատեց բոլորակին վրայ որ հիւսեր էր:

Պէտք է գիտնալ, թէ երբեմն ծովը կը բերէ մեռած ձկներ կը նետէ աւազին վրայ, որոնք կը փտտին և թռչունները միւսը կուտեն և փուշերը կը մնան: Ռուպէնտն բարակ փուշերը ժողվելով՝ ասեղն տեղ կը գործածէր: Այս կերպով շինեց հովանոցը անանկ հաստատ որ ամենին արե չէր անցըներ: Արչափ անգամ կը յաջողէր Ռուպէնտնին նոր բան մը շինելու, սովոր էր ինքն իրեն բնել: Այիսոս որ մանկութեան ատենն յիմար մնացի, մեզք որ շատ ժամանակս պարտազ անցուցի, ո՛ր էր թէ կը բոսպա ըլլայի հիմա և գործիքներ ունենայի իմ պիտուական բաներս շինելու, ինչեր չէի ընէր գիւրութեամբ: Արչափուրախութիւն կըլլար ինձի եթէ պէտք եղած բաներս և գործիքներս ունենայի:

Այս միջոցս մէկ միտք մը եկաւ իրեն, թէ կարելի ըլլար մէկ տալրակ մը շինելու՝ որ գտած բաները մէջը պնէ. և նոր ուտելու բան մը թէ որ գտներ մէջը պահէ, որ

շատ հարկաւոր էր իրեն: Քիչ մը ատեն ասոր վրայ մտածեց, յետոյ ճամբայ մը գըտաւ շինեց չուանէ տալրակ մը կերակուր պահելու համար այսպէս. նախ երկու ծառի վրայ չուաններ կապեց իրարու մօտ, և շատ թեւեր մէկ մէկու հետ հինեց, նման հինած կտաւի. յետոյ վերէն վար հիւսելով թեւ թեւի հետ՝ վար ինջած թելով ամուէն թեւ կը կապէր, ինչպէս կընեն թօռը: Այս թեւերն որ կինջնէին՝ թեզան կը ձեւանար. և այսպէս քիչ ժամանակին մէջ գործելով լմնցուց տալրակը, որ նման էր ձկնորսնէրուն պզտի ուռիակին: Յետոյ ծայրերը վերցուց ծառերուն վրայէն՝ իրար կապեց՝ վերի ծայրը բաց թօռուց՝ բերան ըրաւ: Ահա այս հնարքով կատարեց տալրակը, և բերանը հաստ չուան մը կապեց ու վզէն անցուց: Այս բանին յաջողութիւնը շատ մեծ ուրախութիւն պատճառեց իրեն, անանկ որ խնդալուն գրեթէ բոլոր գիշերը շիրնացաւ:

Ե. ԴԻՊՈՒՍԾ

Հետեալ օրը Ռուպէնտն կանուխ լոյս չիծագած շուտով ելաւ պատրաստուեցաւ որ ճամբայ ելլէ. տալրակը վիզն անցուց և մէջքը չուան մը կապեց, կացինը մէջքը խօթեց թորի տեղ: Հովանոցն ալ վրան առաւ սկսաւ կտրիճի պէս երթալ. նախ

և առաջ իր ծառին քով դնաց, մէկ երկու
ընկոյղ փրցուց տօսլրակը դրաւ իրեն կերաւ-
կուր պատրաստեց. անկէ գնաց ծովուն
քով մէկ քանի ոտտրէ դտաւ ամանը դրաւ.
երկու տեսակ կերակուր պահեց հարկաւո-
րութեան համար. ջրին քով նստաւ նախա-
ճաշիկն ըրաւ. այն վաղած ջրէն ալ աղէկ
ջուր մը խմեց ու գնաց:

Այն առաւօտը շատ ուրախ անցուց.
վասն զի երբոր արեգակը ծագեց իր ճա-
ռագայթը ծովին եզերքէն՝ ծառերուն ծայ-
րը ոսկիի պէս փայլեցան: Նայիս բիրաւ-
ւոր թռչուններ զանազան մեծութեամբ և
զարմանալի դուներով սկսան իրենց առա-
ւօտեան երգերն երգել, որոնք կուրախա-
նային արեւին ելլելուն վրայ: Թզն ալ ա-
նանկ պարզ մտքուր էր որ կարծէիր թէ
այն կէտին ստեղծեր է Աստուած ամէն
բան. ծառերուն և ծաղիկներուն անոյշ հո-
տերն որ կը բուրէր շատ սքանչելի էր:

Ռոպէնտոն զատնը տեսնելով անանկ
սիրտը ուրախութեամբ լեցուեցաւ, որ չէր
դիմանար՝ սկսաւ անգագար Աստուած փա-
ռաւորել: Ահա ճշմարտապէս հոս են Աս-
տուծոյ սքանչելի դորձերը. ահա այս
տեղս է կըսէր ստեղծողին բարի արարած-
ները: Եւ իրեն ձայնն ալ թռչուններուն
ձայնին յարմարընելով՝ սկսաւ երգել այս
առաւօտեան երգս:

Ի՛ ամենազօր տիրող բօրբին,
Կարգեա զեմ գնացս՝ ըստ ուրիշ կարգին.
Դու միայն ուղղել իմ կրկն ներքին,
Կենաց և մահու առուրց իմ վերջին:
Քեզ զբոյս նուէր՝ ընծայէ սիրտ իմ
Ձայս ճաճանչագեղ՝ զայս ըյս արեգին.
Շնորհս առ ի քէն որ լիս վերբերին,
Անդրէն ընծայեմ՝ քեզ տիրականին:
Ահն ամենաօտա կեանք մահականին,
Տօւր ինձ տեսանէլ զարարչեզ բարին.
Ձեռք ամենակալ՝ ցածուցէ հեշտին
Պատիժ պատուհաս ստեղծականին:
Ո՛վ աէր ոգորմամ՝ ո՞ր նպաստ ձեռնէ:
Կանգնել անկեղջն՝ ցրել խաւարին:
Ինձ այսուհետե զու միայն բաժին,
Ի սայթաք շաւղաց՝ հետի ընթացք իմ:
Ո՛հ տկարանայ՝ զազուէ հզօրին
Հոգալ զպիտոյս՝ իմ մարմնականին.
Եւ ո՞ր զացաւ գուժ երկնաւորին
Բաշխէլ էակաց բարիս պիտանին:
Ահա իմ վաստակ հոգ արամականին,
Ի խորոց սրտե առ քեզ վերբերին:
Կեանք իմ աւուրք իմ՝ առ սէր իմ փրկչին
Ըստ շաւղաց սրբոց չքնաղ սրբեային:

Ռոպէնտոնին սրտին մէջ դեռ գաղաննե-
րու վախ ըլլալով՝ չէր կրնար շատ առաջ
երթալ. դիմացն ելած խիտ թուփերը և ան-
տառները կտորտելով իրեն ճամբայ կը բա-
նար ուր որ կերթար. բայց այս տեղերս ե-
ղած ծառերը բոլոր անպտուղ էին: Երբոր

բառական ճամբայ քաղեց ու ամենեկին պիտուական բան մը չի տեսաւ, սիրաբնեզացաւ որ քաշած աշխատանքը փութ եղաւ*:

Ետքը տեսաւ հեռուն բազմութիւն բոյսերու ծառի պէս բարձրացած, ուղեց որ մտանց լաւ մը քննէ: Ասոնք անանկ խիստ մէկզմէկու վրայ բուսած էին, որ կերևնար թէ անտառ է. նայեցաւ որ ոմանց վրայ կարմրագոյն ծաղիկ կայ, ոմանց վրան ալ ճերմակ ծաղիկ. ոմանց ալ ծաղիկին մանր խնձորներ կային կանանչ կաղնիքի մեծութեամբ: Մէկ հատ մը փրցուց խածաւ, տեսաւ որ չուտութիւր, բարկանալով քաշեց հանեց բոյսերը՝ կուզէր անգին նետել. բայց զարմանալով տեսաւ արմատներուն վրայ զանազան ձևով գոռեսեր կախուած, մէ՛ղն հասկըցաւ, թէ այն գունասերն էին այն բոյսին պտուղները և սկսաւ քննութիւն ընել. սակայն երբ խածաւ ակուան չի կըտարեց, խիստ կարծր և անհամ էր: Ռոպէնտն չուտմը պիտի ձգէր երթար, բայց մտածեց, որ մէկ բանին օգուտը մէկէն չի հասկընալով պէտք չէ բացարձակ անպիտան դատել: Ասոր համար քանի մը հատ

* Այս կողմերը անմարդաբնակ ըլլալով աննկ ծառերը անտառ էին դարձեր, որ երթալու ճամբայ չեկար. շատ կերպ կերպ ծառեր կային ինչպէս է երկաթէ ծառն որ խիստ կարծր ըլլալով երկաթ չի բանիր, և երկաթի տեղը գործածուի մէկ տեսակ ծառ մըն ալ կար՝ որ փայտը քար կը կտրէր: Թող զանազան բոյսերը:

տնոնցմէ ասպարալը դրաւ, ու սկսաւ ճամբան երթալ:

Այս պտուղներն էին գետնիխնձոր, որ արմատին վրայ աճելով գունաւ կըլլան: Եւ այս բոյսին բուն տեղն է Ամերիկա. որ մէկ Գաղղիացի մը բերաւ վերի աշխարհքը աճեցուց. ուստի Ռոպէնտն ոչ տեսած էր, և ոչ կը ճանչնար գետնիխնձորը, վասն զի մինչև ան տտենը գեռ Գերմանիա չէր եկած այս բոյսը, և Ամուրի քաղաքը չէր տընկուած. որովհետեւ խիստ շատ ատեն մը չէ որ սովորութիւն եղաւ Գերմանիա ուտելու, իսկ Ռոպէնտնին զիպուածը անկէց շատ աւելի առաջ է:

Ռոպէնտն միշտ առաջ կերթար իր ճամբան, բայց վախնալով կամաց զգուշութեամբ կը քաշէր. հովին ձայնէն՝ ծառերուն շարժեէն գող կելլէր սիրտը, և մէկէն ձեռքը կացինին կը տանէր՝ գալու վտանգէն սաշտապանելու համար, և միշտ կուրախանար որ քաշած վախը սարապ կելլէր: Վերջապէս ջրի մը զլուխ հասաւ, ուղեց որ հան ցորեկուան հացն ուտէ, մէկ մեծ ծառի մը տակ նստաւ. երբոր զուարճանալով կը հանգչէր, նայիս յանկարծ հեռուէն ձայն մը լսեց՝ նորէն խռովեցաւ սոսկաց. մէկէն գողալով չորս զին նայեցաւ, և տեսաւ որ շատ մը կենդանին՝ ր միտտեղ կուգային: Ասոնք զազան չէին, հապա վայրի անասուններ էին ոչխարի նման. որոնց կանակին վրայ բարձր ըլլալով ուզտի կը

նմանին. բայց ոչխարի մեծութիւն ու նէին*:

Ռոպէնտոն տեսաւ որ այս կենդանիները իրեն կը մօտենան. շատ փափաքեցաւ որ կտրելի ըլլար մէկը զարնել և խորված միս մը ուտել. որովհետեւ երկար ատեն էր որ բերանը միս չէր գրած, անոր համար շատ ջանաց անոնց մէկը վարնելու: Ռտտի մըտաւ ծառին տակը պահուեցաւ քարէ կացինը ձեռքը՝ յուսալով թէ մէկը անկէ մօտ կանցնի ու կացինով կը մեռցընէ: Կենդանիները մարդ տեսած չըլլալով՝ ծառին քովէն կանցնէին առանց վախի՝ կերթային ջուր խմելու. նայիս մէկ պզտի լամա մը մօտեցաւ ծառին քսուեցաւ. Ռոպէնտոն կացինով անանկ ուժով վարկաւ վզին, որ մէկէն գետինն ընկաւ:

Թէպէտ առանց հարկաւորութեան անասուն մեռցընելն է նշան խստասրտութեան, որ գութ ունեցող մարդը չընէր, բայց սնունդ գտնելու համար պէտք է մեռցընել: Ահա այս խորհրդով Ռոպէնտոն զարկաւ լաման, սակայն սկսաւ մտմբտալ թէ ինչպէս եփէ ուտէ. որովհետեւ ամենե-

* Այս կենդանին լամա կըսուի. որուն երկայնութիւնն է 5 օտնաչափ և բարձրութիւնը 4. հասարակօրէն 2 ձագ կը ձկնի: Իերու աշխարհքը շատ կըլլայ. Սպանիացիք հոն չի գացած Իերուացիք ընտանեցուցեր էին լաման. վրան համէտ գնելով է. շու կամ կովի պէս կը գործածէին բեռ կրելու. բուրդն ալ կը մանէին լամ իր չինէին:

ին բան մը չունէր ոչ աման և ոչ կրակ, ոչ հրահան (չախմախ) կար՝ ոչ քար և ոչ խաւ. որ ճար ընէ վառէ: Վերջապէս մըտածեց որ երկու չոր փայտ իրարու քսելով և շփելով տաքցընէ ու կրակ հանէ՝ ինչպէս լամ էր թէ լեւան մարդիկ կընեն. և այս խորհրդով Ռոպէնտոն շալկեց լաման կը տանէր իր բնակարանը:

Ճամբուն վրայ եօթը ութը լեմանի ծառեր տեսաւ որոնց տակը լեցուն հատած լեմաններ թափած էին*, շատ ուրախանալով մէկիկ մէկիկ ժողվեց. այն տեղին նշան գրաւ որ չի կորսնցնէ. և դուարձանալով գնաց իր տեղը: Նախ և առաջ քերթեց լաման սուր քարով մը, որ գանակի տեղ կը գործածէր. և մորթը գզուշութեամբ փռեց արեգակին մէջ, որ շորնայ. վասն զի գիտէր որ իրեն շատ պիտուական պիտի ըլլայ. որովհետեւ կօշիկները և գուլպաները սկսեր էին մաշիլ, կը մտածէր որ երբոր պատռին, այս կաշիէն իրեն ոտքի աման չինէ ու բոլորի չի քալէ. նաև կը վախնար որ ձմեռուան մէջ չի մտի: Այս պատճառաւ շատ կուրախանար որ մորթը հագնելով կը տաքնայ ու ցրտէն չի մեռնիր. թէպէտ պէտք չէր այնչափ հոգ ընել ուր տեղ

* Ամերիկայի տաք երկիրները շատ տեղ լեմանի ծառեր գտան, որ բնական բուսած էին. անոր համար Ռոպէնտոն երբոր հոն ալ գտաւ՝ շատ ուրախացաւ. վասն զի այն խեղճութեան մէջ իրեն խիստ հարկաւոր էր լեմանը:

այնչափ ձմեռ չըլլար այրեցած գօտիին տակն ըլլալուն համար. միայն երկու իրեք ամիս շարունակ անձրև կուգայ: Ռուպէնսոն այս բաներուն անասղեակ ըլլալով կը հոգար, վասն զի մանկութեան ատենը ոչ աշխարհադրութիւն կուզէր սորվիլ, և ոչ պատմութիւն*:

Վամային կաշին քերթելէն ետև կտոր մը կտրեց խորվելու համար. նախ շամփուր մը պատրաստելու համար մէկ պզտի ծառ մը կտրեց կեղևները վրայէն հաննց՝ ծայրը բարկըցուց. յետոյ ծառին ճիւղերէն երկու փայտ կտրեց նեցուկ շինեց որ շամփուրը վրան դնէ: Ստոնց ալ ծայրը բարկըցուց զետիներ խոթեց դիմացէ դիմաց. նմանա-

* Այրեցած գօտիին տակն են այն աշխարհքները ուր արեգակը չկտակ վրայէն անցնելով և շատ էրը շիտակ ձգելով սաստիկ առջ կընէ: Մաև մէկ տարուան մէջ արևը երկու անգամ ուղիւ գագաւթէն կանցնի. սաոր համար հոն տարին երկու ամառ կըլլայ, և մէկ ձմեռ, ան ալ խիտ թեթեւ: Այսպէս էր Ռուպէնսոնին կղզին. թէպէտ Ամերիկայի շատ անգէրը կան որ մըջա ձիւնով ծածկած են, բայց այն անգէրը լեռնոտ ըլլալուն սաստիկ ցուրտ կըլլայ. ինչպէս են Քիթ լեռը և Քիլիէ լեռները. նաև արեւելեան Շնդկաստանի կողմերը: Այս աշխարհքները տեղ ալ կայ որ տասը մղոն անգին ձմեռ է, ապրին ամառ է. կամ լեռան մը մէկ կողմը տաք ամառ է, և մեկալ կողմը կերթաւ ձմեռ է պատճառաւ լեռներուն. ինչպէս է Մէլան կղզին. և Ռուպէնսոնին կղզիին լեռնոտ կողմերն ալ այսպէս էին:

պէս կտրած միտն ալ շամփուրն անցուց դրաւ նեցուկներուն վրայ: Բայց սիրտը չի հանդէջցաւ. վասն զի թէպէտ ամէն բան եղաւ, բայց կրակ չկար որ ամէնէն հարկաւորն էր. ուստի չորցած ծառէ մը երկու փայտ կտրեց, որ իրար քսելով կրակ հանէ. անանկ ուժով շինելով կը քսէր, որ քրտինքը ջրի պէս կը վազէր, բայց չի կըրցաւ կրակ հանել: Վասն զի երբ փայտը կը տաքնար՝ որ ծուխ պիտի ելլէր, խնրը չարաչար յոգնելով կը հարկադրէր՝ քանի մը րոպէ կենալ որ այժ առնէ. ստով փայտը կը պողէր և քաշած աշխատանքը պարագ կելլէր*:

Այս պարագայիս մէջ խիտ բաւ հասկըցաւ, թէ որչափ օգնականութենէ դրկուած էր առանձնական կենաց մէջ. և որչափ մեծ բան է որ մարդկային ընկերութիւնը իրարու օգնական գրուած է: Յայտնի է որ եթէ Ռուպէնսոն մինակ չըլլար և շարունակուէր շիտելը, հարկաւ կը վստայ փայտը. սակայն այս միջահատութիւնը որ չէր կըրնար ըլլալ՝ անկտարելի բլաւ գործքը: Թէպէտ և լեռան մարդիկ մինակ ալ

* Ջէլանտա կղզիին բնակիչները փայտ մը կտանէին ու չոր տախտակի մը վրայ ուժով կը կոխէին, երբոր արագ արագ կը դարձնէին ձեւորով, մէկէն կրակ կելլէր. վասն զի այս վայրենի աղգերը զերին կրակ հանելու կերպը զետեն. բայց Ռուպէնսոն անտեղեակ ըլլալով չէր կրնար:

կրնան կրակ հանել, բայց անոնց ուժը խիստ սաստիկ է քան եւրոպայի մարդիկնեւրուն, նաև կերպը առեր են ընելու. ուրոնք երկու կտոր փայտ կառնեն զանազան տեսակէ, մէկն է կակուզ փայտ, մէկալը կարծր. կարծր փայտը կակուզին վրայ սաստիկ արագութեամբ քսելով կը բռնկի. նաև երբեմն խորունկընելով փայտը ծակ կընեն, ուրիշ փայտ մըն ալ մէջը կանցընեն՝ չարունակ ձեռքով շուտ շուտ դարձընելով կը սկսի բռնկիլ: Այս բաներուն ամենեին տեղեակ չըլլալով Ռուպէնտոն չի կրցաւ կրակ հանել:

Ռուսի արամելով վերցուց նետեց փայտերը նստաւ իր խոտէ տեղին վրայ՝ սաստիկ նեղութենէն գլուխը թեկին կաթնցուց, և սրտանց հառաչելով շատ անգամ կը նայէր խորովելու մտին վրայ, որ հում ըլլալով չէր կրնար ուտել: Այն միջոցին ձմեռն ալ միտքն ընկաւ որ մօտ էր, կը հոգար թէ առանց կրակի ինչ սխտի ընէ. սրտին կըսկըծուն չգիմացաւ վեր ցատքեց ելաւ, որ ժուռ գայ քիչ մը սիրտը բացուի, վասն զի արամութենէն արիւնը դարձեր էր. գնաց ջրին գլուխն՝ որ քորոյին ամանովը պաղ ջուր մը խմէ. ջրին մէջ քիչ մը լեմոնի ջուր սխմեց, որ իրեն ըստ գեղ մը եղաւ արիւնը պաղեցընելու, որուն շատ կարօտ էր այս հոգերուն մէջ:

Բայց սակայն փափաքն որ ունէր կտոր մը խորված միս ուտելու, Ռուպէնտոնին ջրերը

կըս վազընէր. ուստի միտքը եկաւ, լսեր էր թէ Թաթար ազգն, երբոր միս կուզեն ուտել, կը դնեն միւս իրենց ձիերուն թամբին մէջ, ու ձին սաստիկ վազընելով միսը կը տաքընեն կեփեն*:

Նմանապէս կը մտածէր թէ արդեօք ինքն ալ կրնայ մէկ հնարք մը գտնէ փորձելով: Դնաց շուտով լայն քար մը փնտռեց գտաւ կացինին քարէն, ուրիշ քար մըն ալ աւնոր նման յարմարցուց. յետոյ կտոր մը միս դրաւ այս երկու քարին մէջ, ու սկսաւ զարնել անդադար իր քարէ գործիքով. վեց բուլէ չի քեց վրայի քարը տաքցաւ. և այնպէս զարնելով կէս ժամ շանցաւ թէ քարին տաքութենէն և թէ չարունակ զարնէն անանկ կակղցաւ միսն որ կրնար ուտուիլ:

Յայտնի է թէ խորվածի պէս համով չէր, բայց Ռուպէնտոնին առջին շատ գերազանց կերակուր էր, որ այնչափ ատեն միս չէր կերած, ուստի հառաչելով սկսաւ կանչել. Ո՛ր էք իմ որկրամուլ ընկերներս. շատ անգամ համով եփած կերակուրները ձեզի ախորժեկի չէն ըլլար, և ապականած

* Թաթար ազգը մինչև հիմա միտք լաւ չեփած կուտէ. ուստի ձիուն քրտինքով և տաքութենով կակղցած միտք կուտեն, որ արիւնը վրան ըլլալով համով կուգայ իրենց: Այսպէս են և Հապէշները, որոնք շատ անգամ հում կուտեն միտք: Վայրենի մարդիկ երբոր իտար կը զարնեն՝ կան որ հում կուտեն իրենց միտք:

ձեր անորժակին չի յարմարելով անհամ կուգան սատուական կերակուրները. թէ որ ութը օր միայն իմ տեղս ըլլայիք, շուտով գոհ կըլլայիք ինչ որ Աստուած ձեզի տալու ըլլար. շատ պիտի զգուշանայիք արտունջ ընելու որ և իցէ կերակուրի համար՝ ապե-
րախտ երևնալով ձեր ամենաբարի ստեղծողին, որ բոլոր աշխարհք կը կերակրէ :

Այս իրեն կերակուրը աւելի համով ըլլալու համար քիչ մը լեմմնի ջուր լեցուց մինի վրան. շատ ժամանակ էր անանկ համեղ կերակուր չէր կերած. բոլոր սրտով չնորհակալ ըլլալով Աստուծոյ տուած բարիքին անանկ կուտէր :

Կերակուրէն ետև սկսաւ մտածելով հընարք գտնել իրեն հարկաւորութեանը համար. որովհետև ձմեռը մօտ էր՝ ինչպէս որ կը զգար, ձմեռուան վախը միտքը ձգեց՝ որ մէկ քանի լամա զարնէ ու մարթովը տաքնայ. վասն զի այս կենդանին տկար ըլլալով գիւրին էր մեռցընել և առանց աշխատանաց իրեն հարկաւորութիւնը հոգալ : Այս յուսով գնաց աեղը մտաւ պառկեցաւ, և անցը քնով բոլոր աւուր քաշած աշխատանքները մտցաւ :

Զ. ԴԻՊՈՒԱՅ

Նոյն գիշեր Ռոպէնտն ազէկ մը քնացաւ մինչև ի լոյս, երբոր աչքը բացաւ տեսաւ թէ լոյս է՝ զարհուրեցաւ. մէկէն վեր

ելաւ դաշտը պիտի երթար լամա զարնելու համար, բայց արգիլուեցաւ մնաց անձրևի պատճառաւ. վասն զի անանկ սաստիկ տարափ կուգար, որ ամենին միջոց մը չունեցաւ դուրս ելլելու : Ուտի որոշեց որ անձրևն անցնի՝ ետքը դուրս ելլէ, սակայն արձրևը չի վերջացաւ, մանաւանդ թէ աւելի սաստկացաւ հանդերձ կայծակով, մինչ զի իր տեղն որ առաջ մութ էր՝ լուսով լեցուեցաւ, ետքը որոտում ալ սկսաւ այնպէս ահագին որ չէր լուսած* : Երկիրը ստեղծի կը շարժէր, և լեռներուն արձագանգը շատ անգամ կրկնելով ահագին կը լուսէր, և այս որոտումը չի դադրեցաւ՝ միշտ կը գոռար երկիրը :

Որովհետև Ռոպէնտն անհմուտ ըլլալով բան չէր տեսած, չլիտէր թէ բնական բաներ են ասոնք, որով խիստ շատ կը դողար : Ամենեին խելքէն չէր անցնէր թէ սասնկ փոթորիկներն ալ Աստուծոյ բարիքն են, որ օղը կը մարբեն, բոյսերը լաւ կաճին դաշտերու և սպարտեղներու մէջ. և թէ որչափ ոյժ կուտան ծառերուն կենդանիներուն և մարդկանց՝ չլիտէր : Անանկ վախի մէջ էր՝ որ այրին մութ տեղը նստեր էր ձեռքերն իրար կապած կիսամեռ կը դողար : Սա-

* Ռոպէնտն օրագրութեան մէջ կրտէ՝ որ հոկտեմբերի 25ին սկսաւ այս անձրևը գաւ. իբր զի սն երկիրները ժամանակ ունի՝ ամէն տարի միակերպ տան ատեն սաստիկ անձրև կուգայ, և երբեմն սաստիկ փոթորիկներ կ'ըլեն :

կայն անձրեւը անդադար կուգար, փայլա-
կը կը ցոլար, և որոտումը կը գոտար սոս-
կայի. կէսօր եղաւ ամենեւին փոթորիկը չի
զազրեցաւ*:

Այս վայրերը Ռոպէնսոնին ախորժակը
գոցեր էին բնաւ անօթութիւն չէր զգար.
նաև սիրտը մեծ նեղութեան մէջ էր, միա-
քը ահագին դժուար մտածմունքներով լե-
ցուն էր. կը մտածէր թէ ատենն եկաւ ա-
հա Աստուած մեզքս երեսս պիտի զարնէ,
ահա իր ամենագլուխ հայրական ձեռքը վը-
րայես վերցուց. ես ասանկ խեղճ պիտի
կորստիմ ասանց տեսնելու իմ ծնողացս
երեսը: Երբոր ասանկ նստեր էր հոն ան-
հանգիստ և տրտում, տեսաւ որ փոթորիկը
կը դադրի, անձրեւն ու որոտումն ալ մեղ-

* Այսպիսի մէտերական փոփոխութիւնները
օդին մէջ կը պատճառին ծծմբային և բորակային
նիւթերէն. վասն զի երբոր այս նիւթերը վառե-
լով ելէքտրական շոգին թանձր ամպերէն գուրս
կեղէ՛ որոտում կըլայ. երբոր գեանին տակը
բանկելով տեղ չեն գաներ այն շոգին և նիւթը
գուրս ելլելու՝ դեանը գողալով երկրաշարժու-
թիւն կըլայ, և երբ այն շոգին բանութեամբ ամ-
պին մէջէն կեղէ վառելով և տեղ մը կը դարնէ՛
կը պատճառի փայլակ և կայծակ. որ երբեմն
ոսկին քսակին մէջ գինին տակառին մէջ կը խոռ-
վէ, և ամանին բան չըլար. վասն զի այն շոգին
միայն անանկ նիւթի կը վազէ: Ռոպէնսոն չէր գի-
տեր թէ ծծմբային բորակային և ձիւթային նիւ-
թերը խմորելով կը վառին ու զատիք կը պատճա-
ռեն. կարծէր թէ անմիջապէս վերէն Աստուած
խրկելով կուզէ պատժել զինքը:

մացաւ, կամայ կամայ հոգի առաւ, յու-
սահատութիւնը սրտէն ելաւ, միտքը դրաւ
թէ ատենն է գուրս ելլելու. երբոր կայի-
նը և տուրակը առաւ պատրաստուեցաւ որ
երթայ, նայի յանկարծ երեսի վրայ ըն-
կաւ խոռված խելը չի կար գլուխը, վասն
զի այն կէտին սարսափելի փայլակ մը
փայլատակեց՝ երկիրը սաստիկ շարժելով.
նաև ահագին կայծակ մը զարկաւ այրին
վրայի ծառին, և անանկ որոտումով ջար-
զուբուրգ ըրաւ ծառն որ խեղճ Ռոպէնսոն
խելը կորսնցուց, ու մեռելի պէս ընկաւ
մնաց գեանին վրայ երկան ատեն: Վերջա-
պէս խելը վրան եկաւ հասկըցաւ թէ ողջ
է, վեր ելաւ. նախ տեսաւ որ ծառին մէկ
կտորը այրին սառաջն ընկած էր. որ կայ-
ծակը կտորէր հոն էր ձգեր. աս ալ նոր
խեղճութիւն մը պատճառեց Ռոպէնսոնին,
որ միտքը դրաւ թէ հարկաւ բոլոր ծառը
կտոր կտոր եղած է, ես իմ չուանէ սան-
չուզս ուր պիտի հաստատեմ:

Այս միջոցս անձրեւը բոլորովին կտրե-
ցաւ, որոտումն ալ դադրեցաւ. երբոր պա-
տրաստուելով գուրս ելաւ ինչ տեսաւ ար-
դեօք գուրսը, և ինչպէս երկինքը նայելով
Աստուած բերաւ միտքը, և Աստուծոյ ի-
րեն ըրած բարութիւնները և սէրը աչքին
առաջը գալով խիստ շատ ամչցաւ, որ քիչ
մը առաջ այնպէս յուսահատերէր աստուա-
ծային օղորմութեանը վրայ: Իբր զի գուրս
եկաւ նայեցաւ որ կայծակը զարկած ծառին

արմատը կը վառէ. յանկարծ կրակն որ տեսաւ Ռոպէնտոն խելքը զլիւնն թուոց, որն որ իրեն այնչափ հարկաւոր կը ճանչնար: Ահա այսպէս աստուածային նախատեսութիւնը մեծապէս զինքը հոգայով այս մեծ շնորհքն ալ բրաւ իրեն, և անանկ ատեն՝ որ յուսահատելով կարծէր թէ Աստուծոյ ողորմութիւնը իրմէ հեռացած է: Աւստի անպատմելի ուրախութեամբ և երախտագիտութեամբ թեւերն երկինք վերցուց բարձր ձայնով շնորհակալ եղաւ երկնաւորին մարդասիրութեանը, և քաղցր արտասուօք կը զարմանար նախախնամութեանը վրայ, որ զարհուրելի զիպուածնեւրու մէջ ալ միշտ հրաշայի կը դորձածէ խորանհուն և սքանչելի իմաստութիւնը. անգալար հիանալով կողադակէր. Ո՛վ ինչ է մարդ. ողորմելի որդ երկրի, քանի՛ կարճաւ միտ է. ո՞վ է մարդն որ կը համարձակի տրանջալ Աստուծոյ դէմ, որուն ոչ խելք հը հասնի ոչ միտք:

Ի՛նչ ցնծութիւն եղաւ Ռոպէնտոնին երբոր առաւ վառեց կրակը, և ի՛նչ բերկրութիւն երբ սկսաւ դորձածել. իրաւունք ունէր որ այնչափ հոգ կը քաշէր այս նիւթիս համար ասանկ անապատ կղզիի մէջ: Նոյն օրը թողուց իրեն որսը, վասն զի կամեցաւ որ չուտով կրակ վառէ ու եփէ իր խորվելու միտն որ տակաւին չամիրքին վրայ էր առլի օրուընէ:

Բայց այս կայծակին կրակը զեւ բոլոր

ծառը չէր երամ. վարի զին կը վառէր, ուր տեղէն որ կախած էր չուանէ սանդուղը. ուստի զգուշութեամբ սանդուղէն վեր ելաւ կրակոտ փայտ մը կոտրեց առաւ, մէկալ կողմէն վար ինջաւ պատէն, և իր պատրաստած մին առաջը լաւ կրակ մը վառեց. ետքը վեր ելաւ կրակը մարեց, որ մնացած ծառին արմատը չի վառի չհատնի:

Ստոնք ընելէն ետե սկսաւ խոհարարութիւն ընելով չամիրքը դարձընել և միտը խորվել ուշադրութեամբ: Արակին վրայ քանի որ կը նայէր՝ անանկ ուրախանալով կը զարմանար, որ իրեն անգին դանձ մը կերէնար և պարզեւ Աստուծոյ. և երբ կը մտածէր կրակին օգուտները՝ աչքերը երկինք վերցնելով շնորհակալ կըլլար: Մնատենէն ետե որչափ որ կրակ կը տեսնէր կամ կրակը միտքը կուղար միշտ այսպէս կըսէր. Աստուած ինձի պարեզեց կրակը*:

* Արակին պիտանաւորութեանը և աշուճական նիւթին նայելով հին ասեղը՝ Աստուծոյ պատկեր ըսին, և ամէն ատրեքքէն վեր գրին. փոխանակ բատելու թէ կրակն է Աստուծոյ մէկ մասնաւոր բաւելքը ինչպէս օրը ջուրը հողը: Ստոր համար կապաշատութեան Ժամանակը Հաովմայեցիք իրենց կատաւոնը գրին կրակը պաշտեցին: Աթենայեք Աթենաս կուռքին տաճարը գրին: Բայց Պարսկնեւրը այնպիսի վերմուսնգուժեամբ կը պաշտէին կըրակն որ ոչ երբէք կը մարէին, կերէին կը մրկէին կրակին ծառայութիւն ընելու համար. սակալի պատերազմեր ըրին Հայոց հետ, որ կրակապաշտ ընեն: Սահակ եպիսկոպոսը կրակ մարելուն համար կտոր կտոր ըրին՝ ըտելով թէ կրակ սպաննելի:

Անցեալ օրն որ Ռոպէնսոն քարով ձե-
ծած միւր կերաւ թէպէտ չի դժուարեցաւ
աղ չըլլալուն համար յուսալով թէ ժամա-
նակով կրնամ գտնել այս կողմիս մէջ, սա-
կայն հիմա այս խորվածին համար դնաց
ծովու ջուր բերաւ քոքոյին ամանովը. ա-
մէն դիէն լեցուց խորվածին վրայ. և այն-
պէս աղեց միւր ըստ կարելութեան, ան
ատենը միտն ալ եփեցաւ. բայց Ռոպէնսոն
երբ ձեռքով վերցուց կտոր մը եփած մսէն
բերանը դրավ չի պատմութի թէ ինչ բեր-
կրութիւն և ինչ համոզաց, վասն զի չորս շա-
բաթ էր եփած կերակուր մը չէր կերած, և
ամենեւին յոյս չունէր որ ասանկ կերակուր
ուտէ: Անկէ ետքը մնաց միայն մտնալ
թէ ինչպէս ընէ որ կրակը չի մարի. թէ-
պէտ ցորեկը կրնար փայտ դնելով վառ
պահել, բայց մեծ հոգ ունէր թէ զիշերը
քնացած ատենը անձրև որ գայ ինչ ընէ.
իրեն բնակարանը այնչափ ընդարձակ չէր
որ կրակը հոն վառէ, մուխն ալ մէկ դիէն
զինքը պիտի ասնջեր:

Եւ այսպէս Ռոպէնսոն նորէն պաշա-
րուեցաւ մնաց, որովհետև մարդուս բոլոր
եղած բաները հազար ձեռքի կարօտ են,
ինքը միայն երկու ձեռք ունէր ամէն բանի
տեղ. մէկ գործիք մը չունէր որ բան մը չի-
նէ և դիւրութեամբ պիտանի գործք մը ը-
նէ: Սոս պատճառաւ տրամութեամբ կը
հոգար որ սիրական կրակը չի մարելուն
ճարը գտնէ. երբեմն մտածելով ճակատը

կը շփէր. իբր թէ՛ կը ջանար բռնութեամբ
նոր խելք մը դուրս հանել ըզնզէն. և եր-
բեմն ձեռքերը վար ձգած ապին անդին
կերթար բնակարանին քովերը կկնէր վար.
չկտէր թէ ինչ պէտք է ընել:

Հուսկ յետոյ յանկարծ դէպ ՚ի ապառաժ
լեռը նայեցաւ տեսաւ որ մէկ պղտի լեռ մը
կայ՝ մէկ քովը կրնայ կրակ վառել, այն
կէտին միտքը վրան եկաւ պէտք եղած բա-
ները մտածեց գտաւ: Վասն զի այն ապա-
ռաժին վրայ դէպ ՚ի դուրս մեծ քար մը ե-
լած էր հաստ լայն և երկայն՝ գետնէն
բարձր մարդու հասակաւ. այս քարին տա-
կը միշտ ցամաք էր մնացեր՝ իբր թէ տա-
նիք չինած էր վրան: Ռոպէնսոն տեսաւ
թէ այն ապառաժին տակը ապահով կրակ
վառելու տեղ կրնայ ըլլալ և դիւրին կեր-
պով վառարան մը ձեւանալ, միտքը դրաւ
որ աշխատելով լաւ մը չինէ: Սկսաւ իրեն
բրիշովը այն քարին տակը փորել, կուզէր
որ երկու քովէն ալ պատեր չինէ այն մեծ
քարին բարձրութեամբը այս կերպովս.
որովհետև ուր որ երթար Ռոպէնսոն և ինչ
որ տեսնէր՝ ուշադրութեամբ նայելով ինքն
իրեն կրակը, թէ արգիօք կրնայ պիտուա-
կան ըլլալ այս բանը: Առաջուց կողմին
մէկ քանի կողմերը տեսած էր կառու հո-
ղեր. տեսած ատենը մտածեր էր թէ ա-
զիս չինէ, անով ալ պատ չինէ երբոր
պէտք ըլլայ: Քարին տակը փորելէն ետև
այս բանը միտքն ընկաւ. ուստի առաւ

բրիչն ու դանակը գնաց կառստ անդը սկը-
սաւ փորել: Սաստիկ անձրեւը կակզցու-
ցեր էր հողը, անոր համար հեշտ եղաւ հա-
նել կաւը եւ դանակովը քառակուսի ձեւացը-
նել: Այսպէս լաւ մը պատրաստուելէն ետեւ
կարգաւ շարեց աղիւտները արեգակին մէջ
որ չօրնան: միտքը դրաւ մէկալ օրն ալ եր-
թայ աշխատի. յետոյ դարձաւ իր բնակա-
րանը մնացած խորվածն ու տելու համար.
բայց բոլոր օրը աշխատանքի մէջ ըլլալով
անանկ անօթեցեր էր որ չի կրնար ըլլալ:
Նոյն օրը ինքն իրեն ուղեց պատիւ բնել ա-
ւելի կերակուրով, սեղանը դրաւ մէկ քորոյ
ընկողմ: որ գեռ մնացեր էր քովը քանի
մը հատ:

Այս անդամի կերակուրը փառաւոր ե-
ղաւ. սակայն ա՛հ կըսէր Ռոպէնտոն սրտանց
հառաչելով, կէս մը ուրախ՝ կէս մը տըր-
տում. ա՛հ յիրաւի ճշմարիտ երջանիկ կըլ-
լայի թէ որ մէկ բարեկամ մը ունենայի հոս.
միայն մէկ մարդ մը գտնէի՝ մեծ էր ինծի,
թէ եւ ողորմելի մուրացկան ալ ըլլար, միայն
թէ ընկերութիւն ընէր ինծի, մինակ մէկ
հոգի մը ըլլար որ հետը խօսէի, եւ ըսածիս
պատասխան տար ինչպէս պէտք է: Գէթ
մէկ անասուն մը մէկ շուն մը եւ մէկ կատու
մը ունենայի մեծ բաղդ կը սէպելի ինծի, ու-
րոնց վրայ նայելով ուրախանայի. եւ սա-
կայն այսպէս խեղճ մինակ ըլլալովս ամէ-
նէն ալ զրկուած եմ, իբրև թէ միս մինակ
սանդուած ըլլայի աշխարհքիս վրայ: Այս-
պէս խօսելով շատ լացաւ:

Այս միջոցիս միտքն եկաւ առջի ծամա-
նակն որ ուրախանալով կը խաղար իր եզ-
քայրներուն եւ ընկերներուն հետ, երբոր
հետեւին միծարանութիւն եւ խօսակցու-
թիւն կընէր երբեմն: Սէս այս քաղցր ըն-
կերութիւնը միտքը գալով գտան սրտմու-
թեամբ լեցուեցաւ: Ո՛հ կըսէր հիմա ամէն
բան ինծի գէշ կերեանայ, ուր մէկ բարե-
կամ մը կը խնդրեմ չեմ կրնար գտնել,
որչա՞մբ քիչ սիրով կը վարուէի ուրիշներուն
հետ. հիմա հասկըցայ որ մարդուս երջան-
կութիւնը բազմութեամբ ապրին է ընկե-
րութեան մէջ. Ո՛հ եթէ հիմա կարեանայի
նօրէն մանուկ ըլլալ՝ որպիսի սիրով, ինչ-
պիսի ուրախութեամբ եւ քաղցրութեամբ
ընկերութիւն պիտի ընէի իմ եղբայրներուս
եւ ուրիշներուն հետ. քանի՛ սիրով պիտի
համբերէի անոնց բրած պակասութեանցը.
Իմ սէրս եւ դուրս ամէն մարդկանց պիտի
յայտնէի, ամէնքը պիտի պատուէի, ամէ-
նուն ալ ծառայ պիտի ըլլայի: Ո՛վ տէր՝ ես
ինչո՞ւ համար չգիտցայ յարգել բարեկամու-
թեան մեծութիւնը, որ այսպէս հեռացաւ
ինձմէ այս երանութիւնը. աւա՛ղ որ այն
երջանիկ օրերը ձեռքես թուայի:

Ասանկ արտամութեամբ աչքը վերցուց
դէպ ՚ի դուրս նայեցաւ. տեսաւ որ ճամանկ
մը բնակարանին դռանը մէկ կողմը ոտայն
կամ բոյն էր շիներ, սկսաւ ուրախանալ
թէ գտնէ՞ կենդանի մը կայ քովս, եւ ամէն
տեսակ կենդանիներէն բոլորովին զրկուած

չմ: Միտքը դրաւ որ ամէն որ ճանճ բըռնէ մամուկին տայ, ու բարեկամութիւն ընելով դրացի երեւնայ իրեն, որ իրմէ վախ մը չունենայ, և գիտնայ թէ իրեն բարեկամն է. և որչափ կարելի էր ընտանի եղաւ հետը:

Երբոր առաւօտ եղաւ, օդը անձրեկէն զովացած ըլլալով շատ զուարճալի էր ամէն բան: Ռոպէնտն չուզեց մնալ պառկած, չըլլայ թէ ժամանակը կորսնցընելով օդտակար բանի հետ չըլլայ, առաւ բրիչը ազիւս շինելու գնաց. բայց բրիչը գետնին որ զարկաւ կարծր բանի մը եկաւ. քիչ մնաց կը կտորէր: Երբոր փորեց գետնին մէջէն հանեց՝ զարմացաւ մնաց. տեսաւ որ մեծ կըտոր մը զուտ ոսկի է: Սնչափ մեծ էր որ եթէ կտրուէր հազարաւոր ոսկի կըլլար. թէպէտ հարստացաւ Ռոպէնտն, բայց ինչ շահ որ բանի մը չէր կրնար գալ հոն. չէր կրնար իրեն պէտք եղած բաները հոգալ, ոչ կրնար տուն շինել, ոչ կառք և ձիեր գնել, ոչ ծառաներ ունենալ, ոչ կենդանի և ոչ կապիկի մը կրնար գնել. ուստի անանկ տեղ մը գտաւ ոսկին որ մարդ մը չիկար որ ցուցընէ անոր:

Եւ այս պատճառաւ Ռոպէնտն ուրախանալու տեղը այս գանձին վրայ, իբր ոչինչ բան մը նեղանալով վերուց նետեց. գնաւ հողին տակը մտիւր ողորմելի հանք կըսէր, որ քեզի համար այնչափ մարդիկ գոհ կըլլան, քեզի ցանկանալով կը ջարդուին

անարգութեամբ և չարչարանօք: Ինչուս պէտք ես, ո՛հ թէ որ քու տեղը կտոր մը երկաթ գանձի շատ լաւ էր, որով կարելի էր թէ դանակ մը շինէի. երանի՜ թէ ինձի պիտուական ուրիշ բան ըլլայիր: Եթէ քանի մը գամ, և մէկ զործիք մը տային ինձի, շատ սիրով կուտայի այս ոսկին: Անանկ թողուց այն բոլոր ոսկին հողին մէջ ու մէյժ ալ չի նայեցաւ վրան որչափ որ անկէ անցաւ:

Ռոպէնտն նմանեցաւ Եզրոսոսին արաւաղին, որ մարդրիտ գտաւ ու մէկ զի նետեց ըսելով թէ ալ աղէկ էր հատ մը գարի գտնէի քան այս մարգրիտը. ուստի ձգեց ոսկին զարձաւ իր բնակարանը. բայց արեգակը ծովին մօտենալով մարը կը մտնէր. լուսինն ալ անանկ ալ ուր ծագեր էր ծովուն վրայ, որ Ռոպէնտն զմայլելով գեղեցկութեանը՝ չէր կրնար ձգել երթալ, երկար ատեն կեցեր կը զուարճանար և նոյն գիշերը չէր ուզեր քնանալ: Յետոյ կրակը նայեցաւ թէ լաւ կը վտտի. քիչ մըն ալ փայտ դրաւ որ չի մարի, գնաց պառկեցաւ*:

* Եւրոպացիք քանի որ Սմերիկա չէին գացեր՝ այնչափ առատ էր հոն ոսկին և անարգ, որ շատ տեղ գետնի երեսը ոսկիի կտորուանք կային, ու մարդ վրան չէր նայեր: Սմերիկացիք երբոր տեսան թէ Սպանիացիք այնպիսի ցանկութեամբ կը ժողովն ոսկին կը զարմանային, կարծէին թէ ոսկին եւրոպացւոց կուռքն է անոր համար այնչափ կը

Է. ԴԻՊՈՒՍԾ

Որովհետև այս կողին սաստիկ տաք կըլլար պէտք էր որ Ռուպէնսոն կանուխ ելլէ գործքի հետ ըլլայ առտու իրիկուն. անոր համար արեգակը չեւած գիշերանց ելաւ նորէն փայտ դրաւ կրակին վրայ. և կէս քօքայ ընկող կերաւ, որ առջի օրէն մնացեր էր. ետքը ուզեց լամպին մէն շամփուրն անցընել խորվել, բայց միտը սաստիկ տաքէն հոտած ըլլալով նետեց և նոյն օրը առանց մնի անցուց:

Անկէ ետքը պատրաստուեցաւ որ կաւին եղած տեղն երթայ. տուաւ տօպրակը ձեռքը, տեսաւ թէ քանի մը գետնի խնձոր մնացեր է տակը, մտածեց որ տաք մօխիւրին մէջ թաղէ՝ հասկընայ թէ եփելէն ետև ինչպէս բան կըլլայ. թողուց անանկ՝ ինքը դնաց: Մինչև կէսօր շատ աշխատանք

սիրեն: Երբեմն Հայնայ գետին քով մէկ գերի մը նստէր բան կուտէր, զիսուածով գաւազանը գետնինը խոթեց. տեսաւ որ կարծր բանի մը գպաւ, հողը ետ ըրաւ՝ որ տակը մեծ կտոր մը ոսկի կայ սեղանի չափ. գերին ուրախութենէն սկսաւ սուտալ. եկան Սպանիացիք թափեցան հոն հանեցին ոսկին, ու խող մը խորվեցին ոսկի սեղանին վրան գրին կերան. բայց Ամերիկայէն Սպանիայի թագաւորին բերելու առնել՝ նաւը արէկոծութեամբ ընկզմեցաւ, ոսկին ալ ծովը գնամ. որ 100 հոսիայ կուգար կրսնն:

քով հոն պատրաստեց աղիւսը պէտք եղածին չափ վառարանին պատին համար: Յետոյ գնաց ծովուն քով սառէ ծովվելու, թէպէտ խիստ քիչ գտաւ. բայց ուրիշ տեսելու բան մը գտաւ ուրախութեամբ՝ որ սառէէն շատ պատուական էր, վասն զի ծովուն քով գտաւ մէկ մեծ ստակալի կրիայ մը, որ քառասուն հոսայ կուգար. թէպէտ այս կենդանիին միտը չէր կերած, բայց լսեր էր թէ խիստ համովառողջարար է*:

Ռուպէնսոն կերպով մը բռնեց կրիան շալկեց՝ կամոց կամոց տարաւ իր բնակարանը, և կայցնիով քանի մը անգամ զարկաւ մեացուց. ետքը հանեց միտը ամանին մէջէն կտոր մը կարեց խորվելու համար շամփուրը զարկաւ կրակը դրաւ որ եփի. յոգնելէն ակործակն ալ խիստ բացուեր էր, բայց համբերեց որ միտը խորվի:

Երբոր շամփուրը կը գառնար սկսաւ մըտածել թէ մնացած միտը ինչ ընէ որ չապահանի, որովհետև ոչ աղ ունէր ոչ առան, և գիտէր որ այն վափուկ միտը միւս օրը պիտի հոտի, որ ութը օր իրեն բաւա-

* Ովկիանոսին մէջ անանկ մեծամեծ կրիաներ կըլլան, որ վրայի ամանը նախ տեղ կը գործածեն, մէջը կը մանեն ատրին անդին կերթան: Ճամբորդները տեսան մեծ կրիայ մը իրէք հարիւր լիպրէ ծանրութեամբ: Մեր Մշեցի Հ. Պօղոս վարդապետը տեսաւ Հնդկաստանու ծովուն մէջ կրիայ մը անանկ անձուսի մեծութեամբ, որ աչքերը միայն սեղանի չափ մեծ կը փայլէին ստակալն:

կան էր: Յանկարծ միտքն ընկու թէ կը-
րխային վրայի ամանը կրնայ իրեն ծառայել
տաշտի տեղ: Ես որչափ յիմար եմ եղեր
կրսէր, չի կրցայ խելը ընել, թէ այս ամա-
նին մէջ ծովու ջուր լեցընեմ, միսը մէջն
որ գնեմ կրնայ պահուիլ ապականութե-
նէն: Այս զիւտին վրայ մեծապէս ուրա-
խանալով կը դարձընէր խորվածը, մինչև
որ լաւ մը եփեցաւ: Երբոր Ռոպէնսոն կը-
տոր մը փափաքելով բերանը դրաւ կերաւ,
անձ ըսելով կը հառաչէր, ո՛ւր էր թէ կտոր
մը հաց ունենայի ու այս սուրին հետ ուտէի:
Որչափ անխելը էի մանկութեան ատենս
որ չէի ճանչնար թէ կտոր մը չոր հացը
Ստուուոյ մեծ պարզէն է: Մինակ հացով
չէի ուզեր ըլլալ՝ երբեմն պանիր կարագ
կուղէի որ միատեղ ուտեմ. ո՛վ յիմարու-
թեանս, հիմա կտոր մը սև հաց ալ չեմ
կրնար գտնել, որ մեր պահապան շանը
համար կը շինէինք. թէ որ կտոր մը այն
հացէն գտնէի երանելի էի:

Երբոր ասանկ մտածելով կը մաչէր սիր-
տը՝ միտքն ընկաւ մոխիրին մէջ թա-
ղած գետնի խնձորները, տեսնամ կըսէր
ինչ եղան. բացաւ մոխիրն որ՝ այն քարի
պէս պտուղները կակղցեր էին անոյը հո-
տով, ինչպէս ուրախացաւ երբ բերանը
դրաւ խնձորի պէս կերաւ. զարմանալի
համով և ախորժելի եկաւ իրեն՝ որ ասոր
նման համով բան չի կայ կըսէր: Վասն զի
առանց հացի մնալուն համար խիստ աղէկ

եկաւ իրեն. որչեց որ անկէ ետքը հացի
տեղ գետնի խնձորը գործածէ:

Կերակուրը ուտելէն ետև քիչ մը պառ-
կեցաւ իր տեղին վրայ, և խոհեմութեամբ
կը մտածէր թէ ինչ բանի ետևէ պիտի ըլ-
լայ, քանի որ տաքը չէր կոխած պէտք էր
աշխատիլ. վասն զի՝ ցորեկը խիստ տաք
կընէր հոն: Արդեօք հիմա ինչ ընեմ կը-
սէր, մինչև որ աղիւսները լաւ մը չի չոր-
նան արևին մէջ պատը չեմ կրնար շինել,
ուրեմն աղէկ կըլլայ երթամ որսորդութիւն
ընեմ, մէկ քանի լամա դարնեմ. բայց այն-
չափ միսը ինչ պիտի ընեմ կըսէր. թէ որ
վառարանս լաւ շինեմ, կրնամ շատ բան
չորցնելով պահել:

Այս խորհրդով ցատքեց ելաւ պառկած
տեղէն գնաց կրակին քով, մտածեց որ ա-
նանկ կերպով շինէ խոհարանն որ ուզած
բաներն ընէ: Տեսաւ թէ մտքին բաները
կրնան կատարուիլ, կըսէր թէ երկու ծակ
պէտք է պատին երկու կողմը շինել, որ
մէջը փայտ մը անցընեմ՝ միսը կախելու
համար որ չորնայ. ուրիշ տեղ մըն ալ շինե-
լու է ապուխտ ընելու համար: Այս մտած-
մունքներով խիստ շատ դուարձացաւ սիր-
տը. երբ պիտի ըլլայ կըսէր որ աղիւսները
չորնան, որ շուտով գործքս կատարեմ,
պէտք է սպասել որ արևը լաւ մը չորցընէ.
հապա հիմա կերակուրէն ետև ինչ բանի
հետ ըլլամ: Երբոր այսպէս կը մտածէր ու-
րիշ խելը մը եկաւ իրեն, որ ամէն մտա-

ծածներէն շատ գերազանց էր. մինչև կը
զարմանար թէ իրեն տգէտ միտքը ինչպէս
կրցաւ հնարել այս գիւտս: Իբր զի՞ միտք
բրաւ թէ մէկ քանի ողջ անասուն բռնէ
գարմանէ, ու իրեն ընկեր ընելով սնուցա-
նէ և ընտանեցընէ:

Բայց որովհետև մինչև ան ատենը լա-
մայէն ՚ի զտտ այլ կենդանի չէր տեսած
հսն, ջանք բրաւ որ մէկ քանի լամա ողջ
բռնէ պահէ. վասն զի հեղաշողի կենդանի
ըլլալով գիւրիս էր ողջ բռնել, թէպէտ ան-
կար Ռուպէնտոնին շատ դժուար էր այս բա-
նը, բայց երբոր մարդ բանի մը վրայ յող-
նի աշխատի՝ հարկաւ գլուխ կը հանէ, ան-
կարելի բան մը չի կայ. ամէն բանին հը-
նարքը դրեր է Աստուած մարդկային կա-
րողութեան մէջ:

Միշտ կըսէր թէ ես այսպիսի բաներու
փորձըլլալով ամէնուն խրատ կրնամ տալ,
թէ որչափ մեծ աշխատանքի և անհնարին
բանի մէջ ըլլայ մարդ, ամենեին պէտք չէ
յուսահատիլ թէ չիյաջողի, միայն դիտա-
ւորութիւնը հաստատ պահելով անգագար
ջանալու է մինչև որ Աստուած յաջողէ,
որով ամէն բան կը կատարի երբոր բարի
է վախճանը: Շատ անգամ մէկ դժուար
գործք մը՝ մէկ խելքէ դուրս տարակուսա-
կան մտորտով մը՝ յաջողութեամբ կըլլայ
գլուխ կելլէ որ ստաջ անկարելի կերևնար:
Ռերեմի գեշ է դժուար բանի մէջ յուսա-
հատիլ երբոր ծանր տարակուսանք առաջը

կելլէ, հապա միշտ մտածելու է, թէ որ-
չափ աւելի ջանանք դժուար գործք մը կա-
տարելու համար, այնչափ աւելի ուրախու-
թիւն կըլլայ երբ կը լմըննայ:

Այսպէս Ռուպէնտոն մտածելով կը ջա-
նար հնարք գտնել, յանկարծ Աստուած
միտքը բացաւ գիւտ մը գտաւ, որ անով
կրնար մէկ քանի լամա ողջ բռնել. վասն
զի մտածեց՝ որ չուան մը ոլբէ ու հան-
կուրց ընելով որոգայթ շինէ, և լամանե-
րուն անցած տեղը ծառին տակը պահուի,
եթէ անոնցմէ մէկը մտանայ հոն՝ չուանը
վրան նետէ գլուխն անցընէ: Աւասի հաս-
տատ չուան մը շինեց, քիչ ատենին մէջ
լմընցաց որոգայթը, փորձեց տեսաւ որ
ուզածէն աղէկ է:

Բայց որովհետև լամաներուն անցած տե-
ղը, ուսկից կերթային ջուր խմելու հետու
էր, և չէր գիտեր թէ անասունները իրի-
կուան կանցնին, կէտօրն ալ մօտ ըլլալով
միտքը դրաւ թէ մէկալ օրը երթայ, և նոյն
օրը սկսաւ ճամբու պաշտըը պատրաստել.
Նախ գնաց գետնի խնձոր բուսած տեղը,
ժողկեց տօպրակը լեցուց բերաւ քանի մը
հատ տօք մոխրիւրին մէջ թաղեց որ եփին.
մնացածը հոն պահեց հետեւեալ օրուան հա-
մար: Ետքը կարեց մեծկակ կտոր մը կը-
րիային մսէն՝ իրիկուան և առտուան հա-
մար, ծովու ջրով ալ լուաց, որ քովը պա-
հեր էր: Յետոյ փոս մը փորեց բան պահե-
լու տեղ շինեց, և հոն պահեց աղած կը-

րիային միտք. նաև խորված մտին կէսն ալ
հոն դրաւ իրիկուան ուտելու համար, փո-
սին վրան ալ ճիւղերովլ լաւ մը գոցեց:

Կերակուրէն ետև հանգիստ կեցաւ ա-
ռանց աշխատանաց. բայց զբօսանք ընե-
լու համար ելաւ ծովուն քով գնաց ծուռ
գալու, ուր պաղուկ անոյշ հով մը կը փչէր
որ քիչ մը արեգակին տաքը կը կտրէր: Առ-
պէնսոն ահագին ուկիանոսին վրայ նայե-
լով կը զուարճանար, որ ծովին երեսը մէկ-
մէկու ետևէն գալով մանր ալիքները ազուր
կերենային:

Յանկարծ աչքը դարձուց ծովուն այն
կողմը ցաւագին նայեցաւ ուր իր հայրենի-
քը կիյնի. անանկ սուր երեկոյելով միտքն
ընկան սիրական ծնողքն, որ ծունկերը
գողալով սկսաւ լալ դառն արտասուօք:
Մտրդեօք հիմա ինչ կընէն՝ կըսէր իմ խեղճ
ծնողքս. արգեօք կապրին վշտով և ցաւով
որ ես իրենց պատճառեցի. ահ ո՛վ գիտէ
ինչ դառնութեամբ իրենց օրը կանցընեն.
քանի՞ խեղճ կը հառաչեն կողբան որ դա-
ւակ մը չունին. ինչ կսկիծ է որ սիրական
պղտի որդին մասնիչ եղաւ իրենց՝ ու ձգեց
յիրենք անդառնալի հեռացաւ: Ա՛յլ բարի
քաղցր հայրիկ, և սիրելի դժամ մայրիկ,
ահ ներեցէք ինձի կաղաչեմ, թողութիւն ը-
րէք ձեր անբաղդ ողորմելի գաւկին, որ
այսչափ ձեզ վշտացուցի:

Գուն ալ ներէ ինձի հայր երկնաւոր,
միայն տէրս և թագաւորս, թողութիւն

սուր մեղացս՝ իմ մինակ պաշտպան և ա-
պաւենս: Կտրէն ընկաւ երեսի վրայ՝ թևե-
րը վեր վերցուցած կաղաղակէր. ո՛վ ստեղ-
ծող թագաւոր. թափէ վրաս երկնային
օրհնութիւնդ, շնորհէ՛ ծնողացս այն մխի-
թարութիւնն որ սահմաներ էիր ինձի հա-
մար՝ որուն ես զիս արժանի չըրի. վասն
զի մեծապէս դառնացուցի սիրական ծնող-
քս և չարաչար վշտացուցի: Ա՛հ ասկէ ե-
տև բոլորով սրտով կընդունիմ ինչ պատիժ
և նեղութիւն ինձի իրիկէ անհուն իմաստու-
թիւնդ իմ փրկութեանս համար, միայն թէ
անմեղ ծնողքս բարի և երջանիկ ըլլան:
Քիչ մը առնեմ ալ ծնկան վրայ կեցաւ լուռ,
աչքերը արտասուելից խեղճութեամբ եր-
կինքը վերցուցած: Կտքը ելաւ անկէ գնաց
ժառի մը կեղևին վրայ փորեց քարէ դա-
նակովը հօրն ու մօրը անունները. և վրան
ալ գրեց այս խօսքս. Ստաւած ձեզ օրհնե-
տակն ալ այսպէս գրեց, և երեցեք ձեր կո-
րած որդայն. յետոյ ջնամեառնգ սրտով պա-
գաւ ծնողացն անունը, արտասուօքն ալ
թըջեց:

Անկէ ետև կղզիին զանազան տեղեր շատ
ժառերու վրայ փորելով գրեց այս սիրա-
կան անունները. այն ժառին վրան ալ գրեց
ուր շատ անգամ կերթար աղօթք ընելու,
որպէս զի յաճախ տեսնելով գիրը՝ չի մոռ-
նայ ծնողքը*:

* Առպէնսոն այս գործքս՝ ոչ միայն սրտին կըս-

Ահա աստուածային նախախնամութիւնը առաջուց գիտնալով զալիքները լաւ կը ճանչնայ ամէն մարդուս օգուտը, ամէն բան կը կարգաւորէ. ուստի այս խեղճ պարագաները տես ինչպէս կահկցողցին Ռուպէնտնին սիրտն որ աստուածապաշտ ըլլայ և առաքինի, կարեւր էր որ ուրիշ պարագաները սիրտը պաղեցընէին, հիմա որ այս կզգլին մէջ ասանկ հոգեւոր է, ո՛վ զի աէ թէ հօրը տունն որ մնար՝ չար օրինակներ տեսնելով պիտի չապականէր: Արեւմն ճշմարիտ են այս խօսքերս. ո՛վ որ բարձր է՝ պէտք է զգուշանալ որ չլինի. ինչ որ կը խրկէ Աստուած բարի է:

Երբոր Ռուպէնտն ծովուն քով մէկ գիւն մէկալ գին ժուռ կուգար, մտածեց որ ծովը մանէ լուացուի, լաթերն որ հաննց տեկիծուն կընէր, հապա բնութիւնը իրեն ընել կուտար. վասն զի Աստուած ամէն մարդու սրտին մէջ գրէր է բնական օրէնք, թէ Աստուծէ ետե պէտք է ծնողքը սիրել և պատուել. ո՛վ որ ասոր դէմ կընէ՝ մարդ չէ, և մարդկութեան գէմ կընէ. ուրեմն բարի ըլլալու համար պարտական է ամէն զաւակ ծնողացն օրհնութիւնը տանել: Ահա յայտնի եղաւ թէ ամէն քաշածներէն ծանր եղաւ Ռուպէնտնին ծնողաց կակիծը և անոնց համար ունեցած խղճմտանքը: Վասն զի ծնողքին քաղցրութիւնը որչափ մեծ ըլլալը կորսողնիւնէն ետե կիծացուի, բայց ինչ օգուտ. թո՛ղ Ռուպէնտն իրենց ուսուցիչ ըլլայ՝ որ ծնողաց յարգութիւնը զիանան քանի որ ձեռքերինն է, աղէկ պատուեն և օրհնութիւննին առնեն, թէ չէ՝ ետքի զընթաց օգուտ չունի:

ասա թէ միտն չապիկը մնացեր է, խիստ շատ տրտմելով խռովեցաւ. վասն զի երկար ատեն միշտ հագած էր լաթերը այնպիսի տաք տեղ, մինչև մաշելով թափեցան վրայէն. չապիկն ալ անանկ եղեր էր, որ սեցած աղտոտ քուռչ էր դարձեր: Աւստի ծովը չիմտած չապիկը լուաց ծառին վրայ փռեց, ու ցատքեց ծովը մտաւ:

Որովհետե մանկութեան ատենը լողալ սորվեր էր, հոս ալ լողալով կը դուարճանար: Անդին ցամաք լեզու մը կար դէպ ՚ի ծովն երկնցած՝ գնաց հոն ելաւ որ չէր տեսած, սակայն շատ լաւ եղաւ հոն երթալը, վասն զի մակընթացութեան ատենը ծովը կը կոխէ այս ցամաք լեզուն. երբոր ջուրը կը քաշուի՝ կը մնան հոն շատ կրիաներ՝ ուտարէներ՝ խեցի և այլն: Ռուպէնտն թէպէտ ան ատենը շատ կարօտութիւն չունէր ասանկ բաներու, վասն զի բաւական ուտելու բան ճարեր էր, սակայն շատ ուրախացաւ այս նոր գտած բաներուն վերան ալ:

Այս լողացած տեղը խիստ առատ էին ձկները, անանկ շատ որ կրնար ձեռքով ալ բռնել, թէ որ թօռ մը ունենար հազարաւոր կը բռնէր: Իրաւի գործիք չունէր, բայց որովհետե ինչ բան որ ջանաց շինել՝ յաջողեցաւ, անոր համար միտքը դրաւ՝ թէ ժամանակով ձուկ բռնելու թօռ շինէ՝ որսորդութիւն ալ ընէ: Այսպէս զուարճանալով ժամ մը մնաց ջրին մէջ ետ-

քը ցամարն ելաւ : Արեւին տարութիւնը
 չորցուցեր էր շապիկը . շատ ուրախացաւ
 թէ մէկ անգամ ալ ճերմակ կտաւէ շապիկ
 հագայ : Բայց վասն զի սովորութիւն ունէր
 որ ամէն բան մտածէ, երբոր մտմտաց թէ
 մէկ շապիկ մը ունիմ, պէտք է միշտ այն
 հագնիմ, ոչ հնարք կայ ուրիշ ունենայու ,
 և ոչ յոյս նորոգելու , այս մտմտութիւն սիր-
 տը կոտրեցաւ , ուրախութիւնը բոլորովին
 արտմութիւն փոխուեցաւ : Սակայն սիրտ
 աւանելով լաթերը հագաւ . դարձաւ իր բնա-
 կարանը ասանկ երգելով . Օրհնեա անձն
 իմ դտէր յամենայն ժամ . և այն : Յետոյ
 իրիկուան կերակուրը կերաւ պտուկեցաւ :

Ը. ԴԻՊՈՒՍԾ

Առաւօտուն կանուխ ելաւ Ռոպէնտոն
 պատրաստուեցաւ որսի երթալ , դրաւ տօպ-
 րակին մէջ քանի մը եփած գետնի խն-
 ձոր , կտոր մը խորված միս , որ փաթթեր
 էր տերեւներուն մէջ . յետոյ կացինը մէջքը
 խոթեց , շինած չուանն ալ մէջքը փաթ-
 թեց՝ որ լամա բռնելու համար որոգայթ
 պիտի ընէր , հովանոցը ձեռք առաւ
 սկսաւ երթալ : Բայց խիստ կանուխ ըլլա-
 լուն ուղեց այս անգամ քիչ մը պտուտելով
 կղզիին մէկալ դին ալ տեսնէ հասկերնայ :
 Տեսաւ որ բոլոր ձառերուն մէջ լեցուն
 թռչուններ էին դանազան գունով . տեսաւ

զարմանալի գեղեցիկ թութակներ : Շատ
 փափաքեցաւ որ ասոնցմէ բռնէ ընտանե-
 ցընէ որ իրեն ընկեր ըլլան , բայց հնարքը
 չիկրցաւ գտնել . նաև բոյն մը չիգտաւ որ
 ձագերովը վերցընէր տանէր . ուստի հարկ
 եղաւ որ այս փափաքը ուրիշ ատենի ձգէ :

Այս տեղը ուրիշ զարմանալի բան մը
 գտաւ որ թութակէն շատ հարկաւոր էր .
 վասն զի ելաւ մէկ բլուրի մը վրայ ծովուն
 մօտ , վար նայեցաւ որ տակը խոռոչ փոս
 մը կար . հոն աչքին բան մը գպաւ՝ մէկէն
 ձեռքով ոտքով ճար բրաւ հոն ինջաւ , տե-
 սաւ որ աղ կայ՝ աճա անպատմելի ուրա-
 խութեամբ լեցուեցաւ , որ ոչ մարդբիտի
 հետ կը փոխէր և ոչ դոհալի : Թէպէտ
 մինչև ան ատենը ծովուն ջուրը ալի տեղ
 կը գործածէր , բայց լեզի ըլլալուն համար
 դառն էր խիստ , և այս ջրով երկար չէր
 կրնար պահուիլ միտք . վասն զի երբ ծովուն
 ջուրը անչարժ տեղ մը կը կենայ չուտով
 կապահանի : Այս համար շատ մեծ բան
 եղաւ Ռոպէնտոնին աղը գտնելը , որ մէկէն
 լեցուց երկու ծոցը իր բնակարանը տանե-
 լու համար* :

* Աղը որչափ աւելի հարկաւոր է մարդու՝ այն
 չափ աւելի զարմանալի է աստուածային նախախ-
 նամութիւնն , որ այսչափ առատ ամէն տեղ ստեղ-
 ծեր է . ոչ միայն լեաներէն քարի պէս կէլէ շատ
 տեղ , այլ ծովու ջրէն ալ կը շինեն Վենետիկ , Յու-
 նաստան և այլն : Այսպէս եղեր էր Ռոպէնտոնին
 կղզիին մէջ . վասն զի ալբերերուն ջուրը այն խո-

Ռոպէնստն գնաց Հասաւ լամաներուն անցնելու տեղը՝ նայեցաւ որ բան չի կայ. դեռ կէսօր չէր եղած, նստաւ ծառի մը տակ կը սպասէր. Հանեց տօպրակէն պաշարը՝ խորված միւս ու գետնի խնձորը. երբոր աղբ թաթխելով կուտէր ի՛նչ սքանչելի համ կառնէր. կերակուրէն ետև լամաներն երեցան Հեռուէն, որ խաղալով ցատքելով կուգային ջուր խմելու: Ռոպէնստն մէկէնիմէկ ծառին ետևն անցաւ՝ որոգայթը ձեռքը պատրաստ կը սպասէր՝ որ մէկը անտնցմէ Հոն մօտենայ: Շատը եկան անցան առանց մօտենալու. ետքէն մէկն եկաւ երբոր հոն մօտեցաւ՝ յանկարծ նետեց որոգայթը լամային վրան, չուանը վիզն անցաւ բռնուեցաւ կենդանին. Ռոպէնստն լաւ մը կապեց ու խոթեց բոյսերուն մէջ՝ որ մէկալնոնք չի տեսնեն ու փախչին, և ձայնը առնելով չվախնան:

Այս բռնած լաման էգ ըլլալով երկու պղտի ձագ ունէր, որ իրենց մօրմէն չի գատուեցան ետևէն դայցին. Ռոպէնստն տեսաւ որ իրմէն չէին փախչեր՝ շատ կուրախանար և սիրելով գիրկը կառնէր, ձագերն ալ մօրերնուն սիրուն կը լզէին ձեռքերը թէ կը խնդրէին որ թող տայ գիրենք մօրերնուն քով կենալ: Ռոպէնստնին ուրախութիւնը անպատմելի եղաւ՝ որ բաղձան.

ուռնեքուն մէջ լեցուելով՝ արեգակին տաքութեամբ ջուրը կը քաշուի աղը կը մնայ:

քին Հասաւ. ուստի ամենայն զգուշութեամբ բռնեց լաման կը տանէր. թէպէտ կենդանին վեր վեր կը ցատքէր չէր ուզեր երթալ՝ բայց քաշեց տարաւ կարճ ճամբայով իր բնակարանը, ձագերն ալ ետևէն գալցին:

Հիմա դժուարութիւնը մնաց թէ ինչպէս պիտի լաման պատէն անցընէ բնակարանը խոթէ, որ ամէն կողմէն ամուր գոցած էր. եթէ վերէն ժայռին վրայէն չուանով ինջեցընէր՝ կը վախնար որ չի խղճուի կենդանին: Վերջապէս բնակարանին քով ծառին կապեց լաման, և մտածեց թէ չորս դին բաներ անկէ ախտ չինէ, մինչև որ յարմար եղանակ մը գտնէ ներս առնելու: Այս գործքիս համար շատ ճիւղեր կապեց և մանր ծառեր Հանեց չորս դին անկեց, և իրար կապելով պատ ձևացուց. լաման ա նոր մէջ մնաց ձագերովը, սրոնք չիլտէին թէ բռնուած են. մօրերնուն կաթն ուտելով գեղեցիկ կը զուարճանային:

Անանկ սքանչելի աղբ որ կերենային Ռոպէնստնին, որ անդադար կը կինար ձագերուն վրայ կը զմայլէր, ու ամէն բանէն մեծ կը զնէր անոնց բնկերութիւնը. իրեն կերևնար թէ՛ այլ միևակույթեան խեղճութենէն ազատեցաւ. նաև սրտին մէջի ցնձութիւնը անանկ ոյժ և զօրութիւն տուաւ իրեն՝ որ քիչ ատենին մէջ ախտը չինեց լմնցուց, դուռն ճիւղերով լաւ մը գոցեց. ի՛նչ զուարճութիւն եղաւ իրեն ան ատենը՝ չի պատմուիր.

անկէ ետքը իբրև տանուաէր քաջ և խոհեմ կը կառավարէր զանոնք: Անտարբեր լամաներուն հետ ընկերութիւն կընէր, իբր թէ մարդ ըլլային, որ իրեն առջին այնպիսի անգին գանձ կերևնային՝ մինչև միտքը զրբեր էր՝ թէ շատ մեծ օգուտներ կրնայ հանել անոնցմէ: Եւ իրաւունք ունէր ասոնք մտածելու, վասն զի ժամանակով կրնար անոնց բարգէն հագուստ շինել, և կաթովը կրնար կոզի պանիր շինել: Թէպէտ չիյտէր թէ ինչ կերպով այս տեսակ գործքերը կը կատարուին, բայց փորձելով անդեակ եղբի էր, թէ յուսահատութիւնը աղէկ չէ, պէտք է միշտ ջանալ. ինչ բան որ միտքը կը զնէր՝ անձանձրոյթ ետեւէն ըլլալով կը կատարէր:

Ռոպէնտոնին հիմա մէկ բան մը պակաս մնաց որ սրտին փափաքը կատարուի. վասն զի կը ցանկար որ լամաները իր բնակարանին մէջն ըլլան, որ սիրունները միշտ աչքին առաջն ըլլալով պուարձանայ անոնց հետ, և իրենց ընկերութիւն ընել սորվիցընէ: Երկար կը հողար թէ ինչպէս կարենայ այս փափաքին հասնիլ:

Վերջապէս գիտաւ մը գտաւ որոշեց որ իր բնակարանին մէկ կողմը բանայ, ու քովէն ուրիշ ծառէ պատ մըն ալ շինէ որ աւելի մեծնայ. լամաներուն ալ բնակարան ըլլայ: Եւ որովէս զի ապահով կարենայ բնակիլ, մինչև որ չի ըմպուց այս նոր շրջապատը չի բացաւ առաջուան պատն որ մնաս

մը չի գայ իրեն: Զարմանալի եղաւ Ռոպէնտոնին աշխատանքը. որ առանց յողմելու քանի մը աւուր մէջ կատարեց գործքը: Երբոր դրաւ հոն լամաները՝ իրեք ընկերովտուն մը եղաւ. սրտին ուրախութենէն չիյտէր թէ ինչ ընէ: Բայց չի ձգեց իր առջի ընկերն ալ որ մամուկն էր. միշտ կը նայէր, ամէն օր ճանձ կը բռնէր կուտար իրեն. մամուկն ալ տեսնելով թէ բարեկամութիւն կընէ հետը՝ Ռոպէնտոն քովը մատեցածին պէս կը վազէր կուգար բերնովը կառնէր ձեռքէն ճանձը: Նմանապէս լաման իր ձագերովը շուտով ընտանի եղաւ Ռոպէնտոնին. անանկ որ երբ կը զգային թէ պիտի գայ բնակարանը՝ ցատքելով գէմը կելլէին ու հոտուրտալով կը նայէին թէ իրենց բան մը բերաւ: Ամէն անգամ որ խոտ կամ տերև կուտար իրենց՝ ձեռքը ըզելով իբր թէ շտրճակալ կըլլային:

Անկէ ետքը իրիկուն աստու ձագերը մօրմէն գատելով կը կիթէր լաման, քորոյին ամաններուն մէջ կը ընցընէր և իրեն առանձնութեանը պէտք եղածին չափ կէս մը անանկ կուտէր՝ կէս մըն ալ մամուն կը շինէր: Եւ որովհետև քորոյ ծառը այնչափ պիտուական էր իրեն և մէկ հատ մը էր՝ կուղէր շտոցընել, բայց չիյտէր թէ ինչպէս ընէ: Վտեր էր թէ պատուատ կընեն ծառերը. սակայն չիյտէր ընելու կերպը, անոր համար սիրաբ անհանգիստ կը հողար: Բիւր անգամ կըսէր հառաչելով. Հագար

ախոսն իմ մանկութեանս գեղեցիկ օրերուն որ բան մը չեմ սորված, մեզք այն առիթներուն որ զիս չի կրթելով կորսնցուցի: Ահ եթէ գիտնայի իմ շահս, փուճ բաներու ետև ըլլալով չէի կորսընցներ ժամանակս: Եթէ խելքս օգտակար գիտութեանց ետևէն ընէի՝ բան սորվիլ ջանայի, հիմա ունեցած խելքս ինձի լոյս կուտար. ո՛հ երանի՛ թէ նորէն մանուկ ըլլայի, ու խելքս գիտութեանց ետևէն ըլլալով իմաստուն մարդիկներէն բան սորվէի: Սրուեստ չէր մնար որ չի սորվէի, արուեստաւոր մարդկանց ետևէն կ'իյնէի որ բանի տեղեակ ըլլամ:

Սակայն ասանկ պարապ տրտունջները ինչ օգուտ կրնային ընել Ռոպէնսոնին՝ որ ժամանակը անցուցեր էր, այս պակասութեան զեղը հատեր էր: Աւելի հարկաւոր էր ջանք ընելով զիստ հնարել կարօտը լեցընել՝ որ բան չգիտնալուն համար կը տանջուէր, բայց ջանալով ասոր ալ ճարը հնարեց: Վասն զի անգէտ ըլլալով խելք բանցուց, կտրեց մէկ երկու մատաղ ծառերուն ծայրերէն, և մէջ տեղը բարակ ճղփեց՝ ու մէկ ճիւղ մը քրքոյէն պատուաստ ըրաւ. ետքը փաթթեց բարակ տերևով պատուաստած տեղը. միշտ կը զիտէր թէ երբ կը ծիլ: Շատ շանցաւ ճիւղերն սկսան ծիլ անանկ որ պատուաստները քիչ ատենի մէջ աճելով քրքոյ ծառի անտառ ձևացան: Ահա նոր ուրախութիւն Ռոպէնսոնին, և

նոր առիթ աւելի ջերմեռանդ ըլլալու, նաև շնորհակալութիւն ընելու աստուծոյ բարութեանն՝ որ այն զարմանալի զօրութիւնը և անօղակիան յատկութիւնը տուեր է բոյսերուն, որպէս զի կենդանի արարածք պակասութիւն մը չունենան պահուելու և հանգիստ վիճակ ունենալու:

Իսկ լամանները մեծ ու պղտիկ անանկ ընտանի եղան՝ ինչպէս որ հոս չունն ու կատուն ընտանի են: Վկաս նաև զործածել լաման հանգստութեան համար վրան բեռ բարձրնելով, որովհետև իրեն շատ դժուար էր բեռը շարկել բերել. երբոր կերթար բան բերելու՝ լամային կը բեռընէր: Բայց այս նոր շինած պատին քով շատ մանր ծառեր կային, հոն ծակ մը թողուց դուռ չինեց՝ որ հազիւ մէկ լամա մը կրնար անցնիլ: Այս դուռը դրսէն չէր երևնար, ներսէն ալ լաւ մը հիւսելով գոցեց:

Ահա գեղեցիկ տեսարան մը. երբ Ռոպէնսոն կը գտնար բնակարանը՝ լաման տիրոջմէն առաջ կը վազէր, վասն զի խիստ աղէկ սորվեցաւ ճամբան, և երբ կը մօտենար գտանը՝ կը կենար որ բեռը վրայէն ետ առնէ, յետոյ ցածնալով դռնէն ներս կը մտնէր, Ռոպէնսոն ալ ետևէն կը մտնէր: Ան ատենը տեսնէիր, թէ ինչ ուրախութիւն կըլլար ճաղերուն մօրերնուն հոտն որ կառնէին, որոնք իրենց դուարձութիւնը յայտնելով վեր վար կը ցատքէին կը խաղային. մէյմը մօրերնուն քով կը վազէին

ուրախանալով, մէյմը Ռոսպէնտոնին վրան
կերթային քառելով կը սիրէին: Ան ալ մե-
ծապէս կը զուարճանար անոնց ուրախու-
թեանը վրայ և կը գրկէր, ինչպէս հայր մը
երկար ժամանակ հեռանալէն ետե՛զու-
կընենրն որ տեսնէ՝ գիրկը կառնէ սիրելով
կուրախանայ անոնց զուարճութեամբը*:

* Ըստ բնարանից անասունները մէկ անկատար
ճանաչում մը ունին, որ երբ մեկէն երախտիը մը
կը տեսնեն՝ չեն մոռնար կը սիրեն: Ինչպէս որ շատ
զարմանալն օրինակներ կան՝ զոր օրինակ՝ հին ա-
սանը Սնարոկղէս անունով մէկ ծառայ մը Սպիրի-
կէ առիւծի մը կը պատահէ, որուն ոտքը եղջի-
կտոր մը մտած չարաչար վերաւորեր էր: Այս
մարդը առիւծին խեղճ՝ ձայնին չգիմանալով գնաց
քովը հանեց փուշը, վէրքն ալ կատցեց լուցուց =
Ասէն անցաւ այս առիւծը բռնեցին ընծայ տարին
Հռովմ: Մտրդն ալ Հռովմ գնաց, ու յանցանքով
մը երբոր բռնեցին հրատարակին մէջ առիւծին ա-
ռաջը ձգեցին որ պատուէ, նայիս առիւծը ճանչցաւ
գնաց քովն սկսաւ լղելով սիրել էր բարերարը:
Զարմացան ամէնքը՝ բայց թագաւորը երբ պատ-
ճառն իմացաւ՝ ազատեց մարդը, առիւծն ալ զար-
գարեցին: Այսպէս ալ մէկ շուն մը աղատեց էր
տէրը, որ Ալպէան լեւներուն վրայ ձիւնով պա-
տած ըլլալով երբոր կերթար, քիչ մնաց սոսկալի
բարձր տեղէ մը վար սիւրի խնար, շունը խածաւ
լաթերէն թող չի տուաւ որ ստաջ էր թոյ՝ մարդը
հասկըցաւ վտանգն, ու ետ կէցաւ ազատեցաւ:
Ետ մեծ բան էր և այն երախտապետ շանը գործ-
քը, երբ էր տէրը կամեցաւ գետը մանիլ լուս-
ցաւիլ, չկրկնր թէ չարն մէջ կոյրողիլուս գազան
կայ. բայց շունը զգաց, ու շատ անգամ տիրոջը

Իսկ Ռոսպէնտոն տեսաւ թէ շինած աղիւս-
ները լաւ չորցած են, և կրնար վաւարա-
նին պատը շինուիլ, ուզեց արեւին ապրը
անցնելէն ետեւ ընել. ուստի նախ շինեց
տափակ քարէ ձեփիչ մը, կաւն ալ շա-
ղուեց պատրաստեց. նաև հատարաբաշարի
կանոն մը շինեց՝ որ պատը շինող ելլէ:
Եւ այսպէս պատ շինելու ամէն հարկաւոր
պատրաստութիւնները մնացնելէն ետքը՝ ա-
զիւաները բնոցուց լամպին՝ բերաւ կրակ
վառած տեղը. բայց թէ ինչ կերպով բեռ-
ցուց՝ շատ զարմանալի բան է: Իբր զի միշտ
կը մտածէր որ կողով շինելը խիստ հարկա-
ւոր է իրեն. բայց մանկութեան ատենը ա-
նանկ անհոգ էր որ ամենեւին մէկ բանի մը
ուշ չէր գրած ինչպէս կը շինեն, որ թէ-
պէտ մեծ բան մը չէր, սակայն ինքը ան-
հոգ ըլլալով կերպը չկատէր՝ որ այս հարկա-
ւոր բանը կատարէ: Եւ որովհետեւ հովա-
նոցն որ շինեց՝ մտմբտալով յաջողեցաւ,
ան ատենէն ետեւ միշտ բանի մը հետ ըլլա-
լով՝ ժամանակը պարտալ չէր անցնել.
ուստի սկսաւ մտածել կողով շինելուն վը-
րայ, մինչև փորձելով ջանալով կերպը գը-
տաւ, հաստատ կողով մը շինեց. ետքը

լաթերէն խածաւ կը հաչէր գետին վրան, թող
չէր տար որ գետը մանէ. երբ տեսաւ թէ տէրը
լաթերը հանեց սիւրի ջուրը՝ նետուէր՝ շունը նախ
ցատքեց ջուրը, մեկէն գազանը գնին յափըշտա-
կեց, տէրն որ տեսաւ զարմանալով շանը գործընին
վրայ՝ շուտով փախաւ անկէ:

մէյմըն ալ շինեց՝ երկուս ըրաւ, իրար կապեց չուանով լամային վրայ դրաւ, որ երկու կողմէն կը կախուէին:

Ահա այս կերպով բոլոր աղիւսները կը ընց բերաւ հոն, և սկսաւ վառարանին պատը շինել. առաջ մէկ կողմը շինեց մէկալն ալ սկսաւ բարձրացընել, բայց նոյն զիշերը դիպուած մը պատահեցաւ իրեն որ խելքը պլխէն տարաւ: Վասն զի ցորեկը աշխատանքէն յոգնած ըլլալով՝ երիկունը զնաց տեղը հանգիստ պառկեցաւ, լամաներն ալ ոտքին տակը պառկած էին, լուսինը գեղեցիկ պայծառ ծագեր էր, օդը մաքուր պարզ, հով բան չըլլալով ձայն ձուն չի կար: Ռոպէնտն անոյշ կը քնանար:

Թ. ԴԻՊՈՒԱՅ

Ռոպէնտն անոյշ քունին մէջ սիրական ծնողքը կը տեսնէր, օդը պարզ ալւոր էր, լուսինը պայծառ, յանկարծ գետնուշարժութիւն մը պատահեցաւ անանկ ահեղ սոսկալի՝ որ չէ լսուած. նախ ահագին ուրտոււմ մը եղաւ կարգէ դուրս, զարհուրելի զարմանալի փոթորիկներ գոչումներ՝ մէկէն լսուեցան, երկինքը կրակի պէս վայլատակելով կայծակ կը հանէր: Ռոպէնտն դողալով արթնցաւ վեր ցատքեց՝ չէր զիտեր թէ ինչ եղաւ և ինչ պիտի ըլլայ: Նոյն կէտին մէջ գետինը սոսկալի կը շարժէր. ահռելի որոտոււմ մը գետնին տակէն

քունեցաւ, խոկ զարհուրելի փոթորիկն որ ելաւ ծառերը և ժայռերը շրջեց, մինչև ծովուն անդունդին տակէն ալ գոռալու ձայներ կելլէր աշխարհք կը դողացընէր, կարծէիք թէ բոլոր տարերքը իրարու հետ կըռիւ կընէին. և կերևնար թէ ամէն բան պիտի կործանի*:

Ռոպէնտն յանկարծակի դատնը լսելով կիսամեռ դուրս ցատքեց բնակարանէն սկսաւ խեղդի պէս վախշել. լամաներն ալ վախերնուն ետեէն կը վախշէին: Հազիւ թէ անկէ դուրս էին ելեր, լեռան մէկ կտորը փրթաւ ընկաւ Ռոպէնտնին պառկած տեղը. որ սաստիկ վախուն թռչունի պէս կը վազէր: Իրեն առջի մտածմունքն եղաւ վազել ելլել մօտ եղած լեռանը վրայ, ուրուն վրայ դուր դատաւայր էր լեցուն ծառերով: Երբոր կը վազէր խիստ վախնալու բան մը տեսաւ. լեռան մէկ դին բերան մը բացուած էր մէջէն կելլէր մուխ՝ բոց՝ մուխիք՝ քար: Նաև կրակի նման հալած նիւթ մը կը վազէր, որ կըսուի լավա**:

* Ռոպէնտն օրագրու թեմանը մէջ կըսէ թէ ծովուն խտովը ցամաքէն աւելի էր. անանկ գոռալու ձայներով կերերար ահագին ուկիանոսն՝ որ վախէս լեցուս կապուեցաւ. միայն այսչափ արժեք կրնայի ընել, թէ Տէր ողորմէ ինձի:

** Երկու երեւելի հրաբուլտի լեռներ կան Իսաւրա, մէկը Նարոլի Վեաուպ անունով, մէկալը Եանա Սիկիլա կղզին. որ հին ատենէն ՚ի վեր միշտ լծանձր մուխ և բոց կելլէ բերաններէն. վասն զի

ճորով կրցաւ փախչել հեռանալ անկէ, որովհետեւ լաւա նիւթը բորբոքած գետի նման կը վազէր, և մեծամեծ քարեր մէկ զին մէկալ զին կարկուտի պէս կը նետուէին: Երբոր միւս կողմը կը փախչէր ուրիշ նոր վտանգ մը առաջն ելաւ՝ որ էր սարսափելի փոթորիկ մը, որ ամէն կողմանէ փչելով պաշարեց խեղճը: Այս փոթորիկը բուրբ ամպերն իբար բերաւ ժողովեց, մինչեւ ծանրանալով սկսաւ անանկ մէկ ջրհեղեղ արձրեւ մը, որ քիչ ատենի մէջ բոլոր կողմիցն ջուրը կոխեց լիճ մը եղաւ: Ռոպէնտն ելաւ ծառին վրան շատնեղութիւն քաշելով ազատեցաւ վտանգէն, և խեղճ լամաները անձրեր քչեց տարաւ. երբոր խեղճու-

մէջն նիւթերը կը վառին երբեմն անանկ սաստիկ որ գետի պէս բերնէն կելլեն կը վազեն: 1693ին Եանա լեռը սոսկալի բռնկեցաւ. անանկ մեծ երկրաշարժուածիւն ըրաւ, որ 90 հազար մարդ մեռցուց Սելկիւայի մէջ: Մտանապէս Վեսուպ լեռն ալ երբեմն բռնկելով շատ փնաս կուտայ Նաբոլլին, երբեմն սաստիկ բռնկելով մէջն նիւթը՝ աճապին ձայներ կը լսուին բերնէն, և երբեմն մինչև 200 հոսոյ ծանրութեամբ քարեր կը նետէ դուրս հեռուն: Նաև հրեղէն գետ կը վազէ, ինչպէս եղաւ 1794ին, որ մինչև ծովը վազեց գնաց: Այս նիւթը փորձեցին Քիմիահանները տեսան՝ որ պղտելէ ու արջասպէ բաղադրած է: 1707ին Սանգուրին կղզին քովնոր կղզին մը ծովուն մէջ դուրս ելաւ, զիւերը բոց կերևնար՝ ցորեկը մտել: Ջուրը երբեմն կանանչ կերևնար, երբեմն կարկուտ, ուր 40 օրուսն մէջ մէկ ժայռ մը աճեցաւ, ու նորէն հալեցաւ կորաւ:

Թեամբ կը կանչէին Ռոպէնտնին սիրաբ կը հալէր: Ետա ջանաց որ դանոնք ալ ազատէ, բայց գետի նման ջուրերը առին տարին:

Գետնաշարժութիւնը քիչ մը ատեն ալ շարունակեց, անկէ ետև մէկէն դադրեցաւ բոլորովին, անձրեր և փոթորիկը աւելան. հրաբուզիւն բերնէն ելած նիւթը կտրեցաւ բան չէր վազեր. ետքը երկինքն ալ բացուեցաւ, բոլոր ջրերը քաշուեցան կէս ժամին մէջ*:

Ռոպէնտն նոյն զիւերը ծառին վրայ կը դողար վախուն. առտուան դէմ՝ ծառէն

* Գետնին տակը մեծ խողովներ ծակեր կան լեցուն օդով և գուրջիքով. ուր կը զիւրելն զիւրա վառ նիւթեր, այս ինքն ծծումը, բորակ, ձիւթ, և այլն: Այս նիւթերը խոնաւութեամբ խմորելով կը տաքնան կը բռնկին, ինչպէս երամ քարին վրայ ջուր լեցնես կը բռնկի կեր կըլայ, մտել կը հանէ. այսպէս կըլայ երբոր ջուրը հողէն անցնելով կը բռնկին՝ գուրջի կը հանեն. նաև այն ծակերուն մէջն ելած օդն ալ տարածուելով տաքէն կը շատնայ՝ անանկ սաստիկ որ տեղ կուզէ գուրս ելլելու, ստով վեր վար կը շարժէ գետնը՝ գետնաշարժութիւն կըլայ. մինչև որ մէկ կողմէն պատուէ դուրս կելլէ գուրջին կամ բռնկած նիւթը. որ երբեմն այնչափ կը զիւրելն որ լեռան պէս կըլլան, և քարի տեղ կը գործածուեն: Թէ որ խոնաւ տեղ մը փորելով փոս շինես, ու մէջը ծծումք երկաթի խարտոց լեցնես, այս նիւթը կը սկսի խմորելով տաքնալ և ինքնիրեն բռնկիլ:

վար ինձաւ խառված յուսաՀատած այս թշուառութեանց վրայ՝ որ զլիւնն անցան. այնչափ որ չէր կրնար միտքը վրան ժողովել և չնորՀակայութիւն ընել այս նոր ազատութեանը համար, որ այսչափ մեծ վտանգնե՛րէն կեանքն ազատեցաւ: Իբր զի միտքը դրեր էր թէ գեանաչարժութիւնը աւրեր կործաներ է իր բնակարանը ամէն բանով. և սիրական լամաներն ալ ջրերուն մէջ խղզուած են. ուստի անպատմելի ցաւով կը կսկծար, որ բոլոր բաները կորան և մտքին մէջ դրած բաներն ալ անցան գացին:

Մութ տեղը նայեցաւ՝ որ հրաբուլխին բոցը ցածցեր էր. միայն սև մուխ մը կելլէր բերնէն. անկէ ետքը այս լեռը հրաբուլխ եղաւ: Ռոպէնսոն զասոնք տեսնելով ինչչալէս տարակուսանաց մէջ էր. սոսկաղով կը դողար թէ նորէն գեանաչարժութիւն չըլլայ. սրտին հոգն ու արամութիւնը աւելի ծանրացան, միշտ աչքին առաջն էին այն սասանութիւնները, անմխիթար սըրտով չէր ուզեր վեր նայելու, այլ թողուց իր մի միայն պաւաէն ստեղծողը, հոնապաղ միտքը հաստատեր էր գալու չարիքնե՛րուն վրայ, վասն զի կարծէր թէ միշտ պիտի ըլլան անպակաս*:

* Զրհեղեղէն ետև մարդեկ միշտ դողե մէջ էին Ռոպէնսոնին նման. քանի որ անձրև կուգար դող կելլէին՝ չըլլայ թէ Զրհեղեղ ըլլայ. անոր համար Աստուած նշան գրաւ ծիրանի գոտին, որ տեսնելով հասկընան թէ պիտի գազրի անձրևը:

Հալեցաւ մաշեցաւ ողորմելին անհանգիստ տաղնապելով. և այն ծառին կոթը նսած կը հառաչէր կողբար տառապանքով: Այսպէս անմխիթար մնաց հոն բոլոր այն զիչերը, մինչև արշալոյսը բացուելով լոյս ծագեց: Առաւօտուն արեգակը գեղեցիկ ծագեր էր չորս զին. երբոր ամէն բան աղւոր երևնալով կը ծիծաղէր, խեղճ Ռոպէնսոն խաւար տրտմութեան մէջ ծառին կըսէր նսած. անանկ խռոված էր, որ հպար անգամ ցաւագին սրտով կը հառաչէր, թէ ո՛հ ինչ եղաւ ինձի:

Հուսկյետոյ սկսաւ առաջ երթալ գլորտը կելով, որպէս թէ երազի մէջ ըլլար. բայց զէսլ ՚ի բնակարանն երթալու ատենը բերոր տեսաւ սիրական լամաները որ ողջ առողջ դիմացն ելան, ուրախութենէն խեղքը զըլլէն զնոց:

Մէկէն չի հաւատաց աչքին տեսութեանը, կարծէր թէ սուտ է, բայց շուտով վըրայ եկաւ: Լամաներն ալ զինքն որ տեսան վազեցին վրան սկսան ձնաբք լղել, և հանդարտցատքելով կուրախանային իրենց տիրոջը հետ:

Ռոպէնսոնին սիրտն որ մինչև ան ատենը տրտմութեամբ քար կտրեր էր՝ մէկէնիմէկ արթնցաւ. լամաներուն վրան որ նայեցաւ, աչքը վեր վերցուց երկինքը, ուրախութենէն սկսաւ լալ. նաև աստուածային բարիքը միտքը բերելով զղջացաւ ըրած յուսա-

Հատուցեանցը համար: Երկար ատեն ար-
ցունքն երեսն ՚ի վար կը վազէին: Անկէ
ետը լամաները սիրելով առաւ հետը գը-
նաց՝ նայելու թէ ինչ եղաւ բնակարանը:

Կերևնայ թէ ջուրն առաւ լամաները քը-
շեց՝ մէկ բլուրի մը վրայ հանեց, ուր քիչ
ջուր ըլլալով ցամաքը մնացին կենդա-
նինները ազատեցան. ետը փոթորիկն որ
անցաւ դարձան եկան սորված տեղերնին:
Ռոպէնտոն գնաց բնակարանին առջին,
զարմանալով տեսաւ թէ ինչպէս ինքը կը
կարծէր՝ անանկ չարաչար չէր կործանած,
իրաւ բնակարանին վրայի քարը վար էր
ընկած, ու քալի հոգեբը մէջն էին լեցուած,
բայց անկարելի չէր այն աւերակները դուրս
հանել ու նորոգել այս կործանումը. մա-
նուանդ որ ան ատենը աւելի կը մեծնար
բնակարանը և առաջուանէն ազէկ բնակե-
լու տեղ կըլլար:

Սյս բաներուն վրայ լաւ մտածելով Ռո-
պէնտոն հասկըցաւ թէ աստուածային նա-
խախնամութիւնը գինքը սիրելուն համար
խրկեց այդ զիպուածները՝ չէ թէ պատու-
հասելու համար: Իբր գի մօտէն քննեց
նայեցաւ, որ բնակարանին վրայի այն մեծ
քարը չորս գիէն փտտած հող էր դար-
ձեր, հարկ էր որ օր մը ինքն իրեն վար
իյնի Ռոպէնտոնին վրայ: Ահա ամենաբա-
րին իւր անհուն սողորմութեամբ խնայելով
Ռոպէնտոնին, որ չըլլայ թէ գիւնը ատեն
այն քարին տակը մնայ չարաչար մեռնի ու
զորմէլին՝ այս զիպուածը տուաւ:

Ուրեմն յայտնի է թէ իմաստութիւնն
Ստուծոյ առաջնաց կարգաւորեր էր որ այս
մարդս երկար ապրի. և աշխարհքն ստեղ-
ծած ատենը այնպէս բարեկարգեց՝ որ այս
ժամանակիս պահօր այս բանը և այս եր-
կրաշարժութիւնը: Գետնին տակէն ելած
որտուտին ձայնը, նաև գետնին երբեք չը-
կրր թէ ձայն տալով Ռոպէնտոնին խտովե-
ցին որ փախչի ազատի. թէ որ առանց
ձայնի ըլլար գետնաշարժութիւնը՝ յայտնի
է թէ չէր կրնար արթննալ Ռոպէնտոն,
անտարակոյս քարը վրան փլչելով շարա-
չար կը մեռցնէր:

Ահա տես թէ Ստուած ինչպէս կը հո-
գայ մարդը՝ նաև անանկ ատեն որ կարծէր
թէ ողորմութիւնը հեռացեր է իրմէն. քա-
նի՛ր զարմանալի կերպով ազատեցաւ Ռո-
պէնտոն, իբր թէ մասնաւորապէս խրկեց
Ստուած այս զիպուածն որ Ռոպէնտոն ա-
ռաջոց իմանալով այն մեծ վտանգէն ա-
զատի: Ռեստի այս բանէս ամէն մարդ օրի-
նակ ատենելով՝ ամէն առթի մէջ պէտք է
միշտ արթուն ըլլայ աստուածային ձայնին
որ այսպիսի զիպուածներով կը խրատէ
մարդը՝ զգոյշ կենալ. և որչափ արամական
պատահումք ըլլան, պէտք է զիտնալ նախ
թէ միշտ մարդուս մեծ կերևնայ չեկած թը-
շուատութիւնը քան իրօք պատահածը. եր-
կրոյ թէ ամէն շարիքն ու պտտուհա-
ներն՝ որ Ստուած կը խրկէ, բարի վստա-
ճանաւ մեզի յօգուտ կը կարգին, և միշտ

մեցի աղէկութիւն մը գալու համար կը պահարհին:

Ժ. ԴԻՊՈՒԱՅ

Որպէնտոն սովորութիւն ունէր որ ամէն բանին ետեւէն աղօթք ընէ. ուստի մէկէն ծնկան վրայ եկաւ՝ սկսաւ շնորհակալ ըլլալ Աստուծոյ այս նոր աղատութեանը համար: Անկէ ետեւ սկսաւ աշխատիլ, որ իր բնակարանին աւրածները շինէ. թէպէտ քիչ աշխատանքով հողերն ու փլածները վերցուց, բայց այն մեծ քարքշի կրցաւ վերցընել, որ երկու կտոր էր եղած. մէկ մարդուն ոյժը բաւական չէր որ կտորակելով փշրէ:

Շատ Զանաց որ գէթ պղտի կտորը հրելով դուրս ձգէ՝ բայց չի կրցաւ. վասն զի իր կարողութենէն շատ վեր էր գործքը: Այս անյաջող Զանքը նորէն խեղճին սիրտը կտորեց, միշտ կը մտմտար թէ ինչպէս պիտի ըլլայ ետքը: Շատ հոգ ընելէն ետեւ յանկարծ միտքն ընկաւ լծակ գործիքը. որով ծանր բաները կը շարժեն աշխատաւոր մարդիկ. որովհետեւ մանկութեան ատենը տեսեր էր՝ թէ բանուորները երբ ծանր բան մը կուղէին շարժել մեծ փայտ մը տակն անցընելով բանի մը վրայ կը գնէին՝ ծայրէն կոխածնուն պէս կը շարժէր, ինքն ալ մեծ փայտ մը կտրեց լծակ շինեց քարին տակը խոթեց, պղտի քար մըն ալ քովը

դրաւ, վրան կոթնցուց լծակը. ետքը փայտին ճոթէն կոխածին պէս՝ քարը շարժեցաւ տեղէն: Եւ այսպէս կէս ժամին մէջ յաջողութեամբ գլորելով երկու քարն ալ դուրս ձգեց անկէ, որ չորս մարդ չէին կրնար տեղէն շարժել: Աւստի մեծապէս ուրախացաւ տեսնելով թէ ոչ միայն առաջուանէն ընդարձակ եղաւ բնակարանը, այլ և աւելի ապահով եղաւ ամէն կողմէն. վասն զի թէ պատերն ըլլան և թէ առիքը՝ միակտոր մէկ քար էր եղեր, ոչ փտտած քար մը կար և ոչ ձեղք մը:

Ելաւ գնաց հրաբուզի տեղը, տեսաւ որ մէկ սե մուխ մը կեւէր. շատ զարմացաւ դուրս ելած նիւթին վրայ, որ ամէն զի կը վազէր կերթար. և երկար ատեն տաք մտալով մինչև հետուն կը վազէր: Այս զարհուրելի երեւոյթը հետուէն կը դիտէր. այնչափ սոսկալի էր հրաբուզի բերանն որ վախուն չի կրցաւ առաջ երթալ: Յետոյ տեսաւ թէ այն հրեղէն նիւթը գէպ ՚ի գետնի խնձորին տեղը վազեր էր, վախցաւ որ չըլլայ թէ այն բոյսերը ապականին. չի կրցաւ հանգիստ ըլլալ՝ մինչև որ չի գնաց հոն. որոնց վնաս մը չէր եղած: Այս բանին վրայ՝ միտքը դրաւ թէ ամէն զի գետնի խնձոր տնկէ շատցնէ, որ չըլլայ թէ որ մը ստանկ զարհուրելի դիպուածով մը բոլորովին կորստին: Սակայն ձմեռը խիստ մծաւ ըլլալով տարակուսեցաւ թէ չէն բռներ. ո՛վ գիտէ կըսէր, կրնայ ըլլալ որ աս ալ այն

տեսակ բոյսերէն ըլլայ, որոնք ձմեռն ալ կը դիմանան. ուստի այս խորհրդով սկսաւ գետինը փորել: Բայց գարմանալին այն եւ դաւ, որ այս ստակալի դիպուածը ուրիշ մեծ աղէկութիւն մը պատճառեց. վասն զի հրաբուռիւնքներէն շատ բան դուրս ցատքելէն 'ի զատ շատ երաժքարեր ալ դուրս եկան, որ կիր էին եղեր. թէպէտ հասարակօրէն փռան մէջ երկրով քարը կիր կը գառնայ՝ բայց այն լեռը՝ փռան նման մէջի քարերը երկրով կիր բրաւ ու դուրս նետեց:

Ռուպէնտն գետինը փորելով փոս մը շինեց երաժքարերը ժողվեց մէջը լեցուց, փրան ալ ջուր թափելով կիրը մարեց, ինչպէս որ մնադիրները կընեն. ետքը քիչ մը աւաղ բերաւ միտանդ շաղուեց, ու յաջողութեամբ ուղած բանը շինեց անով: Իսկ հրաբուռիւնք մտալը գաղբելէն ետե՛ Ռուպէնտն մօտեցաւ բերնին քով տեսաւ թէ լուս նիւթը անանկ պաղեր էր մէջն որ ամենին մոխր չէր ելլէր. հասկըցաւ որ տակի կրակը բոցորովին մարած է, և վախնալու բան չէ մնացեր: Անկէ սիրտ առաւ ու ձմեռուան պէտք եղած բաները սկսաւ հագալ: Ռուսի նախ գնաց լամա որսալու, մինչև ութը հատ բանեց առաջուան կերպովը, մէկ արու լամա մը պահէց՝ որ ընկեր ըլլայ իրեն լամաներուն, մէկաշները բոլոր մորթեց, միւրը չորցուց ապուխտ շինեց. նախ քանի մը օր աղը սրահեցուց, ետքը հանեց վառարանին մէջ մտալը կախեց որ

չորնան. ինչպէս որ տեսեր էր իր մօրմէն պղտիկութեան ատենը:

Թէպէտ Ռուպէնտն իրեն պէտք եղածին չափ պաշար ճարեր էր, բայց վախնալով որ չըլլայ թէ ձմեռը սաստիկ և երկար ըլլայ՝ կուզէր աւելի բան ունենալ: Մտաբը դրաւ որ մէկ քանի լամաներ ալ բռնէ, բայց չի յաջողեցաւ, ինչու որ կենդանիները զգացին իրենց վտանգը, կը գզուշանային ծառին մօտենալու:

Ռուսի պէտք եղան որ ուրիշ նոր եղանակ մը գտնէր կանոնք բռնելու, հարկը իրեն յաջողեց ասոր ալ նաբքը գտնել: Կը դիտէր որ որչափ անգամ լամաները ջրին քով կը մօտենային վախ մը կուգար իրենց խրտելով արագ կը փախչէին ծառին քովէն պղտի լեռան վրայ: Այս լեռան մէկալ կողմը պատած էր մանր ծառերով, քովէն ապառաժ մը վեր ելած էր շիտակ պատի պէս՝ բարձր երկու գրկաշափ. դիտեց որ լամաները սաստիկ կը ցատքելն վերէն վար ան ժայռերուն մէջ: Այս գիտողութիւնը կատարելէն ետե՛ փորեց այն տեղը խորունկցուց, անանկ որ լամաները երբ ցատքելն՝ փոսին մէջ կէլնէին: Ռուսի օր ու կէս աշխատելով փոսը լնեցուց ու վրան գոցեց: Միւս օրը տեսաւ որ լամաները ցատքելով երկու լամա բանուեցան, շատ ուրախացաւ:

Ստոնց միտն ալ չորնալու դնելէն ետե այսչափ ապրուստին վրայ նայելով զուար-

ճանալու տեղը՝ նորէն սկսաւ հոգ ընել, որ ուրիշ տեղ մը ճարէ զանոնք դնելու ձմեռը. որպէս զի եթէ դժբաղդութեամբ երկրաշարժութիւն ըլլայ՝ տեղ մը ունենայ: Ասանկ մտածելով կը գիտէր, տեսաւ որ բռնակարանին քով լեռան մէկ կտորը ելած էր՝ տեղը երկու գրկաչափ խորունկցած ըլլալով այր մը ձեացած էր, որ բաւական լայն ըլլալով պատ շինեց՝ ուրիշ բնակարան մը եղաւ մէկալին քով այնչափ լաւ՝ որչափ որ կրնար հնարել արուեստը:

Հինա մնաց Ռոպէնսոնին ընելու իրեք բան, որով կարենայ բոլորովին նախատես ըլլալ ձմեռուն ամէն բանին: Պէտք էր նախ և առաջ խոտ ճարել լամաներուն համար. երկրորդ՝ փայտ ժողվել վառելու համար. երրորդ՝ գետնի խնձոր հանել նոր բնակարանին մէջը պահելու համար: Շատ խոտ քաղեց բերաւ իրարու վրայ դիզեց կարգով ինչպէս գեղացիները կը շարեն ծառի պէս. խիստ ուժով կը կոխէր իրարու վրայ, որ անձրև չէր կրնար մէջն անցնիլ. սակայն անփորձ ըլլալով քաշած աշխատանքը փութ եղաւ: Ռոպէնտե հոգ չըրաւ նախ խոտերը լաւ չորցընելու, որով երբոր այնպէս թաց իրարու վրան կոխեց, սկսաւ խոտը տաքնալ մութս ելլել՝ մինչև սկսաւ երիլ: Ռոպէնսոն ասանկ բան լսած չըլլալով խիստ շատ զարմացաւ, վասն զի գեղացիներուն վերաբերեալ բան է: Ուստի ան ատենը րու հասկըցաւ թէ որչափ օգտա-

կար է ամէն բանի տեղեակ ըլլալ. և որչափ կարելի է՝ ամէն բան դիտնալ մանկութեան ատեն. վասն զի չիտէ թէ որ բանին կարօտ պիտի ըլլայ ժամանակով և ինչ բաներ պիտի ընէր:

Այս պատճառաւ սոսկաց երբոր տեսաւ թէ խոտերուն մէջէն մութս կելլէ: Նաև աւելի մեծ եղաւ զարմանքը երբոր ձեռքն որ խոթեց խոտին մէջ, նայեցաւ որ կերէր խոտը: Միտքը չէր հասներ թէ այս կրակը ինչպէս պատճառեցաւ, և ուսկից կրակը այն խոտերուն մէջ մտաւ: Ուստի սկսաւ խոտերը ետ առնել. կը նայէր որ տեղ մը կրակ չի կայ ու սաստիկ տաք և թաց է, զարմանքով պաշարուեցաւ: Վերջապէս միտքը գրաւ թէ միայն թացութիւնն է աւտոր պատճառը. բայց չէր կրնար գիտնալ թէ ինչպէս կըլլայ:

Վասն զի այս բանը կը պատճառի Փիլիպպական խմորմանէ. որ ներքին ոգիքը՝ խոտին թացութեամբ արթննալով կը տաքցընեն նիւթը. ինչպէս կըլլայ խմորը, նաև գինին՝ երբ ներքին մասունքը կամ ոգիքը շարժելով կը պծալըճան:

Ռոպէնսոն հարկադրեցաւ որ այն խոտերը վերցընէ լաւ մը չորցընէ. աղէկ չորնալէն ետև նորէն դէպ շինեց վրան ալ անանկ լաւ գոցեց որ մեր տանիքներուն պէս ոչ անձրև կանցնէր և ոչ հով: Հետեւալ որը այնչափ չոր փայտ ժողվեց, որչափ որ հարկաւոր էր իրեն, ետքը գետնի խնձորներն

այ հոգէն հաննց բերաւ համբարանոցը, որով բաւական կերակուր պատարաստեց իրեն ձմեռուան համար: Անկէ ետև սիրտը հանգչեցաւ, այլ հոգ չէր ըննր թէ ծանր ձըմեռ ըլլայ նէ ինչ պիտի ըննմ:

Գրեթէ հոկտեմբեր ամիսը լննցեր էր՝ բան մը չեղաւ, թէպէտ ինքը շատ կը հագար՝ թէ ձմեռը կոխելու վրայ է: Յուրախ տեղը անձրև բերաւ եղանակը, և այնչափ շատ կուգար՝ որ կարծէիր թէ օդը ջուր փոխուած է. չկատեր թէ ինչ ընէ. վասն զի տասնըհինգ օր բնակարանէն չէրա՛ գուրս ոտք չի կոխեց, որ երթար համբարանոցը նայէր, նաև ջուր խոտ բերէ լամաներուն. մինչև հարկադրեցաւ որ այն միջոցին մէջ իբր բանտարգեալ հոն մնայ*:

Ո՛հ թէ ինչպէս ծանր և երկար եկաւ իրեն այն եղանակը. գործք մը չունէր որ բան մը ընէր. շատ մեծ նեղութիւն կը քաշէր միա մինակ և անգործ. թէ որ կարելի ըլլար իրեն գիրք մը տալ, կամ քիչ մը թուղթ և կաղաճար, անկէ մեծ բան չէր կրնար ըլլալ: Ետտ անգամ հառաչելով կը սէր ու կուլար, թէ սրչափ մեծ յիմարու. թիւն բրած եմ մանկութեան ատենն որ անհոգ եղայ, չի սորվեցայ ուսումնականու-

* Այս կողմերուն մէջ հարաւային և հիւսիսային հովերը յաճախ և սաստիկ փչելով ոչ միայն միշտ օդը կը խուլնէ, այլ և շատ անգամ անձրևներ կը ըլլան անանկ սաստիկ որ ջուր կը կոխէ մանաւանդ հոկտեմբերին և նոյեմբերին:

թիւն և օգտակար բաներ. միայն դատարկութեան ետևէն եղայ զուարճալի բանի մը պէս. ո՛հ հիմա ինչ գիրք որ ըլլայ՝ ինձի անգին գանձի տեղ կանցնի. մէկ թերթ թուղթն ու գրիչը հիմա իմ առջիս թագաւորութիւն մը կարծէ:

Այս ձանձրացուցիչ ժամանակիս մէջ՝ հարկը ստիպեց զինքն որ աշխատանքի ետևէ ըլլայ բան չինէ, որ մինչև ան ատենը չէր մտածեր. ուստի միտքը դրաւ որ կաւէ ամաններ շինէ իրեն գործածութեան համար, և անով հանգիտաւ վիճակ ունենայ: Թէպէտ անձրևը միշտ կուգար՝ բայց մտիկ չըրաւ. գնաց վազելով կաւ բերաւ ու սկըսաւ բրուտի պէս աշխատելով պտուկ և ուրիշ ամաններ շինել: Այս գործքը մէկէն լաւ չի յաջողեցաւ. շինած ամաններուն շատը անպիտան եղան. բայց ուրիշ գործք մը չունենալուն համար, զուարճութեան պատճառաւ կաշխատէր. շատ անգամ կընէր կաւերէր պակասաւոր ըլլալուն համար: Այնպէս քանի մը օր անցուց այս զուարճալի աշխատանքով մինչև ճամբան գտաւ՝ ուզած ամանները շինեց կատարեց խիստ զեղեցիկ. ետքը շարեց զանոնք վաւարանին մէջ կրակէն հեռու՝ որ քիչ քիչ չորնան: Անկէ ետև զանազան ձևով և մեծութեամբ պտուկներ ամաններ շինեց, և որչափ որ շատ բան շինեց՝ այնչափ լաւ սորվեցաւ շինել: Անձրևը անգագար կը շարունակէր. Ռոպէնսոն հարկադրեցաւ ուրիշ

գործք մը մտածել՝ որ սրտին նեղութիւնը անցնի: Ուստի սկսաւ ձկնորսի թօր շինել, որ խիտ օգտակար էր իրեն ձուկ բռնելու համար: Այս գործքս ալ աղէկ յաջողութեամբ կատարեցաւ: Վասն զի շատ աշխատելով՝ շատ անգամ փորձելով վերջապէս կերպը սորվեցաւ թելերը իրար կապելու, և այնչափ յաջողութեամբ կողբէր կը հիւսէր թելերը փայտէ գործիքով մը, որ քարէ դանակով շիներ էր, մինչև գեղեցիկ կատարեց թօրը՝ ձկնորսներուն նման, որով ձուկ կը բռնեն: Ան ատներ միտքն ընկաւ որ փորձելով շինէ մէկ աղեղ մը. յիբաւի երկար ատեն ասոր վրայ մտածելով շատ սիրտ մաշեցուց. բայց զիտք թէ շատ հարկաւոր էր իրեն, կրնար անով լամաներ ալ զարնել թռչուններ ալ. նաև կրնար զինքը պաշտպանել, թէ որ լեռան մարդիկ վրան հասնէին օր մը: Ասոր համար սիրտը կը հալէր որ շուտով կատարէ: Ուստի անհամբերութեամբ անձրևին մէջէն վազեց դռնաց յարմար փայտ գտնելու: Այնչափ փայտերուն մէջէն ուզած փայտը չի գտաւ աղեղ շինելու համար. իբր զի՛ անանկ փայտ կուղէր որ ըլլայ ամուր և կակուղ, մինչև կարենայ ծոխ և դառնալ առջի վիճակը առաձգութեամբ: Բայց հուսի յետոյ գտաւ ուզած փայտը՝ սկսաւ շինել. ախտոս որ շնորքով դանակ մը չուներ, որ ուզածին պէս շինէ. քսան անգամ զարնելով չէր կրնար կտրել: Այս գործքին վրայ շատ աշ-

խատելով շարչարուեցաւ մինչև իրիկուն. բայց ամենևին չի յուսահատեցաւ, ութ օր լման յողնեցաւ. անանկ զարմանալի էր համբերութիւնն՝ որ չէ տեսնուած: Սակայն իններորդ օրը լմեցաւ աղեղը ուզածին պէս, և շատ ուրախացաւ:

Հիմա մնաց իրեն մէկ լար մը և նետ մը ճարել: Թէ որ լամաները մօրթած ատներ միտքն եկած ըլլար, կառնէր աղիքները կողբէր լար կը շինէր, ինչպէս հոս ոչխարինը կընեն: Որովհետև չի կար՝ չուան մը ուլբեց կապեց աղեղին լմեցուց: Մնաց սուր երկաթ մը գտնել մոխաթի նման որ նետին ծայրը անցընէ. թէ որ մէկը տար իրեն, ինչ որ ուղեր կուտար. բայց ո՛ւր պիտի գտնէր. ուստի այրին դրանը քով կեցեր կը մտմտար, թէ ինչ բան կրնայ ըլլալ՝ որ երկրթին տեղը բռնէ: Երբոր անգին գնաց մէկէն աչքին զպաւ այն գտած ոսկին, որ անպիտան բանի մը պէս մէկ զի ձգած էր. իրեն դժուարը եկաւ սկսաւ բարկութեամբ պոռալ. գնա կորիր աչքիս առջևէն զարչելի հանք, գնա կորիր, շատ աղէկ էր որ երկաթ ըլլայիր. աշխարհք քեզ մեծ բանի տեղ շրեր է, բայց իմ առջիս անանկ ոչինչ ես, որ և ոչ արժանի կը սեպեմ՝ քեզի նայելու: Ահա ասանկ Ռոպէնտոն շատ բան մտածելով ասոր ալ հնարքը գտաւ. վասն զի յանկարծ միտքն ընկաւ, լսեր էր՝ թէ լեռան մարդիկ ձկան փռով կը շինեն իրենց նետը, և երբեմն սուր քարերով որոնց ծայրը ան-

ցընելով երկրթի տեղ կը բռնէ: Ասանկ մտածելէն ետե ուղեց որ տէգ մը շինէ:

Վաղեց ծովուն քով գնաց, և հոն գտաւ մեծամեծ ձկան փշեր, ինչպէս կը փափաքէր. և գնաց սուր քարեր ալ գտաւ. ետքը կտրեց երկայն և շտապ ձող մը տէգին համար, անկէ ետե դարձաւ տեղը, վասն զի անձրեւը մինչև ոսկորներն անցաւ:

Քիչ ատենին մէջ աղեղն ալ կատարուեցաւ՝ տէգն ալ, տէգին ծայրը մէկ սուր երկայն քար մը անցուց, և նետին ծայրը՝ ձկան մեծ փուշ մը անցուց. մէկալ ծայրն ալ քանի մը փետուր խոթեց՝ որ աղէկ երթայ:

Երբոր փորձեց աղեղը և տեսաւ որ յաջող է՝ շատ ուրախացաւ. թէպէտ երկաթ չըլլալուն համար պակասաւոր էր, բայց յաջողութեամբ գարկաւ անով թռչուն և ուրիշ մանր կենդանիներ: Չէր տարակուսեր, թէ կրնայ գարնել նաև լեռան մարդիկ թէ որ իրեն մտենային. ուստի տէգին վրայ ալ շատ ուրախանալով գոհ եղաւ:

Որպէնսոն տեսաւ թէ շինած ամանները բաւական չորցած են, ուղեց գործածելնախ դրաւ պտուկին մէջ լամային փորէն ելած եղերը հալեցընելու համար. որ ճրագու ընէ ու մամի տեղ վառէ: Բայց շատ սիրաբ կտարեցաւ տեսնելով թէ եղը հալածին պէս ամանէն անցաւ կաթ կաթ կը վազէր, անանկ որ ամանին մէջ բան չի մնաց. հասկըցաւ որ ոչ եղը բանի պիտի

գայ և ոչ ամանը. նորէն սկսաւ խռովելով տրամիլ:

Տրամութեամբ պաշարուեցաւ Ռոպէնսն, որ քիչ մը առաջ մեծ ուրախութեան մէջ էր թէ այն իրիկուն ճրագ պիտի վառէ ու լուսով կերակուր պիտի ուտէ: Այս ուրախալի յոյսը շուտով ոչնչացաւ. աղէկ որ սորվեր էր համբերութիւն ընել, որ չի յուսահատեցաւ. մանաւանդ փորձով ալ գիտեր թէ մէկ բանը անկատար ձգելն աղէկ չէ, այլ որչափ կարելի է պէտք է կատարել: Աւստի նստաւ բնակարանին մէկ կողմը սկսաւ մտմտալ. որ սովորաբար բան մտածած ատենը հոն կը նստէր, ու ճակատը կը շիէր: Ինչ են, կըսէր, Եւրոպա շինած ամանները, ուրիշ բան չեն բայց եթէ կաւ. ինչու այնչափ կարծր են, որ չեն ծծեր մէջինը: Իրաւ այն կը պատճառի պակի (սըռէն) որ զանազան նիւթերով խառնած ըլլալով կրակին մէջ կը թրծի. ուրեմն ես ալ որ կրակը գնեմ թրծեմ՝ կըրնայ այնպէս կարծրանայ: Չայս ըսելով վառարանին մէջ մեծ կրակ մը վառեց շուտով. երբոր լաւ մը բոցն ելաւ՝ դրաւ ամանը բոցին մէջ. դրածին պէս ձայն մը ելաւ ճաթեցաւ ամանը:

Որպէնսոն երբոր լսեց այս ձայնը՝ տարակուսելով ըսաց, չըլլայ թէ ճաթի ամանը. ինչպէս կը պատահէր ձմեռուան մէջ երբոր շուշայով պաղ ջուր կը գնէինք կրակին վրայ՝ որ մէկէն կը ճաթէր: Արդեօք

ասանկ եղաւ. կարծեմ թէ այնպէս ըլլալով ճաթեցաւ. ուրեմն պէտք է նախ լսու մը չորցընել ամանը, անկէ ետքը կրակին մէջ զնել:

Սյապիսի մտածմունքներով կուրախանար ու կըսէր. ո՛չ ինչ մեծ բան է մարդկային մտաց ոյժն որ ամէն պիտուական բան կը սորվեցընէ: Սյանկ նոր փորձեր ընելով առանց ճաթելու թրծեց՝ ամանը կատարեց: Ինքնիրեն կըսէր թէ կրակը շատ է՝ վախնամ թէ չըլլար. պէտք էր փուռ մը շինել. վասն զի բոց շատ ելլելով կը ճաթեցընէր ամանը: Սյա խորհրդով ելաւ փուռ մը շինեց. բայց շատ մեծ աշխատանք քաշեց, և քիչ ատենին մէջ չեղաւ: Անձրեն ալ միշտ կը շարունակէր, երկու ամիս անցաւ ետքը երկինքը բացուեցաւ:

Այն ատենը մտածեց Ռոպէնսոն թէ ա՛հա ձմեռն եկաւ. բայց կը նայէր որ ձմեռն անցեր է և գարունը մօտեցեր. իբր զի՛ հոկտեմբերի վերջն ըլլալով ձմեռուան սկիզբն էր. բայց կը տեսնէր որ գարնան պէս բոյսերը և խոտերը ծաղկած են. ծառերը ըսկըսեր են ծլլլ կանանչել: Սյա բանին յերաւի խեղքը չէր հասներ, բայց աչքով կը տեսնէր: Ուրեմն այս ինծի մէկ կտակ մը թող ըլլայ կըսէր. այն բանն որ չէ եղած ու չէմ կրնար իմանալ, ա՛հեպք չէ որ մէկէն ուրանամ և դատաստան կտրեմ թէ չի կրնար ըլլալ*:

ԺԱ. ԳԻՊՈՒՍՏ

Գրեթէ Ռոպէնսոնին ամէն բանը լման էր, գետնի խնձոր ունէր որ հացի տեղ կը բռնէր. շինած թօրովը ձուկ կը բռնէր. ալ լեմոն ունէր. լամայի միս և կրիայի միս ունէր. նաև ոստրէ ալ կը ժողվէր. լամաներէն կաթ մածուն կը պատրաստէր. ետքը կարագ պանիր ալ շինեց կաթէն: Ս՛հա այս բաները վայելելով շնորհակալ կըլլար Սստուծոյ. մեկայն կէս կեանքը կուտար թէ որ նաւ մը գտնուէր ու զինքը տանէր իր քաղցր հայրենիքը: Վասն զի ամենեւին բան մը չէր երեւնար աչքին՝ երբոր կը մտա-

թէ հոկտեմբերին վերջը ձմեռ կըսկսի. չէր գիտեր թէ այն կըլին անասկ աստիճանի տաք էր՝ որ գրեթէ երկու ամիս ձմեռ կընէ թէթեւ, այսինքն հոկտեմբերին ու յոյեմբերին, անկէ ետև գարուն կուգայ. ինչպէս շատ տեղ ալ կայ, որ երբ հաս ձմեռ է հոն ամառ է, երբ հաս ամառ է հոն ձմեռ է. հոս գիշեր է հոն ցորեկ է, հոս ցորեկ է հոն գիշեր. վասն զի աշխարհքին տակն ըլլալով ամէն բան հասարակ կըլլայ. թէպէտ մեր գլուխն ալ երկինքը կը նայի՝ անոնց գլուխն ալ, բայց մեզի նայելով անոնք գլխիվար կը քալեն, անոնց նայելով մենք գլխիվար կը քալենք: Սյա աշխարհագրական ծանօթ թուրքեանց աղէկ տեղեակ չըլլալով Ռոպէնսոն կը զարմանար չի տեսած բաներուն վրաս. և ինք զինքը կը կրատէր. թէ այն բանն որ չէ եղած իրեն, մէկէն գտատատան չի կտրէ, թէ չի կրնար ըլլալ հասարակ ամէն բանին ետքը գիտելով տեղեակ ըլլայ:

* Ռոպէնսոն Եւրոպայի վրայ երթալով կարծէր

ձէր թէ գրկուած է մարդկային ընկերութե-
նէ և բարեկամներէն, որով միայն երջանիկ
կրնայ ըլլալ մարդ երարու հետ կենակցե-
լով*:

Սիրական ծնողացմէ և ազգականներէն
հեռու ըլլալով այնչափ արտում էր, որ
յուսահատեր էր թէ այլ պիտի չտեսնէ դա-
նոնք. անանկ պիտի կորսուի զուրկ ամե-
նայն մարդիկներէն և հեռու ամէն աշ-
խարհքէն: Ո՛հ քանի՜ ողբալի էր խեղճին
վիճակը. ի՛նչ ուրախութիւն կրնար պատ-
ճառել այն առատութիւնն որ ունէր. ի՛նչ
օգուտ կրնար ընել իրեն այն վիճակին մէջ
թէ և աշխարհքին մեծութիւնն ունենար.
Թէ որ միայն մէկ օր մը մինակ մնայ մարդ
առանց ընկերութեան՝ լաւ կրնայ հասկը-
նալ Ռոպէնտոսին խեղճութիւնը: Ո՛ւր թո-
ղունք ուրիշ կարօտութիւնները. վասն զի
լաթերը կամաց կամաց մաշելով բոլոր կը-
տըրտեցան, որ չէր կրնար հագնիլ, և հը-
նարք չի կար դանոնք նորոգելու:

* Այնչափ մեծ է հայրենասիրութիւնն ու ազ-
գասիրութիւնն, որ մինչև որոշէցին թէ ամէն մարդ
պարտական է իր կեանքը տալու իրեն ազգին և
հայրենեացը համար. հին ատենը ով որ իր ազգին
և հայրենեացը երախտիք մը բան մը թէ որ ըրած
չլլար՝ մարդ չէին սեպեր և քաղաքացիի կարգ
չէին դնէր. անոր համար իրենց ազգը միշտ կը
մեծնար և աղէկ բաներով կը ծաղիկէր. երանի՜ թէ
այս բանս մեր ազգին մէջ ալ ըլլար, ու ասոր հա-
կառակը չլլար:

Թէպէտ այն կղզին շատ ցուրտ չըլլալով
այնչափ հազուատի կարօտ չէր, սակայն
զանազան կենդանիներ ճճիներ ճանճեր ըլ-
լալուն համար առանց լաթի չէր կրնար ըլ-
լալ: Մանուսանդ տեսակ մը ճանճ կար հոն
խիտ շատ, որ մեղուի նման խայթ ունէր,
անանկ չարաչար կը խայթէր ողորմելին որ
ցաւը սիրտը կը զարնէր: Երեսն ու ձեռքե-
րը բոլոր վիրաւորած էին. լաթերն որ ա-
սանկ մաշած էին ինչ պիտի ընէր այն ճան-
ճերուն ձեռքէն*:

Սյա տարակուսանքն ալ աւելցաւ իր
կարօտանացը վրայ, որով միշտ սիրտը կը
հալէր ծնողացը տեսութեան համար և
մարդկային ընկերութեան համար. ուստի
բոլոր սրտով կը հառաչէր որչափ որ ծովուն
քով կը մօտենար. և երբ լալազին աչքով
կը նայէր ահագին ուլիխանոսին վրան, ու-
րիշ բան չէր տեսներ, բայց միայն ջուր ու
երկինք:

Նաև շատ անգամ սուտ յուսով սիրտը
զող կը հանէր. վասն զի ծովուն եզերքին
վրայ հեռուէն երբոր մանր ամպեր կը տես-
նէր, երևակայութեամբ կարծէր թէ նաւ է
որ լեցուն հովով կուգայ. երկար ատեն ըս-
պասելով կը նայէր, բայց յոյսը փուճ կըլ-

* Ռոպէնտոսն օրողրուձեան մէջ կը պատմէ թէ
գեկանմբերին մէջ առքը կոխեց, և յուշուարին
սկիզբը առքն չէի կրնար գուրտելէլ. աւտի անձ-
րէնէն ետև այս առքն որ կոխեց՝ այն ճանճերը ա-
նանկ կառղեցան որ չարաչար կը խայթէին:

լար. ո՛հ ի՛նչ ողբ, և ի՛նչ արատաւք կը
 թափէր աչքէն. ապա վերջին յուսահա-
 տութեամբ կուգար կը փակուէր բնակարա-
 նին մէջ տրտում: Գիշեր ցորեկ աղօթք կը-
 նէր որ նա մը խրկէ Ստաւուած գիրքն ա-
 զատէ. բայց անգագար աս ալ կըսէր. Տէր
 չէ իմ կամքս, հապա միշտ քու կամքդ ըլ-
 լայ: Իբր զի լաւ հասկըցեր էր թէ Ստ-
 տուած ամենաբարին մեզմէ աղէկ գիտէ
 մեր բարին ու անանկ կը տնօրինէ. թէ որ
 իմ երկնաւոր հօրս կամքն է կըսէր՝ որ զիս
 հոս ասանկ թողու, արդար է իր գատաւ-
 տանը որուն չի հասնիր միտքս, ուրեմն ին-
 ծի կը վայել որ աղօթք ընեմ ազատութեանս
 համար. թէ որ ինձի յօգուտ կարգեր է աս-
 տուածային իմաստութիւնը:

Սակայն կը վախնար որ չըլլայ թէ անկէ
 նաւ անցած տտենը ինքը ծովուն քով չի
 գտնուի. կամ թէ անանկ ատեն նաւ դայ
 կղզիին քով երկաթ նետէ, որ ինքը հետուն
 գացած ըլլայ. ասոր համար կը մտածէր որ
 նշան մը դնէ այն ցամաք լեզուին վրայ.
 անանկ որ որչափ նաւ անցնի՝ հասկընայ
 թէ հոն մարդ կայ: Աւտի երկայն փայտ
 մը տնկեց, վրան ալ կախեց իր մտած չա-
 պիկը, որ այլ չէր հագնուեր: Անկէ ետքը
 կամեցաւ որ տնկած փայտին վրայ մտակա-
 գրութիւն ընելով իմացընէ գլխուն եկածը.
 և որովհետեւ ուրիշ հնարք չունէր, քարէ
 գանակով փորելով գրեց. բայց մտածեց
 թէ կրնայ ըլլալ որ ուրիշ ազգեր չի հասկը-

նան անգղիերէն և գաղղիերէն. անոր հա-
 մար լատիներէն քանի մը խօսք որ միտքը
 կար, գրեց փայտին վրայ. որովհետեւ լա-
 տին լեզուն ընդհանուր ըլլալով ամէն ազգ
 կը հասկընար: Ռուպնտոն կը յուսար որ
 ամէն նաւի մէջ կրնայ լատին լեզուն հաս-
 կըցող գտնուիլ, գրած բանը միայն այս ի-
 րեք խօսքս էր. Օգնեցէ՛ք խեղձ Ռուպնտոնին:

Ամենէն մեծ նեղութիւնն այն էր՝ որ ոչ
 գուլպա ունէր և ոչ ոտքի աման, վասն զի
 մաշեր կտոր կտոր էին եղեր. ճանճերն ալ
 չարաչար խայթելով կը տանջէին խեղճը որ
 ցաւէն չկտտեր թէ ուր երթայ: Անանկ ու-
 ռած էին խայթուածով երեսները ձեռքերն
 ու ոտքերը, մանաւանդ այն անձրեններէն
 ետեւ մթնգնիքը շատնալով՝ մինչև բնական
 տեսքը արուած էր: Շատ անգամ մէկգի
 նստեր կը մտածէր որ ճար գտնէ բոլոր
 մարմինը գոցելու. հնարք չէր կրնար գըտ-
 նել, վասն զի գործիքի պակասութիւն ու-
 նենալով և հարկաւոր բաներուն անգէտ ըլ-
 լալով միշտ կարօտութեան մէջ էր:

Առաջուց կարծէր թէ լամաներուն մոր-
 թով կրնայ զիւրին կերպով հագուստ շինել
 հագնիլ. սակայն լամային կաշին հաստ և
 կարծր էր. նաև չկտտէր թէ կաշի շինող-
 ները ինչպէս կը կահկցնեն, ոչ թեւ ունէր՝
 ոչ դերձան. ուստի պաշարուեցաւ մնաց,
 թէ ինչպէս հագուստ շինէ իրեն: Սակայն
 հարկը խիստ բռնադատեց գիրքը. այնպի-
 սի մեծ նեղութիւն ունէր որ ոչ ցորեկը կը

հանգչէր և ոչ գիշերը քուն կըլլար ճանճե-
րուն ձեռքէն, որ շարաչար կը խայթէին
խեղճը*։ ուստի հարկադրեցաւ որ խելք
բանեցրնելով ձաւթայ գտնէ, ու անանկ
խեղճութեամբ չի տանջուի։

Վերջապէս Ռոպէնտոն չդիմացաւ լա-
մային կաշին առաւ դանակովը ձեւեց՝ կտոր
մը հանեց հողաթափի համար, և ուրիշ կը-
տոր մը հանեց գուլպա շինելու համար, թէ-
պէտ չի կրցաւ կարել, միայն չուանով
փաթթեց՝ լաւ մը կապեց ոտքին վրայ-
որ բուրդը ներս ըլլալով սաստիկ տաքու-
թեամբ ոտքը կերէր, նաև քալելու ատենը
չնորաչար կը նեղէր, սակայն այս նեղու-
թիւնը աւելի սիրով կը քաշէր քան ճանճե-
րուն վէրքը։

Ուրիշ կտոր մըն ալ կարեց կաշիէն, որ
բիշ մը փոս և կարեր ըլլալով երեսին ա-

* Յիմար մարդիկ կը զարմանան թէ ասանկ վը-
նասակար կենդանիները ինչու համար Աստուած
ստեղծէր է։ Չիյտան թէ նոյն՝ ամէն բան վախճան
ունի. որ տիեզերքս մէջ խիտ հարկաւոր են դեղի
համար, կամ ուրիշ վախճանաւ որ չիյտանք. երկ-
րորդ՝ Աստուած իւր բարութեամբ անանկ ստեղ-
ծեց արարածներն որ իրար սնուցանեն. և թէ այս
կարգը չըլլար, ստեղծած կենդանիներուն կէտը
չէին մնար. և խոտեղաններն ալ խիտ քիչ պիտի
ըլլային՝ այն քիչ կենդանիներուն համար։ Ահա այս
պատճառաւ բոլոր երկիր ընցուն է կենդանիներով,
դետինը ջուրն ու օդը, որ կայտառելով աճին և
ստեղծողն մեծութիւնը յայտնեն։

ման շինեց, երկու ծակ բացաւ աչքերուն
համար, մէկ ծակ մըն ալ բացաւ բերնին
համար։ Ետքը շատ աշխատանքով մէկալ
լաթերն ալ ձեւեց լմնցուց։ Իրաւ շատ աշ-
խատանք կը քաշէր այս բաներն ընելու,
սակայն համբերութեամբ շարունակելով
ամէն բան գլուխ կը տանէր։ Եւ այս կեր-
պով Ռոպէնտոն ուղած բաները շինեց լմն-
ցուց ուրախութեամբ, հանեց վրայի վե-
րարկուն, որ մաշեր կէսն էր մնացեր, հա-
գաւ կաշիէ լաթերը, բայց այն հին վերար-
կուն պահեց որ մեծ օրերը և ծնողաց տօնին
օրերը հագնի, վասն զի ծնողաց անունին
օրը հանդիսաւոր տօնի պէս կը տօնէր*։

Ռոպէնտոն այն լաթերը հագնելով խիտ
ահաւոր կերեւնար, վասն զի ոտքէն մինչև
գլուխը մորթ էր հագած, անանկ մալրոտ
որ ոգնի կը նմանէր, գլուխն ալ գրեր էր
մորթէ շինած երկայն գլխանոց մը, քարէ
կացինը մէջքն էր զարկած, տօպրակն ու
աղեղը կունակը, աջ ձեռքը երկայն տէգը,
ձախ ձեռքը հովանոցը՝ որ տերևներով շի-
նած էր։

Մամտա թէ ինչ այլակերպ կերևնար.

* Ռոպէնտոն կը պատմէ թէ երբոր հետևեալ
տարուան սեպտեմբերի 30 եղաւ, որովհետև նոյն
օրը ոտքս ցամաքը կոխեցի, ստոր համար նոյն
օրը տարեգրուխ ըլլալով ինձի՝ ծով կեցայ և բոլոր
աղօթքով անցուցի օրս. խոստովանեցայ մեղքերս
առաջն Աստուծոյ. և այսպէս ամէն տարի այն օրը
սուրբ կը պահէի։

եթէ մէկը տեսնէր զայն անանկ հազուա-
տով անհնարին էր թէ մարդ կարծէր. ուս-
տի երբոր ջրին մէջ նայելով տեսաւ Ռո-
պէնտոն իր այլատարազ պատկերը՝ ծի-
ծաղելէն կը մարէր: Այս բաներն անցնե-
լէն ետեւ նորէն սկսաւ ամաններ շինել.
չինամ փուռը ուղածին պէս կատարեց, մէ-
ջը կրակ վառեց տարբոց, ու փորձեր կը-
նէր, որ վէռնիճ կամ (սըռ) տայ. չինամ
ամանները գրաւ փուռը, կամաց կամաց
կրակը շատցուց, անանկ որ փռանը ամէն
գին կրակ գտրձաւ: Այն սոսկալի կրակը
մինչև իրիկուն քչեց. անկէ ետեւ կամաց մը
կրակը քիչցուց: Ետքը պտուկ մը դուրս
հանեց փռնէն՝ նայեցաւ որ ուղածին պէս
չէ եղած տրամեցաւ. մէկալնոնք ալ հանեց
տեսաւ որ լաւ չեն եփած:

Մտնոց մէջէն աման մը ձեռքն առաւ գի-
տեց որ քար դարձնր էր՝ դարմանալով ու-
րախացաւ, և իրեն մեծ տարակուսանք ե-
ղաւ, ինքն իրեն կըսէր թէ ինչ պատճառ
կրնայ ըլլալ որ մինակ այս մէկ ամանը այս-
պէս ըլլայ ու մէկալնոնք չըլլան. որովհետեւ
ամէնն ալ մէկ հողէ չինեցի և մէկ փռան
մէջ եփեցան: Խիստ շատ մտածեց այս բա-
նիս վրայ, բայց չի կրցաւ պատճառ մը
գտնել: Ետքը մտմտալով միտքն ընկաւ թէ
այն ամանին մէջ քիչ մը աղ կար երբոր
փուռը գրաւ. սիրտը հանգչեցաւ որ այս ա-
ղէն ասանկ ապակիացաւ (սըռ) եղաւ ամա-
նին մէջ:

Իրաւ Ռոպէնտոն գիպուածով գտաւ այս
բանս, բայց Եւրոպա շատոնց է որ աղը կը
գործածեն ապակի կամ վէռնիճ տալու հա-
մար. շատ բան կայ որ մէջը աղ խառնելով
ապակի կը գառնայ: Ուրեմն պէտք էր ա-
ղի ջրով ամանները լուայ և քիչ մը աղ ձգել
մէջը, ահա զիւրին ապակի կը դառնային
ամանները: Ուստի հետեւեալ որը փորձ մը
ըրաւ այսպէս. երբոր սաստիկ կը վառէր
փուռը քանի մը աման աղի ջրով շփեց, ու-
րիչ ամաններուն մէջ ալ աղ գրաւ. այս եր-
կու փորձով զանոնք փուռը գրաւ: Այս
աշխատանքին մէջ խեղճ Ռոպէնտոնին վը-
րայ հիւսնդութիւն մը եկաւ, գլուխն ու
սիրտը կը ցաւէին բոլոր մարմինը թուլցաւ,
անանկ որ իմացաւ թէ զէջ տրամադրու-
թեան մէջ է՝ շատ պիտի ծանրընայ: Ո՛վ
երկնի և երկրի ստեղծող՝ կըսէր, ինչ պիտի
ըլլայ իմ վերջս. ինչպէս պիտի ընեմ եր-
բոր չի կրնամ տեղէս շարժիլ. չունիմ օգնա-
կան որ հոգայ զիս, օգնէ տկարութեանս.
Չի կայ բարեկամ որ մահուան քրտինքս սըր-
բէ ու կաթ մը ջուր տայ բերանս. ո՛հ Աս-
տուած իմ՝ Աստուած, ես ինչ պիտի ըլլամ:
Ստանկ ոտքի վրայ կեցած երբ կը խօսէր,
նայիս մէկէն ընկաւ զետինը, մարելիք ե-
կաւ վրան: Այս միջոցիս մէջ անանկ ջեր-
մեռանդութիւն անանկ տաքութիւն եկաւ
սրտին որ չի պատմուիր. հաստատ յուսով
և որդիական սիրով Աստուծոյ ապաւինե-
ցաւ. երկնաւոր հօրն ողորմութեանը վրայ

դրաւ յոյսն որ ամէն տեղ ներկայ է և բարերար:

Բողոքմարդկային օգնականութենէն զըրկուած ըլլալով՝ նաև աշխարհքէն զրկուիլը բաւական չեղաւ խեղճին՝ իր բնական ուժէն ալ զրկուեցաւ, որ մինչև ան ատենը ունէր. ուստի անկէ ետև մնաց իրեն օգնական և մխիթարիչ Աստուած միայն, ուրիշ տեղէ ճար մը չունէր բոլոր աշխարհքիս մէջ: Գետնին վրայ ընկած զարհուրելի մշտածմունքներով կը տանջուէր. ձեռքերն իրար կապած՝ ոչ կրնար խօսիլ, և ոչ մխիթարական բան մը մտածել. հապա աչքերը միայն երկինք տնկած՝ այջափ կրնար երբեմն գուրցել. Աստուած՝ Աստուած ողորմած, սրտանց հառաչելով*:

Սակայն սրտին տագնապը թող չի տուաւ որ ասանկ մնայ հոն, այլ ստիպեց որ ելաւ բոլոր պէտք ըլլալու բաները ծողվեց բերաւ պատկած տեղին քով շարեց որչափ կարելի էր, որպէս զի մէկէն կարօտութեան մէջ շինի երբոր հիւանդութիւնը բոլորովին ուժէ ձգէ զինքը: Հազիւ թէ կրցաւ քո-

* Թուէնսոն օրագրութեանը մէջ երկար կը պատմէ այս ողորմելի վիճակը. որ յուեխի ամսուն պատահեցաւ կըսէ, յուեխին 19ին սկսաւ մինչև 27 օրը քրեց անտանելի նեղութեամբ. նաև տաքութեան մէջ զարհուրելի բաներ կը տեսնէի կըսէ, որ չի պատմուի: Թեպէս աստիկ տաքութիւնը շատ օր չի քրեց: Աերենայ Թէ այս հիւանդութիւնը օշին տաքութենէն պատահեցաւ:

քոյ ընկուզին ամանովը քիչ մը ջուր բերել՝ ընկաւ յոգնութիւն առաւ. ետքը ելաւ քանի մը գետնի խնձոր բերաւ քովը, և չորս հատ լեմնն՝ որ պահէր էր. անկէ ետև այլ ոյժը հատաւ ընկաւ այն տրտմալի անկողինին վրան մնաց:

Եթէ Աստուծոյ կամքն ըլլար յանկարծ հոգին առնել, մեծ ուրախութեամբ կուտար կեանքը. բայց չէր համարձակեր այս բանը խնդրել ստեղծողէն. կը վախնար որ Աստուծոյ դէմ կըլլայ: Միթէ ես Աստուծոյ տեղծած ծառան չեմ կըսէր. միթէ այն չէ՞ իմ սիրական հայրս, իմ ամենակարող և իմաստուն տէրս. հապա ինչպէս յանդգնիմ առաջարկել իրեն այն բանն որ ինձի պիտի ընէ իր բարի կամօքը: Այո՛ այո՛ ինքք ամենէն աղէկ զիտէ ինձի պէտք եղած բանը. բաւ գիտնալով իմ շահս՝ աղէկ կընէ աւանակարող Աստուածս, բարի տեղծողս: Ո՛վ հոգիս մի խոռովիր, հանգիստ եղիր. դարձիր առ Աստուած այս ողբալի վիճակիդ մէջ. դարձիր առ Աստուած փրկիչն աշխարհի. այն քեզ կը հասնի թէ ողջութեանդ մէջ և թէ մահուանդ:

Այս խօսքերէս ետև հոգի առաւ, ելաւ ճնկան վրայ բոլորով սրտով Աստուծոյ աղաղակ ըրաւ այսպէս. Քեզի յանձներ եմ ո՛վ հայր իմ երկնաւոր, միայն քու հայրական գթութեանդ յանձներ եմ զիս. ինչպէս որ կամեցէ, այնպէս ըրէ ինձի. ինչ որ ինձի իրկեմ՝ ջնրմուսանց սրտով կը քաշեմ, միայն

թէ կարողութիւն տուր որ քաշեմ: Ո՛հ հայր սիրելի, չնորհէ ինձի խնդիրքս, տուր համբերութիւն այս խեղճութեանս մէջ, հաստատուն յոյս մը տուր որ ողորմութեանդ ազաւինիմ: Լուր աղաչանացս, լսէ մինակ այս խնդիրքը քու ողորմելի ծառայիդ որ այսպէս կը տառապիմ, լուր ինձ վասն սիրոյ ողորմութեան քո: Այս միջոցիս մէջ մտելով սոսկալի գող մը եկաւ վրան, որ թէպէտ ծածկուեցաւ լամային մորթովը, բայց ամենեին չի տաքցաւ. այս պաղութիւնը լման երկու ծամ քընց. անկէ ետեւ տաքութիւն սկսաւ, անանկ տաքութիւն՝ որ կարծէիր թէ կը բռնկի, որ բոլոր երակներուն մէջ տարածուեցաւ, մինչև Ռոպէնտոնին սիրտը կեկէր կինջներ ներսի սաստիկ տաքութենէն. ինչպէս որ կըլլայ շատ վաղող մարդկանց: Այս ողորմելի վիճակին մէջ այնչափ տկարացաւ, որ հազիւ թէ քորոյին ամանը կրնար բերանը տանիլ, որ կաթ մը ջուր խմէ, և լեզուին կրակը մարէ:

Հուսկ յետոյ սկսաւ քրտնիլ անանկ շատ որ ջուր կտրեցաւ, այս քրտնիքը մէկ ծամէն աւելի քընց. բայց իրեն շատ օգուտ ըրաւ և ոյժ մը բերաւ: Այն միջոցին մէջ միտքն ընկաւ իր վառարանին կրակը. գիտէր որ պիտի մարի թէ որ փայտ չի դնէ. ուստի սիրտը չբիմացաւ ելաւ չորս սորով քանի մը կտոր փայտ մէջը ձգեց որ մինչև միւս օրը երթայ, որովհետեւ իրիկուն էր եղեր:

Սմէնէն առաւել տրտմալին այն գիշերն եղաւ Ռոպէնտոնին. վասն զի մինչև ՚ի լոյս տարնու պաղը ետեւէ ետեւ շարունակեց. մէջմը կը դողար, մէջմը կը բռնկէր. նաև սոսկաւի զլխու ցաւ մը ունեցաւ որ աչքը չի կըրցաւ գոցել: Ասով խիտ շատ տկարացաւ այն գիշերը, անանկ որ հազիւ կը շարժէր: Առաւտուն քիչ մը վրայ եկաւ. գետինը քսուելով ճորով կրցաւ քանի մը փայտ կրակը ձգել՝ որ չի մարի:

Իսկ իրիկունը հիւանդութիւնը նորէն սաստկացաւ. ուզեց որ երթայ կրակը հոգայ՝ չի կրցաւ. ուստի հարկադրեցաւ որ ամէն բան թողու՝ մեռնելու պատրաստութիւն տեսնէ: Թէպէտ այն գիշեր առջի գիշերուան պէս շատ չի տաղնապեցաւ, բայց հասկըցաւ թէ վառարանին կրակը մարեցաւ. տեսաւ որ քովի ջուրն ալ հոռեցաւ. հողով տրտմութեամբ խոտովելով ողորմելին՝ հիւանդութիւնը կատղեցաւ, անանկ որ Ռոպէնտոն պառկած տեղն ալ չէր կրնար շարժիլ. ուստի միտքը գրաւ թէ այլ մահը մտ է իրեն, պիտի մեռնի ազատի: Այս ուրախութիւնը միայն շատ զինքը զօրացուց, որ պատրաստութիւն տեսնէ այս անգամ նախ ճամբորդութեանն, ու ջերմուանդ աղօթքներով երթայ աշխարհքէս ազատի:

Սրտանց լաւ զգլճում ընելով նախ մեղքերուն թողութիւն խնդրեց. ետքը չնորհակալ եղաւ Աստուծոյ տուած բարութեանցը համար, որ անանկ անարժանին չնորհէր

էր: Բայց մասնաւորապէս շնորհակալ եղաւ
տուած նեղութեանցը վրայ. որով զինքը
կուզէր հոգեւորապէս շակել, լաւ զիտնա-
լով թէ որչափ իրեն օգտակար էին այն նե-
ղութիւնները:

Յետոյ աղօթքը ըրաւ ծնողացը համար,
որ բարութիւն գտնեն, ու մխիթարուին
Աստուծով. և ապա իր անմահ հոգին յանձ-
նեց երկնաւոր հօրը ողորմած ձեռքը: Ան-
կէ ետեւ երկնցաւ կը սպասէր մահուան
հանդերձ մխիթարանքով, իրեն անանկ
կուգար որ մահը մօտեցեր է. վասն զի
տագնապը խիստ եւեւցաւ. կուրծքը խժու-
լով կեւէր կիջներ և շնչառութիւնը քիչ
քիչ դժուարացաւ: Ո՛հ, կըսէր, ահա հա-
սաւ ետքի բոպէն կեանքիս, որուն միշտ
կը սպասէի: Նայիս յանկարծ այլայլութիւն
մը սիրտը մտաւ որ չէր տեսած կենացը
մէջ. մէկէն շունչը բռնուեցաւ, գլուխը
ծոնեց անշնչացաւ մնաց անզգայ:

ԺԲ. ԴԻՊՈՒՍԾ

Ինչպէս ըսինք՝ Ռոպէնտոնին վրայ այն
մեծ այլայլութիւնն որ եկաւ՝ գլուխը կա-
խեց անցաւ առանց չարժեքու. մինչ զի ա-
ւելի մօտ էր մահուան՝ քան թէ կենաց:
Սակայն շատ չանցաւ այս թմրութենէն
մէկէնիմէկ արթնցաւ. նորէն խելքը զը-
լուին եկաւ, ու ներսէն խորունկ հառա-
չանքով մը շունչ առաւ: Աչքը բացաւ չորս

զին կը նայէր որ հասկընայ թէ ո՛ր է՝ Վը-
րայ գալով սկսաւ տարակուսիլ թէ ինչպէս
ոչջ պիտի մնայ այն աստիճան խեղճու-
թեան մէջ. բայց մէկէն այս տարակուսան-
քը մտքէն հանեց ու սկսաւ քաջամները
մտածելով տրտմիլ, որուն մեռնիլը ասրե-
լէն անոյշ կուգար:

Թէպէտ խիստ մեծ տկարութեան մէջ
էր, սակայն մասնաւոր սաստիկ ցաւ մը
չունէր: Այն սարսափելի տաքութեան մէջ
ազէկ քրտինք մը եկաւ վրան, որ շատ ա-
ւողջարար էր. անոր համար ազէկ ծած-
կուեցաւ լամաներուն մօրթով. կէս ծամ
անցնելէն ետեւ քրտինքը դադրեցաւ, ինքն
ալ շատ հանգստացաւ: Բայց ծարաւ կը
պապակէր՝ ջուր չէր մնացեր քովը նայե-
ցաւ որ քանի մը լեմնն կար, մէկ հատը
բերանն առաւ մեծ դժուարութեամբ կճեպը
փրցուց՝ ջուրը ծծելով ծարաւն անցուց սիր-
տը պաղշտկեցաւ, և ետքը անոյշ քուն մը
եկաւ վրան, մինչև ՚ի լոյս ազէկ քնացաւ.
ու մարմինէն անդադար արտաշնչութիւն
կեւար*:

* Մարդու մարմինէն ելած շոգիները՝ արտա-
շնչութիւն կըսուի. որով մարմինը իր ծակալէնե-
րէն իբր շոգեչ առնելով առողջ կը պահուի. որով-
հետեւ մարդուս կաշին անհամար ծակեր ունի. եր-
բոր այս ծակալէրը կը գոցուին՝ հարկաւ հիւանդու-
թիւն կը պատճառի, և հիւանդը վտանգի մէջ կի-
նի: Ասոր համար որչափ որ աւելի արտաշնչու-
թիւն կեւէր Ռոպէնտոնին մարմինէն, այնչափ շատ
առողջութիւն գտաւ:

Երբոր քունէն արթնցաւ Ռոպէնտոն, շատ սիրտը հանդարտ ըլլալով մեծապէս ուրախացաւ առջի օրուան քաջածները մը տածելով: Վասն զի հիւանդութիւնը կատարելապէս դադարած էր. տկարութենէն ՚ի զատ բան մը չունէր: Շատ չանցաւ ախորժակն ալ բացուեցաւ. առաւ եփած խնձոր մը լեմոնին ջուրը վրան սխմեց որ սիրաբը զովագընէ՝ քիչ մը կերաւ:

Երկու օր լամաները անանկ մնացեր էին անաէր, ոտքին տակը պառկած խեղճ կը նայէին իրեն, և կերևնար թէ կուզէին հասկընալ արդեօք պիտի ըսընանայ իրենց տէրը: Այս կենդանիները տղտի նման ըլլալով երկար ատեն առանց ջուր խմելու կը գիմանան. թէ որ ասանկ չըլլային՝ շատոնց մեռած էին առանց ջրի:

Իսկ Ռոպէնտոն աւելի տկար ըլլալով ճար չունէր որ ելլէ զանոնք նայի ջուր խըմընէ. վասն զի ատնք ընելու ատեն կուզէր: Սակայն առջի բռնած լաման որ դրանը մօտ կը կենար՝ տիրոջը քով մօտեցաւ. ան ալ տկար ուժովը ամանը կը դնէր քիչ մը կաթ հը կթէր լամայէն: Այս կաթը շատ օգտակար ըլլալով որչափ որ կը խմէր աւելի առողջութիւն կը գտնէր:

Նոյն օրը հանգիստ քնացաւ լաւ մը, մինչև որ արեւ մարը չի մտաւ չարթնցաւ: Երբոր արթնցաւ՝ ախորժակը խիստ բաց էր, ուտելու բան կուզէր. ուտտի քանի մը եփած զետնի խնձոր առաւ լեմոնի ջրով

կերաւ, բաւական եղաւ իրեն. նորէն քնացաւ:

Այս քունը որչափ որ շատ քնեց՝ այնչափ ալ աւելի հանգիստ առաւ Ռոպէնտոն, և առողջութիւն գտնելով անանկ ոյժ եկաւ վրան, որ միւս օրը կրցաւ վեր ելլել. և սկսաւ փորձ ընելով քանի մը քայլ առնել զլորելով: Հազիւ կրցաւ երթալ մինչև բակը. և հոն աչքը վերցուց երկինքը տեսաւ որ արեգակին ճառագայթը ծառին տերևներէն անցնելով երեսին զարկաւ. ահա անոր աւնոյշ տարութենէն հօգի առաւ. կարծեց թէ նորէն աշխարհք եկաւ. ուտտի սկսաւ պոռալ. Ո՛վ աղբիւր յաւիտենական կենաց Աստուած իմ և կեանք. փառք քեզ անվախճան, որ զիս այս անգամ ալ արժանի բրիժ որ արեգական լոյս տեսնեմ, որ սքանչելի լուսովը աշխարհք կը լուսաւորէ: Շքնորհակալ եմ որ զիս չի ձգեցիր, ուր բոլոր աշխարհք զիս ձգեր է. փառք քեզ, որ իմ կեանքս նորէն ինձի շնորհեցիր: Յերաւի պարտական եմ որ ըլլոր կեանքս քեզի նուիրեմ իմ ուզողութեանս համար. և կենացս մէջ բոլոր մը չիթողում որ անցնի առանց շնորհակալ ըլլալու. որպէս զի ամենայն ժամ պատրաստ ըլլամ թեւաորիլ թոչիլ յաւիտենականութեան մէջ, ուր ամէն մարդ պիտի առնէ իր վարճը, և ամէն գործոց հատուցում պիտի ըլլայ թէ բարի և թէ չար:

Այսպէս Ռոպէնտոն ջերմեռանդ մտա-

ծականներ ընկէն ետև՝ սկսաւ բնական ստեղծուած բաներուն վրան ալ զարմանալ. երբեմն աչքը կը վերցընէր երկնից անչափ տարածութիւնը կը զիտէր. երբեմն նոր կանանչցած ծառերուն, և ազնոր ազւոր ծաղկած թուփերուն վրայ կը նայէր. և երբեմն սիրական լամաներուն վրայնայելով կը խնամէր. որոնք բոլորտիքը շարուած իբր թէ կուրախանային իրեն առողջութեանը վրայ: Առաջնստն ասոնք դիտելով խիստ շատ սիրտը շարժեցաւ. քաղցրութեամբ. ինչպէս որ ճամբորդ մը երկար ատեն հեռանալէն ետև կուգայ իր բնտանեաց քով կը հանդէշի՝ որչափ մեծ ուրախութիւն կունենայ. նմանապէս ինքն ալ աղէկ ճանչնալով այս մեծ բարիքները և զմայլելով սկսաւ քաղցր զուարթութեամբ արտասուել: Արչափ անգամ որ դուրս ելլալով օգ կառնէր, և կաթն ու ջուրը իրար խառնելով կը խըմէր, այնչափ աւելի սիրտը կը բացուէր և առողջութիւն կը գտնէր: Շատ ջանցաւ առջի այժը գտաւ. մինչև սկսաւ իր առաջուան դորձքերն ընել: Նախ և առաջ զընաց նոր շինած ամանները նայելու թէ ինչ եղան փռանը մէջ, երբոր փռուք բացաւ՝ շատ մեծ ուրախութիւն եղաւ իրեն, վասն զի տեսաւ որ բոլոր ամանները անանկլաւ թըրձելով քարացեր էին՝ որ վարպետ բրուտ մը անկէ աղէկ չէր կրնար ընել. բոլորովին դուարձանալով այս յաջողութեանը վրայ՝ մոռցաւ նայելու թէ վառարանին կրակը ինչ եղաւ:

Յետոյ ելաւ զնաց վառարանին քով. երբոր տեսաւ թէ կրակը մարած է՝ մեծապէս տրտմեցաւ. հառաչելով զլուսը ծոած մէյմը ամաններուն վրան կը նայէր, մէյմը փռանը վրան: Սակայն զինքը բռնելով չափաւորեց տրտմութիւնը, և այսպէս խօսելով կը մխիթարուէր. Նոյն աստուածային նախախնամութիւնն որ զիս հողալով առաջ այն կրակը տուաւ ինձի, երբ որ ուզենայ իր ձեռքն է կրնայ նորէն տալ. եթէ ինքը պատշաճ դատի, ևս զուրկ չեմ մնար:

Առաջնստն փորձած էր և հոն ձմեռ չըլլալուն համար ցրտէն վախ չունէր, առանց կրակի կրնար ըլլալ: Եւ թէպէտ մանկութենէն ՚ի վեր սորված էր եփած կերակուր և միս ուտելու, բայց նայեցաւ որ կրնայ միսն և եփած բան չուտել առանց մեծ դժուարութեան, միայն կաթ և պտուղուտելով կրնար ապրիլ: Մինկէ ետև միտքը դրաւ որ շինած ամաններուն մէջ կաթ լեցընէ, կարագ շինէ ու զեանի խնձորի հետ միատեղ ուտէ որ համով ըլլայ: Տեսաւ որ փայտէ աման շինել անկարելի էր, փորձեց թէ արդեօք հողէ շինած մեծ ամանին մէջ կըրնայ շինել. ուստի որչափ որ պէտք էր կաթը լեցուց մէջը. նաև շինեց տափակ փայտ մը, սկսաւ ասով զարնել կաթը. և այնչափ անդադար վեր վար շարժեց, որ մինչև եղբ վրան ելաւ՝ թանը դատուեցաւ. ետքը ժողվեց եղբ քիչ մը աղով խառնեց:

Այսպէս ահա այս ուղած բանն ալ կատարուեցաւ. բայց երբոր այս գտած ճարտարութեանը վրայ պիտի ուրախանար, միտքն ընկաւ թէ կրակ չըլլալով գետնի խնձոր չէր կրնար եփել՝ որ եղով ուտէ, առանց կրակի անհնարին էր որ ճարը զըտնէր: Ուստի կարագ եղը առանց հացի և ուրիշ բանի ինչո՞ւ պէտք էր: Այս պատճառաւ սրտին նեղութեանէն մէկ զի նետեց կարագն ու սկսաւ նորէն տրտմիլ խեղճութեամբ: Ահա դարձեալ կարօտութեան մէջ զինքը կը տեսնէր ինչպէս որ առաջ էր: Յիրբաւի ստորէններ՝ կաթը՝ քոքոյ ընկողը և չորցուցած միւր կրնային ծառայել իրեն կերակուրի տեղ, սակայն կը մտածէր որ դիպուածով մը կրնան ասոնք ալ ձեռքէն երթալ: Ռոպէնսոն այսպէս խռովելով գէշ եղաւ անանկ՝ որ չէր կրնար բան մտածելով հնարք մը գտնել, և իւր տրտմալի մի՞ճակը բարեկարգել:

Ուստի յուսահատելով կըսէր թէ հիմա ի՞նչ ընելու է. թէպէտ առանց գործիքի միայն երկու ձեռքով այնչափ բաներ ըրեր էր, սակայն սիրտը կտորելով իրեն կուզար որ ուրիշ բան պէտք չէ ընել՝ հասլա դատարկութեամբ և քնանալով մնացած կեանքըն անցընէ: Քան զայս ողորմելի մի՞ճակ չէր կրնար ըլլալ Ռոպէնսոնին, որ ամէն բանէ սիրտը կտրեցաւ. վասն զի արդէն անանկ սորված էր աշխատելու, որ չէր կըրնար դատարկ կենալ առանց օգտակար աշ-

խատանայ: Աս ալ կը մտմտար յաճախ, թէ մեծ յանցանք է պարագ ժամանակ անցընել այն առանձնութեան մէջ գուրկ ամենայն օգնականութենէ, որ ջանալով կրնար բոլոր հարկաւորութիւնը կատարել. մանաւանդ կըսէր, որ շարունակ աշխատանքն է մայր ամենայն առաքինութեանց, և սովորական ծուլութիւնն է աղբիւր ամէն ախտից: Եստ արէկ կը մտածէր դասոնք. վասն զի դատարկութիւնը զինքն այս խեղճութեանց մէջ ձգեր էր. իրաւ շատ հարկաւոր է որ մանկութեան ատենը կրթութիւն տղաք և սորված ըլլան միշտ աշխատելու, որ ամէն բանէն աւելի հարկատու է. վասն զի դատարկութիւնը որողայթ է մանկանց որ գէշ կըլլան, և անգգամներուն ձեռքն կյնելով կը կորսուին:

Անբաղգ Ռոպէնսոն այսպէս մտածելով սկսաւ մէկ զին մէկալ զին երթալ կողմին մէջ, որպէս զի կարէնայ բան մը գտնել աշխատելու որ ազատի դատարկութենէ:

Ուստի ամէն բան ձգեց սկսաւ գիշեր ցորեկ մտմտալ թէ ինչպէս կրնայ պլտի նաւ մը շինել. վասն զի խիստ մեծ նեղութիւն կը քաշէր մինակութենէն, մանաւանդ կրակը մարելէն ետեւ: Անդադար հոգալով կը ջանար, որ այս ճամբայով կարենայ ազատիլ խեղճութենէ. և կը յուսար որ Սմբեկիսի ցամաք երկիրը մօտ է հոն. թէ որ պղտի նաւ մը շինելու ըլլայ, կարելի է որ ասպին անդին ծովին մէջ չըջնելով ցամաք

գանէ մարդ տեսնէ: Քոյոր այս մտածմունքներով պաշարուած էր, ասանկ մտամուրով որ մը ելաւ գնաց յարմար ծառ մը փնտռելու, որ կարենայ մէջը փորելով նաւակ շինել:

Կզզիին մէջ ազդին անդին շրջելով չի տեսած տեղերն ալ գնաց, շատ նոր ծառեր տեսաւ, որոնց վրայ պտուղ ալ կար. կը փորձէր թէ կրնայ ուտել: Գտաւ հոն բոյսեր, որ ցորենի գլուխ կապած էին անանկ ազէկ՝ որ ամէն մէկին վրայ երկու հարիւր հատ ցորեն կար, զեղեցիկ շարուած իրարու քով բուստի նման: Զարմանալով կուրախանար որ հաց շինէ. բայց ինչպէս պիտի ալիւր ընէր ու եփէր առանց կրակի: Սակայն քանի մը հասկ փրցուց բերաւ որ բնակարանին քով ցանէ: Ինչ գիտնամ կըսէր ինքնիրեն, կրնայ ըլլալ որ ետքը կարենամ ճար մը գանելով օգուտ հանել:

Քիչ մը առաջ գնաց նոր ծառ մը տեսաւ, որուն վրայ կախուած էին խոշոր պրճեղներով պտուղներ. մէկ հատը բացաւ մէջը գտաւ վաթսուն հատ նուշ մանուռոր տեսակով. որ թէպէտ իրեն արտործելի չեկաւ համը, սակայն քանի մը հատ տօպրակին մէջ գրաւ աւելի հասածներէն. որ էին քաքաոյի պտուղ, որով կը շինեն չիբուլաթ*:

* Զիբուլաթ խմելքը այս պտուղով կը շինեն, որ մանր նուշի նման կը ըլլայ: Այս պտուղները Եւրո-

Նուսկ յետոյ հասաւ մեծ ծառի մը քով, որ ամենեին չէր ճանչնար. պտուղները քաքաոյէն խոշոր էին, բայց կճեպ չունէր, բոլորը միս էր խիստ համով: Այս ծառը շատ նման էր վերինին, որ միակերպ վարէն վեր բարձրացած էր, ու ծայրը միայն քանի մը տերեւներ բուսած էին պսակի ձևով, որ հացի ծառ կըսուի եղեր. ինչպէս ետքէն հասկըցաւ. վասն զի այս պտուղներէն հացի պէս կը շինեն ու կուտեն*:

Ռոպէնտոն նայեցաւ որ ծառին արմատէն վեր քիչ մը փորած փոս էր՝ մէկէն միտքն ընկաւ թէ իր մտածած նաւին համար խիստ յարմար էր, եթէ կտրէր վար ճգէր ու մէջը բաւական փորէր: Սակայն այսպիսի ահագին ծառը կտրել, և այս օդտակար բանը շինել սոսկալի աշխատանք կուզէր. մեծ տարակուսանաց մէջ ընկաւ: Շատ երկար մտածելէն ետեւ առանց որոշ-

պա բերին, շտքաբով շինեցին չիբուլաթը որ Եւրոպացիք խետ կը սիրեն: Ռոպէնտոն չի հասկըցաւ ինչ ըլլալը, վասն զի կրակ չունէր որ բոհէր ու եփէր. կարելի էր թէ համէն հասկընար ինչ ըլլալը:

* Ամերիկացիք այս ծառին պտուղը կը ժողովեն շրով կեփէին. ու պտղէն ետեւ կտոր կտոր կուտէին, որ հացի տեղ կը բանէր: Այս ծառը արմատէն վեր միակերպ երկայն ըլլալով շատ յարմար էր նաւ շինելու, որ կերեւոյ թէ չին առենն ալ ասանկ մէջը փորելով կը շինէին նաւը:

լու գարձաւ իր տեղը. միայն նշան դնելով
լաւ դիտեց տեղն որ չի կորսնցնէ:

Գարու ատենը ճամբան գտաւ իր շատոն-
ցունան փափարած թութակ թուչունին բոյ-
նը. վասն զի տեսաւ ծառի մը վրայ բոյնը՝
մէջը ճագերով. կամաց մը ելաւ ձեռքն եր-
կընցուց բունին մէջ ու բռնեց. բայց մեծ-
ցած և թևերնին եկած ըլլալով թռան. մէկը
միայն ամէնէն տկար ըլլալով կրցաւ բռնել.
այնչափ ուրախացաւ վրասն որ իբր թէ գանձ
մը գտաւ: Վասն զի կը յուսար թէ այս
թութակին խօսիլ սորվեցընէ, ու գէթ ան-
կէ մարդու ձայն առնէ և խօսք մը լսէ: Եւ
այսպէս հետը կենակցելով և խաղալով կու-
րախանար:

Յիրաւի այս բանը մեզի թեթև տղայու-
թիւն մը կուգայ, որ թութակին խառնակ
խօսքը իրեն այնչափ մեծ կերևար. սա-
կայն թէ որ մենք Ռուպէնտոնին տեղն ըլ-
լայինք, ան ատենը լաւ կը հասկընայինք
թէ ի՞նչ մեծ խեղճութիւն է զուրկ ըլլալ
մարդկային ընկերութենէն. և ի՞նչ մեծ բան
է մարդկային ընկերութիւնն՝ որ կը վայե-
լենք ու չիյտենք մեծութիւնը. նաև որչափ
մեծ ընդհրութիւն կըլլար մեզի թութակին
ընկերութիւնը:

Վերջապէս Ռուպէնտոն հասաւ իր բնա-
կարանը, շուտով մէկ վանդակ մը շինեց
թութակին ու մէջը դրաւ կախեց իր պտու-
կած տեղին քով. և մեծապէս ուրախանա-
լով պառկեցաւ, որպէս թէ նոր բարեկամ
մը եկեր է իրեն այն իրիկունը:

ԺԳ. ԴԵՊՈՒԱՏ

Քոլոր նոյն գիշեր Ռուպէնտոնին մտքին
մէջ շինելու նաւը կը դառնար, անանկ որ
չի կրցաւ աչքը գոցել: Միշտ կը մտածէր
թէ արդեօք ծառը կտրէ՞ թէ չէ. վասն զի
տարակուսած էր որ չի կրնար նաւը շինել:
Մէյ մը կը մտածէր ծառը կտրէ աշխատի,
մէյ մըն ալ կը մտածէր որ զանց առնէ պա-
րազ տեղը չաշխատի ու չըլլալու բանին
ձեռք չի գարնէ: Եւ որովհետև ծառին վրայ
պտուղներ կային՝ կախոստար կտրելու.
բայց նաւին օգուտը մտածելով աւելի կու-
զէր կտրել, որ անով միայն կրնար երթալ
մարդ գտնել, ու այն անապատ մինակու-
թենէ ազատիլ: Թէպէտ այնչափ մեծ ծա-
ռը կտրել ու մէջը փորելով նաւ շինելը սու-
կալի դժուար և հեռու բան էր իբր անկա-
րելի, որ քարէ կացինէն ՚ի գատ բան մը
չունէր, սակայն շարունակ աշխատելով
համբերութեամբ կը յուսար որ զլուխ տա-
նի գործքը:

Ռուպէնտոն բոլոր գիշերը այսպէս մտած-
մունքով անցուց. ամէն ընելու բաները աչ-
քին առաջը բերաւ մտածեց. որովհետև ու-
րոշեր էր որ մէկ բանը մինչև որ առաջ լաւ
չի մտածէ ամենեւին չսկսի: Հուսկ յետոյ
բանը բերաւ այս պատճառին վրայ կա-
պեց, թէ անխելքութիւն է քիչ և ստոյգ
շահը ձգել մեծ և անստոյգ շահին համար:

Ան առեմը միտքն ընկաւ շանը առակը, որ լողալով երբ կանցնէր գետէն կտոր մը միս բերանը՝ ջրին մէջ տեսնելով շուքը՝ ձգեց բերնին միտք: Գարձեալ միտքը բերաւ երկրագործներուն գործը. որոնք կը ցանեն այն ցորենն որ ուտելու էին. բայց բերաննուն կը կտրեն որ ցանեն ու աւելի շահին և շատ ցորեն ունենան: Յիրաւի կըսէր շանը գործքն էր յիմարական, որ շուքին ետեէն վազեց պարապելաւ, սակայն երկրագործներուն բրած գործքն է խոհեմութիւն և յոյսն է բանաւոր, և շատ անգամ ալ աւելի կը շահին, թէպէտ կրնայ ըլլալ որ զիպուածով կորստի երեմին և վնաս գայ:

Ուրեմն պէտք է որ ես այս երկրորդ գիպուածին հետեւիմ շարունակ համբերութեամբ ջանամ աշխատիմ, որ կարենամ յուսալ թէ վերջապէս կը շինեմ այս ծառէն մէկ նաւ մը: Այս բանը յաջողելն ետե յոյս մեծ ունիմ թէ անապատ կղզիէս ալ կելլեմ կազատիմ, և ասով կարելի է որ մարդ ալ գտնեմ:

Այս փափաքելի գաւտմունքը անանկ Ռուպէնսոնին սիրտը շարժելով միտքը դարձուց, որ մէկէնիմէկ պառկած տեղէն վեր ցատքեց՝ կացինն առաւ ծառին վրայ վազեց սկսաւ կտրել: Այնպիսի սոսկալի աշխատանաց ձեռք դարկաւ, ու շարաշար կը տանջուէր զիմանալով, որ ուրիշն ըլլար՝ հազար անգամ յուսահատեր էր. մինչ զի առջի անգամ դարնելուն կացինը ձեռքէն

կը նետէր. վասն զի որչափ համբերող մարդ ըլլար՝ այս աշխատանքը ոչ միայն անիրելութիւն կը դատէր այլ և անկարելի*:

Բայց Ռուպէնսոն փորձեղած իրեն անփոփոխ օրէնք մը հաստատեր էր, որ միտքը դրած բանը շուտով չի ձգէ՝ եթէ մեծ դժուարութիւն ալ առաջն ելլէ, ինչպէս որ այս գործքին մէջ յայտնի ըրաւ: Թէպէտ կրկին անգամ աւելի գժուար ըլլար այս աշխատանքը, ամենևին պիտի չթուլնար սիրտը: Ուստի առտուանց մինչև կէս օր շարունակ կաշխատէր. և բիւր անգամ կացինը կը զարնէր՝ հագիւ թէ կտոր մը տեղ կը կտրէր: Անիէ կը մակարեքէր թէ որչափ մեծ աշխատանք և շատ ժամանակ կուզէր այն ահազին ծառը կտրելու և ետքը նաւ շինելու:

Հասկըցաւ որ այս գործը շատ տարիներու կարօտ էր. հարկաւոր երևցաւ իրեն որ ժամանակը կարգի դնէ, ու անանկ բաժնէ ատենն որ չի յուսահատի: Վասն զի փորձը սորվեցուցեր էր իրեն, թէ աշխատաւոր կեանքին խիստ հարկաւոր է կարգը, որ

* Այս ծառը Ամերիկայի մէջ շատ տեղ կը դրտնուի. որ մինչև յիսուն ոտնաչափ կը բարձրանայ՝ հաստութիւնը հինգ ոտնաչափ. ասիւ Ամերիկացիք կը շնէին Քանոթ բրածնաւազը, որովասպին անդին կերթային: Սակայն այս կղզին կաւոտ ըլլալով ծառերը կարծր էին. անոր համար Ռուպէնսոն շատ կը տանջուէր այս ծառս կտրելու:

միակերպ ատենի մէջ ամէն բան ընելով՝
գործքը առաջ կերթայ շարունակ:

Ահա Ռուպէնսոն ասանկ բաժներ էր ծա-
մանակը. առատանց կանուխ տեղէն կե-
լէր շիտակ աղբիւրը կերթար երեսը ձեռքն
ու ոտքը կը լուար. սրբուելու բան մը չու-
նենալուն համար քիչ մը կը կենար որ ցամ-
քի, ետքը կուգար լաթերը կը հագնէր.
կելլէր բնակարանին վրայի լեռան վրայ,
ու աչքը ուրիշ տեղ չիտարած զմայլելով կը
նայէր միակերպ հորիզոնին աղւորութեա-
նը վրայ:

Այս ընտելեան սքանչելի տեսարանը ա-
նանկ սիրտը կը բարբոթէր որ երեսը հողին
տալով երկրագաւաթին կընէր ստեղծողին
մեծաւ խոնարհութեամբ. և շորհակալու-
թիւն ընելով փառք կուտար Աստուծոյ զա-
տնը ստեղծելուն համար. նաև ճնողացն
համար ալ աղօթք կընէր, օգնութիւն կը
կը խնդրէր, որոնք թէպէտ ձգեր էր՝ բայց
ամենեւին չէր մոռցած: Աղօթքը կատարե-
լէն ետև կուգար լամաները կը կթէր կը
նայէր որոնք քիչ քիչ շատցած էին. կթած
կաթէն քիչ մը կուտէր նախաճաշիկ կընէր,
մնացածը կը պահէր: Ահա օրուան առջի
ժամը ասանկ կանցընէր: Անկէ ետև կեր-
թար ծովուն քով ստորէ կը ժողվէր՝ թէ որ
ջուրը քաշուած ըլլար, որպէս զի ցորե-
կուան կերակուր ձարէ իրեն. թէ չէ՝ բոլոր
պէտք եղած բաները կառնէր շիտակ կեր-
թար ծառին քով կաշխատէր որ կտրէ նաև

չինէ. լամաներն ալ հետը կերթային ծա-
ռին քովերը խոտ կարածէին:

Չորս ժամ անցնելէն ետև, որ չափա-
զանց տաքը կը կոխէր. պէտք էր որ գործ-
քը ձգէ ու նորէն ծովուն քով երթայ ու-
տրէ ժողվէ, թէ որ առտուանց չէր ժող-
ված: Նաև ծով կը մտնէր կը լուացուէր օրը
երկու անգամ. ետքը լամաները կառնէր կը
քաշուէր բնակարանին մէջ: Երկրորդ ան-
գամ կը կթէր ու պանիր շինելու պատրաս-
տութիւն կը տեսնէր. որով իրեն չափաւոր
կերակուր կուեննար. որ էր պանիր հան-
դերձ կաթով ուտրէ և քոքոյ: Ատնք ու-
տելով գոճ կըլլար. իբր զի տաք երկիր ըլ-
լալով շատ բան չէր կրնար ուտել. ցուրտ
երկիր ըլլար անոր կրկինը պէտք էր ուտել
որ կշտանայ: Թէպէտ մանկութենէն սոր-
ված ըլլալով միս ուտելու փափաք ունէր,
բայց մահացուցանելով զինքը ասանկ կան-
ցընէր: Մեղանին վրայ կը խաղար թու-
թակին հետ. բան վերցընելով հետը կը
խօսէր, շատ անգամ մէկ խօսքը կը կրկնէր
որ սորվի ու խօսի:

Ռուպէնսոն կերակուրէն ետև ժամ մը կը
հանգչէր ծառերուն շուրքը, լամաներն ու
թութակն ալ իրեն քով. որոնց հետ խա-
ղալով խօսելով կը զուարճանար. ինչպէս
մէկը տղոց հետ կը խօսի կարծելով թէ կը
հասկընան. երբեմն հարկաւոր կըլլար որ
ուրիշին բան հարցընէ, ան ատենը անա-
սուններուն հետ խօսելով կը հարցընէր:

որոնք չորս զին շարուած էին. միտքը վըրան չըլլալով իրեն կուզար թէ կենդանիները բան կը հասկընան:

Սը մը թուիցար Փօլ բառը արտաբերեց. երբոր Ռոպէնսոն լսեց ուրախութենէն շփոթեցաւ. մարդու ձայն կարծելով չիցաէր թէ ինչ ընէ. մինչև մոռցաւ կղզին լաման և թուիցար, մտքովը յափշտակեցաւ կարծէր թէ մարդկանց մէջ է: Աերջապէս միտքը վրան եկաւ տեսաւ որ տակաւին այն արբամալի մինակութեան մէջ է՝ սկսաւ հառաչելով լալ և խեղճ ընելով ըսել. Ռզորմելի Ռոպէնսոն: Նայեցաւ արեգակին դառնալը զիտեց որ կէս օրէն երկու ժամ անցեր էր, դարձաւ ծառին քով սկսաւ աշխատիլ: Միշտ երկու ժամ անգաղար կաշխատէր. ետքը կերթար ծովուն քով իրիկուան գէմ կը լուացուէր, և ոստրէ կը ժողվէր: Մնացած ժամանակն ալ կանցընէր պարտեզը փորելով և բան տնկելով. երբեմն մաիզը սուած ցորենը կը ցանէր, և երբեմն գետնի խնձոր, յուսալով թէ օր մը կրակ կը ճարէ ու դանոնք կեփէ: Երբեմն պատուաստ կընէր հացի ծառէն. և երբեմն մանր ծառերուն ջուր կուտար. երբեմն ցանկ կը շինէր պարտեզին, և երբեմն ճիւղերը կարելով կը խնամէր տնկած բաները. նաև բակին չորս զին մանր ծառեր տնկեր կը նայէր որ ճիւղերն երկնայնայ ու իրար բերէ կապէ՝ կամարի պէս շինէ վրան:

Սյս բաներն ընելէն ետև եթէ ժամանակ

ունենար կրթութիւն կընէր, աղեղով նշան կառնէր նետ կը նետէր. որ եթէ գազան մը տեսնէ չի վախնալով զինքը պաշտպանէ: Ասանկ կրթութիւն ընելով այնպէս լաւ նշան կառնէր՝ որ հեռուէն ալ չիտակ կը դարնէր:

Իրիկուան կերթար նորէն լամաները կը կիթէր, ու ետքը կերակուր կը պատրաստէր. իրիկունը կերակուր կուտէր լուսինին կամ աստղերուն լուսովը: Աերջը իրիկուան աղօթքն ընելով մտածական մը կընէր իրեն վրայ. և երբեմն բնակարանին վրայ կելէր՝ աստղերուն գեղեցկութեանն վրայ կը վնայէր, ու աստուածային մեծութիւնը կը մտածէր. երբեմն ալ ծովուն քով կերթար ծուռ կուզար որ իրիկուան հովը առնելով զովանայ:

Պատկելլու չի դացած ինքն իրեն կը հարցնէր, թէ այսօր ինչպէս անցուցիր. ըստեղծողին այսչափ որ բարիքը վայելցեր՝ արդեօք միտքդ բերի բարերար պարգևուղը, արդեօք սիրտդ շարժեցաւ սիրել և ընտրահակալ ըլլալ սղորմածին: Աշխատանքիդ և նեղութեանդ մէջ յոյսդ բոլորովին տուիք Աստուծոյ, զուարճութեանդ մէջ մոռցար Աստուած: Նաև չար խորհուրդները մտքէդ հեռացուցիր, որ սատանան միտքդ կը բերէր: Անկարգ ցանկութեանց հետևեցար, որ կը շարժէին սիրտդ: Արդեօք ինչ բարի գործք ըրիր այսօր: Ռոպէնսոն այս մտածականներն ընելով երբոր

խղճմտանք մը ամենեկին չէր ունենար՝ ա-
նանկ հոգին կը քաղցրանար, որ մէկէն կը
սկսէր ջերմեւանդ երգեր երգել, և փառա-
ւորել զԱստուած, որ զինքը առաքինու-
թեան ճամբան է դրեր կատարեալ ըլլալու։
Եւ ընդհակառակն երբոր կը տեսնէր որբա-
րութիւն մը չէ ըրած, և նոյն օրն աղէկ չէ
անցուցեր, խիստ շատ կը վշտանար որ օրը
կորսնցուցեր է. ինչպէս պէտք է՝ բարի դի-
տաւորութիւնները չէ կատարած, ու աղէկ
աստուածապաշտութիւն չէ ըրած։ Ինչպէս
առաջ պատմեցինք թէ ծառերուն վրայ օ-
րացուցի պէս օր ամիս կը նշանէր, թէ որ
պահատութիւն ընէր՝ խաչ մը կը դրէր նոյն
օրուան ծառին վրայ, որ էր նշան ըրած
պահատութեանը, որպէս զի ամէն օր աչ-
քին առաջն ըլլալով մէյ մըն ալ չընէ։ Ահա
այսպէս Ռոպէնտոն կը ջանար զինքն ուղ-
ղել և օրէ օր աղէկ ըլլալ, որ ամէն մար-
դու բարի օրինակ կրնայ ըլլալ. և ասոր
վարքին նայելով պարտական են մարդիկ ա-
ղէկ մտածական ընելով առաքինի ըլլալ և
աստուածապաշտ. անդադար աշխատելով
զանձը մահացուցանել. օրէ օր հոգևոր և
ջերմեւանդ ըլլալ մինչև որ հոգին քաղցրա-
նայ երջանկութեամբ. ինչպէս որ քաղցրա-
ցեր էր մաքուր խղճմտանքով Ռոպէնտոնին
հոգին։

ՃԻ. ԴԻՊՈՒՍՏ

Առջի գիտութեան մէջ տեղնիտեւը պատ-
մեցինք Ռոպէնտոնին վարքը, թէ ինչ կար-
գով ժամանակը կանցընէր աշխատանքի
մէջ։ Ահա իրեք տարի միակերպ այս կար-
գով գնաց առանց փոփոխելու։ Ասանկ չա-
րունակ աշխատելով արդեօք չինած նաւը
մըջափ առաջ տարաւ այնչափ ատենին
մէջ. ողորմելին չի կրցաւ ծառին կէսը կըտ-
րել. իրեն կերևնար թէ գէթ չորս տարի
ալ պէտք էր որ միայն ծառը կտրէ վար
ձգէ՝ այսպէս շարունակ աշխատելով։ Սա-
կայն սրանչէլի երկայնմտութեամբ ամե-
նեկին չի յուսահատեցաւ, մէկ օր մը ետ չի-
կեցաւ աշխատանքէն. ոչ երբէք կուզէր և
ոչ կրնար պարապ կենալ։

Օր մը սկսաւ մտմտալ, թէ այսչափ տա-
րի է ես այս կողմին կը բնակիմ, մինչև հի-
մա խիստ քիչ տեղը տեսեր եմ, ինչ ամօթ
բան է ըսելով ինքն իրեն երեսը կը զարնէր
վատասիրտ վախկտութիւնն՝ որ մէկ ծայ-
րէն մէկալ ծայրը չէր կրնար երթալ ծուռ
գալ. թէ որ վախկտ չըլլայի՝ կըսէր, կա-
րելի էր թէ շատ օգտակար բաներ ալ կըր-
նայի գանել ծուռ գալովս*։

* Այս կողմն բաւական մեծ ըլլալով քիչ տեղը
տեսած էր Ռոպէնտոն. կը վախնար ներսերը եր-
թալու, միայն մօտ տեղերը գացած էր։ Սակայն
կողմին երկայնութիւնը 24 մղոն էր, իսկ չըջապատ
բոլորը 70 մղոն։

Այս մտածմունքս այնչափ զօրացաւ, որ մտքին մէջ որոշեց թէ ամենեկին չուշանայ, առաւօտանց կանուխ ճամբայ ելլէ: Նոյն օրը Ռուպէնսոն ճամբուն ամէն պատրաստութիւնը տեսաւ. հետեւեալ օրը ուտելու բաները լամային վրայ բեռցուց, որ իրեք օրուան պաշար էր. ղէնքերն ալ վրան առնելէն ետեւ աստուածային նախախնամութեան ղինքն յանձնեց կտրճութեամբ ճամբայ ելաւ: Անանկ էր միտքն որ միշտ ծովուն քովերէն երթայ. և որչափ կարելի է՝ անտառներուն մէջ չի մտնէ, որ չըլլայ թէ կատղած գազաններու պատահի:

Առջի օրը մէկ երեւելի պատահմունք մը չի տեսաւ: Գրեթէ տասնրութը միոն առաջ գացեր էր, տեսաւ որ ամէն տեղ գեղեցիկ և բարեբեր էր իր տեղէն շատ աղէկ. ամենէն անբերբեր տեղն էր, վասն զի շատ տեղ զանազան ծառեր գտաւ. թէպէտ շատը չէր ճանշնար՝ բայց պտուղներով լեցուն էին, որ առօջարար և պատուական սընունդ իրեն կրնային ըլլալ. ինչպէս որ ետքէն փորձեց հասկըցաւ: Այս ծառերուն մէջն էր թղթաբեր ծառը, որուն կեղևը լաթուղթ կը շինեն, և օգտիդք ամառուան լաթ կը շինեն*:

* Օչտիդք են բնակիչք Բոսիդի կղզիին արևելեան կողմը ովկիանոսին այս փողովուրդքը թէպէտ վայրենի են, բայց գիտեն բարակ բաներ գործել զանազան ծառերէն, որ կըսուին Թթենի ջննաց, հացի ծառ և սլն: Պատմիչը կըսէ՝ թէ ասանկ գոր.

Ռուպէնսոն առջի գիշերը ծառի մը վրայ անցուց, որպէս զի գազաններէն ապահով ըլլայ, և առաւօտանց կանուխ ճամբայ ելաւ: Քիչ մը առաջ երթալէն ետեւ տեսաւ որ աւելի հարաւային կողմն է կղզին ու երկիրը բոլոր աւազ էր: Հոն ցամաքը լեզուի պէս գէպ 'ի ծովն երկնցած էր. երբոր գընաց հոն մէկէն զարհուրելով երեսին գոյնը փոխուեցաւ. դողալով սկսաւ չորս զին նայել վերջապէս վախուն պաղեցաւ մնաց, կարծեց թէ յանկարծակիի եկաւ. վասն զի աւազին վրայ տեսաւ մարդու ոտքի նշաններ:

Իրաւ պէտք էր ուրախանալ որ մարդու նշան տեսաւ, սակայն գիտէր թէ մարդու պէս մարդու ոտքի նշան չէր, որ բնականաբար իրարու բնիք և ցաւակից կըլլայ քաղաքականութեամբ. հապա գազանի նըման վայրենի մարդկանց նշան էր. լաւ հասկըցաւ թէ զարայիւ կղզիներուն մարդակեր մարդիկն էին, որոնց անուրմ միայն կը սարսեղենէր մարդը՝ որ այն ժամանակը իրարու միս ուտելով կապրէին*:

Ճած հաղուտ մը տեսայ Անգղիս: Այս ծառերը Չին և Ճարոն ալ կը գտուին. բնակիչները լաւ թուղթ կը շինեն:

* Գարայիպիներն էին գազանաբարոյ փողովուրդ այն կղզիներուն մէջ. որոնց աչքը խոշոր սև ու դուրս ելած էր, մարմիննին ուժով իրենք կատղած յանդուգն էին, որ թշնամուլթեամբ միշտ մէկըմէկ կը բռնէին կը տանէին անբնակ տեղ մը կըստէին:

Ռոպէնստն թէ որ սովորութիւն ըրած ըլլաք մեծ վտանգներու մէջ աւելի խոհեմութիւն բանեցընելու, այնչափ չէր զարհուրեր դողալով նաև այսպէս արիւնը պագած չէր մնար՝ սրտոտ կըլլար: Թէ որ մարդ ամէն օր զինքը կրթելով շանք ընէ՝ հողին ալ զօրաւոր կըլլայ մարմինն ալ: Իբր զի մարմինը զօրաւոր պահելու համար պէտք է որ վարքը կանտնաւոր պարկեշտ և աշխատաւոր ըլլայ. նմանապէս պէտք է հողին ալ անարատ պահել հաստատուն բարեպաշտութեամբ: Ստով մարդ քանի կերթայ կը զօրանայ ձախորդ վիճակին մէջ, ու որչափ մեծ վտանգ ըլլայ աչքին առաջը՝ կարհամարհէ, վասն զի ներքին ոյժը և խզմտանքին մաքրութիւնը բոլոր խոտվութիւնը կը փարատէ. ամենակալ երկնաւորին օգնութիւնն ալ կը հասնի, անանկ որ շուտով մեծապէս չարիքն՝ բարի կը դառնան:

Ինչպէս որ կերևնայ Ռոպէնստն այն առաջին հաստատ յոյս և զօրութիւն դեռ չէր ստացեր կատարեալ աստուածապաշտութեամբ բան մը չվախնալու, որպէս զի հասնիտա երջանիկ կեանք ունենար:

Թէպէտ բնական է որ չի կարծուած նոր բանը մարդուս վախ և սոսկում կը բերէ,

Հիմա այս մարդկիններէն չի մնային այն տեղերը. վասն զի Սպանիացիք տիրեցին ետև կամաց կամաց բոլորը ջնջեցին. հիմա Եւրոպացիք են անոնց տեղը, թէպէտ ներսերը կրնան գտնուիլ:

բայց պէտք է միշտ արիանալ և Սաստեժոյ ապաւինելով ձեռքէն եկածն ընել: Կը զարմանամ թէ ինչ սոսկալի դարհուրանաց մէջ բնկաւ յանկարծակի վախկոտ Ռոպէնստնը մէկ քանի ոտքի նշան տեսնելով, անանկ ոյ չորս զին կը նայէր դողալով. ամէն մէկ տերեւին շարժմունքէն կը սարսափէր. վախէն չկոտէր թէ ինչ ընէ և ուր երթայ: Վերջապէս սիրտ ըրաւ սկսաւ վախշիլ, բայց կարծէր թէ մէկը ետեէն ընկեր է. չէր համարձակեր որ զլուխը դարձնէ ու մէկ անգամ մը ետին նայի: Նայիս մէկէն կապուեցաւ մնաց. իր վախը աւելի սաստկանալով զինքը խոտվեց: Վասն զի սառաջն ելաւ մէկ փոս մը, մէջը նայեցաւ՝ որ կրակ վառած ու նոր մարած էր կրակը. փոսին քովերը տեսաւ որ մարդու ոսկորներ ձգած էին. ձեռքեր, ոտքեր և զլուխներ, որ բնութեան դէմ կերակուրի մնացորդ էին. անոր համար մեծ սոսկում բերին Ռոպէնստնին:

Այս բանը Գարայիպ կզգիին մարդու կերներն էին ըրած. որոնց մարդ բսելու չէ՝ հապա գազան մարդակերպ. որ թէպէտ մարդ են, ոչ մարդկութիւն գիտեն, ոչ գութ ունին, ամենեւին իրարու խնայել չէյտեն. բռնածնեցնուն պէս իրենց թշնամին կը մորթեն կուտեն: Ռոպէնստնին առեկը Անդիլեան կզգինբուն բնակիչներն՝ որ Գարայիպ կըսուէին, բոլորը մարդակեր էին,

ինչպէս վերն ըսինք. ուստի երբոր թշնա-
մինեռէն մէկը գերի կը բռնէին՝ զարհու-
րելի տօն մը կը կատարէին, պար բըւ-
նած կը խաղային՝ հաշելու ձայներ հանելով
կը նստէին կուտէին:

Ահա ամենաստեղծի բան. ամէն մարդ
պէտք է մտածէ, թէ ես ալ անոնց մէջն
ստեղծուած ըլլայի՝ անոնց նման պիտի
վայրենի մարդակեր ըլլայի. ոչ հաւատք
պիտի ունենայի, ոչ օրէնք, անամօթ, մերկ
վայրենի ըլլայի պիտի: Արմը կերթային
անտառները երեսներն և մարմիններն զանա-
գան գուններով կը ներկէին, և աւելի կարմիր
գունով. ականջներուն և քթերուն ծայ-
րը կը ծակէին ու մէջը փետուրներ և ծովու
ժժմունք կը խոթէին զարդի համար: Թէ որ
անոնց մէջ ըլլայինք՝ մենք ալ այս բաները
պիտի ընէինք. պէտք է ամէնալով շնորհա-
կալ ըլլանք Աստուծոյ հաղար բերան, որ
ասանկ տեղ՝ այսպիսի մարդկութեան մէջ
ստեղծեր է, և բարի ծնողաց զուակ ըրեր
է, որ մանկութենէ քաղաքավար են և բա-
րեպաշտ. վայ անոնց որ մարդ են ու ան-
տառներուն մէջ գաղանային կեանք կան-
ցընեն*:

* Հիւսա Սմէրեկայի մէջ շատ չի մնացին այս վայ-
րենի մարդկիներէն. բայց ներս տեղեր անտառնե-
րու մէջ կը գտնուին, մանաւանդ Նոր Չերանտա
կողմն: Նաև Սմերիկի ներսերն ալ շատ կան ա-
սանց նման մարդակեր սև մարդիկ, որ մտադործ-
ներուն խանութները մարդու միս կը ծախեն,

Ուստի Ռուպէնտն աչքը անդին դարձուց
այս զարհուրելի տեսարանէն, սրտագող
մը վրան գայով սարսափեցաւ. թէ բնու-
թիւնը իրեն օգնութիւն չընէր՝ հօն պիտի
կյնար մնար. վախուն մէկէն սիրտը ես
եկաւ հօն, ու քիչ մը ոյժ առաւ սկսաւ
փախչիլ արագութեամբ, անանկ որ հագիւ-
թէ իր լաման կրնար ետեւէն հասնիլ. վասն
զի այս հաւատարիմ կենդանին կը ջանար
որ ետ չի մնայ, ուստի անդագար ետեւէն
կը վազէր: Այս վախը անանկ խռովեց
Ռուպէնտնին սիրան որ մոռցաւ լաման,
որով կենդանիին ոտքին ձայնն որ կառ-
նէր՝ կարծար թէ մարդակեր մարդիկ ե-
տեւէն կը վազեն: Քանի գնաց վախը զօրա-
ցաւ, այնչափ որ՝ որպէս զի միտքը դբած
վայրենի մարդիկ չըլլայ թէ իրեն հասնին,
ուղեց թեթևեալ՝ որ աւելի արագ փախչի-
ձգեց ձևերի տէգը, աղեղն ու կացինը, ու-
րոնք որ ան ատենը իրեն պէտք էին. ուրիշ
բան չէր մտածեր, միայն փախչի ետեւի ե-
կողմներէն ազատի, որ էր իր լաման: Ա-
մենեկն չէր նայեր թէ սէր կերթայ. և ոչ
կուղէր հասկընալ գացած ճամբան, միայն
կը ցանկար որ միշտ վաղէ ազատի. իր ու-
զածն այս էր, ուրիշ բան չիցտէր թէ ուր է
և ուր կերթայ: Լման ժամ մը վազեց, ու-
րիշ բան չէր ըրած, բայց եթէ բոլորակ

վասն զի գերի կանոնն, քիչ քիչ կը մորթեն կը
ծախեն կտոր կտոր:

ճամբորդութիւն մը ըրեր էր, անանկ որ չգիտնալով նայիս նորէն եկաւ հասաւ հոն՝ ուսկից որ սկսեր էր փախչիլ:

Գարձեալ զարհուրեցաւ սորովելին, նորէն խռովեցաւ, որ շփոթեալ չի ճանչցաւ տեղը, միտքը վրան չեկաւ որ գիտնայ թէ առաջուան տեղն է, ուսկից որ փախած էր. այլ կարծեց ուրիշ տեղ է մարդակերներուն, որ ոսկորներ թողուցեր էին հոն ալ, ուստի նորէն սկսաւ նոյն արագութեամբ փախչիլ. նորէն առաջուան ճամբան սկսաւ վազել, մինչև որ այժը հատաւ տկարացաւ: Վերջապէս անդգայ ընկաւ գետինը. լաման ալ եկաւ հոն հասաւ ետեւէն. քովը չորեցաւ, որ յոգնութիւն առնէ: Գիպուածը բերաւ որ գէնքերը նետած տեղըն ընկաւ Ռոպէնսոն: Երբոր աչքը բացաւ տեսաւ որ գէնքերը հոն են ճամբուն վրայ ձգած՝ կարծեց թէ երազ կը տեսնէ և երազին մէջ այս բաները գլխուն եկան. որովհետև ամենեկին խելքը չէր հասներ թէ այն բաները ինչպէս հոն եկան, և ինչպէս ինքը հոն գտնուեցաւ. ահա վախը այսչափ շարաշար խռովեր էր հոգին և խելքը տարեր էր:

Ռոպէ վրայ ելաւ, քիչ մը վախը խռովութիւնը անցաւ խելքը գլուխն եկաւ չի թողուց գէնքերը՝ շուտ մը վազեց առաւ. միտքը գրաւ՝ որ այլ չի ձգէ այն հարկաւոր գործիքը՝ որով միայն գինքը կրնայ պաշտպանելու: Սնանկ տկարացեր էր որ չէր

կրնար առաջուան պէս վազել, թէպէտ և կը վախնար: Բոլորովին ատորժակը գոցուեցաւ, նոյն օրը բան մը չի կրցաւ ուտել, շարունակ կերթար. մէկ անգամ մը միայն ջրին քով կայնեցաւ ջուր մը խմեց: Ար յուսար որ նոյն օրը կրնայ հասնիլ իր բնակարանը, բայց անկարելի եղաւ. իրիկուն որ եղաւ հասաւ այն տեղն որ քանի մը մղոն հեռու էր իր բնակարանէն, որուն առունը գրեր էր գեղ. անանկ տեղ մըն էր, որ ծառերը չորս դին պատած էին ընդարձակ և զուարճալի. մինչև այս դաշտը լամաներուն արածելու տեղ էր ըրեր, վասն զի ուրիշ տեղերէն շատ ազէկ էր հոն խռար*:

Նախընթաց տարին ամառուան շատ գիշերը հոս կը պառկէր, վասն զի մէկդներուն ձեռքէն չէր դիմանար հոս կը փախչէր. ա-

* Ռոպէնսոն օրագրութեան մէջ կը պատմէ այս տեղս ինչպէս գտնելը: Յուլիսի 15ին կըսէ երբոր ելայ եղած տեղէն քանի մը մղոն առաջ գայի՝ տեսայ գեղեցիկ գաշտ մը բոլոր ծառերով և ծաղկեղէնքով զարդարած. գտայ հոն ծխախոտի բոց, լեմոնի ծառեր, և շաքարի եղգներ. կերէնար թէ հոն միշտ գարուն է: Ս. յնչափ գեղեցիկ էր այս գաշտն որ որոշեցի հոն փոխադրել իմ բնակարանս, բայց մտածեցի թէ առջի բնակարանս ծովին մօտ ըլլալով կարելի է որ նաւ մը գայ զիս գտնէ: Մտածելով բնակարան մը շինեցի ինձի հոն. որ երբեմն երբեմն իբր գեղ երթալու պէս կերթայի հոն կը նստի:

սոր համար այս տեղին անունը գեղ էր գրեր: Մնանկ ոյժը տկարացեր էր՝ որ անկարելի եղաւ այլ առաջ երթալու: Ինչ և իցէ որոշեց որ հոն անցընէ այն գիշեր՝ յոգնութիւն առնէ, սակայն խռոված ըլլալուն մէկէն պառկեցաւ որ քնանայ:

Հալիւ թէ քուրը աչքն առեր էր, նորէն անանկ վախ մը ունեցաւ՝ որ հողին բերանը եկաւ: Վասն զի յանկարծ ձայն մը եկաւ վերէն, որ որոշ կը կանչէր. Առպէնսոն, խեղճ Առպէնսոն՝ ո՛ր ես, և բնչպէս եկար հոս: Մէկէն վեր ելաւ Առպէնսոն բոլորովին գողալով, շիտէր թէ ինչ պիտի ըլլայ: Կեցաւ նայեցաւ, նորէն այն ձայնը եկաւ իրեն. աչքը չորս գին կը գարձընէր ամէն կողմը կը նայեր թէ ուսկից է, շէր հասկընար: Վասն զի սովորութիւն է վախկոտներուն՝ երբոր արտաբոյ կարգի բան մը կըլլայ՝ իրենք զիրենք կը կորսնցընեն, շէն կընար պատճառ դռնել: Առպէնսոն ուշագրութեամբ որ նայեցաւ, հասկըցաւ որ այն ձայնը երկինքէն չէ՝ հասպա իրեն թութակին ձայնն է, որ հոն ծառի մը վրայ նստած էր. որովհետեւ այս թռչունը ձանձրացեր էր մինակութենէ. երբոր հոն հասաւ Առպէնսոն փնտռելով գտաւ եկաւ նոյն ծառին վրայ նստաւ. և շատ անգամ այս խօսքերս տիրովէն լսած ըլլալով սկսաւ ինքն ալ խօսիլ:

Երբոր Առպէնսոն պատճառը հասկըցաւ սկսաւ ուրախանալով Փօղ կանչել. նայիս թութակը թռաւ տիրոջը քովն եկաւ, սկը-

տան իրար սիրել. թռչունը անգագար կը կանչէր, Առպէնսոն, խեղճ Առպէնսոն ո՛ր ես: Իսկ Առպէնսոն գրեթէ այն գիշեր չի քնացաւ սրտին խռովութենէն. միշտ աչքին առաջն էին այն ոսկորներն որ տեսաւ զարհուրելով. միշտ կը ջանար որ երեւակայութենէն դուրս հանէ այս վախերը, բայց բոլորովին երեւակայութիւնը խռոված ըլլալով անգագար աչքին առաջը կուգային. իրր թէ Առպէնսոնին միտքը գոյցուած ըլլալով մութ խաւարով մը՝ այն գիշեր զանազան բաներ կերեւակայէր, ու խելքէ դուրս բաներ կը մտածէր որ զինքը ապահով ընէ:

Աս ալ միտքը գրաւ որ առաւօտուն բոլոր շինած բաները արեւ, և այնչափ աշխատանքով ըրած բաներուն մէկը չի թողու: Տնկած ծառերը կտրէ, շինած տեղերը և պարտեղը արեւ. լամաները թող տայ որ երթան, և իր բնակարանն ալ քակէ. վասն զի կուգէր որ նշան մը չի մնայ ու չգիտցուի թէ հոն մարդ կը բնակի, որպէս զի թէ որ վայրենի մարդիկ յանկարծ այն կողմերն ալ դան, չիմանան որ մարդ կայ հոն: Ես միայն ապահով ըլլամ կըսէր, ասոնք ամէնը իմ փրկութեանս համար զոճ թող ըլլան:

ԺԵ. ԴԻՊՈՒԱՄ

Առակ մը կայ թէ գլշերը մտմտոք կը քնրէ, ինչպէս որ Ռոպէնտոնին զլիւտն եկաւ, որ անցած գիշեր վախուռն խելքէ դուրս բաներ մտածելով կը տանջուէր մինչև 'ի լոյս: Առաւօտուն լոյսն որ ծագեց, իրեն մտքին խաւար մամտութիւն ալ փարատեց վեր ելաւ. խելքը վրան եկաւ ու վախը գնաց սրտէն, ան առնել ամէն բան տարբեր տեսաւ. գիշերուան այնչափ մտածած բաներն որ իրեն խելքին շատ հարկաւոր երեւցեր էին, տեսաւ որ խիստ յիմար և անպիտան խորհուրդներ էին: Վերջապէս բոլոր այն մտածմունքները ձգեց, որ սաստիկ վախճարէն առաջ եկած էին. սկսաւ մարդու պէս պէտք եղած բաները մտածել խոհեմութեամբ:

Ահա այս բանը մեծ խրատ ըլլայ մարդուս, որ մտքէն անցած բանը մէկէնիմէկ չընէ. հապա որչափ կարելի է ուշացնելով միւս օրուան ձգէ, ու լաւ մտածէ ետքը: Ռոպէնտոն հասկըցաւ որ առջի աւուր քաջած վախը անցաւ. ես այսչափ առնն է հոս եմ, կըսէր, մէկ վայրենի մարդ մը չի մօտեցաւ բնակարանիս քով, ուրեմն յայտ է թէ անոնք այս կզգիին մէջ չեն բնակիր, հապա հաւանական է թէ ուրիշ կզգի կը բնակին, ու ոմանք երբեմն այս տեղերը կուզան, որ իրենց ըրած յաղթու-

թիանը վրայ ուրախանալով՝ զազանային սօնախմբութիւն մը կատարեն: Եւ ինչպէս կերենայ միայն հարաւային կողմը կզգիին կը մօտենան, ու առանց առաջ երթալու և ուրիշ բանի հետաքրքրութիւն ընելու կը զառնան իրենց տեղը: Ուստի աս ալ աստուածային սքանչելի կարգադրութիւնն է կըսէր, որ այս կողմը եկայ ընկայ, ուր քիչ բարեբեր ըլլալուն համար, իմ կեանքս ապահով կըլլայ. վասն զի մարդակերները չեն մօտենար հոս*:

Ռոպէնտոն այսպէս խօսելով իրեն սիրտ կուտար. Ես ինչպէս պիտի յուսահատիմ, միթէ նոյն ամենակարող նախախնամութիւնը չի կրնար զիս պահել ամէն փորձանքներէն, որ մինչև հիմա ալ աւելի մեծ վտանգներէն յայտնապէս ազատեց իւր անհուն ողորմութեամբը: Ասանկ խօսելով ինք զինքը սաստիկ կը նախատէր, որ Աստուծոյ ողորմութեանը վրայ յուսահատեիր էր այնչափ: Ուստի մեծապէս զղջանալով ընկաւ ստեղծողին առջին ներում խնդրեց այս նոր սխալանացը:

Անկէ ետև սիրտը զօրացած էլաւ այն տեղէն քաջութեամբ իր բնակարանը կեր-

* Վայրենի մարդիկ սովորութիւն ունենին, որ երբ թշնամիներէն մէկը գետի կընէին՝ նոս բաց տեղ մը կըլէին, բանած գետին կը մտնէին խաղալով խնամալով կուտէին. ետքը կըլէին պար կը խաղային հաշիւը ձայներ հանելով և զարհուրեմէն շարժմունքներով:

Թար. բայց ճամբան նոր բան մը միտքն ընկաւ՝ որոշեց որ ընէ: Իբր զի ուզեց որ ինքն իրեն բարեպաշտական կանոններ դնէ, որ աւելի ապահովութիւն և համարձակութիւն ունենայ Աստուծոյ առջին: Էւ այս բանը խիստ հարկաւոր և բանաւոր էր, որովհետեւ պարտք է որ ամէն մարդ հաստատ յուսով ապաւինի աստուածային նախախնամութեանը, հաւատալով թէ երբոր իր վարքը Աստուծոյ օրինացը յարմար է, ոչ երբէք Աստուած կը թողու անանկ մարդը կարօտութեան մէջ: Բայց պէտք է որ մարդն ալ անհոգութիւն չընէ. իր ձեռքէն եկածն ալ ընէ, ինչ որ կը ճանչնայ հարկաւոր մարդկային բարութեան և երջանկութեան համար: Վասն զի Աստուած ամենաբարին անոր համար մարդուս տուեր է խելք և այնչափ հոգեւոր և մարմնաւոր կատարելութիւն, որպէս զի պէտք եղած ատենը գործածէ գանձը՝ երջանիկ և առաքինի ըլլալու համար:

Ռոպէնտոն երբոր հասաւ իր բնակարանը, առջի գործքն եղաւ՝ որ միջոց տեղ մը շատ ծառեր տնկէ, որպէս զի պատնէշի պէս իրարու մօտ անտառ ձևանան բնակարանին առջին. այս մտքով՝ որ եթէ մէկը հեռուէն գալու ըլլայ՝ անտառը գոցէ զինքը չի տեսնէ եկողը: Էւ այսպէս ահա երկու հազար ծառեր տնկեց կարգաւ. բոլորը այն տեսակ ծառերէն տնկեց, որ զիտէր թէ քիչ ատենին մէջ կը մեծնան. որչափ կա-

րելի էր՝ ջանաց շիտակ տնկել. բայց չուզեց որ համեմատ և արուեստաւոր երևնան. որպէս զի բնական անտառ ըլլան, մարդու շինած չեբեանն:

Ետքը որոշեց որ զեանին տակէն ճամբայ մը բանայ իր բնակարանէն մինչև լեռան մէկալ կողմը, որ եթէ թշնամիները բնակարանէն վեր ելլեն, փախչելու ճամբայ ունենայ: Թէպէտ սոսկալի դժուար և երկար աշխատանք էր այս բանը, բայց անձին ապահովութեան համար սկսաւ շարաշար աշխատիլ. և այս բաներուն հետ ըլլալով թողուց նաւ շինելը: Բայց այս զեանի տակէն ճամբան շինելու համար տեղ տեղ հորեր բացաւ, ինչպէս որ կրնեն հանքերուն մէջ բանողները. նախ հոր կը փորեն*, ետքը հորիզոնաբար ճամբայ փորելով առաջ կերթան:

Ռոպէնտոն այսպէս փորելով լեռան մէկալ դին անցաւ, որչափ որ կը փորէր միշտ կը ջանար հողը գուրս հանելով իրարու վերայ զիղելով սլաքի բերդ մը շինել: Այս բերդին միջոցը ութը տանաչափ էր, իսկ բարձրութիւնը տասը ոտանաչափ. տեղ տեղ

* Հանքի մէջ բանողները նախ վերէն վար հոր կը բանան ջուր կը գանեն. անկէ ետքը կը սկսին ճամբայ բանալ, ու շարունակելով կերթան ուրիշ հոր կը բանան. մինչև որ հանքին երակը գանեն: Թէ որ ասանկ չընեն ու հաստատ հող չեն գանեն, վերէն հողը կը փռէ. Ռոպէնտոն ալ ասանկ ըրաւ:

ասնդուզ կը շինէր ելլելու ինչնելու համար. տեղ տեղ ալ ծակ կը ձգէր որ կարենայ գուրս նայիլ. կարելի է թէ, կըսէր, օր մը պէտք կըլլայ հոն մտնել թշնամեաց ձեռքէն:

Կարծէր թէ յանկարծ թշնամի մը անկէ անցնելու որ ըլլար՝ կրնար ապահով հոն փակուիլ. բայց թէ որ թշնամին երկար առտն կենար զինքը հոն պաշարեր, անկարելի էր զիմանալ: Իր ջանքը անոր համար էր որ եթէ պատահական բան մը զլսուոն դայ՝ հոն փակչի, և հոն ապրուստ պահելով անօթի չի մեռնի: Այս պատճառաւ ուրոշեց որ միշտ պատրաստ ունենայքանի մը օրուան ուտելու բան, պանիր, մածուն, պտուղ, ծովի ժժմունք, որոնք օրէ օր կը նորոգէր. այս ինքն առջի օրուանը կուտէր, նորէն տեղը կը դնէր:

Այս միջոցը ուրիշ բանի մըն ալ ձեռք զարկաւ. բայց տեսաւ որ լիննալու բան չէ՝ թողուց: Իբր զի միտքը դրաւ որ ճամբայ մը բանայ ու այն վազած ջուրը բերէ իրեն բակին մէջ աղբիւր շինէ. որ եթէ ներս փակուի առանց ջրի չի մնայ: Բայց նայեցաւ որ ուզած բանը շատ ատենի կը կարօտի՝ ձգեց. ալ աւելի կուզէր երթալ իր նաւը շինել, քան թէ ասանկ բանի հետ ըլլալ:

Քանի մը տարի ասանկ զգուշութեամբ երթալով երեւելի դիպումս մը չի պատահեցաւ: Մէկ առաւօտ մը օդը գեղեցիկ ըլլալով կաշխատէր իր նաւը շինելու, տեսաւ

որ շատ մուխ կելլէ հեռու տեղէ մը. մէկէն վախ եկաւ իրեն. ետքը հետաքրքրութիւնը դալով ուղեց հասկընալ թէ ինչ է: Ուտի ելաւ քովի լեռան վրայ դիտեց՝ որ իմանայ այն ծուխին պատճառը. բայց ստակաց՝ երբոր տեսաւ ծովին քով հինգ վեց պզտի նաւեր կապած. երեսուն հոգի լեռան մարդիկ, անանկ ահազին՝ որ գազանի ձայներ հանելով պար կը խաղային կրակին չորս դին*:

Ռոպէնսոն թէպէտ միշտ կը կատկածէր, թէ օր մը պիտի տեսնէ այս բանը, բայց այն աստիճան չի վախցաւ, որ զինքը կորսընցընէ. այլ ոյժ առնելով զօրացաւ, մէկէն Աստուծոյ ողորմութեանը ապաւինելով վստահութեամբ լեռնէն վար ինջաւ և շուտ մը զենքերը վրան առաւ, երկնաւորէն օդնութիւն խնդրելով առաջագրեց որ մինչև ետքի շունչը պաշտպանէ զինքը: Այս մտքով զօրացաւ աստուածալաշուութեամբ,

* Ռոպէնսոն կըսէ թէ տանը ութը ամիս կը գիւտէի որ վայրենիներուն ձեռքէն մարդ մը ազատեմ. առաւ մը տեսայ որ վեց քանոց մօտեցան հեռուն, մարդակերները գուր ելան կրակ վառեցին, ու պատրաստութիւն տեսան անասմբութիւն ընելու. մէկ նաւէն երկու գերի հանեցին, նայեա իրեք հոգի մէկ գերին մորթեցին փայտէ դանակով կարտեցին մարմինը շարեցին, մէկ գիւն կուտէին ու կը խաղային. մէկալ գերին միջոց գանձելով կապը փրցուց ու սկսաւ փախչել գէպ ՚ի իմ քնակարանս:

և այնչափ քաջութիւն առաւ որ ելաւ նորէն լեռանը վրայ սկսաւ աղէկ մը գիտել թէ նամին երբ:

Մէկէն բարկանալով սարսափեցաւ. վաւրն զի որոշ տեսաւ որ երկու ողորմելի գերի կապած էին կրակին մօտ, որ կերևնար թէ պիտի մորթէին: Նայիս երկու հոգի եկան տարին մէկը մորթեցին կուտէին, ու խաղալով երբոր իրենց գազանային տօնախըմբութիւնը կընէին՝ մէկալ գերին ողորմելաբար խեղճ կը նայէր ընկերոջը չարաչար մահուանը վրայ, ու կը սպասէր որ գինքն ալ տանին մտտեն. բայց նայեցաւ որ բոլոր վայրենի մարդիկ թափեցան ընկերոջը վրան, որ ոսկորները կրծելու հետ էին, և մէկը այն գերիին վրայ չէր նայեր, միայն իրենց գազանային գործքին հետ կը խաղային: Խեղճ գերին յուսալով թէ կըրնամ անոնց ձեռքէն փախչիմ ազատիմ, սկսաւ վազել սաստիկ արագութեամբ դէպ'ի Ռոպէնսոնին կողմը:

Ռոպէնսոն զայն որ տեսաւ, ուրախութիւնն ու յոյսը, վախն ու սրտազոպը իրար խառնուեցան, երեսին գոյնը դարձաւ. մէյմը մոխիր կտրեցաւ, մէյ մըն ալ կրակի պէս կարմրեցաւ: Սրտին մէջ կիմանար յոյս և ուրախութիւն, բայց տեսնելով թէ գերիին ետեւէն ընկեր կուգան՝ աւելի սարսափեցաւ, վասն զի ամէնքը շտակ իր վըրայ կուգային վազելով. ողորմելի գերին սաստիկ կը վազէր, եկաւ անանկ տեղ մը

որ ծովը ներս էր մտեր դէպ'ի ցամաք, հարկադրեցաւ գերին որ ջուրը նետուի՝ լուրջալով ասդին անցնի. թշնամին երէն ալ երկու հոգի ջուրը նետուեցան ետեւէն կուգային. մէկալնոնք ետ դարձան գացին իրենց տօնը կատարելու: Ռոպէնսոն տեսաւ որ այն երկուքը այնչափ լաւ չէին կըրնար լողալ գերիին պէս, որ բռնել կուզէին. իսկ գերին եկաւ ցամաքն ելաւ սկսաւ վազել, բայց թշնամիները դեռ ծովին կէսն էին: Այն կէտին Ռոպէնսոն անանկ զօրացաւ և սիրտը շարժեցաւ որ ոչ երբէք եղբեր չը իրեն:

Սէքերէն կրակ կը ցատքէր, սիրտը կերէր որ երթայ օգնութիւն հասնի գերիին. առաւ ձեռքը իր տէգն, ու մէկէնիմէկ լեռնէն վար ցատքեց, ու կայծակի պէս անտանէն դուրս ելաւ երկուքին մէջը մնաց. սկըսաւ պոռալ գերիին թէ կայնէ կայնէ մի փախչիր: Վարձաւ խեղճը տեսաւ մէկ զարհուրելի մարդ մը բոլոր մորթով ծածկուած, վախուն կարծեց թէ երկնային հոգի է, պաշարուեցաւ տարակուսելով՝ ոտքն իյնի թէ փախչի: Ռոպէնսոն թե երբ բացաւ նըշան տուաւ իրեն՝ թէ զինքը պիտի պաշտպանէ թշնամիներէն. և ինքը դարձաւ վազեց անոնց վրայ. վայրենիները իրարմէ հեռու ըլլալով Ռոպէնսոն տէգովը զարկաւ մէկը պառկեցուց:

Մէկալ ընկերը հարիւր բայց հեռուն ըլլալով կայնեցաւ հանեց իր աղեղը պատրաստ

տեց ու նետեց Ռուսկէնսոնին սրտին զարկաւ. բայց Ստաուած տուաւ որ լամային կաշին հագած ըլլալով վահանի պէս զէմ դրաւ ամենեւին չանցաւ, ուստի Ռուսկէնսոն անխոց մնաց և ժամանակ չի տուաւ որ թըշնամին նորէն աղեղը նետէ, վրան վաղեց և չարաչար վիրաւորեց:

Քաջն Ռուսկէնսոն թշնամին ձգելէն ետե՛ դարձաւ զէպ 'ի գերիին կողմը, որուն թէպէտ աղատիչ եղաւ բայց խեղճը ուրախութեան ու վախի մէջ ըլլալով անչարժ մնացեր էր չէր կրնար առաջ գալ. չիյտէր թէ արդեօք կենանք պիտի բաշխէ իրեն թէ պիտի զարնէ սպաննէ զինքը այս անձանօթ էակը: Սակայն Ռուսկէնսոն կանչեց զինքը քովը, նշան տուաւ որ իրեն մօտենայ:

Մէկէն հնազանդեցաւ գերին՝ թէպէտ կասկածելով կամեց կամեց կուգար, ու աղաչելու կերպերով մը կը մօտենար իրեն: Ռուսկէնսոն բարեկամութեան նշաններ տալով խեղճին սէր կը ցցընէր՝ որ չի վախնայ իրեն քով գայ: Եկաւ մօտեցաւ գերին, բայց ամէն մէկ տասը քայլ առնելուն զետինը կիչներ, երկրպագութիւն կընէր շնորհակալութիւն ընելով յարգութիւն տալով: Վար առաւ մորթը Ռուսկէնսոն, բացաւ երեսը ծիծաղերես մարդավարութեամբ և բարեկամական սէր երեցընելով: Անանկ որ տեսաւ գերին առանց յապաղելու վաղեց եկաւ ազատողին քով գետինն ընկաւ երկրպագութիւն ըրաւ, ու բռնեց Ռուսկէնսոնին ոտքը

վզին վրայ դրաւ, հասկըցնելու համար թէ կուզէ իրեն գերին ըլլալ: Իսկ քաջն Ռուսկէնսոն՝ որ աւելի կարօտ էր բարեկամի քան թէ գերիի, մէկէն ձեռք տուաւ անոր բարեկամութեամբ վեր վերցուց, և որչափ կարելի էր ուղեց իրեն հասկըցընել նշաններով, թե ամէն կերպով զինքը բարեկամ պիտի ընէ իրեն և սիրելի բարեկամ:

Բայց նայինք այն վայրենի մարդն ինչեղաւ, որ Ռուսկէնսոն զարկեր գետինն էր ձգեր: Սյս մարդը չէր մեռած, նայիս որ ելաւ քիչ մը խոտ հանեց դրաւ վէթին վըրայ՝ որ արիւնը կտրի. Ռուսկէնսոն ցոյց տուաւ գերիին թէ տեսինչ կընէ թշնամիդան ալ սկսաւ աղաչելով բաներ զուրցել, որուն լեզուն չէր հասկընար. և անանկ նոր բան կերեւնար իրեն, որ կարծեր թէ մարդու խօսք չէ. շատ տարի անցաւ, սկանջը չի սորվեցաւ անոր ձայնին:

Գերին տեսաւ որ չի հասկըցաւ Ռուսկէնսոն՝ աչքը դրաւ կացինին վրայ, մատովը կը ցուցընէր, և նշաններով հասկըցուց որ կը փափաքի կացինը առնէ ու երթայ թշնամին մեռցընէ: Քաջն Ռուսկէնսոն որ ոչ երբէք մարդու արիւն մտած էր, բայց ակամայ կամօք տուաւ կացինը գերիին, ու ինքը աչքը անդին դարձուց որ չի տեսնէ. իսկ գերին կայծակի պէս հասաւ թշնամիին վրայ, մէյմը զարկածին պէս գլուխը կտրեց, և ուրախանալով դարձաւ եկաւ որ վրէժխնդիր ըլլալով սիրտը հանգչեցաւ: Անկէ ետեւ հա-

զար անգամ կերպ կերպ շարժմունքներով
 և խաղալով եկաւ Ռուպէնսոնին ոտքին
 տակը ձգեց իբրև յաղթանակ կացինն ու
 կարած գլուխը արիւնաթաթախ: Ռուպէն-
 սոն նշաններով հասկըցուց որ Թնամիին
 ազեղը առնէ ու միատեղ երթայ: Գերին
 առաւ ազեղը, անանկ յաջողութեամբ նը-
 շան կառնէր՝ որ զնաց մէկալ Թնամին ալ
 աւազին վրայ գտաւ, ազեղը լարեց՝ նետա-
 ծին պէս ան ալ զարկաւ սատկեցուց: Այս
 բանը Ռուպէնսոն գերիին առաջ հասկըցու-
 ցեր էր որ նայի զգուշանայ չըլլայ թէ ա-
 նոնց նշանը հոն տայ, որ մէկանոնք ալ
 չի գան չտեսնեն. կասկած ունէր որ կու-
 գան, բայց անանկ արագութեամբ գերին
 բրաւ լինցուց որ քառորդ ժամուն մէջ երկու
 Թնամիին մարմինն ալ աւազին մէջ թա-
 ղեց որ նշաննին ալ չի մնաց: Անկէ ետեւ
 դարձան իրենց տեղը*:

ԺԶ. ԴԻՊՈՒՍՏ

Ռուպէնսոն նորէն տարակուսանաց մէջ
 ընկաւ, չիյտէր թէ զլխուն ինչ պիտի գայ
 Թնամիներէն. ուստի միշտ անհանգիստ
 ըլլալով կելլէր ընտանը վրան անդադար կը
 դիտէր վայրենի մարդիկն՝ որ կը խաղային
 ծովուն քով: Շատ մեծ վախ ունէր թէ այն
 գաղանային հարկիները կատարելէն ետեւ
 կելլեն կուգան երկու ընկերները մնտու-
 լու. որ իրենք ուտելու հետ ըլլալով անոնք
 գերիին ետեւէն զացին: Եթէ գային այն
 կույմերը նայելու՝ հարկաւ կը տեսնէին Ռու-
 պէնսոնին բնակարանը. և միաբան ամեն-
 քը վրանին թափելով Ռուպէնսոնն ալ կը
 մեռցընէին իրեն գերին ալ. ահա այս բա-
 նը միշտ կը մտածէր:

Այս մտմտութիւնով անանկ սիրտը խու-
 ված էր, որ ընտանը վրայէն և ծառի մը
 ետեւէն աչքը տնկեր միշտ վայրենի մար-
 դիկներուն կը նայեր թէ ինչ կընեն. իսկ
 անոնք սարսափելի ոռնալու ձայներ հանե-
 լով պար կը խաղային և զարհուրելի աղա-
 զակներով կուրախանային այն զարշնլի
 տեսլամբութեան համար: Ուստի Ռուպէն-
 սոն միտքը զբաւ որ ուրիշ ճամբայ չի կայ
 Սրտուծոյ ապա իննէն ՚ի դատ, միտքը վեր
 վերցուց, երկնաւոր հօր ապա իննցաւ՝ որ
 կողորմի անմուղներուն:

Այն կէտին սիրտը զօրանալով քաջու-

* Թէպէտ աստուածային և բնական օրէնքը ար-
 քիւնր է մարգասպանութիւնը, բայց ամէն մարդ
 պարտական է իր կեանքը պահելու որչափ որ Աս-
 տուած տուեր է: Ուստի երբոր մեկը կուզէ քեզ
 մեռցընել, պէտք է որ կեանքդ պահելու համար
 զայն մեռցընես՝ որ դու ազատիս, եթէ ուրիշ ճամ-
 բայ չիկայ ազատելու: Ասանկ ատեն արդարու-
 թեան գէմ չըլլար. սակայն եթէ ուրիշ կողմանէ
 կրնաս պաշտպանել կամ փրկելու՝ և կամ ուրիշ
 արգելքով, ան ատենը Թնամիին մեռցընելը մար-
 քասպանութիւն կըլլայ Աստուծոյ օրէնքին դէմ:

թիւն մը եկաւ վրան. միտքը դրաւ որ եթէ
 գան այն կողմերը՝ չի փախչի զէմ գնէ:
 Բայց անոնց աչքին չերեւնալու համար ծա-
 աերուն ետեւէն սողալով վար ինչով, ու իր
 սանդուղէն վեր ելաւ, նշան տուաւ զե-
 րին որ իրեն ետեւէն երթայ. երկուքը միա-
 տեղ ինչան բնակարանին մէջ, գերին եր-
 բոր տեսաւ բնակարանին մէջի եղած կար-
 դը և սիտանի բաները՝ զարմացաւ մնաց,
 որ անանկ բան չէր տեսած. որպէս թէ մէկ
 դեղացի մը բնաւ քաղաք չի տեսած ըլլայ,
 ու մէկէն զինքը մեծ պարտախ մը մէջ գտնէ
 որչափ կը զարմանայ, ասոր նման պաղե-
 ցաւ գերին: Ռոպէնսոն պէտպէս նշաննե-
 լով հասկըցուց զերին իր տարակուսանքն
 որ վայրենի մարդիկներէն կը կասկածէր
 թէ վրանին կուգան:

Աս ալ իմացուց թէ պատրաստ եմ մինչև
 ՚ի մահ զիս պաշտպանելու, և քանի որ
 ողջ եմ կը ծեծկուիմ. գերին հասկըցաւ այս
 խօսքերս ամէն պարագայով և ինքն ալ դա-
 նազան նշաններով հասկըցուց իրեն սիր-
 տը. կայինը վեր բռնեց, և բարկանալով
 առաւ տէգը բռնեց թշնամեաց կողմը. որ-
 պէս թէ թշնամիները պատերազմի կը հրա-
 շիրէր: Նաև կուգէր հասկըցընել ազա-
 տիչ Ռոպէնսոնին, թէ ամենայն կերպով
 պատրաստ է զինքը պաշտպանելու քաջու-
 թեամբ: Ռոպէնսոն ուրախանալով գովեց
 անոր քաջասրտութիւնը, տէգը ձեռքը տը-
 ւաւ, և աղեղը վրան կախելով զինեց, ու

դրաւ զինքը պահապան այն շինած չրջա-
 պատին մէջ, որ անկէ զիտէ՝ թէ մարդ կե-
 րենայ դաշտին մէջ, որ տնկած ծառերուն
 մէկալ զին էր:

Գրեթէ մէկ ժամէն ետև յանկարծ լսեցին
 հեռուէն զարհուրելի աղաղակ մը՝ որ իրար
 կանչելով կը ժողվըվէին վայրենի մարդիկ:
 Նայիս Ռոպէնսոն ու գերին պատրաստուե-
 ցան պատերազմ բնելու, և իրարու երես
 նայելով և զանազան նշանակով մէկմէկու
 սիրտ տուին որ քաջութեամբ գէմ գնելով
 պաշտպանեն իրենց անձը: Ազաղակը դադ-
 րեցաւ. նայիս նորէն աղաղակը լսուեցաւ
 աւելի մօտէն և աւելի սաստիկ. ետքը նո-
 րէն ձայներնին կտրեցին: Գարձեալ սկը-
 սան անանկ սարսափելի ձայներ հանել որ
 լեռներէն արձագանգի ձայներ կուգար:
 Արդէն այս երկու քաջ զօրաւորները պատ-
 րաստ էին, և իրենց աղեղը քաշած էր:
 Գերին կատարեալ կատաղի մարդ դար-
 ձաւ. աչքերէն արիւն կը կաթէր. սրտին
 քաջութիւնը երեսէն կերևնար. միակերպ
 ծառերուն մէջէն կը դիտէր կը նայէր աղա-
 ղակ եղած տեղը:

Ռոպէնսոն սասնկ պատրաստ միշտ կը
 դիտէր թէ ինչ կընեն վայրենիները, մինչև
 իրիկուն միակերպ կը նայէին անոնց՝ ինքն
 ու գերին. բայց թշնամիներէն մարդ մը չի
 տեսան, և ձայն մը չի լսուեցաւ երկար ա-
 տեն. ուստի հաւանական կերևնար թէ վայ-
 րենիները չուղեցին հեռուն երթալ փնտուել

իրենց ընկերները, երան նուր մտան տեղերին գացին: Այս մտքով ասոնք ալ ձգեցին դէնքերին և Ռոպէնտոն եկաւ ուտելու բան ճարել: Որովհետեւ այն օրն որ Ռոպէնտոնին այսչափ երեւելի դիպուածներ պատահեցան ուրբաթ էր, ուղեց որ ասոր յիշատակը չի մոռցուի, և ուրիշ դիպուածներէն որոշուի, անոր համար ազատած գերիին անունը Ռերքաք դրաւ:

Մինչև այս կէտս Ռոպէնտոն ժամանակ չէր ունեցեր ուշադրութեամբ գերիին վրայ նայելու, տեսաւ որ շորքով պատանի մըն էր իբր քասն տարեկան, մարմինը սեւագոյն, մազերը սև ու երկայն, քիթը կարճ, բայց այնչափ տափակ չէր, պահուները բարակ, ակռաները ճերմակ ոսկորի պէս, սկանջը քանի մը ծուլու ժժմունք և փետուր անցուցեր էր զարգարանքի համար, ամենն ին լաթ չէր հագած:

Ռոպէնտոն թէպէտ խիստ անօթի էր, բայց պարեկչտութեան համար ուղեց որ նախ անոր մերկութիւնը ծածկէ. ուտաի լամային մորթէն հագուստ մը շինեց հազցուց գերիին. անկէ ետեւ կանչեց քովն որ կերակուր ուտեն: Սն ալ մօտեցաւ իրեն շատ զանազան ձևերով շորհակալութիւն կընէր, գլուխ ծուլով յարգութիւն կուտար, ընկաւ օտքը երկրպագութիւն բրաւ. բունեց ազատողին օտքը իր վրին վրայ գրաւ ինչպէս որ առաջուց ալ ըրեր էր: Իսկ Ռոպէնտոն որովհետեւ այնչափ ատենէն ՚ի վեր

կը փափարէր մէկ մարդ մը տեսնելու՝ որչափ որ գերիին վրան կը նայէր սիրտը ու բախտի թեամբ կը լեցուէր, ու անզոգար բարեկամական սէր կը ցցընէր Ռերքաթին: Սակայն չիյատէր թէ ինչ բնութեան տէր է. իրեն կերեւնար թէ խոհեմ մարդ է. ուղեց անանկ վիճակի մը մէջ պահել զայն պատուաւոր հպատակութեամբ՝ որ ապահով ըլլայ, և պատշաճ մեծարանքն անկէ ընդունի՝ ինչպէս որ պարտական էր իրեն. քիչ մը ատենէն ետեւ թաղաւորի պէս մեծութիւն կընէր: Գերիին հասկըցուց նշաններով թէ զինքը միշտ պիտի պաշտպանէ, բայց կատարեալ հնազանդութիւն կը պահանջէ իրմէն, և ինչ որ իրեն հրամէ՝ պէտք է որ կատարէ. և ինչ բան որ իրեն արգիւլ է իր տէրն ու թաղաւորը առանձնական հաճութեանը համար՝ պէտք է որ զգուշանայ:

Այս պատուիրանները նշաններով տուած ատենը գերին ալ այս խօսքս կըսէր՝ Քաղիք. Ռոպէնտոնին միտքն ընկաւ որ լսած էր շատոնց, թէ Սմերթիկայի լեռան մարդիկը իրենց գլխաւորին այս անունը կուտան: Ուտաի նշանէն աւելի այս խօսքով իրարու բան կը հասկըցընէին. անկէ ետեւ գերին երբ որ կիմանար որ բան մը կուզէ իր տէրը՝ ինքն ալ հնազանդութիւն ցցընելու համար՝ քանի մը անգամ բարձր ձայնով կը կրկնէր այս Քաղիք բառը՝ նորէն Ռոպէնտոնին օտքն իյնելով:

Նաև ուղեց հասկըցընել թէ Ռոպէնտոնին թագաւորական իշխանութիւնը որչափ զօրութիւն ունէր. տէգը ձեռքը տուաւ ու ծայրը իր սրտին վրայ դրաւ. և անով կիմացընէր թէ իր տէրը իշխանութիւն ունի կեանքին վրան սլ մահուան վրան ալ: Իսկ Ռոպէնտոն ինքնազուխ իշխանութեամբ ձեռքը անոր վրան կը դնէր պաշտպանելու համար: Անկէ ետև նորէն հրաման տուաւ որ քովը նստի կերակուր ուտէ. իսկ գերին զայն պատուելու համար՝ գետինը նստաւ, տէրը խոտէ շինած նստարանին վրայ նըստեցուց:

Ահա ասոնց բանն էր մէկ պատկերը մը աշխարհքիս թագաւորութեանց սկզբնաւորութեանը. վասն զի այն մարդիկներն որ ուրիշներէն աւելի զիտուն էին, աւելի սըրտոտ և զօրաւոր, անոնք կըլլային առջի թագաւորը և առջի կառավարիչը մէկ տէրութեան մը: Աւելի ակարներն ու աղքատները ապստամբ մարդկանց անիրաւութեան տակն ըլլալով, որոնք առջի ժամանակը աւելի շատ էին քան թէ հիմա, այս բունաւորներուն զրկանքէն զիրենք ազատելու համար, կը խնդրէին պաշտպանութիւն և օգնութիւն զօրեղներէն: Այս պաշտպանութեանը փոխարէն կը խոստանային կատարելագոյն հպատակ ըլլալ անոնց, և տարուէ տարի տուրք տալու իրենց պտուղէն և ոչխարներէն. անանկ որ՝ պաշտպանութիւն ընող իշխանները անոնց տուրքովը իրենց

սպրուստը հոգայով ժողովուրդը կը կարողանային թնամիներէն ապահով ընելու: Այս տարեկան տուրքը կոչուեցաւ բեռն ժողովրդեան որ կը սարսաւորէին զհպատակները թագաւորին տալու: Ահա այսպէս է սկիզբը և հեղինակութիւնը իւրաքանչիւր թագաւորութեան և տէրութեան, և այսպէս է հնագանգութիւն և սարսը հպատակաց:

Ուստի ահա Ռոպէնտոն ճշմարտապէս թագաւոր եղաւ. վասն զի այն կողմն էր իրեն թագաւորութիւնը, լամաներն ու պըտուղներն էին իր գանձը. Ռւրբաթն էր իր հպատակը, թէպէտ մէկ հոգի մըն էր՝ բայց շատ մեծ յարեց ունէր անոր առջին: Թու թակն էր իրեն մէկ հատիկ պալատականը, թէպէտ անպիտան անասուն էր: Այս գերազանց թագաւորը շատ անգամ կը խոնարհէր իրեն գերին այնչափ, որչափ որ արժանապատուութիւնը կրնար իրեն թոյլ տալ: Կերակուրէն ետև ուղեց Ռոպէնտոն շնորքով կարգադրել տալ ամէն բանն որ պառկելու համար պէտք էր:

Այնչափ խոհեմ մտացի էր Ռւրբաթ գերին, որ իրջ ժամանակի մէջ ամէն բան կընէր հաւատարմութեամբ՝ բոլորովին իրեն հպատակելով՝ իրր գլխաւ որ պաշտօնեայ, զօրապետ, խորհրդական, և սենեկապետ:

Սակայն խոհեմութիւն չի համարեց Ռոպէնտոն առջի բե բան իր բնակարանին մէջ առնել զերին, հրամայեց որ երթայ համբարանոցին մէջ պ առկի՝ ուր բան կը դնէր:

Վասն զի մեծ անխոհեմութիւն կըլլար, չի փորձած լեռան մարդը այնչափ հաւատաւրիմ սեպել, մինչև մէկ տեղի մէջ պատկիլ, և քնանալով իր կեանքը անոր հաւտալ, նաև բնակարանին ծածուկ ճամբան յայտնել: Ուստի հրամեց Ռբբաթին որ խոտէ տեղ մը շինէ իրեն համբարանոցին մէջ ու հոն պատկի. և Ռոպէնտոն միշտ խոհեմութեամբ զգուշութիւն ընելով բոլոր զէնքերը իրեն քով կը պահէր:

Այ երբէք անարժան կը համարէր որ խոնորհական գործքեր ընելով բարի օրինակ տայ իր հպատակին, թէպէտ մարդուս զարմանք կուզայ թէ մէկ մարդով ինչ կըլլայ:

Այս պատճառաւ Ռոպէնտոնին վարքը աշխարհքի խրատ եղաւ, որ ինքնիշխան ըլլալով բոլոր կողմին, և բացարձակ տէր կենաց և մահու գերիին ու լամաներուն չէր խորշեր, միշտ կը խոնարհէր գերիին առջին ծառայական գործքեր ընելով, լամաները կը նայէր, ջուր կուտար, կաթ կը կթէր, և գերիին ընելու գործքը ինքը կընէր՝ որ սիրտը հանգչելով հոգ չտնենայ: Իսկ Ռբբաթ գերին կը տեսնէր որ տէրը լամաներուն կաթը կը կթէ, կը զարմանար թէ ինչ պիտի ընէ, որովհետև ամենին խելքը չէր հասներ թէ կենդանիին կաթը ասանկ պատուական սնունդ է, վասն զի ոչ երբէք բերանը զրած էր. երբոր Ռոպէնտոնին ստիպելովք քիչ մը խմեց՝ զուարճանալով կը զարմանար թէ ինչ աղէկ բան է: Այս աշխա-

տանքը ըմպնելէն ետև՝ որ բոլոր օրը յոգնեցան՝ երկուքն ալ ուղեցին հանգչիլ: Ռոպէնտոն հրամեց գերիին որ երթայ շնորհակալութիւն ընելով զէպ 'ի երկինքն՝ պատկի՝ որ զինքը այնչափ վտանգներէն ազատեց էր, և անանկ մարդու ձեռք ձգեց էր՝ որ իրեն թէ ընկեր և թէ բարեկամ էր*:

ԺԷ. ԴԻՊՈՒԱԾ

Յայտնի է թէ որչափ մեծ բան է մարդկային ընկերութիւնը, և որչափ մեծ բարիք կը ծագին անկէ. պէտք է զարմանալով չընորհակալ ըլլալ ստեղծողին որ բնավէս մարդուս սրտին մէջ գրեր է ընկերական հոգիունենալ և իրարու օգնել չէ թէ զազանի պէս իրարու միս ուտել: Ռոպէնտոնին առջի գործքն եղաւ՝ որ միւս օրը առնէ ընկերը երթայ վայրենիներուն պար խաղացած տեղերը տեսնէ. ուր առջի օրը այն սատանայական տօնը կատարեցին:

Ճամբան երթալու ատեն հանգիպեցան այն տեղին ուր որ երկու վայրենի մարդիկ թաղուած էին, գերին խնդրեց Ռոպէնտո-

* Թէպէտ այս գերին կուսպաշտ էր՝ սակայն Ռոպէնտոն հասկըցող իրեն որ ամէն բան Աստուած է ընողը և ամէն մարդ պարտական է ստեղծողին երախտիքը շնանալ և շնորհակալութիւն ընել զէպ 'ի երկինքը նայելով: Ահա այսպէս Ռոպէնտոն հիմակուց սկսաւ գերիին աստուած պաշտութիւն սորվեցնել:

նէն որ իրեն հրաման տայ՝ անոնց մարմինը հանէ ուզածին չափ ուտէ որ աւելի սիրաւ սպաղի: Ռոպէնտոն սաստելով հասկըցուց, թէ այդ բանը զարհուրելի ատելութիւն և անգթութիւն է որ կուզես ընել. վերցուց տէգը սպառնացաւ իրեն թէ կըզարնեմ թէ որ այգալիտի կերակուր ուտես ասկէ ետև: Գերին վախնալով զգուշացաւ փրոջը կամքին դէմ ընել. սակայն կը զարմանար թէ ինչու համար թող չի տար ուտելու թշնամիներուն միսն՝ որ մանկութենէն ՚ի վեր սրտին մէջ ատելութիւն կար աւնոնց վրայ: Հասան պար խաղացած տեղը, երբոր տնտան գետինը արխնով ներկած, մարդու ոսկորներ ատին անդին ձգած, Ռոպէնտոն անանկ զարհուրեցաւ, որ աչքը մէկալդին դարձնելով հրամայեց գերիին որ չուտով փոս մը բանայ ու թաղէ բարբարոսական կերակուրին մնացորդը:

Գերին այս հրամանը կատարելու ատեն Ռոպէնտոն մարած կրակը խառնելով կը նայէր թէ կրնայ կրակ գտնել. տեսաւ որ բոլորը մարած է՝ շատ վշտացաւ. վասն զի փափաքելով ընկերը գտնելէն ետև ուրիշ բանի չէր ցանկար կրակէն ՚ի դատ: Ռատի գլուխը կախեր արտամութեամբ կրակին վերայ կը նայէր որ բոլորովին մարած էր: Գերին զինքը այսպէս արտում տեսնելով շատ նշաններով կը հարցնէր, բայց Ռոպէնտոն չի հասկըցաւ. վերջապէս առաւ կացինը ձեռքն՝ ու կայծակի պէս վազեց

անտառը. տէրը մինակ ձգեց, որ ամենևին չի հասկընալով անոր մտաբը կը զարմանար:

Ռոպէնտոն սկսաւ շփոթիլ և զարհուրելով վախնալ. այս ինչ բան եղաւ՝ կըսէր. արդեօք ապերախտ գերիս զիս ձգեց զնայց՝ ալ պիտի չբերէ՞ կացինս. չըլլայ թէ նենգութեամբ երթայ բնակարանս առնէ նըստի, ու զիս անկէ հալածէ բռնութեամբ. վախնամ թէ անօրէնը կերթայ զիս իր քաղաքացի լեռան մարդկանց կը մատնէ: Անանկ սարսափելով դառնացաւ՝ որ առաւ տէգը ընկաւ գերիին ետևէն՝ որ գտնէ ու պատուհասէ սպերախտն, որ չերթայ միտքը դրած մատնութիւնը կատարէ: Երբոր շփոթելով կերթար՝ տեսաւ որ գերին վազելով կուգայ: Ռոպէնտոն սոսկալով մնաց հոն՝ չի կրցաւ առաջ երթալ. վասն զի տեսաւ որ մատնիչ ըսած գերին, ձեռքը չոր խոտեր առեր կուգար. նայիս խոտը միտելով բոց ելաւ շուտ մը, գերին վար ձգեց կրակին, ու չոր ծառի ճիւղեր և խոտեր վերան զնելով աղէկ կրակ մը վառեց հոն: Ռոպէնտոն կրակին վրայ նայելով շատ կուրախանաւ, ու կը զարմանար գերիին ըրած բանին վրայ: Ուստի ուրախութենէն զինքը չի կրցաւ բռնել, ցատքեց ելաւ գերիին վիզը փաթթուեցաւ ու սիրով գրկեց զինքն ու շատ անգամ ներում խնդրեց որ անխաւութեամբ դատեր էր: Իսկ գերին անտառն որ մտաւ՝ մէկէն երկու չոր ճիւղ կտրեց՝ ու անհնարին արագութեամբ և ուժով իրար

կը բռէր, անանկ որ քիչ ատենի մէջ բռնկեցաւ. իր քովը պատրաստ չորցած խոտ կար, մէջը փաթթեց բերաւ և սառտիկ վաղելուն հովը դարկաւ բոց հանեց. ինչպէս որ ըսինք Ռոպէնտոն ուրախութենէն պաղեցաւ մնաց տեսնելով թէ իր կասկածը պարտապ ելլելէն 'ի գառ կրակ ալ գտաւ՝ որ այնչափ ատենէն 'ի վեր դրկուած էր և որուն այնչափ կը փափաքէր. քոցին չարժմունքներուն վրայ նայելով կը զմայլէր. ետքը կրակոտ փայտ մը առաւ ելաւ դնաց բնակարանը գերիին հետ:

Բնակարանին քով շուտով մեծ կրակ մը վառեց, կրակին բոլորը գետնի խնձոր շարեց. դնաց բամաներուն մէջէն մէկ ձագ մը բերաւ մորթեց, կտրեց կտոր մը շամփուրն անցուց առաւ գերիին որ դարձնէ: Եփելէն ետև կտոր մը կտրեց ու մէկ քանի գետնի խնձոր ալ հանեց կըծպեց. ետքը առաւ մայիլը հունտէն երկու քարի մէջ մանրելով իբր թէ ալիւր ըրաւ, պտուկը լեցուց ջրով կրակը դրաւ որ եփի ապուր ըլլայ, վասն զի ութը տարի էր բերանը չէր դրած, անոր համար մեծապէս կը փափաքէր:

Իսկ գերին կը տեսնէր այս պատրաստութիւնները բայց խեղք չէր հասներ թէ ինչո՞ւ համար կըլլան, թէպէտ այնչափ միայն գիտէր՝ թէ միտք կը խորվեն. իսկ մէկալ բաները ամենեին չէյտէր, չէր գիտեր թէ ջուրը ինչո՞ւ համար պտուկին մէջ

դրեր կեփէ: Ռոպէնտոն եկաւ բնակարանը մտաւ, գերիին ձգեց որ եփելու բաները նայի զգուշութեամբ. բայց գերին կը զարմանար ջրին պղպալուն վրայ թէ ինչպէս կեփի: Ետքը տեսաւ որ ջուրը վեր ելլելով յանկարծ ամանէն դուրս թափեցաւ. այս բանին անգէտ ըլլալով՝ կարծեց թէ ամանին տակը կենդանի մը կայ՝ որ այս բան կընէ. ուստի որպէս զի ջուրը ասանկ դուրս չի թափի՝ ձեռքը պտուկին մէջ խոթեց՝ որ կենդանին բռնէ. բայց անանկ խեղճ ընելով աղաղակ մը հանեց՝ որ բոլոր բնակարանը գոռաց:

Ռոպէնտոն այս ձայնէն անանկ զարհուրեցաւ՝ որ չէյտէր թէ ինչ եղաւ դուրսը. այն կէտին ուրիշ բան միտքը չեկաւ՝ բայց եթէ վայրենի մարդիկ եկան կոխեցին և Ուրբաթ գերին բռնեցին: Ուստի վախն ու բնական սէրն որ ունէր գերին պաշտպանելու՝ իրար խառնուեցան, ստիպեցաւ ծածուկ ծամբայէն փախչելով ազատիլ. բայց մտածեց որ մարդկութիւն չէր իր գերին կամ ընկերը ձգէ թշնամիներուն ձեռքն ու փախչի: Ստոր համար այս խորհուրդը ձգեց, ու մէկէն գէնքերն առաւ ելաւ բնակարանէն դուրս, միտքը դրաւ թէ պէտք որ ըլլայ մինչև բոլոր արիւնը թափէ, միայն թէ այս անգամ ալ ազատէ գերին մարդակեր թշնամիներուն ձեռքէն: Բայց երբոր կացինը ձեռքը դուրս ցատքեց՝ տեսաւ որ գերին մինակ կը պոռայ կաղաղակէ, ինչ

պէս զարմացաւ մնաց, չէյտէր թէ ինչ
գուրցէ: Քիչ մը մտմտալէն ետեւ հասկըցաւ
թէ գերին ձեռքն երեւոյն համար կը պոռայ:

Որպէնսն սիրտ տուաւ իրեն որ ձայնը
կտրէ. սակայն տարիէն ետեւ երբոր սկսաւ
գերիին խօսքերը և բնութիւնը հասկընալ,
ան ատենը իմացաւ որ այնչափ սոսկալի
աղաղակը չէ թէ միայն ցաւուն համար էր,
հազա աւելի երեւակայական զարհուրանա-
ցը համար: Վասն զի լեռան մարդիկ հա-
ւատք և կրթութիւն չունենալնուն համար,
սովորութիւն ունին բան մը պատահածին
պէս պատճառը չգիտնալով սոսկալի կայ-
լայլին: Ուստի այս ողորմելի աւելորդա-
պաշտ հեթանոս գերին ալ միշտ միտքը դը-
րած էր թէ մէկ աներեւոյթ հոգի մը կայ՝ որ
ասանկ ամէն բան կընէ, որոնց որ պատ-
ճառը չէր կընար հասկընալ: Այս հոգին
ինքն իրեն բան չընէր կըսէր, այլ միշտ մէկ
մարդու մը հրամանով կընէ ասանկ բանե-
րը՝ որուն հրամանին տակն է: Իշտ այն մար-
դուն տակը շատ հոգիներ կան՝ որոնց կը
հրամայէ. որ է կախարդ կնիկ մարդ մը
կըսէր: Զորօրինակ թէ որ լեռան մարդ-
կանց մէկ անասունը յոնկարծ հիւանդա-
նար, պատճառը չգիտնալով մէկէն կը հա-
ւատային թէ կախարդ կնիկը կախարդելով
անասունը հիւրնդցուց, կամ թէ չար հո-
գին ասանկ բրաւ*:

* Մինչև հիմա ոչ միայն վայրենի մարդիկ այս

Յիրաւի շատ միամիտ ժողովուրդ ալ կայ
որ աւելորդապաշտութեան մէջ են իրենց
քորմերուն չարութեանն, որ ժողովուր-
դինմիտքբասանկ աւելորդապաշտութեամբ
պաշարեր են, որպէս զի կախարդութիւն
ընելով ստանինն առնեն. շատ անգամ կը
կեղծաւորին թէ կը ճանչնանք պատճառն,
ու կը խոստանան թէ Աստուծոյ անու-
նով կախարդութիւնը կարենք բռնադատե-
լով չար հոգին որ թող տայ: Ահա ասանկ
սուտ խօսքերը ստրկով կը ծախեն ռամիկ
ժողովուրդին: Նայիս հիւանդութիւնը բնա-
կանաբար կը դադրի, անոնք կուրախա-
նան թէ մենք լաւ ցուցինք, և միամիտ ժո-
ղովուրդը կը խաբեն թէ մեր արուեստովը
յաջողեցաւ: Շատ մալուխ կան մինչև հի-
մա, որոնց միտքը ասանկ աւելորդապաշ-
տութեամբ խաւարած ըլլալով կախարդու-
թեան կը հաւատան ու կը հետեւին:

Ասկէ կը հետեւի թէ այն վայրենի լեռան

մտքին վրայ են, հազա ամէն տեղի աւելորդապաշտ
մարդիկ կարծեն թէ խեղճերնին չի հատած ծանր
բանը չար հոգին կընէ, կամ չար ժամանակին մէջ
ըլլալով կըլլայ, անոր համար կըսեն թէ լար սակաբէ-
կիւս: Ահա ասանկ աւելորդապաշտութեամբ շատ
անխեղճ մարդիկ ժանտամահին պատճառը չգիտ-
նալով կարծեն թէ չար հոգի է. ուստի անոյշ բա-
նէր կը գնեն որ այն չար հոգին իրենց չի դուշ:
Բայց թէ որ ասոր վրայ անգրագառնան պիտոր
ամբշնան իրենց անխեղճութեան վրայ՝ հասկընա-
լով ժանտամահին պատճառը:

մարդիկ ինչպիսի աւելորդապաշտութեամբ մեծ կը համարին ասանկ բաները. մինչ զի որչափ որ զարմանալի բան իրենց հանդիպի, երբ իրենց խեղճ միտքը չի կրնար ըմբռնել՝ մէկէն կընծայեն չար հոգիներուն. ահա այսպէս եղաւ և Ռարբաթ գերիին ալ: Վասն զի ոչ լսեր էր և ոչ փորձով զիտէր թէ ջուրը տաքնալով կը պղպղայ, և բնաւ չէր փորձած ձեռքը տաք ջուրը խոթելու. ուստի չզիտնալով թէ ձեռքին կսկիծը ասկէ պատճառեցաւ՝ որ ջրին մէջ խոթելով մէկէն երեցաւ, հաստատ հաւատաց թէ կախարդ չար հոգին ցաւցուց. բայց աս ալ միտքը դրաւ թէ Ռոպէնտոն այն չար հոգիին տէրն է:

Ռարբին երբոր մէկը չի տեսած բանը կը տեսնէ, որ խելքէ դուրս կերևնայ, կամ արուեստաւոր մարդու հանդիպելով զանազան բաներ կընէ առջին՝ որ անկարելի կերևնան, զորօրինակ թուշունին գլուխը կը կարեն կը փակցընեն և այն, ասանկ բաները կախարդութիւն սեպելով սատանայական չի կարծէ լեռան մարդիկներուն պէս: Չէ թէ անանկ բաները խելքէ դուրս են, հապա իր խելքը կարճե և հաստ ըլլալով՝ ասանկ արուեստներէն դուրս է, թէ որ խելքը բարակ և կրթած ըլլար՝ այնչափ չէր զարմանար, ու ամէն բանին պատճառը կը գտնէր:

Ինչպէս ըսինք՝ Ռոպէնտոն անանկ պարմացաւ մնաց՝ որ առջի բերան չի կրցաւ բան

մը զուրցել և մտիթարել գերին, նաև շամփուրը ձեռքն առնելով միտք դարձընել. խկ գերին գարշտարելով միակերպ պատուին վրայ կը նայէր հետաքրքրութեամբ: Եւ որովհետև Ռոպէնտոնը երկնաւոր հոգիի մը տեղ էր դրեր՝ դողալով և մեծարանքով միայն երեսը կը նայէր:

Ռոպէնտոն ասանկ ահաւոր երևնալուն պատճառը՝ մէյ մը մարմինին ճերմակութիւնն էր, մէյ մըն ալ երկայն մօրուքն էր. որ գերին կը տեսնէր թէ ամենեկին իրենց չի նմանիր ոչ դոյնը և ոչ մօրուքը. որովհետև Սմերիկացիք մօրուք չունին, ու երկար ատեն անցնելէն ետև քիչ մը կը բուսնի, ան ալ չուտ մը կածիլեն:

Բայց այս միջոցիս մէջ սպուր ու գետնի խնձորը եփեցան. դգալ չըլլալուն համար Ռոպէնտոն ապուրը լեցուց քոբոյին ամաններուն մէջ, որպէս զի խահուէի պէս քիչ քիչ խմէ. խկ գերին ամենեկին չի մօտեցաւ ու բերանը չի դրաւ ապուրը՝ կարծելով թէ կախարդած զեղ է: Նաև սոսկալով Ռոպէնտոնին կը նայէր՝ որ այնչափ փափաքանօք կուտէր. խկ գերին ախորժանօք կերաւ միայն խորուած մսէն ու գետնի խնձորէն:

Որչափ քաղցր և ախորժեկի եկաւ Ռոպէնտոնին այս կերակուրն՝ որ այնչափ տարի չէր կերած. բոլոր քաշած նեղութիւնները մոռցաւ, և կարծեց որ չէ թէ անապատ կղզիի մէջ է, հապա բաղմաժողով մեծ

քաղթի մը մէջ: Եւ ա՛հա այսպէս աստուածային նախախնամութիւնը անկարծելի դիպուածով մը մէկ րօպէին մէջ այնչափ տարուան փախաբքը լեցուց և սրտին վէրքը փարատեց. շատ անգամ մեղի ալ այսպէս կընէ, բայց մեր զգայութիւնը չի համբերելով՝ մէկ նեղութիւն մը տեսածին պէս կը յուսահատի իբր անգարմանելի: Իսկ Ռուպէնտն այս երջանիկ կէտին մէջ կարծէր թէ ամէն բարիք կատարեալ ունի կը վայելէ, և բոլոր սրտովը շնորհակալ կըլլար Աստուծոյ:

Կերակուրը լմնցաւ, Ռուպէնտն մէկ զիքաշուեցաւ որ աղէկ մտածական ընէ այս երջանիկ դիպուածներուն վրայ, որ յանկարծ այսպէս փոխուեցաւ վիճակը. ամէն բան իրեն զուարճալի կերակնար, որովհետեւ մինակ չէր՝ ընկեր մը ունէր. թէպէտ չէր կրնար խօսակցութիւն ընել՝ բայց այսչափ ընկերութիւնն ալ շատ մեծ բան էր, և շատ մեծ մխիթարութիւն էր որ կրնար իրեն մեծապէս օգնութիւն հասնիլ: Նշաւ կրակ ունեցաւ որ կրնար լաւ առողջ կերակուր ուտել ինչ բան որ ուզէր: Կըսէր ինքն իրեն թէ ինչ բան կայ հիմա որ կարենայ իմ հանգստութիւնս աւերել և թող չի տալ որ երջանիկ ապրիմ. ա՛հա ասկէ ետև կը զուարճանամ խաղաղութեամբ այսչափ բարութեանց մէջ որ Աստուած ինծի պարգևեց: Ահա լեցուն պտուղ և այսչափ անասուններ՝ որ սեղանս ամէն կերակուրով կը լե-

ցրենն: Սակէ ետքը մտնամ անցածներն որ այնչափ տանջուեցայ, և այնչափ տարի անապատիս մէջ կեանքս մաշեցի: Ահա գերիս ուժով և զօրաւոր իմ տեղս կաշխատի:

Սասնկ մտածելով և ինքն իրեն խօսելով նայիս յանկարծ միտքը փոխուեցաւ: Ի՛նչ, թէ որ այս ամէն աղէկութիւնները մէկէն անցին ես ի՛նչ պիտի ընեմ, կըսէր. եթէ գերիս մեռնի և կրակս մարի նորէն ես ի՛նչ պէս կըլլամ: Այս խորհուրդը բողբոլին սիրտն այլայլելով արիւնը պաղեցուց: Մանաւանդ եթէ զուարճութեամբ թոյլ և հանդիստ կեանքի տրվիմ, ետքը ի՛նչպէս պիտի դիմանայ նեղութեանց և խիստ աշխատանայ մէջ թէ որ գլխուս բան մը գայ ըսելով՝ արտմեցաւ: Սկսաւ սրտանց հառաշիւ, թէ ինչ օգուտ եղաւ որ առաջուան տկար և պակասաւոր վարքս չտկեցի կըրթութեամբ. և զիպուածներուն բռնութեամբ այնչափ աշխատաւոր և պարկեշտ ըլլալս ինչու պէտք եղաւ, երբոր հիմա պիտի ըլլամ ուտելու խմելու ետևէ առանց աշխատանայ, որով քաջութիւնս ալ կերթայ՝ առողջութիւնս ալ, հոգիս ալ պիտի տկարանայ մարմինս ալ: Ամենեին Աստուած չուզէր ասանկ բան: Այս խօսքս ըսած առենը ցատքեց ելաւ սկսաւ բակին մէջ երթալ դալ: Այս միջոցիս մէջ գերին ժողվեց սեղանն, ու մնացած կերակուրը պահեց. և տիրոջը հրամանով դնաց լամաները կթելու:

Ռուպէնսոն նորէն սկսաւ խօսիլ. թէ որ աշխատանքէ փախչիմ կանոններս ձգեմ՝ շուտով կարուիմ և վիճակս գէշ կըլլայ. ձեռքերս որչափ որ անդործ մնան՝ ես կըլլամ անշնորհք և անպիտան մարդ մը: Ռուստի ընկաւ երեսի վրայ երկրպագութիւն ընելով աղաչեց Աստուծոյ՝ որ թող չի տայ զինքը. փրկէ անանկ անկարգութենէ, և նոյնպէս զինքը պաշէ պարկեշտ և խռհեմ:

Պէտք է որ, կըսէր, նորէն երդում ընեմ ստեղծողիս առջին. որպէս զի միշտ ըլլամ պաշեցող և պարկեշտ, կերակուրս պարզ՝ այնչափ որ զիս առողջ պաշէ՝ առանց որկրամտութեան, թէպէտ և շատ բաներ ունենամ և մեծապէս առատութեան մէջ ըլլամ: Նաև պէտք է որ նոյն աշխատանքով իմ կեննքս անցընմ, թէպէտ և այնչափ հարկաւոր չըլլայ ինծի: Ամէն շաբթուան մէկ օրը՝ չեմամ կերակուրներ ուտեմ, և ամէն ամսուն ետքի օրը անանկ առանձնանամ՝ ինչպէս որ եղաւ առջի օրն՝ որ հոս ոտք կոխեցի. նոյն օրը կը խրկեմ պերիս դաշտը քսանըջորս ծամ հոն թող մնայ:

Այս առաքինական առաջադրութիւնս ընելէն ետե՛ սիրտը քաղցրանալով՝ բերկրեցաւ և հանդէսեալ. որովհետեւ մարդուս հոգին աշխատանքով և առաքինութեամբ կատարեալ կըլլայ. լաւ կը հասկընար թէ որչափ բարիք յառաջ կը զանայն այս կամաւոր ձգնութենէս որ առաջադրեց:

Սիրտը հեռացընելով հեշտալի բերկրութիւններէ, խիղճը աւելի մարուր և պարզ եղաւ: Սակայն իր փորձովը խիստ լաւ զիտէր մարդկային մտաց անհաստատութիւնը. անոր համար խիստ հարկաւոր կիմանար զգուշութիւն մը ունենալու ընդդէմ բնական փոփոխականութեան: Ռուստի ուզեց որ տեղ մը գրէ նշանէ այս խրատը՝ որպէս զի շատ անգամ տեսնէ մանաւանդ թէ ամէն օր մէկ բանի անգամ կարգաց այս գովելի առաջադրութիւնը: Սոր համար կացիմով փորեց բնակարանին դռանը վրան այս երկու խօսքս. Աշխատորիւն, Պանեղոյարիւն:

Արդ Ռուպէնսոնին ըրած առաջադրութիւնը շատ մեծ խրատ է մահացուցման, և ամէն բանէն աւելի զարմանալու գործք է, որ առաքինական վարքը չի թուլցնելու համար՝ բոլոր ունեցած առատութիւնը և հանգիստը ձգեց, ու իր առջի ձգնաւորական վարքը չի փոխեց: Ահա օրինակ ամէն մարդու, որ բարի վախճանի համար պէտք է կամքը կոտրել, առաքինութեան հետեւելով ամենևին չար սովորութիւն մը չունենալ:

Ասով կըլլայ կատարեալ մարդ ինչպէս որ եղաւ Ռուպէնսոն. որ ամէն նեղութիւն քաշելէն ետե, և ամէն կերպով կամքը կոտրելէն ետե անանկ վիճակի մէջ դրաւ զինքն, որ բանի որ այն կրկին ոտք էր կոխեր այնպիսի երջանիկ կենանք էր ունեցեր:

ԺԸ. ԴԻՊՈՒՍՄ

Ռոպէնսոն ամեն կողմանէ երջանիկ վիճակ մը ունենայէն ետե միայն մէկ անհանդըստութիւն մը մնաց իրեն, կը վախնար որ չըլլայ թէ վայրենի մարդիկ յանկարծ դառնան գան իրենց երկու ընկերները փրնտուելու համար. նաև հաւանական կերևալ որ եթէ գան, նորէն մարդասպանութիւն և վտանգ պիտի ըլլայ. վասն զի պէտք էր կռիւ ընելով ձեռնուիլ և կատաղութեամբ իրարու արիւն թափել և իրար չարաչար մեռցընել:

Այս կասկածս բռնադատեց որ նորէն աշխատին իրենց ապահովութեանը համար, որպէս զի եթէ հանդիպի կարենան զիրենք պաշտպանել: Շատոնցմէ կուզէր Ռոպէնսոն իրեն բնակարանը աւելի ամբըցընել, բայց որովհետե մինակ էր՝ անկարելի էր այս բանը կատարել. հիմա որ ընկեր ունեցաւ՝ միտքը հաստատեց որ կրնայ կատարել այս գործքը: Ուստի ելաւ լեռանը վրան որ նայի թէ ինչ կերպ կրնայ ամբըցընել. նայեցաւ դիտեց ամէն տեղ, որու շէջ որ ծառէ պատին չորս դին փորէ՝ խորունկ ու լայն խրամ բանայ, և մէջ տեղը շինէ մէկ ամուր պատնէջ մը. նաև աս ալ միտքը դրաւ որ այն վաղած ջուրը երկու բաժնէ. մէկ մասը խրամին մէջ թող տայ և մէկ մասն ալ բակին մէջ վաղցընէ, որ-

պէս զի թէ որ պաշարուի առանց ջրի չի մնայ:

Այս խորհուրդը և շինելու բաները գերիին հասկըցնելու համար շատ մեծ դժուարութիւններ կը քաշէր. սակայն ելան գացին ծովն քով. հոն որչափ խեցիներ կային՝ որ կրնային գեախնը փորել, բոլորը ժողվեցին բերին, ու երկուսն ալ սկսան աշխատիլ: Յայտնի է թէ այս գործքը զիւրին բան չէր. վասն զի պէտք էր որ փոսը ալթը օտք բարձր և լայն ըլլար, որ իրենց օգուտ ընէր. իսկ չըջապատը պիտի ըլլար հարիւր ոտք: Եւ սակայն այս զարհուրելի աշխատանքին համար երկըթէ գործիք մը չունէր, ոչ բրնձ և ոչ թի ունէր. մանաւանդ թէ չորս հարիւր ցից պէտք էր պատնէշին համար, որ կտրելու և չտկելու էր գանոնը մէկ քարէ կացինով մը. ուստի շատ մեծ աշխատովի էր այս ջանքը: Վերջապէս ջուրը հոն վաղցընելու համար պէտք էր ճամբայ մը փորել, ուր տեղ տեղ արդելներ և բարձր տեղեր ըլլալով հարկաւ ձգընելու էր որ ջուրը անցնի:

Այս բոլոր դժուարութիւնները ամենևին սիրտը չի պաղցեցուցին Ռոպէնսոնին որ սկսեր էր գերիին հետ աշխատիլ. իբր զի աշխատասէր և չափաւոր վարքը ամէն դժուար բան իրեն զիւրին կընէր. անանկ քաջութիւն մը ստացեր եր, որ ամենևին դատարկ չէր կրնար կենալ, ոչ հեշտութիւն զի տէր և ոչ թուլութիւն. որչափ որ ծանր

և դժուար բանի մը ձեռք զարնէր՝ միշտ այս խօսքերս կըսէր. Աստուծով և շարունակելով: Ուստի ոչ երբէք թուլացաւ իր գործքէն որ դժուար կերեւնար՝ թէ կարենայ գլուխ տանել:

Այս կերպով երկուքը միատեղ կաշխատէին ուրախութեամբ առտուանց մինչև իրիկուն, և անանկ անյարմար գործիքով ամէն օր առաջ կը տանէին գործքը զարմանալի կերպով մը: Աստուած ողորմեցաւ որ երկու ամիս անցաւ՝ վայրենիներէն մարգ մը չերեցաւ. վասն զի հակառակ հով մը շարունակ փչելով արդիւնց որ այն կողմին չի կրցան գալ: Ուստի բոլոր այս ժամանակիս մէջ աշխատանքի հետ էին. վասն զի հարկ չեղաւ որ բանի մը համար զգուշութիւն ընելով գործքը ձգեն:

Ռոպէնսոն այս աշխատանքիս մէջ՝ կը ջանար որ գերիին քիչ քիչ գերմանացւոց լեզուն սորվեցընէ. շատ կը փափաքէր որ այս լեզուով հետը խօսի. իսկ գերիին այնչափ մեծ ջանք ունէր՝ որ քիչ ժամանակին մէջ շատ խօսք սորվեցաւ: Վարպեան ալ աւելի ակտրթելով սկսաւ այլ և այլ ճամբայով դըպրատան կարգով սորվեցընել. ամէն անգամ որ բան պէտք կըլլար՝ կը դնէր գերիին առջին ու անունը կուտար: Բայց երբ անանկ խօսք կըլլար՝ որ չէր կրնար ցցընել անոր, զանազան շարժմունքներով կիմացընէր. անանկ որ գերիին կրնար հասկընալ:

Այս եղանակով աշկերտը վեց ամսուան մէջ սկսաւ գերմանացւոց լեզուով բաւական հասկըցնել պէտք եղած բաները: Ահա ապա նոր երջանկութիւն մը եղաւ Ռոպէնսոնին. որ մինչև ան առհնը գերիին հետ անլեզու մունջի պէս ընկերութիւն կընէր, բայց հիմա կրնար մտքին խորհուրդը յայտնել, և բարեկամութեամբ խօսակցել իրարու հետ: Ի՞նչ անպատմելի ուրախութիւն խնայաւ Ռոպէնսոն, որ առաջ անբան թութակին խօսքին վրայ այնչափ կուրախանար. հիմա որ բուն մարդու հետ կը խօսէր՝ ի՞նչ եղաւ սիրտը: Արջափ աւելի գերիին հետ խօսակցութիւն ըրաւ, ուզածէն աւելի զըտաւ: Վասն զի այս պատանին անկեղծութեամբ և ազատութեամբ լցուած էր. մանաւանդ անանկ փակած էր տիրոջն որ չէ եղած: Ուստի օրէ օր Ռոպէնսոնին սէրը կաւելնար վրան. շատ ջանցաւ իր բնակարանին մէջ առաւ՝ որ զիշերն ալ միատեղ ըլլան:

Երկու ամիսէն ետև ըննուցին փոսը, անանկ որ ալ թշնամիներէն վախնալու բան չի մնաց. նաև եթէ գային մօտենային հոն՝ զիւրաւ կրնային փախցընել. վասն զի ով որ մօտենար փոսին, մէկէն կրնային զարնել թէ աղեղով և թէ տէղով. ուստի հասկըցան որ բաւականապէս ապահով եղած են:

Օր մը Ռոպէնսոն ու գերիին գացին ծովուն մօտ բարձր քարի մը վրան ելան, ուր

տեղաց կրնային ծովուն վրայէն հեռուն տեսնել. յանկարծ մէկ քանի կղզիներ տեսան, որ հեռուէն ամպի պէս կերեւոյին, գերին աչքը տնկեց դէպ'ի այն կողմը կը նայէր: Նայիս մէկէնիմէկ ցատքեց այլայլելով վար վեր ընկաւ. անանկ նորածե շարժմունքներով՝ որ Ռոպէնտոն կարծեց թէ յանկարծակի կատաղութիւն մը եկաւ վրան. Զօրացիր զօրացիր կը կանչէր միշտ ցատքեր տեսլով: Ռոպէնտոն իրեն հարցուց. թէ ինչո՞ւ համար ասանկ դէմն անցած այլայլեցար:

Պատասխանեց թէ ահա իմ քաղաքս, ահա իմ ազգիս բնակարանը: Սյապէս ուրախութենէն շփոթած էր: Իր դէմքը աչքերը և շարժումը յայտնի կընէր հայրենասիրութիւնն ու քաղաքը տեսնելու փափաքը: Ռոպէնտոնին խորթելի եկաւ այս գործքը, և ճամարիտը խօսելով գովելի բան էր, որ փորձելով հասկըցաւ թէ գերին որչափ կը սիրէր իրեն հայրենիքն ու իր ծնողքը: Սակայն Ռոպէնտոն վստիցաւ որ չըլլայ թէ օր մը առիթ գտնէ ու ձգէ զինքը դառնայ իր հայրենիքը: Ուստի հասկընալու համար կամեցաւ Ռոպէնտոն փորձել անոր սիրտը, և ետքը այս խօսակցութիւններս ըրաւ, որով կրնայ հասկըցուիլ թէ որչափ գերազանց բնութեան տէր էր գերին:

Հարցուց Ռոպէնտոն թէ կը փափաքիս հայրենիքդ երթալու, և անոնց հետ ապրելու: Գերին ալ պատասխան տուաւ, թէ ո՛չ

ո՛ր էր, չառ կը ցանկայի տեսնելու: Կըրկնեց Ռոպէնտոն արգեօք անոնց քով երթայիր նորէն մարդու միս պիտի ուտէիր: Ըսաւ գերին՝ թէ ճշմարիտ կըսեմ որ չէի ուտեր. ես անոնց կը սորվեցընէի որ վայրենի չի մնան, հապա կաթ ու ոչխարի միս ուտեն, և ամենեւին մարդու միս չուտեն: Ռոպէնտոն ըսաւ, կրնաս քանօթ նաւ մը շինել և երկիրդ երթալ: Հրամեք ես ըսաւ: Ան ալ ըսաւ՝ խիտա լաւ. շինէ մէկ նաւ մը ինչպէս որ կուզես. բայց ինչո՞ւ համար աչքդ գետինը կը նայի արտում: Անոր համար ըսաւ, որ կը տեսնեմ թէ տէրս բարկացած է ինձի, վասն զի կուզէ զիս խըրկել. բայց զիսնաս երբոր դուն հետս չես ամենեւին չեմ երթար: Ռոպէնտոն ալ ըսաւ, թէ քու ազգդ զիս թշնամիի տեղ դընելով չըլլայ թէ բռնեն ուտեն զիս. քաւ լիցի ըսաւ գերին: Յետոյ դարձաւ ըսաւ գերին, թէ ինչո՞ւ համար կը ջարդես կացինով այս կողմի: Եղբորը, և ինչ պատճառաւ դուրսդ ձուած ես արտում, ինչ կուզես որ ընեմ: Ան ալ ըսաւ, թէ որ սպանես զիս աւելի կուզեմ մեռնիլ, քան թէ քեզմէ զատուիլ: Սասնիկ ըսելով աչքէն շատ արատաւք թափեց որ Ռոպէնտոն չըլլայ թէ ճամբայ տայ իրեն: Ռոպէնտոնին սիրտը գալարելով գրկեց գերին ու ըսաւ, մի լար իմ սիրական Ուրբաթս, մեծ է իմ սէրս քու վրադ՝ որ չուզեցիր ինձմէ զատուիլ. ես այս խօսքս քեզ փորձելու համար գուրցեցի, որ-

պէս զի հասկընամ թէ քու բարեկամութիւնդ իմինիս հաւասար է: Այս սիրուն քաղցր արցունքներդ որ կը թափես՝ իմ բարեսրտութեանս պտուղն են: Ահա նորէն քեզ կընդունիմ սիրով, արցունքնիս սրբեկնք և իրար չի ձգենք ամենեկին:

Այս արտառի խօսքերը փոխելու համար սկսաւ նորէն խօսք բանալ նաւակին վրայ, ու զանազան խնդիրներ ըրաւ, վերջապէս բունեց գերիին ձեռքէն տարաւ կտրած ծառը ցցուց, որ այնչափ տարի աշխատելով կը փորէր: Գերին երբոր տեսաւ սկսաւ կամաց մը խնտալ, որ այնչափ տարիներուն մէջ անանկ քիչ էր փորել՝ որ չորս մատ չի կար: Ռոպէնտոն հարցուց թէ այս աշխատանքէն ինչ հասկըցար: Գերին ալ պատասխան տուաւ. թէ կը տեսնեմ որ շատ ժամանակ կորսնցուցեր ես գրեթէ պարապ տեղը. որովհետեւ կրնայիր այս ծառը քիչ օրուան մէջ կրակով շատ դիւրին փորել: Այս բանն որ լսեց Ռոպէնտոն՝ ուրախութենէն խելքը գլխէն գնաց. իրեն անանկ կուգար՝ որ նաւը լնացաւ՝ ու ծովուն մէջ ժուռ կուզայ, և երձանիկ ճամբորդութեամբ ցամաք հասաւ, ու Եւրոպացուց հետ խօսակցելով կը զուարճանայ: Այս խորհուրդներն անցնելէն ետեւ, որոշեց որ աստուանց կանուխ սկսի գործքն առաջ տանիլ:

Թէպէտ գործքին ճամբան գտան, բայց չիյտէր թէ կրնայ զլուխ ելլել, կամ թէ

կրնայ անով ճամբորդութիւն ընել, վասն զի պապդայն միշտ անստոյգ ըլլալով շատ փոփոխութեանց տակ է, որ շատ անգամ պարապ կը հանէ մարդուս յոյսը: Անգագար կը տեսնենք որ անյաջող կը մնայ մեր հաստատ յոյսը, անոր համար միշտ պէտք է իմաստութեամբ սպասել և պատրաստ կենալ ասանկ զիպուածներու մէջ: Ռոպէնտոն այսպիսի բաները շատ անգամ փորձած ըլլալով ամէն բան յանձնեց աստուածային նախախնամութեանն ու դարձաւ իր բնակարանը. որովհետեւ լաւ գիտէր՝ թէ երկնաւոր Լէյլը իմաստութեամբ կը կառավարէ ինչպէս որ իրեն հաճոյ է, և խիստ աղէկ կը ճանչնայ իրեն օգտակար բարիքը: Ռոստի պէտք է որ ասանկ պարագաներու մէջ մենք ալ այսպէս մտածենք*:

* Ռոպէնտոն օրագրութեան մէջ կըսէ, որ օր մը հարցուցի գերիին թէ ինչպէս բանուեցար. ըսաւ թէ թշնամինիս բազմութիւն ըլլալով մեկէն վրանիս թափեցան. թէպէտ շատ ծեծ կուտելով գեմ գրինք, բայց զլուխ չիկրցանք ելլել: Հարցուցի թէ գուք ալ ձեր թշնամիները կուտէիք. հասցաւ ըսաւ. մենք ալ որչափ որ կը բանէինք, կը բերէինք այս կողմին միւս կողմը կուտէինք. մէկ օր մը շատ բազմութեամբ եկանք քսան մարդ կայինք՝ երկու կնիկ և մէկ տղայ մը կերանք տօնախմբութեամբ. թէպէտ ես պզտիկ էի՝ հետեւինք բերին զիս: Քսան թիւը չեպէր համրել, մանր քարեր շարելով հասկըցուց Ռոպէնտոնին:

ԺԹ. ԳԻՊՈՒԱՅ

Առջի դիպուածէն յայտնի եղաւ որ շատ բան կը պատահի աշխարհքիս մէջ, որ պէս պէս արգելքներով կը խափանի, ու ճամբան չի գտնուելով երկար ատեն անկատար կը մնայ. սակայն մէկ պղտի գիւտ մը քիչ աշխատանքով և քիչ ծամանակի մէջ գլուխ կը տանի, որ տարիներով մարդու մը միտք չէր եկած. ինչպէս եղաւ Ռոպէնտոնին, որ այնչափ տարի հողին հանեց աշխատելով ճառը փորելու համար, և հիւսմ մէկ լեռան մարդ մը անանկ լոյս մը տուաւ իրեն, որ կարծեց թէ նաւը լինցած է ու քաղքէ քաղք կը պտըտի:

Բայց շատ բան ալ կըլլայ, որ գործքը կարգի դրած ատենը արգելք մը կը պատահի ու անկատար կը թողու. ինչպէս երբ Ռոպէնտոն ելաւ միւս օրն որ նաւը փորել տայ գերիին, նայիս յանկարծ անձրև մը սկսաւ այնպէս սաստիկ՝ որ քանի այն կըղզին եկած էր դիտելով տեսեր էր որ տարին երկու անգամ անանկ սաստիկ անձրև կուգար հոն՝ միշտ գիշերահալաւաստարին ատենը*։ Այս անձրևային եղանակը հասարա-

* Գիշերահալաւասար կըլլայ տարին երկու անգամ, մէյմը մարտի քսանըմէկին, մէյ մըն ալ սեպտեմբերի քսանու իրեքին, երբ որ արեգակը այն կենդանակերպներուն մէջը կը մանէ, որ գիշեր ցորեկ հաւասար կըլլայ:

կօրէն երկու ամիս կը քշէր. այս միջոցիս մէջ շարունակ անձրևելով անկարելի եղաւ որ գործքի ձեռք դարնեն: Նաև աս ալ փորձեր էր որ խիտ մխասակար էր առողջութեան այս անձրևին ատենը դուրս ելլել թրջիլ. ուստի բռնադատեցան որ նաւը ձգեն և ուրիշ գործք մը հնարեն առանց դուրս ելլելու:

Որչափ մեծ երջանկութիւն էր Ռոպէնտոնին, որ այս տրտում անձրևոտ եղանակին երկար զիշերները կրակ լոյս և ընկեր ունեցաւ, որ միատեղ կաշխատէր, և խօսակցութիւն ընելով սրտին նեղութիւնը կը փարատէր: Առաջ որ այս տրտմանի գիշերները, մինակ կանցընէր անգործ և մութ տեղը, հիմա ընկերօջը հետ նստած կրակին և լուսին քով կաշխատէր ուրախութեամբ ամենեկին ձանձրութիւն մը չունենալով:

Լեռան մարդիկ որչափ դիւրին կերպով բաներ կը շինէին՝ Ռոպէնտոն սորվեցաւ գերիէն, և շատ բան ալ ինքն անոր սորվեցուց, որ ամենեկին մտքէն չէր անցած: Եւ այսպէս երկուսն ալ իրենց ձանաչմունքը և ուշիմութիւնը կատարելագործեցին փոխնիփոխ իրարու լոյս տալով. շատ մանորմունք գործքեր շինեցին այս միջոցիս մէջ՝ որ եթէ մինակ ըլլային անկարելի էր որ կարենային մէկը շինել: Ան ատենը ոչ միայն հասկըցան այլ և յայտնի տեսան թէ մըջափ օգտակար մեծ բան է մարդկանց ընկերութիւնը և միաբանական կեանքը կե-

նակցութեամբ և բարեկամական սիրով. և որչափ դառն է բաժանումը՝ ամէն մէկը ասազին անզին ցրուելով գազանի նման:

Ուրբաթ գերին ծառի կեղեկներէն զիտէր հիւսել բարեկ աշխիւ փախաթ որ կտաւի նման պատուական հազուստ կրկար: Ռուպէնսոն ալ հետը գործելով շատ նիւթ պատարատեցին հիւսելու, որ բաւական եղաւ երկուսին ալ հազուստ շինելու: Ի՛նչ մեծ հանգստութիւն եղաւ Ռուպէնսոնին երբոր այն կաշիէ կոշտ լաթերը ձգեց՝ որ հարկագրեր էր մինչև նոյն օրը հագնելու, ու գործած բարակ լաթ հագաւ:

Գերին նաև ճարտարութիւն ունէր քոքոյին թեւերէն ալ թեւ մանել, և ուրիշ ծաներէն ալ չուան շինել Ռուպէնսոնին շինածէն ազէկ: Շատ դիւրին կերպով կը մանէր գիշերները. մինչ զի ասանկ աշխատելով գիշերներն իրենց խիստ կարճ կերեւնային. թէ որ այս չըլար՝ շատ ծանր պիտի գար իրենց:

Ասանկ նստուկ աշխատանքի մէջ ըլլալով Ռուպէնսոն ջանաց որ գերին մտքին ծուռ և հեթանոսական խաւար խորհուրդները ցրուէ, ու անոնց տեղը կամաց կամաց բարի խորհուրդներ և աստուածաբանութեան սկզբունքներ հաստատէ՝ ինչպէս ըր իրեն կը վայելէր. իսկ թէ ինչպիսի թանձր ազդեցութեան և զարհուրելի մոլորութեան մէջ ընկզմած էր վայրենի գերին հաւատքի կողմանէ ահա այս յետագայ տրամախօսու-

թենէս կիմացով՝ որ իրարու հետ ըրին: Ռուպէնսոն հարցուց, թէ բաէ ինձի սիրելի. գիտէս աղէկ, ո՞վ է որ ստեղծեց այս ծովն ու ցամաքը, կենդանիները, նաև քեզ: Գերին ալ պատասխան տուաւ թէ Թուփան ստեղծեց այս ամէն բանը: Ո՞վ է ըսաւ՝ Թուփան: Է՛ այն՝ որ որտու՞մ կընէ երկինքը. այսինքն խիստ շատ տարեց ծեր մըն է, որ ամէն բանէն առաջ կենդանի ըլլալով ստեղծեց կայծակը, նաև արեգակէն լուսնէն և աստղերէն շատ առաջ է. անանկ որ ամէն ստեղծածները իրեն կը կանչեն ու կաղաղակեն օ՛:

Արկնեց Ռուպէնսոն թէ մեռնելէն ետև ո՞ր կերթան քու ընկերներդ: Պատասխանեց թէ կերթան Թուփանին քով, որ կը բնակի բարձր լեռներուն վրան: Այն բարձր լեռներուն վրայ ըսաւ՝ ո՞վ է տեսեր զայն: Միայն Օվերսթէ քահանաները կը տեսնեն, որ իշխանութիւն ունին հոն ելլելու*, և Թուփանին կանչել օ՛: Շախ ամէն

* Այս վայրենիները որքէնք աստուածաշուք լին չունենալով ստեղծուած աստուած ընելով խաւարած էր մտքերնին. բայց կը հաւատային որ մէկ գերագոյն ծեր մը կայ Թուփան անունով որ աշխարհքը ստեղծեց է. բարիներուն աղէկութիւն կուտայ, գէշերուն ալ գէշութիւն: Իսկ իրենց քուրմերը Օվերսթէ անունով կերթան Թուփանին քով, ու հետը խօսելով կուզան օրէնք կը գնեն և գուշակութիւններ կընեն: Ահա ասանկ հեթանոսական առաս-

բան անոր կը հարցընեն, անկէ խորհուրդ կառնեն, և յետոյ ինչ որ անկէ լսեն, մեզի կը բերեն կիմացընեն: Ռոպէնստն ըսաւ, թէ անոնք որ մեռնելէն ետև կերթան Թուփանին քով, երանութեան մէջ կը զուարճանան: Ո՛հ, բնաւ, անտարակոյս կը փառաւորուին, որ թշնամիները զիրենք մեռուցին կերան:

Ռոպէնստն այս հեթանոսական մտորութիւններս որ լսեց ականջները գոցեց. անկէ ետև պարզապէս ետևէն եղաւ որ գերիին միտքը սրբելով՝ բարի խորհուրդներ տայ, և ստեղծողին ծանօթութիւնը տալով հանգերձեալ կեանքը սորվեցընէ: Մաև հասկըցուց իրեն, թէ Աստուած է գերագոյն էակ մտքէ դուրս, ամենակարող ամենիմաստ և ամենարարի, որ ինչպէս ստեղծեր է՝ անանկ ալ կը կառավարէ և կը պահէ ամէն բան. որ չունի ամենն ին սկիզբն, ամէն տեղ ներկայ ըլլալով ամենուն միտքը և խորհուրդը կը տեսնէ, ամէն խօսք կը լսէ, և ամէն գործք կը զիտէ. ամէն տեսակ բարիով լի է և ամէն չար կատէ: Թէ հոս և թէ հանդերձեալը միայն զանոնք կը փառաւորէ երանութեամբ որ կը ջանան օրէ օր բարի ըլլալու*:

սերներով գերին պաշարուած ըլլալով կը պատմէ Ռոպէնստնի իր հաւատքը:

* Ռոպէնստն կը պատմէ թէ օր մը հարցուցի Ուրբաթին թէ զուգ ինչ կը հաւատաք. ան ալ ըսաւ թէ ծէր մը կայ որ սաստիկէն առաջ է, ամէն

Ուրբաթ գերին այս գերազանց և մխթարական վարդապետութիւնը լսելով՝ ուշադրութեամբ և մեծ յարգութեամբ մտքին մէջ խորունկ տպաւորեց. Ռոպէնստնին սորվեցընելու բարի նախանձը, հաւասար էր աշկերտին ջերմեռանդ մտադրութեանը՝ որ անանկ ցանկալով կը սորվէր՝ որ չուտ մը ամէն բան հասկըցաւ, և լուսաւորեալ հաւատքին գլխաւոր ճշմարտութիւնը սորվեցաւ՝ ինչպէս որ վարպետը ջանաց իրեն սորվեցընել:

Ս. հա անկէ ետև երանելի եղաւ գերին որ իր տեղէն եկաւ այս կողին ընկաւ աստուածալաշտութիւն սորվեցաւ. և այս մըտածականը խորհելով միտք առաւ՝ թէ աստուածային նախախնամութիւնը յայտներ էր իրեն վրայ իր մեծ ողորմութիւնը՝ զինքը թշնամիներուն ձեռքը ձգելով. որովհետև այս գիպուածն որ չըլլար՝ ո՛ր պիտի տեսնէր Ռոպէնստնը. ուրեմն կըսէր, ես միշտ

բան ըրաւ և ամէն բան զիտե նաև ամէն ազգ ասոր կը կանչէն օ. որ իրենց լեզուով յարգութիւն կը նշանակէ. ո՛վ որ մեռնի ասոր քով կերթայ. ես ալ ինչ որ իրեն կը սորվեցընէի սիրով կընդունէր. բայց ինչպէս կը լայտը, կըսէր, Աստուած արևէն վեր ըլլայ ու մեր բանը լսէ. մեր Աստուածը բարձր լեռներուն վրայ կը նստի, կերթանք մեր ծերերուն բերնովը բան կը հարցընենք ու պատասխան կառնենք: Ես իրեն հասկըցուցի որ այն սասանայ է: Ուստի երբ տարի միշտ սորվեցընելով կատարեալ քրիստոնէայ կըլաւ:

խաւար կռապալաւութեան մէջ պիտի մընայի, պիտի չճանչնայի աս տէրա՛ւ ամենակարող բարի ստեղծողս: Մնկէ ետքը Ռուպէնսոն կը ջանար միշտ աղօթք բնել գերինն առջին. մինչև մէկ սքանչելի տեսարան մը եղաւ ջերմեռանդութեան. որպիսի ուրախութեամբ և սիրով տիրոջը աղօթքին խօսքերը կը կրկնէր:

Եւ այսպէս երկուսն ալ անանկ երջանիկ վարք ունէին՝ որ բոլորովին մէկ սիրտ էին, և միայն մարմնով բաժնուած էին: Իսկ անձրեային արտու՛մ եղանակը անցաւ առանց աննձրութիւն մը իմանալու: Սկսաւ երկինքը բացուիլ, հովերը դադրեցան և հողմաբեր ամպերը ցրուեցան: Ռուպէնսոն և գերին գուրս ելան օդին մէջ՝ դարնանքաղցր հոտն առին, նաև ոյժ առնելով շատ զօրայցան. ուստի վազեցին ուրախանալով գացին իրենց ցանկալի գործքին ձեռք զարկին՝ որ անձրեէն առաջ որոշեր էին:

Գերին իբրև ճարտարապետ մը նաւին՝ սկսաւ կրակով փորել ծառին կոճը, անանկ գիւրին և յաջող կրնէր՝ որ Ռուպէնսոն կը բռնադատուէր իր անձին տարտամութեան վրայ արտնջալու, որ ամենեւին մտքէն չէր անցած այս ճարտարութիւնը. սակայն մը խիթարուելով այսպէս կըսէր ինքն իրեն. թէ որ միաբա սլ գար այս բանը՝ ինչ օգուտ որ կրակ չունէի:

Նաւին շինուիլը անանկ աղէկ առաջ կեր-

թար օրէ օր՝ մինչև անկարելի կիրևնայ պատմութիւնը. վասն զի Ռուպէնսոնին այնչափ տարիներով աշխատածը՝ գերինն օգնութեամբ կատարեցաւ երկու ամսուան մէջ: Ռուստի ուրիշ բան չի մնաց ընելու, բայց եթէ առադատու մը որ գերինն սկսու շինել, և թիերն որ Ռուպէնսոն վրան առաւ շինելու:

Թէպէտ գիւրին բան չէր առադատուի շինելը, որ ոչ գործիք կար և ոչ բան կար, չիյտէր թէ ինչպէս պիտի գործէ՝ կտաւի պէս բան մը չինէ. բայց ինչպէս վերն ըսինք թէ ծառին կեղծը արուեստով մը կը հիւսէր, ու գործելով կտաւի պէս կը շինէր. տեսեր էր՝ որ լեռան մարդիկ սասանկ կը շինէին նաւերուն առադատաւ. ուստի այս կերպով սկսաւ առադատաւ շինել: Ռուպէնսոն ալ սկսաւ թիերը շինել. երկուքն ալ կը ջանային շուտով կատարել իրենց գործքը:

Սակայն այս նաւակը ցամաքն էր գերանի վրայ կեցած, պէտք էր որ ծովը տանէին, բայց իրենց ոյժը բաւական չէր: Մեծ դժուարութիւնը մնաց նաւը ջրին մօտեցընել՝ որ դժբաղդութեամբ քանի մը մընն հետու էր ծովէն. հիմա պաշարուեցան մնացին թէ ինչպէս ընեն. ոչ հրելով կրնային տեղէն շարժել և ոչ քաշելով. նաւին ծանրութիւնը իրենց կարողութիւնէն շատ վեր էր: Ռուպէնսոն կը մտածէր որ լծակով հրէ՛ ինչպէս որ երկրաշարժութեան ատենը այն

մեծ քարը հրելով դուրս ձգեց բնակարանէն. սակայն տեսաւ որ անանկ դժուար կըլլար այն կերպով ընենէ՛ որ ամիսներ կուղէր ծովուն մօտեցընել: Ուրիշ ճամբայ մը յաջողութեամբ միտքն ընկաւ, որով Եւրոպա բեռնակիրները ծանր բաները կը տանին, որ է պտուտակ: Ուստի կըր հաստ գերաններ հաստատեցին տեղ տեղ. չուաններով նաւը կապեցին այն փայտին ու սկըսան ուրիշ երկայն փայտով մը հաստ գերանը դարձընել. նայիս դիւրութեամբ սկսաւ դառնալ գործիքը. և անով նաւն ալ տառջ կուգար: Ռոպէնսոն երբոր տեսաւ թէ նաւը առաջ կը քայլէ՝ ուրախութենէն չիյտէր ինչ ընէ, որ երկու օրէն ետև ծովին քով հասաւ. բայց այս ուրախութիւնը կրկնապատիկ աւելի եղաւ՝ երբ նաւը ծովին վրայ երթալով, յայտնի եղաւ որ յաջող ճամբայ պիտի ընէ:

Ահա ամէն բան կատարեալ է, հիմա մնաց որ կերակուրի պատրաստութիւն տեսնեն ու ճամբայ ելլեն. իրենց պէտք եղածին չափ պատրաստեցին, սակայն ուր պէտք էր երթալ չիյտէին: Ուրբաթ գերին կը փափաքէր որ իր եղած կզգին երթան. Ռոպէնսոն կուգէր որ Ամերիկայի ցամաքն ելլեն, ուր կը յուսար թէ կամ Սպանեօլ գանէ, կամ ուրիշ Եւրոպացի:

Գերիին կզգին շատ հեռու չէր, մէկ քանի մղոն կը քէր, իսկ ցամաքը քառապատիկ աւելի հեռու էր: Եթէ չիտակ այս

կզգիին երթային՝ ցամաքէն աւելի կը հեռանային ու ճամբուն վտանգը կեւեցընէին: Գերին նաւարկութեան արուեստին անտեղեակ ըլլալով հեռու ճամբայ ընել չիյտէր. միայն իր կզգին հազիւ կրնար երթալ: Ս. մենեին չիյտէր թէ Ամերիկայի ցամաքն ինչ ճամբայով երթալու է. նմանապէս Ռոպէնսոն ալ նաւապետութիւն չգիտնալուն համար՝ անտեղեակ էր այս ճամբորդութիւնն ընելու:

Վերջապէս անստուգութիւնը առիթ տուաւ Ռոպէնսոնին՝ որ երթայ աւելի քաղաքական մարդիկ մտտէ. բոլոր դժուարութիւնները և գերիին ազաշանքը մէկ դիճզեց, ու որոշեց որ միւս օրը պատրաստուի ճամբայ ելլել. ուստի յաջող հով մը եղածին պէս՝ առազօտս տը բանան, Ալտուձոյ յանձնելով դէպ ՚ի այն կողմն երթան, ուր գերին կարծիք ունէր թէ մօտ տեղ ցամաք կը գտնուի:

Ի. ԴԻՊՈՒՍԾ

Ահա եկաւ ժամանակն որ Ռոպէնսոն թողու այսչափ տարուան բնակարանը, գերիին հետ միատեղ նաւը մտնէ երթայ յաջող հովով՝ որ սկսաւ անոյշ փչել: Ահա այսպէս է մարդուս փոփոխական վիճակը որ միակերպ չի կրնար մնալ. շատ մարդիկ իրարու հետ անանկ սաստիկ սիրով կը կապուին, որ կարծես թէ յախտեան պիտի

չգատուին, կը նայիս քիչ ծամանակին մէջ պզտի բանով մը անանկ տեսլի կըլլան՝ որ մէկմէկու անուն չեն ուզեր տալ:

Շատ մարդիկ տեղի մը վրայ անանկ սէր կը ձգեն՝ որ կերևնայ թէ մինչև վերջը այնպէս պիտի մնան. բայց քիչ մը կանցնի բոլորովին կը փոխուին: Շատ անգամ ծանր նեղութեան մէջ ըլլալով անանկ կը յուսահատին, որ կարծեն թէ յաւիտեան այն վիշտը պիտի քաշեն, նայիս օրերը կանցնի, այն նեղութիւնն ալ կը մոռցուի, ինչպէս որ եղաւ Ռոպէնտոնին, որ ամէն պատրաստութիւնը տեսնելէն ետեւ երբոր պիտի ձգէր բնակարանը երթար, ելաւ բռնակարանին վրայ կեցաւ, սկսաւ գիտելով չորս գին նայիլ և մտածելով արամիլ: Այս միջոցիս միտքն ընկան բոլոր քաշած բաները այն միմակութեան մէջ, և աստուածային նախախնամութիւններն՝ որ տեսաէր. սկսաւ խորունկ մտածել, թէ ինչ զարծմանալի կերպով Աստուած զինքը հոն ձգեց, ու ամենեին ողորմութիւնը չի հեռացուց իրմէն: Այս մտածականը անանկ չարժեց սիրտն՝ որ ուրախալի արտասուք մը սչբէն գետի պէս կը վազէր: Սչբը վերուց զէպ'ի երկինքն ու բազկատարած ջերմեռանդ ազօթքով ազադակեց սա ամենակարող տէրը:

Ո՛վ Հայր երկնաւոր, Աստուած սրտի իմոյ. ի՛նչպէս կրնամ ճորհակալ ըլլալ անշափ բարերարութեանցդ՝ որ մինչև հիմա

ինծի ըրիր: Անկարելի է որ խօսքով կարենամ յայտնել սրտիս բորբոքը, կը թողում չեմ կրնար ուրիշներուն յայտնել իղձս. միայն բերանս հոգին տալով առաջդ կիչնիմ հոգեբունս մէջ խառնուելով կոչնչանամ առջիդ: Բայց որովհետեւ քեզի ամէն բան յայտնի է, ամենատես սչբդ թող կարգա սրտիս վրայ գրած անպատմելի չընորհացդ երախտագիտութիւնը: Ահա այն սիրտն է որ դուն ստեղծեցիր միայն քեզ սիրելու և քեզի փափաքելու համար: Այս սիրտը շատ անգամ կը վշտանայ, շատ անգամ ալ կը մխիթարուի քեզմով: Ո՛վ ստեղծող՝ ահա այս սիրտը միայն քեզի կընծայեմ այնչափ բարերարութեանց համար. ընդունէ ամբողջ և կատարելագործէ: Ո՛վ երկնաւոր Հայր, սա զիս ամենակալ թեւերուդ տակը, ուր տեղն որ ես զիս վստահութեամբ յանձնեք եմ, և կարգադրէ ինծի՝ ինչ որ հայրական կամացդ հաճոյ է: Ես ոչ երբէք առաքինութեան ճամբայէն դուրս կելեմ, որուն մէջ գրաւ զիս քու բարութիւնդ, և ոչ բնաւ առաքինութենէ կը թուլնամ: Ահա բոլորովին քեզի եմ ապաւինեալ, դուն զիս կառավարէ բարեսէր իմաստութեամբդ, հնազանգ եմ կամացդ ուր որ ինծի առաջնորդես: Միամիտ քեզի վստահանալով աներկիւզ կը մտնեմ նորէն պէտպէս վտանգներու մէջ, միայն թէ աներեղոյթ պաշտպանութիւնդ ինծի հետ ըլլայ: Քթա իմ անմահ հոգեոյս և մխիթարէ

որ զօրանայ փորձութեանց մէջ՝ որ անպակաս են. նաև պահէ սիրտս տկարութենէ անհամբերութենէ և ապերախտութենէ ո՛վ երանական և յաւիտենական քաղցրութիւն հոգւոյս, արարիչ իմ պաշտպան իմ և ամենայն ինչ Աստուած:

Ռոպէնտինն այս ջերմեանդ խոկումը անանկ ճմլեց սիրան՝ որ երեսը գետինը քրտելով միայն կուլար. հուսկ յետոյ ծածուկ մխիթարութիւն մը եկաւ վերէն՝ սիրտը զօրացուց, վեր ելաւ նորէն իր տեղերուն վերան նայեցաւ. վասն զի նայն միջոցը խիստ քաղցր եկան իրեն, վասն զի պիտի ձգեր երթար առանց դառնալու. խեղճին աչքերը թաց և տրտում անդադար տնկած ծառերուն վրայ կը նայէր սղորմագին որ իրեն այնչափ օգտակար էին. կը դառնար կը նայէր ըրած բաներուն վրայ՝ որ ձեռքին աշխատանքով և ճակտին քրտինքովն ըրեր էր:

Այս տրտմութեան մէջ ամէն տեսած բանը իրեն խիստ սիրելի կերեւնար՝ որոնցմէ պիտի գատուէր. ինչ եղաւ սիրտը երբ վար ինջաւ տեսաւ որ սիրական բամաները խոտ կուտէին: Թէ որ Ռոպէնտն մէկէն աչքը անդին չի դարձնէր իր սիրական կենդանիներէն միտքը կը փոխուէր չէր երթար: Վերջապէս իր քաջութիւնը յաղթեց այս կսկիծներուն ու զօրացաւ. թևերը բացաւ տեսած բաներուն վրայ որպէս թէ կուղէր ամէն բան գրկել. մնաք բարով, կանչեց բարձր

ձայնով. մնաք բարով՝ որ վկայ էք իմ քաշած նեղութեանցս: Վերջին անգամ ալ մնաք բարով քսաւ լայով սկսաւ երթալ, ու աչքը նորէն երկինքը դարձուց՝ հեռացաւ անկէ, բայց միշտ զէպ 'ի հոն կը նայէր. երթալու ատենը տեսաւ իր հաւատարիմ սիրական Փօլ թութակը որ ծառէ ծառ թռչելով ետէն կուգար. սիրտը չզիմացաւ, թևը երկնցուց ձեռք ըրաւ անունը տալով կանչեց, որ հետը տանի. նայիս նոյն կէտին թռչունը հոն հասաւ սիրովը ձեռքին վրայ նստաւ, և շուտ մը թևին վերայէն քալելով ելաւ թիկունքին վրայ նստաւ: Ռոպէնտն զնայ նուրիս եղած տեղը հասաւ, ուր Ռոբբթ գերին ամէն բան պատրաստած կը սպասէր իրեն անհամբերութեամբ:

Ուստի առանց ուշանալու նաւը մտան նոյեմբերի երեսունին. իններորդ տարին էր որ Ռոպէնտն այն անմարդարնակ կղզին եկեր էր: Առաջատուր բացին՝ ճամբաց կլան եկեր էր: Առաջատուր բացին՝ ճամբաց կլան. հովը պաղ և յաջող, ու երկինքը պարզ էր. բայց հագիւ թէ քանի մը մզոն հեռացան նայիս ծովուն մէջ ապառաժի մը հանդիպեցան, որ ջրին մէջէն շղթայի պէս ետէ է ետև բուսած էին, որ կզկին մէկ սարէն սկսած մինչև ինը մզոն կերթար ծովուն մէջ: Նայեցան որ վտանգաւոր էր ասոնց մէջէն անցնիլ, հարկագրեցան նաւը դարձնել ուրիշ կողմը, որպէս զի պարտելով կարենան անցնիլ այս ծայռերէն:

Այս վտանգաւոր տեղերէն անցնելուն պէս՝ սկսաւ հովը սաստկանալ, և նաւը անանկ առաջ կերթար, որպէս թէ շատ առադաստներ բացած ըլլար. մինչև վախճալով առադաստը ցածոցին, վասն զի կը վախճային որ չըլլայ թէ սաստիկ հովը գիրենք յափշտակէ. բայց այս զգուշութիւնը օգուտ չըբաւ, որովհետեւ նաւը նոյն արագութեամբ սաստիկ կը վազեր ալիքներուն վրայէն. ուստի հասկըցան որ հոսանքի մէջ էին*:

Յերաւի Ռոպէնտոն անխոհեմութեամբ և յանդգնութեամբ գիրքը փորձանքի մէջ չի ձգեց, այլ աստուածային թոյլատուութեամբ այս վտանգն ալ գլխուն եկաւ. կը մխիթարուէր՝ թէ ուրեմն Աստուծոյ վճիռն է որ ես ամէն տեղ բողբոլիին իրեն յանձնեմ գիս:

Շատ աշխատեցան որ թիով կարենան կլլել այն ջրերէն բայց ճար չեղաւ. վասն զի ջրին բռնութիւնը գիրենք յափշտակեց կայծակի պէս կը տանէր, անանկ հեռա-

* Ծովին տակ խորտուբորտ ըլլալուն շատ լեռներ կը գտնուին, յայտնի է թէ ջուրը բնականապէս կը վաղէ գէպ 'ի ցած տեղը լեռներուն մէջ պարանելով. ասկէ կըլլայ հոսանքն և պոյոյտք ծովու, որուն մէջ շատ անգամ վտանգ կը պատահի. մնչպէս եղաւ Ռոպէնտոնին՝ որ այսպիսի հոսանքի մէջ ըլլալով չկտէր թէ ուր կերթայ. բայց այս հոսանքը աւելն մակընթացութենէ պատճառած էր. վասն զի ջուրը աճելով գէպ 'ի այն կողմը գետի պէս կը վազեր:

ցան՝ որ իրենց կողին կորսնցուցին: Կերենար թէ անկարելի էր այս վտանգէն ազատիլ, որովհետեւ կէս ժամին մէջ այնչափ գացին որ բարձր լեռան գլուխն ալ չի կըրցան տեսնել: Ուստի եթէ այս հոսանքը գազրեր, չէին կրնար գտնուալ երթալ իրենց կողին. վասն զի այնչափ հեռուն ըլլալով կողմնացոյց չունէին՝ որ նաւը շտկելով ճամբան գտնէին*:

Ռոպէնտոն կողմնացոյց չունենալով անկարելի էր որ կարենար գտնել իր կողին՝ երբ չէր երևնար: Ո՛րչափ մեծ վախու մէջ էին խեղճերը. կը նայէին որ ահագին ուկիտոսին մէջ ճոթ ցամաք չիկայ, ուտելու բաներնին խիստ քիչ. քան զայս յուսահատելու և սոսկալի բան ի՛նչ կրնար ըլլալ: Ան ատենը յայտնի եղաւ որ ճամբրիտ բարեպաշտութիւնն ու մարուր խղճմտանքն եղաւ Ռոպէնտոնին մէկ անգին գանձ մը այն փորձանքին մէջն որ այն գառն միջոցին մէջ առանց յուսահատութեան Աստուծոյ ապաւինեցաւ. թէ որ ասանկ չըլլար ի՛նչ պէս կրնար համբերել այսպիսի ծանր փորձանաց:

* Կողմնացոյց գործիքին մէջ գրած է երեսուներկու հովերը և կեա հովերը, նաև աշխարհքիս չորս կողմը. մէջ տեղը կայ ասեղ մը՝ վրան գըրած շրջական մագնիսը, որ միշտ գէպ 'ի հիւսիս կը նայի. ուստի նաւը ո՞ր կողմը գտնուայ կամ հովը ո՞ր կէտէն փէ՛լ՝ կը յայտնէ. ասոր գործածութիւնը երեքտասներորդ դարուն սկսաւ:

Իսկ գերին տիրոջմէն աւելի փորձ առաքինի չըլլալուն համար, ընկաւ վերջին յուսահատութեան մէջ, մինչև չի կրցաւ այլ աշխատիլ, բացարձակապէս սիրտը կտարելով ձգեց թիկերն ու սկսաւ խեղճութեամբ Ռոպէնտոնին երեսը նայիլ յուսահատ կերպով, և անոր հասկըցուց թէ ինչինք ծովն որ մէկէն մեռնինք յանկարծակի, ու այս վշտալի դառնութենէ ազատինք՝ որ մեզ կը սպառնայ:

Ռոպէնտոն մէկէն սաստեց և ուզեց քաջալերել սիրտը. ետքը անոյշ խօսքով երեսը զարկաւ անոր տկարութիւնն՝ որ աստուածային նախախնամութենէն յոյսը կտրեր էր՝ որ ամէն բան լաւ կը կարգադրէ: Նաև քիչ խօսքով միտքը ձգեց բոլոր մխիթարական խօսքերն որ ըսած էր իրեն առաջուց: Աշխարհքին վրայ եղած ամէն բաները նաև մենք ալ Աստուծոյ ձեռքին մէջն չենք մի, կըսէր: Ինքը չէ՞ ուրիշնոս ծովին ստեղծողը: Կիթէ չի՞ կրնար հիմա հրամայել այս ալիքներուն, որուն մէջ չարաչար կը վտանգինք, և մեզ մէկ ապահով տեղ մը ձգել: Կուն կը մտածես ծովը խեղդուիլ, որ ազատիս անդառնալի վճռէն՝ որ քու վրայ դրուած է: Խեղք գըլխդ ժողովէ անմիտ պատանի, զիտցիր որ հոգիդ անմահ պիտի մնայ յաւիտեանս յաւիտենից երկնաւորինանսահման իշխանութեան տակը, և չի կրնար հասնիլ երջանկութեան ասանկ անհնազանդ ըլլալով անոր իշխանութեանը:

Այս փրկարար խրատներս անանկ դպան Ռերբաթ գերիին սրտին՝ որ սկսաւ ամենալիր տկարութեանը վրայ. մէկէն երկուսն ալ թիկերը ձեռք առին սկսան անդադար քաշել թէպէտ ամենեւին յոյս մը չի կար թէ կարենան ազատիլ: Ռոպէնտոն կըսէր, մենք որչափ որ հոգիներս վրանիս է՝ ջանանք մեր պարտքն ընել մեզ փրկելու համար. սակայն եթէ ճարերնիս հասնի, թող մեռնինք մխիթարուելով թէ երկնաւորին կամքը այս է. նայէ սիրելի եղբայր՝ անոր կամքն է ամենաբարի և ամենազէտ, անանկ որ մեզի պէս անմիտ խեղճերուն խելքն ու միտքը չի հասնիր:

Իսկ հոսանքին արագութիւնը միակերպ ըլլալով շարունակ յափշտակեր կը տանէր նաւը, այնչափ որ առաջ միայն բարձր տեղերը և լեռներուն ծայրերը կերևնային անոնք ալ կորան. ուստի ալ յոյս չի մնաց ազատելու: Բայց սակայն երբոր մարդկային հնարը՝ ճարը կը հասնի, ու անբաղդնեւորուն կորուստը կը մտանայ՝ ան ատենը կը հասնի ամենակարողին ձեռքը որ բոլոր աշխարհք կը կառավարէ, և մարդն որ պիտի այն կէտին կորսուէր՝ մէկէն կը փրկի անանկ զարմանալի եղանակով որ ամենեւին մտքէն ալ չէր անցած. ինչպէս որ այս զիպուածիս մէջ յայտնի երևցաւ:

Ռոպէնտոն բոլորովին յուսահատած էր՝ թէ պիտի կարենայ ազատիլ մօտակայ մահուանէ. բայց չարաչար աշխատելով անանկ

յոզնեցաւ որ հարկագրեցաւ ձգել թիիրը. նայիս մէկէն տեսաւ որ հոսանքին վազելը դադրեցաւ, վասն զի նաւակը այնչափ արագ չէր երթար և ջուրս առաջուան պէս խառնիխուռն չէր: Նաև զիտեց որ ծովուն երեսը այս հոսանքին ջուրը երկուս բաժնած էր անհաւասար. մեծ մասը արագ կը վազէր դէպ 'ի հիւսիս, և մէկապէս այնչափ աւրագ չէր՝ որ դէպ 'ի հարաւ կը խոտորէր՝ որուն մէջ մտած էր նախը:

Այս բանս որ տեսաւ զուարճանալով կանչեց զերբին՝ քաջաւերուէ ուրախ եզիր, Աստուած կուզէ որ մենք չի մեռնինք. նաև շուտ մը անոր հասկըցուց թէ իր յոյսը Աստուծոյ վրայ է հաստատեր. ան ատենը երկուսը միատեղ ուրախութեամբ ձեռք առին թիիրը կը քաշէին որ յոզնելէն ձգեր էին:

Զօրանալով սիրտ առին քաղցր յուսով որ մեռնելէն պահուեցան. ետքի ճիգը թափելով ելան հոսանքին մէջէն, և զուարճութեամբ հասկըցան որ քաջած նեղութիւննին և ջանքը պարտալ չեղաւ՝ ետքը եկաւ: Ռոպէնտոն որ սորված էր ամէն բան խորունկ քննելով դիտել և ուշադիր ըլլալ, նայեցաւ որ հովը կրնայ իրենց յաջող ծառայել. բացաւ առագաստը հովին տուաւ: ու երկու մանր առագաստներն ալ բացաւ, որ շուտով կարենայ ելել այն տեղերէն ու մտնել խաղաղ ծովուն մէջ:

Գերին ուրախութենէն չկտէր թէ ինչ

ընէ. նայիս ցատքեց փաթթուեցաւ տիրուջը. իսկ տէրը աղաչեց չափաւորել ուրախութիւնը այն միջոցին մէջ մինչև բոլորովին ազատին անկէ, վասն զի շատ աշխատանքի կարօտ էին որ բոլորովին ազատ ըլլան վտանգէն ու գառնան իրենց կղզին: Վերջապէս ելան այն գէջ ջրերուն մէջէն մտան խաղաղ ծովը. սակայն իրենց կղզին անանկ հեռացաւ որ հազիւ թէ սե կէտի նման հորիզոնին ճոթը կերեւնար: Արտնք անդադար թի քաշելով, և յաջող հովը գործածելով առաջ կերթային, որ դէպ 'ի արեւելեան կողմը կղզին կը տանէր նաւը յաջողութեամբ ուր որ շահեր էին. նայիս մէկէն տեսան կղզիին քանի մը լեռները: Երթանք սիրելի, կըսէր Ռոպէնտոն որ նաւին առաջը նստեր էր, կունակին կողմն էր կղզին. երթանք բարեկամ, ահա մեր քաջած նեղութեանց վերջ եղաւ: Ասկէ ետև մեզի չի վայլեր ուրիշ տեղ երթալ, գառնանք մեր բնակարանը նստինք: Այս խօսքս չի ըմբուցած՝ նայիս յանկարծ նաւը անանկ սարսեցաւ որ թիիրը ձեւքերտէն ելան ու իրենք ալ ընկան նաւուն գողը. մէկէն ալիքները նաւուն մէջ գալով ջուրը ծածկեց զիրենք, մինչև մնացին ողորմելիները անշարժ. որ ինչ կերպ ըլլաւ հետեւեալ գրաւուածով կիմացուի*:

* Ահա Ռոպէնտոնին աստուած պաշտութեան յոյսը այս վտանգէս ալ զերեւք ազատեց, որ ոչ

ԻԱ. ԴԻՊՈՒԱՄ

Ռոպէնսոն առջի վտանգէն հազիւ ազա-
տեր էր՝ նորէն ընկաւ ուրիշ վտանգի մէջ
որ առաջինէն շատ ծանր էր. վասն զի նա-
ւակը մէկէնիմէկ ցամաքը նստաւ մնաց ան-
շարժ, ալիքները մէջը կը լեցուէին. եթէ ի-
րաւցընէ քարի վրայ հեծած ըլլար՝ անտա-
րակոյս կը կորսուէին: Ռոպէնսոն շուտ մը
թիւնը փորձեց նայեցաւ՝ որ ջրին բարձրու-
թիւնը երկու ոտքէն աւելի չէր, ուստի յո-
ժարութեամբ ցատքեց ծովուն մէջ: Ետեւէն
ալ գերին ջուրը մտաւ, ու իրարու սիրտ
տակով կը նայէին թէ ինչ պիտի ըլլայ. ետ-
քը տեսան որ նաւը չէ թէ քարի վրայ էր,
հապա աւազի վրայ խրած էր. երկուքն
ալ իրենց ոյժը միացընելով կը հրէին դէպ
ի ջրին խորունկ դին որ հանեն անկէ.
հուսկ յետոյ աշխատելով նաւը վտանգէն
ազատեցին յաջողութեամբ: Նաուսն մէջի
ջուրը պարպեցին, որ լեցուն ըլլալով շատ
աշխատեցան մինչև որ թիով և փոփոխին
ջուրը դուրս թափեցին: Ետքէն որոշեցին

երբէք ամչուցեր էր զինքը. վասն զի թէ հաստատ
յոյսը չի կորսնցընէ մարդ, որչափ մեծ վտանգի
մէջ էյնի՝ Ստուսը այգաւհներով չի չփոթիլ թե-
րահաւատութեամբ. ուստի մեծ մտիժարութիւն
է վշտացելը Ռոպէնսոնին այս զիպուածը, որուն
նմանելով պէտք է ապաւինիլ Ստուսը այգ ամէն նե-
ղութեանց մէջ:

որ աւելի զգուշութեամբ երթալու համար՝
միայն թի քաշն առանց առագաստի, որ-
պէս զի ազատութեամբ կարենան նաւը
շտկել ուզածներուն պէս: Նաւը դարձու-
ցին դէպ ՚ի ցամաք լեզուն՝ որ բովէն անց-
նին, յուսալով թէ շուտով կը վննայ, սա-
կայն չորս ժամ գացին չի կրցան վախճա-
նին հասնիլ, որ շատ երկնցած էր հիւ-
սիսէն հարաւ: Ռոպէնսոն տեսաւ որոշեց
որ ինը տարի առաջ հոն այն սոսկալի ալե-
կոծութիւնը քաշեր էր և հոն ծովն էր ըն-
կած, և նոյն աւայն էր ուր առջի անգամ
նաւը խրեցաւ ալեկոծութեամբ: Արդ որով-
հետեւ Ռոպէնսոնին գտնուած տեղը հան-
գարտ էր ծովը, հանդիստ կրնար առաջ
երթալ. ուստի թի քաշելով ջանացին որ
կղզիին հասնին որ կերենար թէ շատ հե-
ռուն չէ: Հուսկ յետոյ հասաւ նաւը Ռո-
պէնսոնին կղզիին, արեգակը ծագեր էր
լեռներուն ծայրը. ելան ցամաքը հանգչե-
ցան, թէպէտ անհնարին յոգնած էին՝
բայց անանկ սոսկալի վտանգէն ազատե-
նուն համար՝ շնորհակալ ըլլալով կուրախա-
նային: Բոլոր այն օրը երկուսն ալ բան
չէին կերած նաւուն մէջ մինչև որ ցամաքն
եկան. անոր համար իրենց բնակարանը չի
գացած՝ նստեցան հետերնին առած սաշա-
րը կերան: Ահրակուրէն ետեւ տարին նաւը
ծոցի մը մէջ կապեցին, ու նաւուն մէջ
գրած բաները առին բնակարանը գացին:
Ռոպէնսոն ու գերին պառկեցան, բայց

գերին մեկէն խորունկ քուն մտաւ, իսկ Ռոպէնսոն ջերմեւանց սրտով շնորհակալ կըլլար Աստուծոյ այս նոր պարգեւացը վերայ որ ըրաւ իրենց, ետքը ինքն ալ պառկեցաւ քնացաւ:

Միւս օրը նախաճաշիկն ընելու ատենը ընկերոջն ըսաւ, թէ պատրաստ եղիր որ միատեղ նորէն ճամբայ ելլենք երկրորդ փորձ մըն ալ ընենք: Աստուած չընէ, ըսաւ գերին: Կրկնեց Ռոպէնսոն թէ ուրեմն դուն միտքդ դրեր ես որ ինձի հետ միատեղ կեանքդ անցնես այս կղզիին մէջ և տեղ մը շերթառ: Հրամար ես ըսաւ, միայն թէ հայրս հոս ըլլար: Հայր ունին ըսաւ: Կըրնայ ըլլալ որ, ըսաւ, ես բռնուելէս ետև մեռած ըլլայ:

Այս միջոցիս մէջ Ռւրբաթ գերիին սիրարն ելաւ, անանկ կսկըծաց որ կերակուրը ձեռքէն ձգեց, ու սկսաւ աղբիւրի պէս արտասուք թափել սաստիկ լալով: Ռոպէնսոն չի կրցաւ ինքը զինքը բռնել ծնողքը միտքը գալով, ուստի երկուքը միատեղ սըրտերին ցաւելով իրենց ծնողացը վրան լացին երկան ատեն առանց խօսելու: Ետքը Ռոպէնսոն ըսաւ. մի լար սիրելի Ռւրբաթ, քու հայրդ պէտք է որ ողջ ըլլայ, չուտով կերթանք կը գտնենք ու հոս կը բերենք:

Ո՛րչափ մեծ եղաւ գերիին ուրախութիւնը այս բանս որ լսեց, խելքը գլխէն գնաց, չի կրցաւ իր աղաղակը բռնել, զանազան

չարժմունքներով Ռոպէնսոնին ոտքը փաթթուեցաւ և չուզեց թող տալ. նաև սրտին հառաչանքը թող չէր տար որ բան մը խօսի:

Ի՛նչ զարմանալի բան էր որդիական սէրը այս վայրենի մարդուս, որ հօրմէն ոչ կրթութիւն մը առած էր և ոչ օգտակար բան մը սորված էր, սակայն բնութիւնը իրեն սորվեցուցեր էր, որ Աստուծմէ ետև ծնողքը սիրէ, անոր համար այսչափ կողբար: Հապա ո՛րչափ մեծ ամօթ է մեր մանկանց, որ այսչափ իրենց ծնողաց բարիքը տեսեր են, այսչափ կրթութիւն առեր են, և վայրենի մարդու մը չափ ծնողաց վրայ գուր չունին:

Աստուած ամէն մարդու սրտին վրայ գրեր է սէր և երախտագիտութիւն ունենալ ծնողաց վրայ. ո՛հ քանի՛ տուհալի հրէշ է թէ որ ասանկ քաղաքական մարդկանց մէջ այսպիսի ամարգութիւն ըլլայ, որ ծընողքին չպատուեն և ատով այն բնական օրէնքը սրտերնուն մէջէն կարեն, ամենեին գուր մը չունենալով ծնողաց վրան, մանաւանդ թէ վիրտ և նեղութիւն տալով անոնց: Սրբարև ասանկ հրէշաւոր դազաններուն քովէն պէտք է փախչիլ. վասն զի այս բանս ժանտախտ է ընկերութեան, և մեծ մահացու մեղք, անանկ որ շատ չունար՝ չուտով Աստուծոյ ահեղ պատիժը կը թափի գլխունուն:

Երբոր գերիին ուրախական այլայլութիւն

նը քիչ մը անցաւ, Ռոպէնսոն հարցուց թէ կրնաս նաւը մինչև ձեր եղած կղզին տանիլ. ուզեց ապահով ըլլալ, որ երթալու ատենը մէկ վտանգ մը չի հանդիպի, ինչպէս առաջ պատահեցաւ: Արբաթ գերին հաստատեց թէ այնչափ լաւ գիտեմ այս ճամբան որ վատահոթեամբ գիշերն ալ կրնամ երթալ. վասն զի շատ անգամ երկեր գացեր եմ, կըսէր, այս կղզին իմ քաղաքացիներուս հետ տօնախմբութիւն կատարելու մեր յողթութեան համար, որ շատ անգամ պատահած է:

Հարցուց Ռոպէնսոն թէ ուրեմն դուն ալ ուրիշ վայրենի մարդկանց պէս կընէիր, որոնք թշնամիները կը բռնեն կուտն: Պատասխանեց գերին, թէ ասոր տարակոյս չի կայ: Գուն ալ քու բաժինդ կաննէիր ըսաւ. Հրամիր ես, ըսաւ, բայց վայրենիս, չիյաջի թէ մեզք է: Հարցուց թէ այս կղզիին որ կողմը կելէիք հասարակօրէն: Մենք միշտ հարաւային կողմը կելէինք, ըսաւ, վասն զի այն տեղը ամենեին մօտ էր մեր տեղին ուսկից որ կուգայինք. նա և շատ բորոյի ծառ կը գտնէինք հոն:

Ռոպէնսոն զարմանալով իմացաւ Ստուռոյ ոգորմութիւնը, որուն միշտ պարտական էր շնորհակալ ըլլալ, և փառաբանել արարելն որ զինքը հիւսիսային կողմը բերեր ձգեր էր. որովհետեւ թէ որ հարաւային զին եղած ըլլար չուտով կերակուր կըլար վայրենի մարդկանց: Սն ա-

տենը Ռոպէնսոն խօսք տուաւ գերինն թէ ետքէն կերթանք հայրդ կը փնտռենք կը գտնենք: Նաև անոր հասկըցուց որ մէկէն այս բանը չեմ կրնար ընել. վասն զի այս եղանակս մասնաւորապէս պարտեցները փորելու և բան տնկելու ատեն է. ուստի ժամանակ չունէր ձգել անկէ հեռանալ:

Այս երկուքը միատեղ սկսան աշխատիլ գետինը փորել մէկզմէկէ աւելի ջանալով: Իսկ պարապ ատենը կաշխատէին որ գործընթին աւելի կատարելագործեն: Ռոպէնսոնին համբերութիւնն ու ճարտարմտութիւնը միակերպ զարմանալի ըլլալով զիւտ հնարեց ու երկրագործի գործիք մը շինեց, թէպէտ և ուրիշ բան չունէր՝ բայց եթէ սուր քար մը ունէր՝ որով կը ծակէր այս գործիքը օգտակար համարեց որ ժամանակով կրնար իրենց պէտք ըլլալ: Գերին ալ իր կողմանէ սուր քարով մը շինեց երկու գրիչ, անանկ կարծր փայտէ՝ որ երկաթի տեղ կը բռնէր*:

Ռոպէնսոն ոչ միայն կը հոգար իրեն պէտք եղած բաները այլ և կը մտմտար որ իր բնակարանը քիչ քիչ զարգարէ: Ասոր նման միշտ աշխարհքիս մէջի բաները ա-

* Վայրենիները երկրժէ բան շինել չկրնան, անոր համար ստեղծօղջ այն երկիրները անանկ ծառեր բուսուցրէ՝ որ փայտերը խիստ կարծր ըլլալով երկաթ գործելի տեղ կը բռնեն. գրեթէ երկրագործներուն ամէն բանը անկէ է:

ուջ եկան ու արուեստները հնարեցին: Այսպէս աշխարհքիս մարդիկ պարտաւորեցան ուրիշ բան չի մտածել՝ բայց եթէ անանկ միջոցներ գտնել, որով կարենան ազէկ ապրիլ ապահովութեամբ. կամք չունէին անանկ արուեստներն ծաղկեցընել որ կը ծառայեն միօրինակ գեղեցկացընելու շրջակայ առարկաները. կամ թէ հեշտութեամբ անանկ բան խնդրել որ իրենց ու անասնոց հասարակ են:

Սակայն հազիւ թէ մարդիկ իրենց ապահովութիւնն ու ապրուստը հոգացին, մէկէն խնդրեցին նախ հարկաւոր բաներ. ետեւէն բերկրակիս բաներն ալ հնարեցին. և օգտակարին հետ գեղեցիկն ալ սահմանեցին: Այս կերպով նախ և առաջ ամէն բան գտնուեցաւ՝ ետքը կատարելագործեցաւ, ճարտարապետութիւնը, քանդակագործութիւնը, պատկերահանութիւնը և այլ ամենայն արուեստներն որ կը ծանչնանք ազատական արուեստի անունով*:

* Արուեստն է կատարելութիւն մտաց արուեստաւորին՝ որ ուզած բաները կանոնով կը շինէ: Բայց հին ատենէն ՚ի վեր երկու կը բաժնուի արուեստը, Ազգապահան և Մշակութիւն: Ազգատականը առաջ ազնուականները միայն կը սորվէին, որ են՝ ֆերականութիւն, Բանաստեղծութիւն, Երաժշտութիւն, Բժշկութիւն, Նկարչութիւն, և այլն: Իսկ մերեւականը՝ ծառաներուն գործքն ըլլալով Օտարապահան ալ կը սուէր, որ է Հիւանութիւն, Գարբնութիւն, Երկրագործութիւն, և այլն:

Ռոպէնտն սկսաւ դարգարել և գեղեցկացընել իր պարտեզը, ալէս ալէս ձևեր և քառակուսիներ կտրեց. աղէկ մը կարգաւորելէն ետև, լայն ճամբաներ բացաւ՝ շտանով չափեց, ծառատունկներով պէս պէս բաներ շինեց խուցի նման՝ կենդանիի նման և այլն:

Ամէն մէկ պարտեզին մէջ զանազան բաներ տնկեց: Ասոնց մէջ լեմնի ծառեր ալ աճեցուց՝ որ ամէնէն օգտակար ըլլալով ապին անդին կղզիին մէջ բուսած էին: Դատ մատաղ ծառերու վրայ հօցի ծառի ճիւղեր պատուաստեր էր, որուն ուրիշ մէկ տեսակն ալ տեղ մը գտեր էր՝ հոն աճեցուց:

Գերին այս գործողութեանցս վրայ դարմանալով հաստատեց՝ թէ չեմ կրնար իմ դարմանքս յայտնել, և խելքս չի հասնիր թէ ինչպէս կըլլայ այս պատուաստն ու կաճի. թէ որ Ռոպէնտն չի ցցընէր չի յայտնէր իրեն՝ ամենին պիտի չկարենար հաւատալ:

Յետոյ գեանի խնձոր և շատ մախլ ցանց լաւ աճեցան. և ինչպէս որ երկիրս առանց մշակութեան էր հաւանականապէս, և առանց փորելու վարուցան կըլլար աշխարհքիս ստեղծուած ատեն, այսպէս հոն ալ ինչ որ կը ցանէր՝ ուզածէն աւելի կը բազմանար, ու քիչ աշխատանքով առատապէս կը պտղաբերէր իրենց:

Երբեմն երբեմն թօրը կառնէր ճուկ բռնելու կերթար. գերին ալ անձրև եկած ա-

տանը ձուկ կը բռնէր: Եստ անգամ այն-
չափ շատ ձուկ կը բռնէին՝ որ չէին կրնար
ուտել, մնացածը թող կուտային որ երթան
վասն զի աւելորդ տեղը աղէկ չէ Աստու-
ծոյ պարգևը գործածել, կրնէր Ռոպէն-
սոն, և պէտք եղածէն աւելի բռնելն է գար-
չելի անգթութիւն, որ պարապ տեղը այն-
չափ կենդանի կը մեռցընեն, որոնք մարդու
միտս մը չունին. նաև պէտք եղածէն աւե-
լի բան մը չենք կրնար գործածել առանց
մեղադրութեան:

Չուկ բռնելէն ետև հասարակօրէն կը
լողային. Ռոպէնսոն խիստ կը զարմանար
գերիին վրայ, որ ձկան պէս ծովուն տակ
կը մտնէր կելլէր. հոն բարձր ապառաժ
մը կար, կելլէր ծայրէն կը նետուէր ծովը
և ժամանակ մը ջրին տակը կը մնար, ետքը
մէկէն ջրէն դուրս կելլէր զանազան շարժ-
մունքներով. երբեմն կունակին վրայ կը
պառկէր, երբեմն ալիքներուն հետ կը խա-
ղար. անանկ անկարծելի բաներ կընէր՝ որ
տէրը զարմանք կը քաշէր: Ռոպէնսոն մը-
տածելով կը զարմանար մարդուս բնական
յաջողութեանը վրայ, որ ամէն կերպ բան
ընելու կը յարմարի, երբոր փոյթ կունենայ
մանկութեան ատենը ինք զինք կրթելու:

Երբեմն գուարճանայու համար որսը-
դութիւն կընէին. գերին շատ յաջող կը
գործածէր աղիզն ու տէգը, լամայի ձագեր
և թռչուններ կը զարնէր իրենց պէտք եղա-
ծին չափ. վասն զի ինչպէս ըսինք՝ Ռոպէն-

սոն գազանական անգթութիւն կը սեպէր
միայն զուարճութեան համար կենդանի
մեռցընել անօգուտ տեղը: Ռոպէնսոնին
գերազանցութիւնը գերիին վրայ էր խել-
քին և ճարտարութեանը կողմանէ. թե-
պէտ գերին ալ անկէ շատ պակաս չէր խել-
քով. ունէր աղէկ ճարպիկութիւն և օգտա-
կար արուեստ՝ որ տէրը մինչև ան ատենը
չէր գիտեր. ոսկորէ բաներ շինել գիտէր,
քարէ և խեցիներէ զանազան պիտանի
գործիքներ կընէր. շատ յաջող էր փայտէ
և տախտակէ բաներ հնարելու, անանկ
ճարպիկ էր և գեղեցիկ կը շինէր՝ որ կար-
ծէիր թէ երկրթէ գործիքներով շինած են.
որ մը պատահմամբ գտաւ թեի ոսկոր մը,
առաւ շինեց քերիչ (բռնատէ) մը. գտաւ
մէկ ճիւղ մը բուստի գործիք ըրաւ. խեցի
գտաւ՝ զանակ շինեց. կարծրացած ձկան
կաշի գտաւ՝ խարտոց շինեց: Ահա այս
օգտակար գործիքներով յաջողութեամբ շի-
նեց տան պիտանի բաներ մեծ ու պզտիկ,
ասանկով աւելի հանգիստ եղաւ իրենց վի-
ճակը ամէն բան հնարելով:

Գերին սորվեցուց Ռոպէնսոնին արուեստ
մը որ ծափ պտուղներէն հաց շինէ՝ որ
խիստ հարկաւոր էր. վասն զի հացի համ-
ունէր ու հացի պէս անունդ կուտար. վայ-
րենի մարդիկ առանց պատրաստութեան
այս հացը կը շինեն կուտեն. բայց Ռոպէն-
սոն աման մը կը տարցընէր ու վրան կե-
փէր զգուշութեամբ՝ որ կատարեալ հաց կը
դառնար:

Յետոյ սորվեցաւ զերիէն քարայրին պըտուղը եփելը որ առաջ գտեր էր. այս պտուղները բոհրելով կըլլար մէկ համով աննդարար բան մը: Ռոպէնսոն՝ որ միշտ բան փորձել կը սիրէր՝ այս բոհրած պտուղներն առաւ երկու տափակ քարի մէջ զըրաւ մանրեց ալիւր ըրաւ, ետքը կաթով եփեց. երբոր կերաւ տեսաւ որ չիքոլաթ է՝ անպատմելի ուրախացաւ:

Եւ այսպէս օրէ օր յայտնեցան Ռոպէնսոնին նոր նոր դիպուածներ, որով իր հարկատր և օգտակար բաները կը լեցընէր: Սակայն իր սովորութիւնը չէր փոխեր. միշտ կը ջանար որ քիչով շատանայ, և պարզ բաներ ուտէ չափաւոր:

Մնկէ ետեւ երկուքը միատեղ կզոյին հեռու տեղերը կերթային կը պտըտէին, շատ անգամ բոլոր կզոյին կը շրջէին. մանաւանդ որ հովը դէմ ըլլալով վայրենի մարդիկ չէին կրնար հոն մտնեալ. ուստի առիթ գտնելով շատ նոր բաներ տեսան՝ որ իրենց օգտակար կրնար ըլլալ:

Արդ պարտէ վին աշխատանքը լնացաւ. օր զրին որ ճամբայ ելլեն երթան զերիին հայրը գտնեն. սակայն որչափ որ երթալու ատենը մտնեցաւ՝ այնչափ ալ Ռոպէնսոնին մտմաուքը սաստկացաւ: Եթէ այս վայրենի մարդիկ զիս թշնամիի տեղ դնեն, կըսէր, կամ թէ քեզ չի ճանչնալով կերակուր ըլլանք գազան մարդկանց՝ ինչպէս պիտի ըլլայ. ամենեւին չէր կրնար գերիին վրայ

վտահանալով այս կասկածները մէկ դիզնել:

Իսկ զերին ամեն կերպ երզումով հաստատեց՝ թէ այդ ամէն կասկածներն են պարզ երեւկայութիւն. որովհետեւ աղէկ կը ճանչնար իրեն քաղաքացիները, երզում կրնէր թէ անհնարին է որ ծուռ նային մէկի մը որ իրենց թշնամի չէ: Ռոպէնսոն լաւ հաւանեցաւ թէ զերին իրեն ասանկ հաստատութեամբ չէր վկայեր թէ որ փոքրիկ տարակոյս մը ունենար. ուստի բոլոր ունեցած կասկածները նետեց, ու զերիին հաւատարմութեանը վրայ կապուեցաւ, և բարի հաւատքով որոշեց միւս օրը առաջատը բանալ ճամբայ ելլել:

Այս խորհրդով նաւակն որ ցամաք քաշեր էին ջուրը ձգեցին. և նոյն իրիկունը գետնի խնձորներ եփեցին, և ուրիշ պաշարներ պատրաստեցին գրեթէ ութը օրուան բան: Գերին յայտնեց թէ այս պարագային մէջ ճամբու համար ուրիշ կերակուր ալ կրնամ պատրաստել: Սորվեցուց տիրոջը նոր կերպով բոլորը միատեղ խորվելու մէկ լամայի ձագ մը քիչ ժամանակի մէջ, որով միտը աւելի կակուզ և համով կըլլար:

Այս բանին համար գետինը փոս մը բացաւ երկու ոտնաչափ խորունկ, և մէջը լեցուց չոր փայտեր և տափակ քարեր, կրակ վառեց՝ ու վրան կախեց լաման. կրակին վառելովը և բոցովը կատարելապէս մաղե-

ըր խանձեց. յետոյ քերեց վրան խեցիով
անանկ մաքրեց՝ որ կարծէիր թէ տաք ջրի
մէջ խաշած մաքրած է: Կոյն խեցիով լա-
մային փորը բացաւ պարպեց: Այսչափ ա-
տենիս մէջ կրակն ալ հասաւ, ու փոսը
չորս գիէն տաքցաւ, մէջի քարերն ալ կը-
րակ դարձան: Զգուշութեամբ մէկ զի քա-
շեց կրակներն ու քարերը, որչափ որ
պէտք էր փոսին տակը գոցելու համար թո-
ղուց: Այս քարերուն վրայ բորոյին տե-
րեներէն շարեց, լաման ալ վրան գրաւ ու-
րիչ տերեներով ալ վրան գոցեց շուտով, և
մնացած քարերն ալ վրան լեցուց, բոլորն
եղաւ գետնի թոնիր մը:

Քանի մը ժամ անցնելէն ետև՝ հանեց լա-
ման այն թոնիրին մէջէն. Ռոպէնտն որ
կերաւ՝ գարմացաւ համին վրայ, վասն զի
անանկ կակուզ անանկ պատուական հա-
մեզ էր միսն՝ որ չի կրնար ըլլար: Եւ այս-
պէս այս կերպը սորվելով շատ անգամ ա-
սանկ կեփէր:

ԻՒ. ԳԻՊՈՒՍԹ

Ռոպէնտն և գերին ամէն բաներնին
պատրաստեղէն ետև՝ պուռկեցան քնացան.
կէս ժամ անցաւ՝ Ռոպէնտն մէկէն իմէկ ար-
թընցաւ ահաւոր կայծակի մը ձայնէն՝ որ
փայլատակեց զարկաւ նոյն կէտին մէջ:
Ռոտման ձայները սոսկալի կը լսուէին,
գետնաշարժութիւնը մէկ զիէն՝ փայլակն ու

այէկոծութիւնը մէկալ գիէն: Ռոպէնտն
ձայն տալով գերիին կըսէր, Ել նայէ: Աչքը
բացաւ գերին սուրբ Աստուած բռնելով. Ինչ
պիտի ըլլայինք կըսէր թէ որ ծովուն վրայ
գանուէինք:

Այս միջոցիս հետուէն լեցին թնդանո-
թի ձայներ. գերին կարծեց թէ որոտում
է, իսկ Ռոպէնտն հաստատ հասկըցաւ թէ
թնդանոթի ձայն է. ուրախանալով մէկէն
եղաւ վառարանին քով վազեց, բնկերջն
ալ ըսաւ որ ետեէն երթայ. քաշեց մէկ վա-
ռած փայտ մը առաւ ու չուանէ սանդուղէն
վեր ելաւ. գերին ալ ետեէն եղաւ, բայց
չկատէր թէ տիրաջը մտաք ինչ է: Ռոպէն-
տն պատրաստուեցաւ մեծ կրակ մը վառե-
լու լեւան վրան որ նշան տայ ծովն եզոզնե-
րուն, որպէս զի գիտնան թէ կղզիին մօտ
են, և հոն ապահովութեամբ օգնութիւն
կրնան գտնել. որովհետև՝ անտարակոյս
գիտէր՝ թէ կղզիին մօտ նաւ կայ վտանգի
մէջ, և թնդանոթին ձայնը յայտնի նշան
կուտար օգնութիւն հասնելու: Սակայն կը-
րակին բոցը հագիւ թէ վեր ելած էր՝ ա-
նանկ անձրև մը վրան եկաւ՝ որ բոլոր կրա-
կը մարեց: Ռոպէնտն ու գերին հարկա-
զրեցան բնակարանին մէջ նստիլ՝ որպէս
զի անձրևէն չի թրջին: Երկնիքին որոտումը՝
ծովին գոշումը և զարհուրելի փայլակները
աւելի սաստիկացան. թէպէտ և այսչափ
սոսկալի ազդակներ կըլլային՝ բայց Ռո-
պէնտն մտադրելով բրբն մնալ երբեմն թնդա-

նօթի ճայն կառնէր. վերջապէս տարակուսեցաւ թէ այն ճայնը չըլլայ թէ ամսի դուռալ ըլլայ հեռուն:

Ի վերայ այս ամենայնի բոլոր զիւրբ սիրտը խղճալով՝ երեակայութիւնը զինքը ամենցնց, միտքը կը բերէր որ մօտ տեղնաւ մը այլեկոծութեամբ վտանգի մէջ է: Աս ալ կը մտածէր որ նաւապետը թէ որ այս ահագին վտանգէն ազատի, արդեօք զիրենք նաւին մէջ կընդունէր, ու Խրտոպա կը տանէր: Շատ անգամ ելաւ կրակ վառեց, ամէն անգամ անձրեր մտրեց. ուրիշ ճար չի գտաւ օգնութիւն ընելու խեղճերուն, որ վտանգատուր այլեկոծութեան մէջ կը չարչարուէին՝ ինչպէս կը կարծէր, մկայն ազօթք կրնէր Աստուծոյ անոնց համար և կազան չէր ջերմեանդուութեամբ, որպէս զի սլմերձաւոր վտանգէն ազատէ խեղճերը: Արովհետև, կրտէր, աստուածային բարութիւնը միշտ բարի կրնէ բարիններուն և աւաքիններուն, ու ինչ որ կուտայ՝ բարի է:

Աստուծուն զաղբեցաւ այն ահագին փութորկը. իսկ Առաքէնստն զերիին հետ միատեղ ելաւ մէյնը վախճալով մէյնը յուսալով ծովուն քով գնաց, որ նայի թէ ինչ կար և ինչ էր պատահած, աղէկ թէ գէշ. բայց մէկէն աչքերնուն երեցաւ մէկ արտմալի բան մը՝ որ Առաքէնստնին սիրտը վշտացուց, և զերին յուսահատեցաւ. իբր զի այլեկոծութիւնը իրենց նաւը առեր տարեր էր մեծ ծովը. սկսան ողբալ արտասուք թափելով,

զերին յուսահատելով սիրտը կտորեցաւ երբոր տեսաւ թէ իր բերկրալի յայտ ոչնչացաւ, որ պիտի երթար հայրը գտնէր:

Խեղճին երեսին գոյնը մեռելի գոյն դարձաւ, լեզուն կապուեցաւ, չէր կրնար խօսք մը արտաբերել. աչուքները մթնելով գետին կը նայէր, և բոլոր մարմինը կը դողար, որպէս թէ հօգին մարմինէն պիտի գատուէր՝ մահուան դուռը հասածի պէս: Աչքէն արտասուքը աղբիւրի նման կը վազէր. սրտին հառաչանքը՝ խօսքը կարգելուր. երբեմն կուրծքին կը դարնէր և երբեմն մաղերը կը փետաւէր: Իսկ Առաքէնստն տեսաւ որ իր անբաղդութիւնը ամէն տեղ յայտնի կըլլայ՝ ու մտիկ եղաւ որ ուրիշին ալ ցաւակից ըլլայ ու մխիթարէ. ուստի գերիին յուսահատութեանը վրայ սիրտը ցաւելով կը մխիթարէր և կը ջանար խելացի խօսքերով սիրտը զօրացնել:

Շատ բան զօրցելէն ետև ըսաւ քաղցրութեամբ. ո՛վ զիտէ սիրելի, կրնայ ըլլալ որ մեր նաւուն կորուստը մեզի աւելի օգտակար ըլլայ: Ա՛լ զիտէ թէ այս փոթորիկը ուրիշ կողմանէ ի՛նչ օգուտ հարը պիտի բերէ թէ մեզի և թէ ուրիշներուն: Արկնեց զերին զանուութեամբ, թէ ի՛նչ օգուտ պիտի բերէ. զրկեց մեզ մեր նաւէն, ահա շահը: Իրաւ է, ըսաւ, որովհետև մարդ ենք՝ չափաւոր է մեր միտքը, և տեսութիւննիս կարճ է. մենք հիմա ուրիշ բան և օգուտ մը չենք տեսներ այս փոթորիկէն, բայց եթէ

մեր նախնի կորուստը: Ի՞նչ կը հաւտան որ Աստուած ամենաբարին անհուն իմաստութեամբը ուրիշ պատճառ մը չունենայ այս փոթորիկը տալու: Ի՞նչպէս քու տկար միտքդ կը համարձակի դատաստան կտրել և չափի մէջ դնել անսահման խորհուրդը ամենակալին:

Պատասխանեց զերին, թէ ճմարիտ է խօսքդ ընդհանրապէս. բայց մեզի համար մասնաւորապէս ի՞նչ օգուտ կրնայ ունենալ այս ալէկոծութիւնս: Այս բանը ինձի կը հարցնես՝ բաւ. ահա ամենազէտը անանկ կը կառավարէ ընդհանուր տիեզերս՝ որ խելք ու միտք չի հասնիր. մարդ կրնայ շատ բանի վրայ կարծիք ընել դատաստան կրտրել. բայց ո՞վ կարծիք է հաստատել թէ ճշմարիտ է: Արնար ըլլալ որ մեր կողմին վերայ մահաբեր արտաշնչութիւն և թունաւ որ դուրդիք մը դար. այս փոթորիկն եղաւ որ ցրուէ տանի, ու մեզ վտանգէն պահէ, որ կրնար հիւանդութիւն և մահ պատճառել: Ատրելի էր թէ մեր նաւակը թէ որ մնար, որուն վրայ այսչափ կը կսկըծանք, մեզ կորսընցնէր: Արնար ըլլալ որ բայց ինչո՞ւ համար կրնար ըլլալ. բաւական չէ՞ մեզի գիտնալ, թէ Աստուած ամենաբարին է՝ որ ըստ իւր կամայցը կուզէ ալէկոծութիւն կը հանէ, կուզէ կը դադրեցնէ, և ամենայն արարածք կը ճանչնան իրենց արարիչը իմաստուն հայր ամենազթա՞ծ: Գերին դատոնք լսելով ինքն իրեն եկաւ ու սկսաւ ա-

մըջնալ սխալանացը վրան, և շատ զղջալ բրած տրտունջին համար, ու բոլորովին Աստուծոյ արդար դատաստանին հնազանդեցաւ: Սակայն Ռոպէնտոն անզադար ծովուն երեսը կը նայէր, որ նաւ մը բան մը տեսնէ. բայց ուրիշ բան չի տեսաւ՝ միայն ընդարձակ ծով: Աւտտի հետեցուց թէ խաբուեր է. և միտքն որ դրեր էր թէ թնդաւնօթի ձայն եկաւ, անտարակոյս ամպի դուռալու ձայն էր: Տրտմեցաւ որ այս յոյսն ալ փութ ելաւ, ետ գարձաւ սկսաւ իր բընակարանը երթալ:

Բայց ամեննին սիրաբը չէր հանդէտ, միշտ իրեն կերենար թէ նաւ մը, երկըթի վրայ կեցած է կողմին քով: Չգիտնացաւ ելաւ լերան վրայ, ու նայեցաւ արեւմտեան կողմը. բայց բան մը չի տեսաւ՝ որ սիրաբը հանդէսեցնէր:

Սակայն միշտ անհանգստութեան մէջ էր և տրտում, ուստի ելաւ գնաց խիստ բարձր լերան մը վրայ, ուսկից որ կրնար տեսնել արեւելեան կողմը կողմին. մեծ հոգով ծայրը ելաւ ու մէկէն ծովը նայեցաւ. բայց ի՞նչ մեծ բերկրութիւն զգաց սրտին մէջ երբոր տեսաւ որ չէ խաբուած. ահա նաւ մը կեցեր էր ծովուն վրայ թէպէտ հեռուն, և որոշ տեսաւ որ մեծ նաւ էր: Անհնարին է Ռոպէնտոնին ըրած բաները պատմել, չափազանց ուրախութենէն չկտէր ի՞նչ ընէ. կայծակի պէս թոռաւ, շունչը հատնելով հասաւ բնակարանը, և առաւ

գէնքերը վրան, որ առանց անոնց հեռու տեղ չէր երթար. չի կրցաւ բան զուրցել գերիին, որ վարմացեր էր անոր իրար անցնելուն վրայ՝ քան թէ խօսքին, որ այսպէս կըսէր. Անոնք ահա հոն են, շուտ շուտ Մէկէն ելաւ սանդուղէն վեր, ու վազեց գնաց թաշունի նման: Գերին այս խօսուածիւնը և չիտթամ գործը տեսնելով նաև կէսկատուր խօսքը լսելով՝ կարծեց թէ լերան մարդիկ եկան հոն հասան. ուստի ինքն ալ առաւ իր գէնքերը ետևէն գնաց արագութեամբ: Սասնի ճամբայ ընելով տասուերկու մղոն տեղ դացին, ու չի կրցան հասնիլ ծովուն քով՝ ուսկից նաւը աւելի մօտ կերևնար. հոն գերին հասկըցաւ եղած բաներուն պատճառը՝ երբ Ռոպէնստն հեռուէն նաւը ցցուց իրեն: Իսկ գերին զարմացաւ մնաց. այնչափ հեռուն էր, որ կերևնար թէ այս նաւը հարիւրապատիկ աւելի մեծ պէտք էր ըլլար իրեն տեսածներէն:

Ռոպէնստն չիտէր թէ սրտին ուրախութիւնը ինչպէս յայտնէ, երբեմն կը ցատքէր՝ երբեմն ուրախութեան ձայներ կը հանէր, և երբեմն կը զրկէր գերին. արտասուք թափելով երգում կընէր անոր ալ մասնակցելով սրտին մէջի կիրքը: Հիմա կը դառնանք Եւրոպա կրսէր, և Սմայուրի քաղաքը պիտի տեսնա՞ր ինչ աներ շինած կան. և այս խեղճ օրերը՝ պիտի ուրախութեան օրերու փոխուին. միշտ պիտի զուարճանանք հանդիստ և ցանկալի մի՞ճակի մը

մէջ: Ռոպէնստնին բերնէն խօսքը ազբուրի պէս կը վազէր՝ որ ոչ երբէք կը ցամբի: Այսպէս անընդհատ մինչև մէկալ օրը պիտի խօսէր, թէ որ չի մտածէր թէ անխօհեմութիւն է անգին ժամանակը կորսընցընել փութ խօսքերով. նաև ամէն բանէն աւելի պէտք էր մէկ կերպով մը հասկընալ, թէ ինչ ազգ են նաւին մէջի մարդիկը. իսկ թէ ինչ կերպ պէտք էր իմանալ չղիտանալով պաշարուեցաւ մնաց:

Ուստի փորձեց թէ կրնայ լսել տալ ձայնը նաւուն մէջ եղողներուն, բայց անօգուտ. թէպէտ այն կոծութեան ատեն հովր փոխուեցաւ ու ցամաքէն գէպ ՚ի նաւը կը փչէր: Աջաչեց ընկերոջն որ շուտով կըրակ վառէ որպէս զի նաւին մէջի եղողները կարենան տեսնել: Մէկէն կրակը վառեցաւ, բայց մինչև ծառերուն բարձրութիւնը ելաւ: Աջը միակերպ նաւուն վրայ էր հաստատեր ու ամէն վայրկեան կը գիտէր, թէ արդեօք մակոյղ կինջեցընեն ծովը՝ ցամաք գալու համար. բայց պարապ տեղը սպասեց:

Վերջապէս կրակը մէկ ժամէն աւելի վառեցաւ, բայց ամենևին մակոյղ մը չերեցաւ: Ուրբաթ գերին ուզեց լողալով նաւն երթալ թէպէտ և հեռուն էր, որպէս զի կանչէ մէջի եղողներն՝ որ ցամաք գան:

Ռոպէնստն զրկեց գերին, ու հաւանեցաւ որ երթայ՝ չէ թէ յանդգնութեան համար, սյլ ձեռքէն եկած օգնութիւնը հեղ-

զուժեամբ չի ձգէ՝ ընէ: Երևում գերին լա-
թերը հանեց՝ ծառի մը ճիւղ կտրեց բերանն
առաւ, սկսաւ ալիքներուն վրայէն լողալով
երթալ: Առաջնստն ընկեր եղաւ իրեն միայն
աչքին տեսութեամբ և ջերմեանդ աղօթ-
քով:

Գերին յաջողութեամբ նաւը հասաւ ու
մէկ երկու անգամ նաւուն բոլորը պտտե-
ցաւ: Անգաղար ձայն կուտար մարդկանց,
բայց մարդ մը չերեցաւ իրեն. հուսկ յետոյ
տեսաւ՝ որ նաւուն մէկ կողմէն սանդուղ
մը կախած էր, վեր ելաւ կանանչ ճիւղը
ձեռքը*:

Երբոր վեր ելաւ նախն վրայ՝ առջին ան-
դին կը նայէր, տեսաւ մէկ շի տեսած կեն-
դանի մը, վախուն սարսափեցաւ՝ որուն
մազերը սև էին և բրդատ: Տեսածին պէս
կենդանին անանկ հաշից որ գերին անանկ
ձայն լսած չըլլալով վախցաւ, բայց կենդա-
նին մէկէն սկսաւ քծնիլ և քաղցրութեամբ
իրեն քսուիլ. մինչև գերին ալ չի վախցաւ,
կենդանին ալ մօտեցաւ ու հանդարտու-
թեամբ իրեն կը քսուէր պոչը խաղցընելով
և ողբազին կողմար, մինչև գերին հասկը-
ցաւ թէ իրեն օգնութիւնը կուզէ:

* Ծառին կանանչ ճիւղը վայրենի մարդկանց
մէջ նշան է խողաղութեան. ով որ կանանչ ճիւղ
մը ձեռքը կը մօտենայ մէկին՝ ամենին վախնալու
բան չի կայ. ստոր համար գերին ալ իր ապահովու-
թեանը համար այս զգուշութիւնն ըրաւ, որ ուրի-
շը զինքը թշնամի կարծելով չի մեացընէ:

Երբոր կենդանին դրան քով կեցաւ՝ գե-
րին ալ համարձակեցաւ կենդանին սիրել և
զգուել, կենդանին ալ կերեւար թէ ուրա-
խութեամբ կը զուարճանար. իսկ գերին
վեր վար կը պարտէր շարունակ մարդ կը
կանչէր, բայց մարդ մը չերեցաւ: Երբոր
զբաղելով առջին անգին կը նայէր ու չխաե-
սած բաներուն վրայ կը զարմանար՝ որ նա-
ւուն վրայ աչքին կը պատասէին, կոնակը
մէկալ դին դարձուց կը նայէր. նայիս յան-
կարծ ետեէն մէկը զարկաւ իրեն անանկ
սաստիկ՝ որ վար ընկաւ*: Վեր ցատքեց
սարսափելով աչքը չորս դին դարձուց թէ
ինչ է. մէկէն զարհուրեցաւ մնաց, տեսաւ
հոն մեծ կենդանի մը ծուռ եղջիւրներով և
երկայն մօրութով՝ որ ետեի երկու ոտքին
վրայ ելաւ կեցաւ և սպառնալով պատրաս-
տուեցաւ երկրորդ անգամ դարնել անոր:
Գերին սոսկալով ազաղակեց և ինքը զինքը
ծովը նետեց փախաւ: Առջի տեսածն և կեն-
դանին հարկաւորապէս մտազտ շուն էր, որ
գերիէն չի դատուելով ծովը նետուեցաւ ու
սկսաւ անոր ետեէն լողալով գալ:

Գերին երբոր ետեէն լողալու ձայն կառ-
նէր՝ կարծէր թէ այն եղջիւրաւոր կենդա-
նին է որ ետեէն կը վազէ, անանկ զարհու-

* Այս կենդանին մեծ այծ էր որ կաթը խմելու
համար Եւրոպացիք մեծ նաւերու մէջ կը պահէն.
Իսկ առջի կենդանին Եւրոպայի մեծ շուն էր: Ա-
սոնք Ամերիկայ չըլլալուն համար՝ գերին շատ վախ-
ցաւ ու փախաւ:

րեցաւ վախնալով՝ որ արտաբոյ կարգի կը լողար, և մէկէն ծովուն տակը կը մտնէր ու կեկէր: Մէս նոր օրինակ մը՝ որ կը տեսնենք թէ վախը որչափ մեծ վնաս կրնայ բերել, որովհետեւ անանկ վտանգի մէջ կը ձգէ մարդս՝ որ պիտի այն վտանգը չի դար թէ որ վախը չի տիրէր վրան:

Գերին չէր համարձակեր ետին նայելու. երբ քիչ մը կը հանգչէր՝ նորէն արագ արագ կը լողար, որ շունը չէր կրնար ետեւէն հասնիլ: Յամայն որ հասաւ՝ վախուն չի կրցաւ խօսք մը գորցել. եկաւ Ռուպէնսոնին ոտքն ընկաւ մտրեցաւ, քիչ մը անցաւ շունն ալ եկաւ հասաւ:

Ռուպէնսոնին խելքը զլխէն գնաց որ ճար ընէ, մարերն անցընէ հաւատարիմ ընկերօջը և անանկ խեղճ վիճակի մէջ չի թողու. վրան ընկաւ շունչ կուտար իրեն, կը չփէր կը ցնցէր, և բարձր ձայնով անունը կը կանչէր, բայց քանի մը բոպէ անցնելէն ետեւ գերին աչքը բացաւ և նշան տուաւ թէ ողջ է: Հուսկ յետոյ միտքը վրան եկաւ սկըսաւ խօսիլ և պատմել այն ստակալի գիպուածն որ իրեն պատահեցաւ. նաև թէ ինչպէս այն նաւը փայտէ ահադին ընտ մը երեցաւ իրեն, որուն վրան երեք հաստ ծառեր անկամ էին: Նաև ինչպէս սև կենդանին այնչափ սիրելով քծնեցաւ իրեն, և ինչպէս այն մօրուքաւոր և եղջիւրաւոր հրէշ կենդանին գինքը պիտի մեռցնէր:

Դարձեալ բտաւ թէ կարծեմ այն հրէշ

կենդանին այս մեծ շարժող ըրան՝ այսինքն նախն տէրն էր, որովհետև ուրիշ մարդ մը չէր տեսած հոն: Ռուպէնսոն այս պատմութիւններս զարմանալով կը լսէր, մինչև մտածելով իմացաւ որ եղջիւրաւորը սամ կենդանին այժ պիտի ըլլայ: Նաև նաւը աւադի վրայ նստած պիտի ըլլայ, որ մէջի ճամբորդները ձգեր փախեր էին մակուկին մէջ մտնելով. սակայն չէր կրնար հասկընալ, թէ արդեօք փախչողները ողջ մնացեր էին. վասն զի ինչպէս յայտնի է, եթէ դէպ ՚ի այն կղզին եկած ըլլային, պէտք էր որ իրենց եղած տեղը մօտենային, բայց հոն ոտքի նշան մը չի կար. իսկ եթէ վախչելու ատեն խզգուած ըլլային, պէտք էր որ կամ մարմիններն և կամ մակուկը տեղէ մը երևնար, և ծովուն քովերը դուրս դարնէր: Սակայն միտքն ընկաւ թէ փոթօրիկին աւտենը արեւմտեան հովը փոխուեցաւ արեւելեան. ասանկ ըլլալով հասկըցաւ որ մակուկը ուրիշ տեղ ընկած էր. այս բանս առաջ չի կրցաւ իմանալ:

Ներս իրեն կը մտածէր թէ հարկաւորաւ պէս արեւելեան հովը թող չտուաւ որ մակուկը այս կողմերս մօտենայ, փոթօրիկը զանոնք տարաւ դէպ ՚ի արեւմուտք. կրնայ ըլլալ որ խեղճերը կորսուած ըլլան անծանօթ տեղ մը. և կամ կարելի է թէ հոսանքի մը մէջ ընկած ըլլան, նաև կրնայ ըլլալ որ արեւմտեան կղզիներուն մէկը զացած ըլլան. Աստուած տար որ այս ետքի կար

ծիրս ճշմարիտ ելլէ՛ր՝ բայտ հառաչելով: Այս մտմտութիւնը յայտնեց գերիին, անոր ալ հաւանական և ճշմարիտ երևցաւ:

Մակայն մենք հիմա ի՛նչ կրնանք ընել, կրտէր. թէ՛ կորսուած ըլլան օգորմելիները և թէ՛ հոգին բռնութեամբ մոլորած՝ մենք ամենևին անոնց ճար մը չենք կրնար ընել, մեզի կիցի՛ որ ջանանք նաւին մէջէ՛ն պիտանի բաները զօրս հաննիք որչափ կարելի է: Բայց հիմա մենք ի՛նչ կրնանք ընել որ նաւակինս կորսնցուցինք: Ռոպէնտոն սաստիկ կը կոկիծար նաւակը, ինչպէս առաջ կոկիծաց գերին, ճար կը փնտռէր որ հնարք մը գտնէ, ուրիշ ճամբայով բան տեսնէ՝ որ նաւին գործքն ընէ. սակայն երկար ատեն մտածեցին յարմար բան մը չի գտնուեցաւ, նորէն ուրիշ նաւ մը չինել՝ շատ ժամանակի կարօտ էր: Ռոպէնտոն չէր համարձակեր ըզլալով նաւն երթալ այնչափ հեռու ըլլալով. թէպէտ և երթար ինչ չափ՝ ինչ կրնար ազատելու: Վերջապէս մտածեց որ լատ չինէ, ասկէ ուրիշ յարմար ճամբայ չի կայ կրտէր, որով կարենանք երթալ նաւին քով և պիտանի բաները կարենանք ազատել:

Ռոպէցին որ իրենցմէ մէկը դառնայ ընտկարանը՝ ուտելու բան բերէ, նաև չուան և ուրիշ պիտանի բաներ բերէ ինչ որ կար: Գերին պատրաստ ըլլալով այս աշխատանքը վրան առաւ, ճամբայ ելաւ: Ռոպէնտոն ալ այն միջոցը սկսաւ ծառեր կտրել լատին համար: Գերին իրիկուան դէմ հապիւ կըր-

ցաւ դառնար իսկ Ռոպէնտոն շատ զուարճացաւ շանը հետ, որ իրեն քաղաքացին ըլլալով՝ կըրօպպէն՝ կը խաղար հետը սիրելով: Ծունն ալ իրեն կողմանէ սէր և ուրախութիւն յայտնելով իր երջանկութեանը վրայ կը զուարճանար: ու Ռոպէնտոնին հաճոյ ըլլալու համար իր սորված խաղերը կընէր առջին: Գերին որ դարձաւ եկաւ՝ Ռոպէնտոն ամէն բանէն առաջ կտոր մը բան կերցուց շանը՝ որ նոյն օրը բան մը չէր կերած: Աշտուած՝ յաջողեց որ այն գիշերը ազուոր լուսին կար, բոլոր գիշերը երկուսն ալ աշխատեցան շարունակ: Այն գիշերէն ետև քունընին կոխեց, պառկեցան խոտին վրան, շունը ոտքերուն տակը իրենց պահապան կեցաւ մինչև առաւօտ, որ յագնութիւնին անցնելով ոյժ առին անոյշ ընով:

ԻԳ. ԳԻՊՈՒՍԾ

Հաղիւ թէ արչալոյսը բացուեցաւ և արևելեան կողմի երկիները սկսաւ կարմրիլ՝ Ռոպէնտոնին քունը այլ չի տարաւ՝ կանուխ ելաւ արթընցուց գերին, որ ելլէ գործքը առաջ տանի՝ որ գիշերուքնէ սկսեր էին: Այնպիսի ջանքով աշխատեցան բոլոր օրն, որ նոյն իրիկուը կատարեցին լատը: Անանկ լաւ յարմարեցին ծառին փայտերը իրարու հետ, և այնպէս գերանները կարգով կապեցին չուանով և ուսիի ճիւղերով, որ հաստատ տախտակամած եղաւ յարմար

ճամբայ երթալու . գրեթէ քսան օտնաչափ երկայնութիւն և լայնութիւն ունէր : Նաև առաջուց մտածելով այս լատար ջրովն քով չինեցին , որ գիրին եղաւ ծովը ձգել առանց ժամանակ կորսնցնելու :

Մեծ յաջողութիւն եղաւ որ առտուանց սկսաւ մահլենթացութիւնը , և շատ չանցաւ ծովը բարձրանալով լատար ջրին վրայ ելաւ , որ վեց ժամէն ետև երբոր տեղատութիւն ըլլալով ծովը կը քաջուէր՝ ջուրը ետ վազելու տտեն գետի պէս լատար պիտի տունէր տանէր մինչև մեծ նաւուն քով : Եւ այսպէս ժամանակն որ և հաս նստեցան լատարն վերան՝ ծովն առաւ քշեց լատարը , կէս ժամին մէջ հասան նաւուն քով :

Ռուպէնտն Եւրոպայի նաւ տեսնելով առանկ սիրտն ելաւ՝ որ նախն շատ տեղը համբուրեց շատ անգամ . վասն զի Եւրոպայէն եկած էր , և Եւրոպացի մէջը նըստած էր . այս պարագայները սրտին գութը կը շարժէին : Սակայն աւանդ արտոն , ո՛ր էին այն սիրելի Եւրոպացիները , նաւը կար իրենք չի կային , արգեօք ալքիքներուն մէջ խզուած էին չիյուէր :

Այս մտքերով խիստ շատ ցաւեցաւ Ռուպէնտնին սիրտը , որ յօծարութեամբ կը զոհէր արտամալի կեանքին կէտը որչափ որ պիտի ապրէր , միայն թէ մարդ և նաւավար գտնէր ու միատեղ Եւրոպա երթար : Բայց այս ակնկալութիւնը մտքէն հանեւէն ետև մինակ պէտք էր մտածել՝ որ նաւուն մէ-

ջէն պէտք եղած բաները գուրս հանէ՝ որչափ որ կարելի էր և յետոյ գործածէ , որովհետև նաւը անտէր մնացեր էր . թէ որինքը չտանէր՝ կամոց կամոց ծովը պիտի երթային . ստոր համար Ռուպէնտն իրաւունք ունէր որ առանց խղճմտանքի պէտք եղած բաները նաւէն գուրս հանէ ու գործածէ քաջած աշխատանքին տեղը իբր աւանդ , և երբոր տէրն ելլէ՝ հա տայ :

Հասարակօրէն այս է Եւրոպայի օրէնքը , որ ծովէն ելած բաները իրեք կը բաժնեն . մէկ բաժինը տիրոջը կուտան , մէկ բաժինը ծովէն հանողին է , մէկալ բաժինն ալ քաղերն տիրոջը կուտան : Ասով Ռուպէնտն ալ իրաւունք ունեցաւ նաւը պարպելով բաներուն տէր ըլլալ . մէյ մը որ տէր չի կար , երկրորդ՝ աշխատանքովը պիտի հանէր , և երրորդ՝ կզղիին օրինաւոր տէրը ինքն էր որուն մօտ ցամաքն ընկեր էր նաւը . իբր զի օրէնքը կը ցցնէ , թէ մէկ երկիր մը և ինչ և իցէ բան՝ երբոր տէր չունի անոր կիլնի բնականապէս՝ որ նախ և առաջ զայն ժառանգեց :

Ռուպէնտնին ուշ երբոր վրան եկաւ , որ ուրախութենէն այլայլեր էր Եւրոպայի նաւ տեսնելուն համար , առջի ջանքն եղաւ՝ նաւը անմնաս ցամաքին վրայէն հանել : Առանկ որոշեր էր որ գերիին հետ միատեղ մէջը մանէ Եւրոպա երթայ . եթէ Եւրոպա չըլլայ , գէթ Ամերիկայի Եւրոպացիները երթայ գտնէ : Միտքը գրեւ էր՝ որ այս ան-

կազմ նաւով մեծ ծովը ճամբայ ընէ՝ որ նաւաւարութեան արուեստը չկտէր: Ռոպէնսն իրեն լաստովը նաւին շորս բարձր պըտըտեցաւ, և ամէն դիէն ջրին բարձրութիւնը չափեց. հոսկ յետոյ յուսահատեալով շատ սիրաբ կտորեցաւ, վասն զի անանկ ցած էր ջուրն որ անհար էր թէ կարենար նաւը ջրին վրայ ելլել: Իբր զի փոթորիկը բերեր նաւը երկու բարի մէջ էր ձգեր, այնպէս գամուեր էր՝ որ անկարելի էր ոչ առաջ երթալ և ոչ ետ գառնալ: Հարկ էր անանկ մնալ մինչև որ ալիքները կտոր կտոր խորտակէին:

Ռոպէնսն երբոր յոյսը կտրեց այս բանիս վրայ, պատրաստուեցաւ նաւուն մէջ մտնել, ու նայիլ թէ ինչ բան կրնար պարտել մէջէն: Գերին մէկալ օրուան քաշած վախը չի մոռնալով տիրոջը հետ միատեղ մտաւ նաւին մէջ. սակայն վախուն սկսաւ գողալ երբոր տեսաւ եղջիրաւոր հրէշը որ դինըը այնչափ վախոցուցեր էր: Բայց այժմ առջի օրուան պէս կատարած չէր, ուժէ ընկած տիարացեր էր՝ անանկ որ չէր կըրնար վեր ելլել. վասն զի իրեք օր էր որ բան չէր կերած կենդանին:

Ռոպէնսն ամէն բանէն աւելի նայեցաւ որ բան մը գտնէ անօթի այծին կերցընէ՝ որ ուտելով պարտութենէն զօրանայ: Ռոպէնսն տեսնաւ նաւի մէջի եղած բաներուն ծանօթ էր՝ առանց գժուարութեան փնտռած խտաբ գտաւ. երբոր այծին առաջը լեցուց ա-

նանկ փափաքելով կուտեր՝ որ կուղէր բտրը մէկէն կլնել. շատ զուարճացաւ Ռոպէնսն այս բանիս վրայ, թէնչէտ գերին անանկ կը սարսափէր այծին ձեռն՝ որ վախուն չէր կրնար աղէկ մը նայիլ. վասն զի այն երկիրները չըլլալուն համար իրեն անծանօթ էր:

Հոսկ յետոյ Ռոպէնսն մտաւ նաւին համբարը խորը խորը պտըտեցաւ, ամէն տեղ գտաւ բիւրաւոր բարիք որ Եւրոպա մեծ բան մը չեն համարիր, բայց իրեն առջին ամէն մէկ բանը՝ անգին գանձ էր: Հոն գտաւ աղնիւ պակսիմաթ, բրինձ, ցորեն, ալիւր, գինի, վառօք, զնտակ. հոն գտաւ թնդանօթ, հրացան և զանազան թուրեր, գանակներ, նաև կացիններ, սղոցներ, մկրատներ, կուսներ, և այլ շատ պէս պէս երկթէ գործիքներ: Գարձեալ տեսաւ հոն կերպ կերպ ամաններ, ախէներ և ամէն սեղանի և խոհարանի բաներ: Վերջապէս գտաւ հոն ամէն տեսակ զգեստներ, հագնելու լաթեր, կտաւ, չուխոյ, կօշիկ, գուլպա, և այլ շատ բաներ՝ մինչև Ռոպէնստնին խելըը գլխէն գնաց:

Ատոնցմէ մէկ բան մը եթէ իրեն տեղէ մը ցցընէին առաջ սիրով կուտար այն իրեն սակիէ գունաբ, որ արդէն ձգեր մուցեր էր: Իսկ Ռւբաթ գերին այսչափ դանազան բաներ տեսնելով ստուսնեցաւ մնացած ամէնն ալ իրեն անծանօթ էին, և ամենեւին գործածութիւնը չկտէր: Եւ ընդհակա-

ուակն Ռոպէնտոն ուրախութենէն կուլար տղու նման՝ որն որ ամէն բանի կը դաչի և ամէն տեսած բանին վրայ կուրախանայ թէ պիտի առնէ. բայց ուրիշ բան մը որ տեսնէ՝ աւելի սղէկ կարծելով առջինը կը ձգէ՝ անոր կը փակչի սիրաբ: Հուսկ յետոյ Ռոպէնտոն ուզեց նախն տալին ինջնիլ, բայց տեսաւ որ լեցուն ջուր է, որպէս թէ նաւին գողը լիճ դարձեր էր:

Սկսաւ մտածել թէ առջի դառնալուն ինչ բան պէտք էր տանիլ ցամաքք. ամենին չի կրցաւ որոշել թէ որը առնէ և որը թողու: Երբեմն մէկ բանը կուզէր առնել, երբեմն ուրիշ բան՝ որ իրեն կերէնար թէ բացարձակապէս աւելի հարկաւոր է. շատ անգամ ալ պիտանի բանը կը ձգէր՝ ուրիշ բան մը կընտրէր, ետքը ան ալ կը ձգէր: Հուսկ յետոյ այսպէս որոշեց իր ընտրութիւնը, նախ ուզեց հանել ամէն բանէն աւելի պիտուական սեպուած բաները. գոր օրինակ ա. երկու տակառ վերցուց՝ մէկը վառօղ, մէկալը մանար գնտակ. բ. երկու հըրացան և երկու զոյգ ատրձանակ. երկու թուր, և երկու դանակ. գ. երկու հաղուստի լաթեր, մէկը իրեն համար, մէկալն ալ գերին. դ. երկու կապոց չափիկ. և. երկու կացին, երկու սղոց, երկու քերիչ, և երկըթէ գաւազաններ, քանի մը կռան, և շատ երկաթեղէն պիտանի գործիք. զ. քանի մը գիրք, ձերմակ թուղթ՝ գրիչ՝ մկլան. Է. հրահաններ արեթով և քարով. Ը. մէկ տակառ

պակսիմաթ. Ի. քանի մը կտոր հասա կըտաւ. ժ. այծը: Որովհետև Ռոպէնտոն սատարիկ գթած ըլլալով չի կրցաւ այս կենդանին հոն ձգել անխնամ վտանգի մէջ. որ կրնար իրեն գառնալէն առաջնաբ ընկղմելով կորսուիլ: Մանաւանդ թէ ամէն հարկաւոր բաներէն առաջ այժին տեղ չինեց լաստին վրայ՝ կասկածելով չըլլայ թէ մտնայ: Զարմանալին այն եղաւ որ զինընելու բաներուն չի դպաւ, վասն զի անարժան համարեցաւ առնել այնպիսի բաներն որ Եւրոպա մեծ համարում ունին: Մտապետին խուցին մէջ գտեր էր աման մը ոսկիի մանրուք և մէկ սնտուկ լեցուն անզին անգամանդ, բայց չի կամեցաւ մօտնալ անոնց՝ որ իրեն օգուտ մը չունէին:

Շատ անգամ ժուռ գալով նախն մէջ դիտեց առաւ պէտք եղած բաները՝ զետեղեց լաստին վրայ՝ ինչ որ կուզէր տանիլ, մինչև ամէնը կատարեցաւ: Ընելու այլ բան չի մնաց, բայց եթէ թիչ մը առնն կուզէր որ մակընթացութիւնը սկսի. ասոր համար հարկադրեցաւ որ սպասէ ու ետքը ճամբոյ ելլէ՝ որ լաստը ջրերով ցամաքն երթայ. ուրովհետև առանց մակընթացութեան անկարելի էր ցամաք հասնիլ:

Ռոպէնտոն այս միջոցս ուզեց կերակուր ուտել Եւրոպայի կերպով, որ երկար առնէ էր չէր կերած: Գնաց նախն մէջ փնտրուեց շորցած միս և չոր ձուկ գտաւ, քանի մը պակսիմաթ, կարագ, եղ և պանիր. գը-

տաւ նաև չուշայ մը գինի, սեղանը գրաւ նաւաւաւարին խոսքը. կանչեց գերին՝ աթոռնեւրով սեղան նստան: Ահա այսպիսի սեղան նստիլ զանաւիով պատառաքաղով կտրել ուտել Եւրոպայի պէս՝ մեծապէս զուարճացուց Ռոպէնսոնին սիրտը, մանաւանդ Եւրոպայի կերակուրներն ու հացը. մինչև ուրախութենէն չկտէր թէ ինչ ընէ: Այս բաներու շատ անգամ այնչափ տարի կը փափաքէր ու չէր գտներ: Մարդ չի կրնար երևակայել թէ անոր քիմքը ինչպիսի համ և ինչ քաղցրութիւն կառնէր: Եւ իրաւունք ունէր, որովհետև ինը տարի միակերպ զգրկուած էր բոլոր այս կերակուրներէն և աւելն հանգստութենէն:

Իսկ գերին որ չկտէր թէ Եւրոպացուց կերակուրը և սեղանը ինչ է՝ խիստ զարմացեր էր, և չկտէր թէ ինչպէս գործածէ զանաւն ու պատառաքաղը. Ռոպէնսոն կը սորվեցընէր իրեն. գերին ալ բաղձալով նմանիլ տիրոջ՝ պատառաքաղով կտոր մը միս առաւ, բերանը տանելու ատենը՝ իրեն սովորութեամբը պատառաքաղին կոթը ձեռքին հետ բերանը տարաւ, և մըսին կտորը զէպ 'ի ականջը գնաց: Ռոպէնսոն գինի մը ուղեց անոր խմցընել. հրաժարեցաւ գերին խմելու, որ մինակ չուր խմելու սորված էր, և բնութիւնը չէր կըրնար տանել բարկ խմելիքի: Բայց պակաս մաթին վրայ խեցաւ՝ ախորժակին յարմար ըլլալով:

Մակընթացութիւնը երբ սկսաւ՝ անոնք ալ ինջան լաստին վրայ մեկնեցան նաւէն. ջրին բարձրանալովը հանգիստ լաստը դէպ 'ի ցամաք կերթար, մինչև քիչ ժամանակին մէջ կղզին հասան և պատրաստուեցան ցամաք հանել բաներն որ լաստին վրայ բեացուցած էին:

Գերին հետաքրքրութիւն ունեցաւ դիտնալ թէ ինչ ցորութիւն և ինչ օդուտ ունէին այն բաներն որ գուրս հանեցին: Ասոր հետաքրքրութիւնը լեցընելու համար Ռոպէնսոն ծառի մը ետին անցաւ ու իր լաթը հանեց՝ նաւէն հանած լաթերը հազաւ. գուրպաները և կօշիկները ոտքն անցուց, կատարեալ զորապետի կերպարանք մտաւ. զլիարկ գլուխը դրաւ, սուրն ալ մէջքը կապեց. մէկէնիմէկ եկաւ Ռ.բրաթ գերինն եւ բեցաւ: Գերին զարմանալով հիացաւ ու ետև ետև փախաւ. վասն զի մէկէն չի ծանչցաւ տէրը, կարծեց թէ գերազանց հոգի է: Իսկ Ռոպէնսոն չիկրցաւ զինքը բռնել՝ որ չծիծաղի, սկսաւ բարեկամութեամբ ձեռք ընել քովը կանչել՝ հաստատելով թէ ես միշտ նայն Ռոպէնսոնն եմ և միշտ քեզի բարեկամ, միայն հազուատ ու բաղդս փոխուեցաւ: Յետոյ հանեց նաւաւարի հագուստ մը տուաւ գերինին, ու հասկըցուց ինչպէս պիտի հագնէր. և պատուիրեց որ երթայ ծառերուն ետին լաթերը փոխէ:

Գերին զնայ լաթը փոխելու, բայց զար-

գարանքը երկար քննեց. վասն զի ամէն մէկ լաթը ծուռ կը հաղնէր, սրչափ որ փորձեց՝ չեղաւ. գործրինակ երկու ոտքը խոթեց չափիկին թեւերուն մէջ, նմանապէս երկու թեւերը անցուց վարտիքին մէջէն՝ որ վարտիքով գլուխը գոցուեցաւ. կը ջանար որ բաձկանը կանակի զիէն կոճկէ: Վերջապէս փորձելով փորձելով հազիւ հասկըցաւ սխալանքն ու շտկեց:

Երբոր շիտակ կարգով լաթերը հազաւ ուրախութիւնէն վեր ցատքեց տղու պէս. մանաւանդ երբոր հասկըցաւ թէ սրչափ հանդիստ և պիտանի էին այս հազուատներս, որ ճանձերուն խոցթելէն ալ կը պահէին զինքը: Միայն կօշիկներուն վրայ չուրախացաւ, որանհանգիստ և անօգուտ կանկերէնային իրեն. ուստի խնդրեց որ անոնք ձգէ չի հազնի. Ռոպէնտոն ալ իրեն կամքին ձգեց, ինչպէս որ ուզէ՝ անանկ ընէ: Ետքը իրեն սորվեցուց կայինին գործածութիւնը և ուրիշ գործիքներուն օգուտը, որով գերին շատ դարմանալով ուրախացաւ: Այս գործիքներով մէկէն սկսան շինել լատին համար կայմ. որպէս զի առագաստին օգնութեամբը կարենան երթալ մեծ նաւուն քով առանց սպասելու մահընթացութեան. ինքը կայմը կը շինէր՝ գերին ալ խրկեց որ երթայ բնակարանը լամաները կթէ, որովհետեւ երկու օր էր որ ձգեր էր կենդանիները: Գերին որ անկէ հեռացաւ՝ Ռոպէնտոն լեցուց հրացանը պահեց՝ որ

նետեղով դարմանքնէ ընկերն ու զուարճանայ:

Գերին դանձալու ատենը տեսաւ Ռոպէնտոնին ջանքն որ լինցուցեր էր գործըր, շատ դարմացաւ: Իսկ Ռոպէնտոն մէկ ծուռ բաղ մը տեսաւ որ ձուկ մը բերանը կը թռչէր, ըսաւ գերիին թէ նայէ սա թռչունը հիմա պիտի իյնի. նոյն կէտին Ռոպէնտոն ծնկան վրայ եկաւ, ու թռչունին նշան առնելով նետեց հրացանը, նայիս մէկէն թռչունը վար ընկաւ: Մամտա թէ ի՞նչ վախ և ի՞նչ սարսափ եղաւ գերիին, որ մէկէն գետինն ընկաւ՝ որպէս թէ իրեն զարկած ըլլար:

Շուտ մը իր առջի աւելորդապաշտութիւնը միտքն եկաւ, այս վախին մէջ միտքը դրաւ թէ Ռոպէնտոն է թուփան չաստուածը: Մէկէն վեր ելաւ ծնկան վրայ եկաւ դողալով թեւերը բացաւ Ռոպէնտոնին դէմ աղօթք ըրաւ, չէր կրնար բան մը խօսիլ:

Ռոպէնտոնին սիրտը չիբաշեց այս բաներուն վրայ զուարճանալ, որովհետեւ մոլորական բան տեսաւ գերիին վրայ: Այս աւելորդապաշտութեան կարծիքը տեսնելով շատ նեղացաւ, ու անկէ ետեւ ջանաց որ շտկէ ընկերին պակասութիւնը: Ուստի Ռոպէնտոն բարեկամաբար վերցուց գերին ու գրկեց սիրով, յորտորեց որ դադրեցընէ վախը և սպահնով ըլլայ. ետքը ըսաւ՝ թէ ասկէ ետեւ քեզ ալ կը սորվեցընեմ հրացանը կրակելով անանկ ձայն հանել սալ

կայծակի նման . անոնք ուրիշ բան չեն՝
բայց եթէ բնական գործքեր են :

Հասկըցուց գերիին թէ զիտես վառօղը .
ինչ գորութիւն և ինչ գործք ունի : Ան ա-
տենը հրացանին հնարքը և շինուածքը իրեն
բացատրելու համար՝ լեցուց հրացանը և
տուաւ ձեռքն որ նետէ : Սակայն գերին մեծ
վախի մէջ ըլլալով աղաչեց Ռոպէնսոնին
որ առնէ ինքը նետէ : Ան ալ հարիւր քայլ
հեռուն նշան մը դրաւ՝ նետեց հրացանը
զարկաւ՝ գերին քովը կեցած էր :

Քիչ մնաց նորէն զեախնը պիտի փռուէր
գերին . ինչ որ տեսաւ և լսեց՝ իրեն կուգար
թէ բնութենէ զուրս բան է : Դրած նշանը
կտոր կտոր եղած էր նետած գնտակէն , որ
չատ առաջ գացեր՝ մինչև անտառին մէջ
հասեր էր : Ռոպէնսոն այս պարագան
հասկըցնելով անոր՝ հետեցուց թէ ասկէ ե-
տե ո՛րչափ ապահով կրնան հալածել վայ-
րենի մարդիկը ասանկ որոտում՝ հանելով , և
այս արուեստաւոր կայծակը անոնց վրայ
նետելով :

Ահա այս գործքը և նաւին մէջ միւս բա-
ները ապացոյց եղան ու գերիին սիրտը ա-
նանկ շարժեցին՝ որ մեծ յարգութիւն և խո-
րին ակնածութիւն մը ունեցաւ Եւրոպա-
ցւոց վրան ընդհանրապէս , և Ռոպէնսոնին
վրան մասնաւորապէս , որ այնչափ օրուան
մէջ անկարելի եղաւ նորէն ունենալ բարե-
կամին հետ այն ընտանի եղանակն՝ որ ար-
գէն առաջուց սորված էր : Իրիկուն որ ե-

դաւ՝ թողուցին այն երջանիկ օրուան աչ-
խատանքն ու հանգչեցան :

ԻԳ. ԴԻՊՈՒՍՏ

Ռոպէնսոն քանի որ իր կողին մտեր էր
անանկ անոյչ և հանդիստ քուն չէր քնացիր՝
ինչպէս այս գիշերուան քունը : Արովհետեւ
այսպիսի երջանկութիւն ոչ երբէք տեսած
էր . բայց չէ եղած որ մարդ մը ասոր նման
աստուածային բարեբարութիւնը ճանչնայ
ու ստեղծույն սիրովը վառուի , որուն մե-
ծապէս պարտական էր տեսած երջանկու-
թեանը համար : Արչափ որ մինակ կըլար ,
ինչ ջերմեռանդութիւններ և քանի՛ երկըր-
պագութիւն կընէր յարգութեամբ երկնա-
ւոր թագաւորին՝ վասն այնչափ բարերա-
ութեանցն որ իրեն շնորհեր էր :

Բաւական չի համարեցաւ իր երախտա-
գէտ սիրտը , ուղեց գերիին ալ հաղորդել ,
անոր ալ սորովեցուց պատկելէն առաջ մէկ
շնորհակալութեան երգ մը՝ տուած շնոր-
հացն համար . երբոր սկսան երգել , աւելի
սրտերնին շարժեցաւ գովել և վառաբանել
իրենց երկնաւոր հայրը :

Հետեւեալ օրը խիստ կանուխ ելան՝ բոլոր
հանած բաները տարին անտառին մէջ
դրին , վրան ալ ծածկեցին տերեւներով՝ որ
անձրեկն պահուին՝ եթէ անձրեկէր : Երբոր
ծովն սկսաւ բարձրանալ՝ նորէն ճամբայ ե-
լան որ նաւուն քով երթան , լաստին վրայ

քանի մը թի էին շիներ՝ որ քաշելով քիչ ժամանակին մէջ յաջող հասան հոն, մէկէն նաւը մտան ու որչափ տախտակ գտան դրին լաստին վրան՝ որպէս զի աւելի մեծնայ ու աւելի բեռ առնէ, և առջի օրօրնէ շատ բան բերէ ցամաքը:

Ռոպէնտոն նորէն մտածեց նաւը պարպելուն համար՝ որ ընտրելով աւելի պիտուական բաները հանէ այնչափ զանազան բաներուն մէջէն. վասն զի անհնարին էր բոլորը մէկէն դուրս հաննել: Այս անգամ պաշարուեցաւ մնաց, որովհետեւ առջի անգամ ամէն հարկաւոր բաները հաներ էր, ուստի չէր կրնար որոշել թէ ինչ բան հանէ: Վերջապէս որոշեց որ նաւուն թնդանօթին մէկը դուրս հանէ. վասն զի իր վիճակին նայելով խիստ հարկաւոր համարեցաւ թնդանօթը, որպէս զի ապահով և հանդիստ կարենայ ըլլալ:

Իբր զի լաստը պարպած տեղը ուր որ բաները առ ծամն կը հանէին՝ բաց տեղ էր, և զիպուածով մօտ էր այն տեղին՝ ուր որ կուգային կելէին վայրենի մարդիկ. ճշմարիտ է թէ առանց թնդանօթի ալ կըրնար ապահով ըլլալ, եթէ ծնծկուել ալ պէտք ըլլար՝ կրնար հրացանով թշնամիները հաւածել. բայց իրեն կերևնար թէ մեծ անգըթութիւն է վայրենի մարդիկը հրացանով ջարդել մեռցընել, հապա բաւական էր զանոնք վախցընել երբոր հոն մօտենային: Ռուստի կը մտածէր որ եթէ մէկ թնդանօթ

մը գնէր ծովին քով, և լերան մարդիկ թէ որ նաւով գային մօտենային կղզիին, թընդանօթը վերէն նետելով կրնար զանոնք վախցընելով ետ դարձընել:

Ռոպէնտոնին ասանկ խորունկ մտածմունքը շատ մարդու խրատ կրնայ ըլլալ՝ որ ամէն բանին ետքը մտածէ, և ուրիշին միտքը չի հասկըցած վրան դատաստան չի կտրէ և ըրած բանը չիդատէ, վասն զի շատ անգամ կը խաբուինք չի ճանչնալով թէ ինչ մտքով ըրած է այն բանը. որովհետեւ անկարելի է թէ մէկ բանին ամէն պարագաները ճանչնանք, ուրմն ինչպէս դատաստան կրնայ կտրուիլ: Ասոր համար զիտուն մարդը ուրիշին գործքը չի դատեր, միայն իր գործքին նայելով կը զգուշանայ: Ամէն մարդ ասանկ պէտք է ընել. ուրիշին միտքը չի հասկըցած վրան դատաստան չընէ, ինչպէս որ մեծապէս կը սխալէր՝ թէ որ մէկը Ռոպէնտոնին ըրած բաները դատէր անգիտութեամբ: Այսպէս Ռոպէնտոն ետքը մտածելով թնդանօթը դուռ լաստին վրայ, նաև հարկ համարեցաւ՝ որ այս բաներն ալ առնէ. ա. իրեք տօպրակ ընդեղէն. ք. երկու սնտուկ գամ ու զինի. գ. տասուերկու կացին. դ. տակառ մը վառօգ և կտպարէ գնտակ. և. մէկ առագաստ մը, և մէկ երկամի քար՝ ցորեն աղալու համար. որ իրեն աւելի հարկաւոր ըլլալով ազամանցը ճգեց ու այս քարերը դրաւ լաստին վրայ:

Նաւէն դեռ չէին զատուած, Ռուկէնտն նաւը քննեց նայեցաւ, որ ջուրը լեցուն է մէջը, և այլքները դարնետով ապառաժփին երկու կողմէն ալ շատ տախտակներ փրքցուցիր էին, ուստի հասկացաւ որ այէկոճուժութիւն մը եղածին պէս պիտի խորտակէ նաւը. այս պատճառաւ պատրաստուեցաւ, որչափ որ կրնայ մէջի բաները պարպէ ազատէ:

Որովհետև ան ստեղծ հովը ծովէն ցամաքը կը փչէր, առագաստը բացին թի բաշելով գացին հասան յաջողութեամբ. թէ պէտ և տեղատուութիւնը սկսած ըլլալով ջուրը իրենց ներհակ էր: Ճամբան գալու տունն Ռուկէնտնին միտքը բան ընկաւ և ինք զինքը անարգելով զգջաց, որ ոսկին ու ազամանգը չէր բերած հոն թողուցեր էր: Թէ պէտ այն միճակին մէջ իրեն հարկաւոր չէր, սակայն ասանկ կը մտածէր թէ կրնայ ըլլալ որ տէրը ողջ ըլլայ, ու որ մը գայ այս կողմերս քննէ, թէ բան մը կրնայ գտնել:

Աս ալ կըսէր, թէ որ հովը զարնէ նաւը կտոր կտոր ընէ ես նորէն չի դարձած՝ ոսկին ու ազամանգները ծովն որ երթան, ես Աստուծոյ առջին պարտական չեմ մընար. ինչպէս պիտի արգարանամ արդար դատաստանէն և իմ խղճմտանքէս՝ որ ուրիշ բան չազատեցի՝ միայն ինձի պէտք եղած բաներուն նայեցայ, առանց ջանալու ուրիշին անգին բաներն ազատելու, որպէս

զի ազատածներս ալ արգարութեամբ եղած ըլլային: Կրնար ըլլալ որ տիրոջը բազբը և շատ մարդու յաջողութիւնը այս պղտի ուշադրութեանէս կախուի՝ որ ես զանց ըրի: Ռուկէնտն, Ռուկէնտն՝ կանչեց ինքնիրեն տժգոհութեամբ, քանի հարկաւոր է որ զուն արգար ըլլաս՝ ինչպէս որ պարտական ես: Նոյն կէտին կարելի ըլլար, լատքը ճամբայէն ետ կը դարձնէր՝ որ նորէն նաւուն մտենայ և այն բաներն ազատելով խղճմտանքը շտկէ, որ խռոված էր արդարութեան զէմ ընելուն համար, որով պարտաւորութեան տակ զինքը կը ճանչնար: Սակայն ցամաքին մտեցան, տեսան որ հանած բաներուն վաանդ պիտի ըլլայ և ծովը պիտի թափին որովհետև դեռ ջուրը քաշուելու հետ էր: Ասանկ ըլլալով՝ եղած տեղերնին ցամաք էր, լատին գլուխը աւազին վրայ խրքցաւ մէկէն, ու ետեի կողմը բարձր մնաց ջրին վրայ՝ որ միշտ ցածնալու հետ էր: Աստուած առաւ որ Ռուկէնտն ու զերին լատին ետեի կողմն էին, որ թող չի տուին ետեի բաները ծովը թափելու, որ ծովուն ալիքները զարնելով ջուրը պիտի ձգէին:

Կատար աղէկ մը հաստատելն ետև վրայի բաները ցամաքը կրէցին սղմին և ջրին մէջէն անցնելով, որ մինչև ծունկը կը հասնէր. անանկ ջանքով և զգուշութեամբ պարպեցին՝ որ անպիտաս բան մը չի կորած՝ ամէն բան ցամաքը դրին, ու ջուրը չի բարձրացած նորէն դարձան:

Ռոպէնսոն նաւին վրայ ելածին պէս մէկէն սակիին ու ազամանդին սնտուկը դըրաւ լաստին վրայ որ խլճմտանքի բեռէն ազատի ու պարտական չի մնայ միայն իր բանին նայելուն համար:

Այս ճամբորդութեամբ ուրիշ բաներէն 'ի դատ գուրս հանեց քանի մը պղտի սայլեր, որ գտաւ նաւուն վրայ, չիլտեմ ինչ բանի համար, շատ զգեստներ և հտաւն' ր հանեց. գործիքներ և տան գործածելու բաներ, կանթեղ մը, նաեւ բոլոր թղթերն որ գտաւ նաւավարին խուցը՝ հանեց:

Երբոր ծովն սկսաւ բարձրանալ՝ նորէն ճամբայ ելան, չուտմը հասան ցամաքը ջրին բերելովը և հովին օգնութեամբը: Ռոպէնսոն մնացած օրը չուղեց այլ երթալ. ուրիշ բանի աշխատեցաւ զգուշութեան համար, որ իրեն խիստ հարկաւոր կերևնար. վասն զի վախուն կը դողար որ չըլլայ թէ անձրև գայ, որով անկարելի էր թէ կարենայ վառօղբ գործածել, որ այնչափ ցանկալի էր իրեն: Այս զիպուածէն պահուելու համար, նոյն օրը տաղաւար մը շինեց բերած առագաստն՝ որ ազատեր էր, որուն տակը պահեց իր գանձերը անձրևէն:

Որովհետև Ռոպէնսոն մկրատ, ասեղ և թել հաներ էր նաւէն, մէկէն սկսաւ գործածել կարել տաղաւարը և գերիին ալ սորվեցուց գործածութիւնն. որ իրեն օգնութիւն բնելով կը գարմանարէ: րոպայուց հարասա-

րամիտ գիւտին վրայ՝ որ ասեղն ու մկրատը հնարեր էին. և անդադար մտածելով կը բազաւատէր իր աղքը Եւրոպայուց հետ. ուրիշ բան չենք, կըսէր բայց եթէ խեղճ յիմար և թանճրամիտ: Այս գործքս կատարելէն ետև՝ Ռոպէնսոն տեսաւ թէ իրկուտն ըլլալու զեռ ժամանակ կայ՝ ուղեց որ գերիին հասկըցնէ թնդանօթին դարմանաւի գործքը գուարձութեան համար:

Թնդանօթը գետեղեց ծովուն գէմ, անոր համար որ առմը ծովին երեսը ցատքուտելով գերին որչ տեսնէ թէ սրչափ հեռուն կրնայ երթալ. Ռոպէնսոն կրակ տուաւ թնդանօթին: Երբոր գերին թնդանօթին ահեղ ծայրը լսեց՝ անանկ խռովեցաւ որ բոլոր մարմինը կը գողար. թէպէտ երկու անգամ հրացանին ծայրը լսած եր: Խեղքը չէր հասներ թէ ինչպէս կը ցատքուտէր առմը ծովին երեսը. որ ծովի ջուրը խռուովելով սաստիկ գնաց հեռուն՝ մինչև մըտաւ ջրին մէջ աններեոյթի եղաւ: Գերին վրկայեց՝ որ եթէ միանգամ նետու սոյս գործիքը, բոլոր իմ աղքս ասոր ծայնէն կը հաւածին թէպէտ բիրաւոր ըլլան. վասն զի չեն տարակուսիր թէ այս որոտումը թուփան չաստուածին ծայնն է:

Երբոր գիշեր եղաւ՝ Ռոպէնսոն բերած կանթեղը վառեց, որ կարգայ նայի թէ հանած թղթերը ինչ են, որպէս զի հասկընայ նաւին տրամադրութիւնը թէ ուսկից ուր պիտի երթար. բայց զժրազրութեամբ

բորբ գրեբը անանկ լեզուով գրուած էին՝ որ
չէր կրնար հասկընալ:

Հոս նորէն կսկիծ մը ունեցաւ, որ ման-
կութեան ատենը ծուլութեամբ չէր սորված
ուրիշ ազգի լեզուները՝ բայց այս կսկիծը
անանկ ատեն ունեցաւ որ աւելորդ և անօ-
գուտ էր՝ ժամանակը անցեր դացեր էր:

Սակայն և այնպէս երկու մասնաւոր բան
դիտեց, որ իրեն շատ լոյս տուին այս նա-
ւին ճամբորդութեանը և վախճանին հա-
մար: Մտնց մէջ քանի մը բարեաւելի դը-
տաւ Պարպատ կղզիին վրայով որ Սմերի-
կա է. ուր մեծ առուտոր կըլլայ գերինե-
րու. ինչպէս առաջուց ալ կըլլայ գերինե-
րու մէջ:

Այս սև աղբերը թանձրամիտ ըլլալով
զազանի վարք ունին. որոնց իշխանը կամ
թագաւորը իրենց պէս վայրենի ըլլալուն
համար ասանկ կը կառաւարէ: Երբոր Եւ-
րոպացիք հոն կերթան՝ ասոնք անասունի
պէս կը ծախեն մէկզմէկ: Իրենց հարողատ
հայրը կը բերէ փուճ բանով կը փոխէ կամ
կը ծախէ որդին. Եւրոպացիք ասոնցմէ
բազմութիւն կը գնեն Սմերիկա կը տանին՝
ու ծանր աշխատանքի մէջ կը ծառայեցը-
նեն մեծ նեղութեամբ: Արովհետև այս գե-
րիներուն վիճակը այսպէս է՝ կը կոչուին
թշուառ ողորմելի. շատը աւելի կը փափա-
քին մեռնիլ քան թէ ողջ մնալ. ահա այս
առուտուրը այն կղզին ալ շատ կըլլար, որ

է անիրաւ վաճառականութիւն. այս կայ
որ ժամանակով դաղրի այս անօրէն մար-
զու առուտուրը:

Ռուպէնտն թղթերուն մէջ մէկ ծանուց-
ման թուղթ մը գտաւ, ասով քիչ քիչ հաս-
կըցաւ թէ նաւուն մէջ հարիւրաւոր գերի-
ներ կային, որ այն կղզին պիտի տանէր:
Այս բանս գերիին հասկըցնելէն ետև ը-
սաւ. ո՛վ գիտէ թէ այս խեղճ գերիները
ինչպէս շնորհակալ եղան այլեկոծութեան,
որ նաւը ցամաք նստեցուց ու իրենք աղա-
տեցան: Ո՛վ գիտէ թէ ինչպէս աղատեցան
մահոցկին մէջ մանկելով. արդեօք կըցան
կղզիի մը մօտեանալ: Արնայ ըլլալ որ իրենց
բռնաւոր տէրը մրանին չըլլալով հիմա հան-
գիստ են իրենց խեղճութենէն և ուրախ:

Գերին ալ հաւանելով հատատեց՝ թէ
այդ կարծիքը պէտք է որ ճշմարիտ ըլլայ:
Ռւրեմն բարի է սիրելի ընկեր՝ ըսաւ Ռու-
պէնտն տաքնալով. հիմո գուն կրնաս այն
բանը ինձի զուրցել, որ առաջ կը հարցը-
նէիր թէ ինչ օգուտ կրնայ բերել փոթո-
րիկն՝ որ մեր նաւակը քչեց տարաւ: Գերին
ամէնալով սկսաւ առջևը նայիլ:

Ո՛վ Ռւրբաթ, կանչեց Ռուպէնտն աս-
տուածպաշտութեան նախանձով մը. ճանչ-
ցիլ ստեղծող թագաւորին ամենակարող
ձեռքն՝ որ այս զիպուածով յայտնի ըրաւ
խմաստուն կառավարութիւնը. մտնտա թէ
այս փոթորիկը մեզի ո՞րչափ բարիք ըրաւ,
ինչ բաներ հանեցինք. մէյմը նայէ թէ որ-

պիտի՛ դանազան ուտելու և հագնելու բաներ ունեցանք, որով երջանիկ և հանգիստ կեանք մը կրնանք վարել: Ասոնք որ տեղէն պիտի ունենայինք թէ որ փոթորիկը եղած չըլլար: Հմարիտ է որ աղէկ բան չէ ուրիշին խնդճութեամբը երջանիկ ըլլալ, սակայն այս նաւին մէջ եզոզներուն շատը՝ կրնայ ըլլալ որ առաջուանէն երջանիկ եղած ըլլան այս զիպտածովս: Որովհետեւ այս ենթագործիւնս ճմարիտ կերենայ, հիմա դուն ի՛նչ կը մտածես ամենակարողին վրայ որ աշխարհք կը կառավարէ:

Պատասխանեց գերին թէ ես կը մտածեմ՝ թէ ամենակարողը պէտք է որ ունենայ անհուն իմաստութիւն և անճատելի բարութիւն, իսկ ես եմ մէկ տխուր թանձրամիտ մը: Այս բանիս վրայ գերին աչքն ու թեւերը երկինք վերցուց՝ լայով թողուցիւն խնդրեց սխալանաջը համար՝ որ յիմարութեամբ գործեր էր: Ռոպէնսոն զգուշութեամբ կը պահէր թղթերն ու ոսկին և ազամանդը, որպէս զի թէ որ Եւրոպա երթայ, կարենայ անով կտէ կրու և հատուցանել զանձը տիրոջն՝ որ նաէն հաներ էր: Վեց օր շարունակ օրը երկու իրեք անգամ նաւ կերթային, ու որչափ կարելի էր՝ մէջի բաները ցամաք կը բերէին: Հազար տեսակ բան կար մանար մունար, որ մենք երեսը չենք նայիր, որովհետեւ առանկ բաներ չունենալը մեզի պակասութիւն

չենք սեպեր: Բայց անոնց քով մեծ յարգունենալնուն՝ բոլորը չի մուցան ժողովեցին: Նաւուն մէջ շատ փոխ աղաւներ կային և շատ տակառ խահուէ: Ռոպէնսոն ձգեց հոն շառա՝ որ իրեն բանին չէին ծառայեր, մանաւանդ առաջագրեր էր՝ աւելորդ սովորութիւն մը չունենայ և աւելորդ բան չընէ, թէպէտ և զուարճալի բան եղած ըլլայ: Սակայն շատ տախտակներ փրցուցին ցամաք բերին, որ իրենց խիտ սխտանի և հարկաւոր էին: Նաև հինգ թնդանօթ դուրս հանեցին և որչափ երկաթ գտան՝ փրցուցին ամէնը բերին:

Վերջապէս տասներովը անգամ ճամբայ ընելէն ետև և յաջողութեամբ ուղած բաները հանելէն ետև վերջի անգամն որ նաւուն մէջն էին, գիտեցին որ փոթորիկ պիտի ելլէ. պատրաստուեցան շուտով ճամբայ ելլել յուսարով թէ փոթորիկ չեկած ցամաքը կը հասնին թի քաղելով: Սակայն այս յոյսը պարապ ելաւ, վասն զի կէս ճամբան չի հասած յանկարծ սոսկալի հով մը ելաւ հանդերձ կայծակով անձրևով և որոտումով, անանկ ծովը խռովեց որ ալիքները լաստին վրայէն անցնելով բոլոր բաները տարին ծով:

Այս միջոցին մէջ երկունս ալ կայմին փաթթուեցան ուժով մնացին, որպէս զի ալիքները զիրենք չի տանին. թեպէտ երբեմն երբեմն ալիքները կուգային զլիւրենքնէն բարձր վրաներնէն կանցնէին: Հուսկ

յետոյ տկար լատաք երկար ատեն չզիմացաւ ստակալի ալիքներուն դէմ. կապերը թուլցան որ բռներ էին գերանները, բւրբը ցրուեցան իրարմէ:

Ողորմելի մարդիկ, տես ի՞նչ բան եկաւ գլուխնին: Գերին կը ջանար որ լողալով ցամաքն ելլէ, իսկ Ռոպէնտոն գերանի մը վրայ փաթթուած, երբեմն ծովին անդունդը կինջնար, և երբեմն ալիքներուն վրան կելլէր, խեղճը անանկ խռոված էր որ ոչ բան կը տեսնէր և ոչ կը լսէր: Սաստիկ ուժէն տկարացեր էր ողորմելին, արդէն խեղքն ալ կորուստէր. ստակալի աղաղակեց ու մէկէն գինքը թաղուած գտաւ. ահա գին մեծ ալիքի մը մէջ որ իրեն գերանն ալ առաւ տարաւ:

Ստուած տուաւ որ հաւատարիմ գերին միշտ քովէն չէր հեռանար, որ եթէ ուղեւոր շատոնց կը հասնէր ցամաքը: Երբոր տեսաւ թէ Ռոպէնտոն ծովին տակը կերթայ անշարժ առանց լողալու՝ հասաւ վրան բռնեց ձախ թեւէն, կաշխատէր որ ջրին տակը չերթայ. վերջապէս սաստիկ ոյժ տալով յաջողեցաւ որ քանի մը բոպէէն ետե ցամաքը բերաւ. հանեց Ռոպէնտոնին մարմինը՝ անշարժ ամենեւին ողջութեան նշան մը չունենալով:

Գերին ցամաքին վրայ երկնցուց տէրն ու յուսահատեցաւ. սրտին կակըծուն վրան ընկաւ բարձր ձայնով կը սլոռար. երբեմն կը շարժէր և երբեմն կը շփէր բոլոր մար-

մինը, ետքը բերանը բերնին դրաւ, որ իր շունչը անոր հաղորդելով շունչ տայ իրեն: Ի՞նչ ստակալի կսկիծի մէջ էր խեղճ գերին: Վերջապէս յանկարծ ողջութեան նշան մը վրան տեսնելով սիրտ առաւ անպատմելի ուրախութեամբ: Այնչափ շարունակեց այն բաներն որ մինչև Ռոպէնտոնին զգայութիւնը վրան եկաւ: Նայիս աչքը բացաւ, և ո՛ր եմ հարցուց տկար և ողորմելի ձայնով մը: Պատասխանեց գերին լալով թէ սիրելի տէր իմ, ահա իմ գիրկս ես: Այն տեղը անանկ խեղճ պատկերք մը ձևացաւ որ կը կաքտէր մարդուն սիրտը: Ռոպէնտոն շնորհակալ ըլլալով գերիին՝ դուն իմ ազատիչս ես, ըսաւ: Իսկ գերին տեսաւ որ տէրն սղջընցաւ՝ ուրախութենէն խելքը զլիւէն գնաց:

ԻՆ ԳԻՊՈՒԱՅ

Ռոպէնտոն ահա այս անգամ ալ ազատեցաւ մեռնելէն: Նոյն գիշերը գերին տեղ շինեց տաղաւարին տակը տարաւ պառկեցուց զինքը, բոլոր գիշերը քնացաւ մինչև ՚ի լցս: Արթնցաւ որ ոյժ առեր է. շնորհակալ եղաւ Աստուծոյ՝ որ զինքը պահեց կենդանի և առողջ: Իսկ փոթորիկը բոլոր գիշերը տեւեց: Ռոպէնտոն անհամբերութեամբ կը նայէր որ աղէկ մը լուսնայ ու տեսնէ թէ ի՞նչ եղաւ նաւը: Արեւն որ կելլէր Ռոպէնտոն տրտմութեամբ տեսաւ որ նաև ա-

ներևոյթ եղեր է, տախտակները ազդին ան-
դին ցրուած են ծովուն քովերը, հասկը-
ցաւ որ այէկոծութիւնը խորտակեր է նա-
ւր: Ասանկ որ տեսաւ միխիթարուելով գո-
վեց ըրած ջանքն՝ որ առանց ծուլութեան
այնչափ բաներն սղատեր էր:

Երանի՛ այն մարդուն որ իմաստութեամբ
և խոհեմութեամբ կը վարէ իր գնացքը և
ամէն զիպուածի մէջ կրնայ օգուտ մը հա-
նել, ինչպէս որ Ռոպէնտոն այս զիպուա-
ծին մէջ իրեն ընկածն ըրաւ խոհեմու-
թեամբ առանց պակասութեան: Այս բա-
նը խրատ ըլլայ արանջողներուն՝ որ տժգո-
հութեամբ իրենց նեղութիւնը աւելի կը
դառնացընեն:

Ռոպէնտոն ու գերին աշխատեցան բոլոր
նաւին տախտակները ժողվեցին ծովուն
քով դիզեցին, գիտնալով թէ տեսնով ա-
մէն մէկը կրնան իրենց ծառայել: Այս
գործքը լմնցնելէն ետև կարգի գրին իրենց
բանն որ հետևաբար պիտի ընէին: Նախ
և առաջ կուղէին որ հանած բաները տա-
նին բնակարանին մէջ, բայց իրենց վնա-
սակար երևցաւ այս բանս. որովհետև ա-
մէն մէկ անգամ երթալու առենը՝ մտացած
բաները ձգէին հեռանային պիտի անկէ եր-
կար ատեն, կրնար ըլլալ՝ որ թշնամիները
գային տիրէին այն գէնքերուն. ուստի Ռո-
պէնտոն կարգաւորեց՝ որ մէկը առատանց
սպասէ՝ մէկալը բաները կրէ, ընկերն ալ
իրիկուան տանի այս կերպովս: Թնդանօ-

Թը լեցուց պատրաստելով ծովին քով դրաւ
շտեց դէպ ՚ի ծովը: Քոմիս ալ կրակ վառե-
ցին. սով որ պիտի հոն սպասէր՝ պէտք էր
որ գզուլութեամբ նայի կրակը. պատրոյկն
ալ բռնկեցուցին թնդանօթին քով դրին,
որպէս զի պատրաստ գանուի նետելու՝ եր-
բոր հարկը պահանջէ, կամ թէ երբոր մե-
կը հոն մօտենայ: Ռոպէնտոն առջի ճամ-
բորգութիւնն ընելով սկսաւ բաները կրել.
և որպէս զի հագած աղէկ լաթերուն վնաս
մը չի գայ՝ հանեց գանուք՝ նաւավալի լաթ
հագաւ, և փոխանակ չին գէնքերուն՝ մէջ-
քը զարկաւ մեծ գանակ մը և երկու լեցու-
ցած ատրճանակ:

Նախ և առաջ տարաւ իրեն սոյլովը տա-
կառ մը վառօք և ուրիշ պիտանի բաներն,
որ կը վախնար խոնաութենէն, չըլլայ թէ
հոն մնալով թրջին: Իսկ շունը ոչ երբէք
իրմէն կը զատուէր, սկսաւ ընկերութիւն
ընելով հետն երթալ: Ռոպէնտոն ալ կա-
պեց շունը սոյլին առջին՝ որ քաշելով կօզ-
նէր առաջ տանելու:

Ռոպէնտե Նորոպայի շները կրթուած են
այսպիսի բաներ ընելու, այս շունն ալ մե-
կէն սկսաւ քաշել անանկ աղէկ որպէս թէ
բուն քաշող կենդանի ըլլար: Նաև կապոց
մը բան ալ բերանը բաներ կը տանէր՝ ինչ-
պէս որ առաջուց սորված էր:

Ի դարձին Ռոպէնտոն բոլոր լամաները
առաւ հետը բերաւ որ վրանին բան բեռցը-
նէ: Ասոնք եօթը հատ էին, որ յիսնա-

կան հոխայ բեռ կրնային բերել, դարմանայի բան էր, որ ամէն անգամ այնչափ ծանրութիւն կը բերէին առանց յոգնելու:

Այսչափ բանը բնակարանին մէջ չի սղմելով պէտք եղաւ որ քոյի համբարանոցն ալ լեցընեն, և բակին մէջ ալ զետեղեցին: Աւթ օրուան մէջ բոլորը կրեցին բաց ՚ի տախտակներէն, որ ծածկի տակ դրին և խիտ մացառներուն մէջ շարեցին: Իսկ այժը դրին լամաներուն գոմին մէջ, որ բնական ընտանութիւն ունենալով անոնց հետ խիստ աղէկ կերթար:

Որչափ մեծ զբաղմունք ունեցան հիմա՛ որ առաջ չունէին. հազիւ թէ կրնային ուրուել թէ նախ որ բանն ընեն, և որ բանը շտկեն: Սակայն Ռոպէնսոն կարգաւորեալ բան ընելու սորված ըլլալով, շուտ մը որոշեց ամէնէն աւելի հարկաւոր բաներն ընել, և քիչ հարկաւորները ետքը ձգեց: Ամեն բանէն աւելի հարկաւոր իրեն կերակար՝ որ մէկ տեղ մը շինէ՝ որ դուր մնացած բաները ծածկի տակ առնէ ու ապահով պահէ: Առաջի առաջ կամեցաւ հիւսնութիւն ընել և տախտակները շտկել. թէպէտ երկուքն ալ արուեստին տեղեակ չէին:

Բայց ինչ դժուարութիւն կրնար ըլլալ Ռոպէնսոնին պէս ճարտարամիտ մարդուն, որ ամէն հարկաւոր բաները ձեռքէն կու գար: Որչափ մեծ աշխատանք և դժուար բան ըլլար՝ որ տեղեկութիւն ալ չունենար այն բանին, իրեն առջին խաղկընելիք էին,

որ առանց օգնութեան գեղեցիկ յաջողութեամբ գլուխ կը հանէր: Զարմանալի աւրագութեամբ փայտերը կտրեց, գերաններն ու տախտակները տաշեց. պատերը շինեց շտկեց. վրայի ծածկը շինեց նախ տախտակով, յետոյ քորոյի տերեւով ծածկեց: Ահա պզտի շէք մը շինեց ընցուց՝ որ գեղի տներէն ազուր եղաւ: Ռոպէնսոնն աւելն պատուհանները փրցուցեր էր, որոնք յարմարուցց դրաւ իր շէնքին:

Այս գործքս կատարելէն ետե՛ բաները դրաւ մէջը կարգաւորեց, մտածեց որ իր առաջուան շինած բերդին ճամբայ մը շինէ, որ առանց անոր ոչինչ էր. ուստի միտքը դրաւ որ դուռ չինէ, ու շարժական կամուրջ մը դնէ, որովհետեւ ամէն բան առատապէս ունէր այս գործքիս ծառայելու համար, զամ, երկաթ, շլթայ, կղպար, և այլն. ասոր համար շուտով այս գործքիս ալ ձեռք դարկաւ:

Առաջի երկուքը միատեղ կախատելին զուռն ու կամուրջը շինելու. ետեւ լուսամուտ շինեցին պատին և պատնէշին դրանք համեմատ: Ասոնք կարգի դնելէն ետեւ կանգնեցին շարժական կամուրջը դրան դիմացը, վրան ալ ծածկոց շինեցին: Այսպէս կատարելէն ետեւ պատնէշին վրայ թնդանօթներ շարեցին. երկուքը ալ կողմը շտկեցին, երկուքը ձախ կողմը՝ երկուքն ալ բերդը պաշտպանելու համար շտկեցին: Անկէ ետեւ բոլորովին ազատեցան վայրենի

մարդկանց վախէն՝ ուր մինակ մէկ դուռ մը կար ելլելու մանելու այսպիսի հանգստութեամբ:

Հնձելու ժամանակն ալ եկաւ, Ռոպէնտոն սուր մանգաղ մը առաւ որ նաւէն հաներ էր, սկսաւ կտրել մայիզը և ժողվեց, նաև գետնի խնձորն ալ հանեց խիստ մեծ դիւրութեամբ նոր գործիքներովը. շատ զուարճութեամբ այս բաներս լինցուց առանց դժուարութեան: Յետոյ շինեց երկու գաւազան մայիզը ձեծելու համար, և գատեց յարգն ու երկու ամանի մէջ լեցուց պահեց:

Թէպէտ Ռոպէնտոն նաւէն շատ պակտի մասթ հաներ էր, բայց իրեն տարեկան հացը պատրաստեց, ինչպէս որ հարկաւոր էր. ուստի ուզեց փորձելով հաց շինել. և որովհետև նաւէն երկանի քար էր հաներ, մայիզը ազայ ալիւր ըրաւ՝ մազեց ու խմոր շինեց, փուռը դրաւ եփեց՝ հաց ըրաւ խիստ պատուական: Յետոյ տօպրակ մը շինեց մէջը դրաւ պահեց:

Եւ այսպէս երկու տեսակ հաց ուներ. մէկն էր հաճարի ալիւրէ՝ որ նաւէն ազատեր էր, մէկայն ալ էր մայիզի ալիւրէ՝ որ է մարացորենի նման, բայց առջինը աւելի համով էր: Այս բաներն ըրաւ պատրաստեց անձրևները չըսկսած: Ռոպէնտոն միտքը դրաւ որ հաճար ալ ցանէ, որ իրեն աւելի ախորժելի էր. ուստի գերիին օգնականութեամբը շատ դաշտեր հաճար ցանեց

մայիզին տեղը՝ մինչև հացի կարօտ չի մընաց. և հոն տարին երկու անգամ առատապէս կը հասցընէր:

Այս բաներուն վրայ նայելով Ռոպէնտոն ուզեց որ երկրագործութեան ամէն գործիքներն ունենայ, և այս գեղեցիկ արուեստը հոն լաւ ծաղկեցընէ: Ռոպէնտեւ ամէն բան ունէր՝ բայց աղէկ բրիչ չունէր՝ դերին կարծր փայտէ շիներ էր, բայց այն հողին աղէկ բրիչ պէտք էր. անոր համար սկսաւ դարբինի խանութ մը շինել, որ ուզած գործիքները կարենայ շինել:

Անձրևներն որ սկսան՝ Ռոպէնտոն ծովէն հանած տախտակն ըրով դարբինի խանութը կատարեց, ու այն թաց եղանակին մէջ բրիչը և ուրիշ պէտք եղած բաները շինեց. նաև իր ուժին համեմատ սայլ մը շինեց, որ բաները կը վերցընէր կը տանէր հեռու տեղեր ալ կաշխատէր: Ռոպէնտեւ հոն ձի կով շի կար, անանկ շինեց սայլն որ երկուսին ուժովը դիւրին կը շարժէր, և ուզածներնուն պէս կը գործածէին:

Ռոպէնտոն անպատմելի կուրախանար այս յաջողութեանց վրայ. մանաւանդ դիւտերուն՝ որ ուզած բաները կը հնարէր. ինչպէս հին ատենը նոր բաներ որ կը հնարէին՝ մեծ իմաստուն կը սեպուէին, որոնք Ռոպէնտոնին շինած բաներէն պարզ էին. մանաւանդ շինած սայլը շատ պիտուական բան էր, զոր օրինակ կառքը Փիւնիկիցուց մէջէն դառան անուրով մէկը գտաւ. այն-

չափ մեծ բան համարեցան որ երկնային էակ բան իրեն և որդի երկնից:

Թէպէտլամաները աւելի բնուկրելու յարմար էին քան թէ սայլ քաշելու, սակայն Ռոպէնտոն անանկ կրթեց որ ամէն բանի կը ծառայէին յաջող, ինչպէս հոս եղն ու ձին կաշխատին:

Մնձրեն որ կարեցաւ ցանեցին հաճար, գարի, ոլոռն, որ հինգ ամիսէն ետե տասնապատիկ աւելի պողաբերեցին՝ որ իրենց շատ էր. բայց խոհեմութեամբ մտածելով աւելի կը պահէր, որ չըլլայ թէ զիպուած մը պատահի՝ որ չըլլայ: Ուստի որոշեց որ համբարանոց մը չինէ, որ վեց ամիսէ վեց ամիս հնդեղէն կը լեցընէր ու կը պարպէր: Ռոպէնտոն ամէն կերպ աշխատանացը յազթեց, և բոլոր ուղած բաներն ըրաւ:

Իսկ այժը յդի ըլլալով երկու ձագ ծնաւ. շունը պահապանի պէս գիշերը գիբներ կը նայէր. ֓֓ թութակը իրենց հետ ժուռ գալով կը խաղար: Իսկ լամաները առաջուանէն շատ պիտուական եղան. վասն զի կաթէն կը չինէին մածուն, եղ և պանիր. դաշտին մէջ ալ միշտ կաշխատեցնէին:

Ռոպէնտոնին երջանիկ կեանքը ուրիշ պակասութիւն մը չունէր, միայն կը փափաքէր որ ծնողքը առնէ, և մէկ քանի ընկեր ալ ունենայ. որովհետեւ երկու հոգի ըլլալով, եթէ մէկը մեռնէր, մէկալը ամէն մարդկային ընկերութենէն զուրկ ըլլալով խիստ ողորմելի կըլլար: Սակայն Ռոպէն-

տոն զգուշանալով մեղք կը սեպէր ուրախութեանը վրայ դառնութիւն լեցընել այսպիսի մտածմունքներով: Ուստի այսպէս կըսէր ինքնիրեն. այն ստեղծող տէրն որ մինչև հիմա զիս հոգաց իր անհուն բարութեամբը՝ ասկէ ետքն ալ կրնայ հոգալ:

Սասնկ խորհելով բոլոր օրերը ուրախութեամբ գոհ կանցընէր առանց այլայլութեան: Մեծապէս կը դուարձանար ներսէն հոգւոյն հանգստութեանը վրայ. դուրսէն ալ կուրախանար, որ ոչ պակասութիւն մը և ոչ տեղէ մը վախ ունէր. կատարեալ երջանիկ էր Սասուժոյ ուղածին պէս:

ԻԶ. ԴԻՊՈՒՄԾ

Ռոպէնտոն այսպէս զբաղելով հանած բաներուն հետ՝ ամէն օր նոր նոր գործքեր կը հնարէր և զանազան բաներ կը չինէր այն գործիքներով: Ուստի ասանկ փորձեր ընելով գրեթէ ամէն բարեստի բան չինեց, և ամէն արուեստաւորի կատարելութիւն ունէր. զոր օրինակ հիւանդութիւն կրնէր. դարբնութիւն, դերձակութիւն, կօշկակարութիւն, հացադօրծութիւն, պարտիզպանութիւն, ձկնորսութիւն, որսորդութիւն, բրտութիւն, և այլն:

Մնանի յաջող ճարպիկութեամբ մը այս գործքերս կրնէր, որ քիչ ժամանակին մէջ շատ կերպ կերպ բաներ հնարեց պիտուական և գեղեցիկ, որ Եւրոպայի մէջ վար-

պետ մարդիկ միայն կրնային ընել: Եւ այսպէս այս մարդիկ շարունակ աշխատելով թէ իրենց մարմիննին առաւելապէս յարմար եղան գործելու, և թէ հոգինին և խելքերնին աւելի ուշիմութեամբ առատացան, և օգտակար գործքերով օրէ օր կատարելութեան հասան: Սակէ յայտ է թէ ամէն մարդ ունի միակերպ յարմարութիւն մը արուեստի. սակայն հետզհետէ կրթութեւնով բան կը սորվի, ու հարկաւ առաքինիքով և խելացի կըլլայ:

Վեց ամիս շարունակ զուարճալի գործքեր շինելով զբաղեցաւ, բայց գերին ամենեին չի համարձակեցաւ ըսելու թէ երբ պիտի երթանք իմ հայրենիքս: Սակայն շատ անգամ երբոր ձեռքի գործքը կը կատարէր՝ կեւէր լերան վրայ չորս գին կը դիտէր և ծնած կողմին կողմը նայելով սրբտանց կը հառաչէր, ու կուլար իր ողբալի վիճակին վրան, որ հօրմէն զատուեր էր, ու կրնար ըլլալ՝ որ ալ չի տեսնէ: Իսկ Ռուպէնտն իր կողմանէ ամենեին բան չէր խօսեր, որովհետեւ ատեն չունէր անոր փափաքը լեցընելու: Աւտի համբերեց մինչև որ այս պէտք ըլլալու բաները բոլոր կատարուեցան, որ նոր վիճակին և նոր եղանակ կենացը համար աշխատեր շիներ էր:

Սրդ պէտք եղած օգտակար բաները կատարելէն ետև՝ Ռուպէնտն առաջարկեց գերիին որ ուրիշ նաւ մը շինենք, ու երթանք հայրդ փնտռենք: Սյս բանս որ լսեց գե-

րին շատ ուրախացաւ, և մեծապէս պատարճանցաւ զինքը Ռուպէնտնին: Միւս առտու մէկէն նախ շինելն սկսաւ. որ կացիններուն և ուրիշ գործիքներուն օգնութեամբք քիչ ժամանակին մէջ թէ աղէկ և թէ գիւրին կերպով շինուեցաւ նաւը՝ առաջունէն շատ աղէկ:

Մէկ առտու մը Ռուպէնտն գործքի հետ ըլլալով խրկեց գերին ծովուն քով՝ որ կրիայ բերէ, վասն զի երկար ատեն էր որ չէր կերած: Քիչ մը անցաւ նայիս վազելով զարձաւ եկաւ խոտված՝ շունչը հատած վախէն և վազելէն. մինչ զի հաղիւ կրցաւ թօթօվելով զօրոցել, թէ ահա եկան, ահա հոս են: Ռուպէնտն զարհուրելով հարցուց մէկէն թէ ինչ կը խօսիս: Պատասխանեց գերին, թէ ո՛վ տէր իմ, մէկ, երկուք, իրեք, վեց քանոզ նաւ են. այնչափ սարսափած էր որ մինչև վեցը չի կրցաւ համբել: Ռուպէնտն վազեց բնակարանին վրան ելաւ տեսաւ որ գերին չէ խարուած. ահա վեց նաւ լեցուն լերան մարդիկ կուգան, և մօտեցեր էին ցամաքին: Եուտով վար ինջաւ, ու սիրտ տուաւ գերիին որ կը զողար. և հարցուց թէ որ պատահի թշնամիները վրանիս գան՝ ամէն ոյժդ թափելով հաւատարմութեամբ պիտի ձեռկուիս մինչև ՚ի մահ:

Պատասխանեց գերին թէ արիւնովս և կեանքովս կեցեր եմ, և անկէ ետև ժամանակ անցնելով կամաց կամաց վախս անցաւ սիրտ առաւ՝ որ ձեռկուի: Իրիսա աղէկ

ըսաւ Ռոպէնսոն, Հիմա պէտք է ջանալ որ արգիլենք վայրենիներուն գարշելի տոնախըմբոթիւնը՝ և չի թողունք կատարելու: Էս քեզ կը հասկըցնեմ, կըսէր, ընելիք երթալու ատենս, երթանք չուտով, ատենը չէ խօսելու, պէտք է ջանանք: Նոյն կէտին մէկ թնդանօթը բերդին վրայէն վար առին զրին սայլին վրան, ու անիւները ամբցուցին. վեց հրացան լեցուցին և չորս ատրճանակ, և երկու սուսեր. ասոնց կէսը մէկն առաւ, կէսն ալ մէկալն առաւ մէջքը խոթեց. նմանապէս հրացաններն ալ կռնակներն առին, բաւական վառօդ և գնտակ առին հետերնին, քաշեցին թնդանօթը հետերնին կը տանէին ցամաքէն. և ամենայն պատերազմական պատրաստութեամբ դաշտին ճամբայէն կերթային: Երբոր շինած կամուրջէն անցան՝ քիչ մը հանգիստ առին: Գերին մտաւ բերդին մէջն ու կամուրջը վերցուց, գուռն ալ ամբցուց: Ետքը չուանէ սանգուղով ելաւ եկաւ տիրօջը քով: Ռոպէնսոն տեսնելով թէ այս զգուշութիւնը խիստ հարկաւ որ էր դանց չըրաւ. վասն զի եթէ պատերազմը չի յաճողէր՝ կասկած ունէր որ չըլլայ թէ թշնամիները դային տիրէին բերդին:

Այս միջոցս Ռոպէնսոն կը պատմէր գերիին թէ ինչ պիտի ընէր. կըսէր թէ լերանը ետեւէն պտըտիք խիստ անտառներուն մէջէն երթանք, որ չի տեսնեն թշնամիները. ետքը մտնենք կարգաւ ծառերուն մէջ,

որոնք գրեթէ մինչև ծովին քով կը մօտենային. և այսպէս կը մօտենանք վայրենի մարդկանց առանց երևնալու. երբոր մօտ կը հասնինք մէկէն թնդանօթը կը նետենք գլխընքնէն վեր. բարբարոսները վախերնուն կը ձգեն իրենց որսն ու կը վախչին նաւերուն մէջ: Գերին խիստ հաւանեցաւ այս խորհուրդիս. Ռոպէնսոն երթալով այսպէս կըսէր, թէ մեզի բաւական է որ աղատենք խեղճ գերիներն՝ որ պիտի ուսեն, առանց կաթ մը արիւն թափելու:

Սակայն եթէ այս ըսածին հակառակն ըլլայ, ան ատենը՝ սիրելի, պէտք է մեր քաջութիւնը յայանենք կտրճութեամբ՝ առանց վախնալու. որպէս զի եթէ վտանգ հանդիպի՝ դէմ՝ գնենք ձեռնուիք բարի դիտաւորութեամբ: Իսկ ամենագէտն Ստուած երբոր կը տեսնէ թէ վտանգի մէջ պիտի խնինք, կը պահէ մեր կեանքը եթէ օղտակար է: Եւ այսպէս եզրիցի կամք տեսան օրհնեալ: Այս խօսքերս խօսելէն ետեւ իրար զրկեցին, և իրարու երգումըրին որ մինչև ետքի կաթիլը արեան թափեն և իրարու օգնեն: Երբոր հասան առանց ձայնի մօտ տեղը՝ քիչ մը հանգիստ առին, Ռոպէնսոն կամօց մը ըսաւ գերիին որ գետնին վրայէն սողալով երթայ մինչև ծառին հտին՝ որ խիստ մօտ էր անոնց. որպէս զի աղէկ մը դիտէ հասկընայ թէ թշնամիները ինչ կընեն: Գնաց հոն ինչպէս պէտք էր զիտեց նայեցաւ որ վայրենիները կրակին չորս դին

չարուած էին, ու գերիի մը ոսկորները կը կրծէին, որ մորթեր միւր կերեր էին: Նաև քիչ մը հեռուն մէկ կապած մարդ մըն ալ գետինն ընկած էր, որ էր մօրուքաւոր և ձերմակ, ան ալ պիտի մորթէին ուտէին:

Ռոպէնտոն երբոր այս բաները լսեց գերիէն, սիրաբ կարտեցաւ, մանաւանդ երբոր լսեց որ ձերմակ էր կապած մարդը, շուտ մը գիտակը հանեց՝ որ նաւէն հաներ էր. դնաց ծառին ետին գիտեց տեսաւ՝ որ Ռարբաթ գերիին ըսածը իրաւ է. և յիտուն մարդակեր կային որ կրակին չորս դին նստած էին, և որոշ տեսաւ որ կապած գերին էր Եւրոպացի: Այնչափ սիրաբ շարժեցաւ որ չէր կրնար դիմը բռնել, արիւնը կիփէր, թէ որ սրտին տարութեանը հետեւէր՝ մէկին առանց մտածելու պիտի երթար մարդակերներուն հետ զարնուէր ու արիւնը թափէր. բայց գիտէր որ կոյր կրից շարժմունքը մտաց գէժ ըլլալով՝ միշտ վնաս կը բերէ և ետքը չար կըլլայ անխոհեմութեամբ:

Որովհետեւ եղած տեղերնին խիտ մօտ էր և մորմներն կը գոցէր զանոնք որուն ետին մտան թնդանօթն ալ բերին հոն գըրին, և արուեստով շտկեցին, որ ումըր գլխընկերուն վրայէն անվնաս անցնի մարդակերներուն, և սորվեցուց գերիին ալ թէ ինչ պիտի ընէ: Երկու հրացանը գետինը գրաւ, մէկը ձեռքն առաւ գերին ալ այնպէս ըրաւ. ետքը թնդանօթին մօտեցաւ ձեռքը

կրակ, տուաւ կրակն ու ետ փախաւ: Երբոր թնդանօթը բարձրէն նետուեցաւ՝ մարդակերները բոլոր միտակ գետնին՝ վրայ փռուեցան ընկան՝ որպէս թէ մէկէն մեռած ըլլային: Ռոպէնտոն ու գերին՝ որ կը զիտէին եղած բաները, չիտելով թէ ինչ պիտի ըլլայ, իրենց կողմանէ պատրաստուեցան որ պատերազմին, թէ որ պէտք ըլլայ: Նոյն կէտին մէջ մարդակերներուն խելքը գլուխնին եկան վեր ցատքեցին, ու բոնք որ աւելի վախկոտ էին իրենց նաւերը վազեցին փախան. և որոնք որ կարծիք էին գէնքերնին ձեռք առին որ կոտին:

Ստոնք միայն թնդանօթին ձայնէն ասանկ ցարհուրեցան՝ առանց տեսնելու կըրակն ու ումըր. բայց սուջի վախը չի մնաց իրենց քով, աչքերնին չորս դին տնկեր կը նայէին, ամենեւին վախու բան մը չի տեսան. ուստի ապահովութեամբ պատրաստուեցան կռուելու. նաև փախչողներն ալ մէկէն ետ դարձան, ու սկսան զարհուրելի կերպով ոռնալու ձայներ հանել. և պատերազմի սլար խաղալով գէնքերն ալ ձեռքերնին առած կատաղութեամբ կը շարժէին զանազան ձեւերով:

Ռոպէնտոն անանկ կեցաւ սարսուց, մինչև որ խաղը ըմբացաւ. բայց զարմանալով զիտեց՝ որ մարդակերներուն խումըր ոչ միայն սուջի կեցած տեղերնին եկան, այլ և իրենց մէ երկու հոգի վազեցին որ Եւրոպացի գերին մորթեն ու զուարճանան. բայց ան-

կարելի եղաւ իրենց այս բանս ընելու . վասն զի Ռոպէնսոն նայեցաւ գերիին ու ցած ձայնով բաւաւ , դուն աջ կողմէն , ես ալ ձախ կողմէն կոխենք Սատուծոյ կարողութեամբբը . երկուքը միատեղ հրացաննին նետելուն պէս նայեցան որ ձախ կողմէն հինգ հոգի ընկան , և աջ կողմէն երեք հոգի միայն ընկան . բայց աջ կողմնները մեռած էին , ձախ կողմնները վիրաւորուած էին . մնացածներն անանկ սարսափեցան՝ որ փախչելէն ՚ի գտտ ուրիշ բանի չի նայեցան : Ռուստի ոմանք մէկ զի փախան , ոմանք ալ մէկալ զի , ամէնքը սոսկալի ձայներ հանելով վայածեցան : Ռոպէնսոն ծառերուն մէջէն դուրս ելաւ թուրը ձեռքը . որպէս զի երթայ շուտով աղատէ Եւրոպացի կապած գերին . բայց դարմանալով տեսաւ որ քանի մը հոգի թշնամինքէն յանկարծ միտցան , ու կամեցան նորէն դէմ դնել . ուստի պէտք եղաւ որ Ռոպէնսոն ու Ռւբբաթ գերին հրացանը նետեն անոնց վրայ : Կայիս երկու հոգի ընկան անոնցմէ և շատը վիրաւորուած փախան դարհուրելի աղաղակով . այս միջոցիս մէջ երեք հոգի ալ ընկան փախչողներէն , բայց ողջ էին :

Ռոպէնսոն ձեռքի հրացանը ձգեց ու լեցուն հրացանը առաւ . և գերիին բաւ որ հիմա դուրս ելլենք երեսնանք թշնամինքրուն . երկուքն ալ յայտնի դուրս ելան , Ռոպէնսոն վազեց կապած մարդուն վրայ աղատելու համար՝ որ զոհ պիտի ըլլար :

Երբոր մտեցաւ անոր՝ նայեցաւ անդին որ ոմանք փախչողներէն առաւել կատարի ըլլալով երբոր տեսան իրենց թշնամիները կեցան հոն մէկտեղ միացան որ ձեծկուին . ուստի Ռոպէնսոն դանձր նորէն ցցուց Ռւբբաթին և բաւ որ առաջ երթայ նետէ հրացանը . ան ալ նետեց մէկ հոգի մը ձգեց :

Ան ատենը Ռոպէնսոն դանակը հանեց կտրտեց չուաններն՝ որ կապեր էին խեղճ գերիին ձեռքերն ու ոտքերը : Հարցուց իրեն անգլիերէն և գերմաներէն թէ դուն ո՞վ ես : Սոյն խեղճ ոգորմնիին ալ պատասխան տուաւ լատիներէն թէ Սպանեօլ Քրիստոնեայ եմ : Սակայն վերջի աստիճանի տկար ըլլալով այլ չի կրցաւ թօսելու : Ռոպէնսոն առաջուց հոգալով հետը լաւ գինի առեր էր , որ եթէ յանկարծ զարնուէր՝ կրնար իրեն պէտք ըլլար : Սոյս գինիէն խմցուց Սպանեօլին , որ շուտ մը ոյժ առաւ :

Երբոր մարդը աղէկ մը զօրացաւ՝ Ռոպէնսոն տուաւ իրեն սուր և դէնք , որ իրեն օգնէ եթէ նորէն ձեծկուին . խկ Ռւբբաթին ալ պատուիրեց որ հրացանները լեցընէ : Սպանեօլը զէնքերը ձեռքն առածին պէս կատղած զազան դարձաւ , ու մէկէն վազեց թշնամիներուն վրան յանկարծ երկու հոգի դարկաւ մեռցուց : Ռւբբաթն ալ հրացանին մէկն առաւ վազեց , երկուքը միատեղ դնային թշնամիներուն վրան , բայց իրար մէկ զատ : Սակայն Սպանեօլը կտրիճ մարդակերի մը վրայ հասաւ կը ձեծկուէր : Ռւբ-

բաթն ալ մէկալ կողմը հրացանը պարպելէն ետե շարաշար տարցած սուրը ձեռքը կը ձեծկուէր քանի մը հոգիի հետ, որոնցմէ մէկ քանին զարնուեցան, ոմանք ալ ծովը նետուեցան, որ լողալով քանօղին մէջ մտնեն փախչին. մնացածն ալ անտառնե-րուն մէջ պահուեցան:

Իսկ Սպանեօլը անանկ տարցած կը ձեծ-կուէր, որ այնչափ տկարութեամբը մար-դակերին հետ սաստիկ կռուեցաւ երկու անգամ սրովը անոր վրէլը վիրաւորեց չարաչար: Բայց այս գէրբը անանկ կատ-ղեցուց թշնամին որ իրեն քարէ շինած ծանր դանակովը վազեց Սպանեօլին վրայ ընկաւ նեղը ձգեց. թէպէտ ան ալ սաստիկ դէմ դնելով շատ զինքը պաշտպանեց, բայց վերջապէս այս վայրենի կատղած մարդուն հետ գլուխ չի կրցաւ ելլելու, մինչև զինքը տակն առաւ ու սուրը ձեռքէն առաւ որ պի-տի մեռցընէր. յանկարծ Ռուպէնսոն տե-սաւ, ու նոյն կէտին պարպեց հրացանը լե-րան մարդուն գլուխը զարկաւ խորտակեց:

Սպանեօլը վեր ցատքածին պէս առաւ լե-ցուցած հրացանն ու նոյն կատաղութեամբ Ռերբաթին հետ միատեղ վայրենիներուն ետեէն ընկաւ, որոնք անտառը փախած էին. որովհետեւ շատը ջարդուած էին՝ քիչը մնացեր էր: Ռուպէնսոն ուզեց որ մէկէն չերթայ պատերազմի, կենայ ու դիտէ փախ-չողներուն շարժումները, որոնք քանօղնե-րուն մէջ լեցուեցան փախան: Ան ատե-

նը եկան հոն հասան երկու ձեծկուողնե-րը, և պատմեցին Ռուպէնսոնին թէ անտա-ռը փախչողներուն մէկը չի մնաց բոլորը ջարդեցինք:

Երկուքը միատեղ ուզեցին որ շուտ մը մնացած քանօղին մէջ մտնեն ու նաւով փախչողներուն ետեէն հասնին մեռցընեն, որ առագաստը բացեր հեռացեր էին. բայց Ռուպէնսոն զանոնք արդիլեց: Արեւիքը ը-սաւ, բաւական է այջափս. կարծեմ չա-փէն աւելի արին թափեցինք. թողուցէք որ ողջ մնան, որոնք սակէ ետքը չեն կըր-նար մեզի վրաս մը բերել:

Պատասխանեց Ռերբաթ գերին. թէ որ մենք ազատ թողունք զանոնք, նորէն կը դառնան սաստիկ ուժով մեզի հետ կը զար-նուին: Կրկինը Ռուպէնսոն բարեկամար կանակը ձեծելով թէ հիմա առտուրն է աւե-լի չէ մեր զօրութիւնը: Մենք հիմա կարող ենք գէմ դնել մեր տկար թշնամիներուն մեծ խուճին. սակայն եթէ կամենանք սպա-սել այս փախչող թշնամիներուն, երբեմն պէտք է զխտել որ յանկարծ չիգան:

Արդարեւ ահա Ռուպէնսոնին իմաստուն և մտրդատէր գործքը. վասն զի զիտէր որ հարկ չեղած տեղը մարդ մեռցընելն է ան-զըթութիւն. թէպէտ և տարակոյս չունէր որ այն թշնամիները թէ որ կարողութիւն ու-նենային՝ զիրենք չարաչար կը մեռցընէին. և անանկ մտրութեան մէջ էին որ մեծ բա-րեգործութիւն կը սեպէին մեռցընելու տեղ

իրենց թշնամիները: Արովհետև մանկու-
թեան ատենէն ամենին կրթութիւն չու-
նին, և խրատ մը չեն առած այսպիսի բա-
ներու համար. նաև իրենց մեծերը հայրն ու
մայրը միշտ կը սորվեցընեն իրենց, թէ շատ
աղէկ հոգևոր բան է մեռցընել ուտել թըշ-
նամիները:

Աւրեմն տարակոյտ կը մնայ ասանկ տը-
զուն վրան. հարկաւորապէս որչափ հասա-
կը ածի՝ այս կրթութիւնն ալ հետը կա-
ծի, որ մարդ ուտելով տօնախմբութիւն կա-
տարէ:

Ահա այս պատճառաւ այս չար մարդա-
կերները այսպիսի մտորութեանմէջ մնացե-
ր են: Ենորհակալ ըլլանք Աստուծոյ, որ մեզ
անոնց մէջ չէ ստեղծեր. նաև տուեր է մեզի
այսպիսի բարեպաշտ ճնողք, որոնք անանկ
կրթեր են զմեզ՝ որ կրնանք չարն ու բարին
ճանչնալ, արգարութիւնն ու անիրաւու-
թիւնը որոշել:

Իսկ առաքինի և մարդասէրն Ռոպէնտոն
պատերազմ եղած տեղը ժողով գալով կու-
լար, ու ցաւելով օգնութիւն կընէր զար-
նուողներուն, որ դեռ չունչ կուտային կառ-
նէին. ոմանց վէրբին վրայ գինի լեցընելով
կը կապէր, և կը զօրացընէր որ ողջ մնան.
ոմանք ալ իր զրկին վրայ հոգի կուտային:
Եւ այսպէս վայրենիներէն քսանըմէկ հոգի
մեռան նոյն օրը իսկ յաղթողներուն բան
մը չէ գաւ, առաջ փերբի մնացին. միայն
թէ ճեծկուելու ստեն Ապանեօլին մարմինը
չարաչար ճզմուեր էր:

ԻԷ. ԴԻՊՈՒԱՆՄ

Հետաքրքիր Ռոպէնտոն ելաւ զնաց քա-
նօղները նայելու, որ վայրենիները ձգեր
էին հոն. երբոր մօտեցաւ մէկ նախն քով
խիստ շատ զարմացաւ. վասն զի մէջը զը-
տաւ ուրիշ ողորմելի գերի մը՝ ձեռքն ու
ոտքը կապած, ինչպէս էր Սպանեօլը, որ
աւելի մեռած կերևնար քան թէ ողջ: Ռո-
պէնտոն մէկէն վազեց որ կապերը կտրէ,
և ուզեց որ վերցընէ. սակայն խեղճը ոչ
կրնար չարժիլ, և ոչ կրնար խօսիլ, միայն
կը հառաչէր, կերևնար թէ հոգեվարք է:

Բայց որովհետև այս մարդս Եւրոպացի
չէր՝ հապա լերան մարդ էր որ մեռնելու
վրայ էր՝ Ռոպէնտոն կանչեց Ռարբաթ գե-
րին՝ որ բնական լեզուն խօսի հասկընայ
թէ ինչ մարդ է: Գերին տեսածին պէս
խելքը գլխէն զնաց, և անանկ ողորմելի
տեսարան մը եղաւ՝ որ Ռոպէնտոն ու Սպա-
նեօլը սկսան արտասուօք լալ: Իբր զի Ռար-
բաթը այս կապած գերին որ տեսաւ մէկէն
վազեց վրան ընկաւ, խելագարի նման զը-
կեց զինքը փաթթուեցաւ. երբեմն կուլար,
երբեմն կը խնտար, մէյմը կը խաղար,
ձեռքերը կը սխմէր, կերտին կուրծքին կը
զարնէր, նորէն կը պտտար, կը ցատէր՝
ինչպէս խենթ մը: Երկար ամանակ Ռո-
պէնտոն հարցընելով և ստիպելով հազիւ
կրցաւ բերնէն առնել այս երկու խօսքս,
թէ այս իմ հայրս է:

Անկարելի է գրով պատմել ամէն եղած գործքերը որդեկան սիրոյ՝ որ այս առթիւ մէջ ցցուց իր հօրը այս սրանչելի պատանին: Քսան անգամ քանօթէն ցամաքը ցատքեց, և ցամաքէն ալ քանօզը: Մէկէն նստեցաւ՝ բացաւ իր կուրծքը բռնեց հօրը գլուխը ծոցը խօթեց՝ որ տաքցընէ, երբեմն կը շփէր ձեռքին ու ոտքին յօդուածները՝ որ սաստիկ կապերէն միտերը կրտորտեր և գօսացեր էին, և երբեմն նորէն վրան կը փաթթուէր ու կը պազնէր: Իսկ Ռուպէնսոն քիչ մը զինի ունէր ամանին մէջ, տուաւ իրեն՝ որ հօրը անգամները լուայ՝ որ շարաշար ուռած էին. յետոյ թոյլ տուաւ առանձին թողուց՝ որ Ռւրբաթ գերին գըլխովին ուրախութեան մէջ ընկզմի: Քիչ մը ժամանակ անցնելէն ետեւ եկաւ հարցուց թէ արդեօք հայրը ուտելու բան մը կուզէ: Առօթի ձերը պատասխան տուաւ զինքը ցցընելով թէ անօթաւ թե՛նէս ես զիս կերած եմ՝ արդէն:

Ռուպէնսոն իր ուտելու նախաճաշիկէն անոր ալ տուաւ՝ որուն չէր դպած, գերին ալ իրեն բաժինը հօրը տուաւ: Հայրը առածին պէս կերաւ. որզին փութացաւ ցատքեց դուրս ելաւ նաւէն՝ ու սկսաւ վազելով երթալ, անանկ որ Ռուպէնսոն այս խօսքս չի լինցուցած թէ ո՞ր կերթա՞ւ Ռւրբաթը աներեւոյթ եղաւ. նայիս մէկէն եկաւ ձեռքը ամանով ջուր և ուտելու բան. ջուրը հօրը տուաւ, և կերակուրը տիրօջը, որպէս

զի տէրը անօթի չի մնայ կերակուր ուտէ, որ իր հօրը տուեր էր. ձերը ջուրն որ տեսաւ հոգի առաւ զօրացաւ. վասն զի ծարաւը զինքը մահուան դուռն էր հասուցեր:

Ան ատեն Ռուպէնսոն դարձաւ Սպանեօլին զին, որ յողնելէն խոտին վրայ մարեր ընկեր էր, որուն ծառայութիւն ընելով Ռւրբաթը շատ զօրացուց: Սպանեօլն ալ իր կողմանէ կը ջանար որ անոր հասկըցընէ իրեն երախտագիտութիւնը: Փորձեց որ վեր ելլէ՝ չի կրցաւ. վասն զի կապերուն տեղերը խիստ կը ցաւէին, որ սաստիկ ուժով կապած ըլլալով ուռած էին շարաշար: Ռւրբաթը տիրօջը հրամանով կը ջանար սիրով նայիլ և օգնել Սպանեօլին, շարունակ զինիով շփելով կապերուն տեղերը, իր հօրը պէս կը հոգար:

Ահա քեզի մէկ խեղճ տեսարան մը, ազնիւ պատանին բողոր սրտով կը հոգար Սպանեօլը, և ամէն մէկ վայրկեան կը դարձընէր գլուխը հօրը կը նայէր թէ ինչպէս է: Խեղճ ձերը հանգիստ պառկելու համար երկընցաւ. որդին անհանգիստ ըլլալով մէկէն քովը վազեց, բայց տեսաւ որ հանգիստ պառկեր էր, նորէն գնաց Սպանեօլին ծառայութիւն ընելու: Ռուպէնսոն ուղեց որ գերիին օգնութեամբը վերցընէ Սպանեօլը քանօզին մէջ զնէ, բայց չի կրցաւ. վերջապէս գերին օրեկ պատանի ըլլալով կըռնակն առաւ ու նաւը բերաւ. անկէ ետքը որչափ որ բան կար հոն՝ հրացանները,

Թնդանօթը և մեռածներուն զէնքերը բերաւ նաւը դրաւ:

Այս քանօգ նաւերը երկուք էին, Ռւբբաթ գերին մտաւ մէկին մէջ թէպէտ հովը հակառակ էր, բայց անանկ ուժով թիկը քաշէր որ Ռոպէնսոն ցամաքէն վաղելով չէր կրնար անոր արագութեանը հասնիլ: Մինչ զի Ռոպէնսոն կէս ճամբան չի հասած՝ գերին հասաւ բնակարանին քով. նաւը հոն կապեց ու ետ դարձաւ որ մէկտալ նաւն ալ բերէ: Մնանկ սոսկալի արագութեամբ կաշխատէր՝ որ երբոր Ռոպէնսոն հասաւ բնակարանին քովի նաւին քով, ուրուն մէջ հիւանդներն էին, նայիս գերին մէկտալ նաւն ալ բերաւ:

Նաւերը բնակարանին դիմացը կապեցին. Ռոպէնսոն գնաց պատգարակ (թէճկէրէ) ճարելու, որ դիւրութեամբ կարենան հիւանդները բերել բնակարանին մէջ. և այս կերպով բերին հիւանդները պառկեցուցին: Ի՛նչ մեծ ուրախութիւն եղաւ Ռոպէնսոնին՝ որ միշտ կը փափաքէր ընկերութիւնը շատցընել և Էւրոպացի մը տեսնել. սատարի բերկրութենէն սիրտը կը գողցըզար, երբոր կը մտածէր թէ ալ ապատեցայ թշուառ միտակութենէ՛ անպատմելի կուրախանար: Տեսաւ թէ հիւանդները կերակուրէն աւելի զեղի կարօտութիւն ունէին՝ ելաւ զինի տաքցուց՝ ու ուռեցները փաթթեց. գերին ալ իրենց տեղ շինեց մէկէն պառկեցան:

Հիմա մնաց այս երկու օտարականներուն լաւ կերակուր մը պատրաստել. գերին հըրաման առաւ որ երթայ լամայի ձագ մը մորթէ. մէկտալ բաներն ալ Ռոպէնսոն կը պատրաստէր, ու կենար կենար կը ծիծաղէր կը զուարճանար, երբոր ընկերներուն վրայ կը նայէր՝ իրեն կերուեար թէ կամաց կամաց թագաւոր կը ձևանար:

Ռովէնտե բուր կզգին իր տէրութեանը տակն էր, հպատակներն իրենց կեանքը անոր պարտական էին՝ որ օրինաւոր տէր կը ճանչնային զինքը, թէ որ պէտք ըլլար կեանքերնին ալ անոր համար կը գնէին: Բայց մէկ զխեղու պարագայ մը կար՝ որ հպատակներուն ամէն մէկը մէյմէկ հաւատք ունէին. Սպաննօլը ուղղափառ էր. գերին գեռ չէր մկրտած, հայրը կուտ պաշտ էր: Հիմա ինչ ընելու է, կըսէր Ռոպէնսոն. արզեօք չի կրնար ըլլայ որ բռնագատելով ամէնուն հաւատքը մէկընենք: Ժամանակ կուզէ՛ որ կըսէր, այս բանիս վրայ մտածենք. վասն զի մարդկութեան դէմ բան կը սեպէր հաւատքի համար դերին նեղութիւն տալ. միայն բարի օրինակ տալով պէտք էր ուրիշին հօգին շահիլ չէ թէ բռնութեամբ, որ շատ անգամ աւելի գէշ կըլլայ. իբր զի առանց առաջը դնելու ուրիշին մտքորութիւնը և առանց համոզելու միայն բռնագատելը ի՛նչ շահ կրնայ ընել. մանաւանդ թէ աւելի կասկածի մէջ կը ձգէ զիմացինը, և աւելի մտքորութիւնը կը հաս-

տատէ, երբոր նեղութիւն տալով կուղէ ընդունել տալ իրեն հաւատքը. թէպէտ ճշմարտութիւնը ինք զինքը յայտնի կրնէ:

Աստուած է միայն ազդիւր ճշմարտութեան, անոր կիցնի փոխել մարդուս սիրտը. և ճշմարիտ հաւատքը պայծառացընել լուսաւորելով մոլորելոյ միաքը: Ռոպէնտոն այսպէս մտածելով կըսէր, թէ հեռու ըլլայ ինձմէ որ այսպիսի աւելորդ նախանձով ուրիշը բռնադատեմ, և այսպիսի կոյր կատաղութեամբ մարդու մը չհալածանք տամ կենացս մէջ հաւատքի համար: Ասանկ բան Աստուած չի տայ որ իմ կղզիին մէջ ըլլայ. ես միայն պարտական ըլլամ իմ քաղաքացիներուս բարի օրինակ տալու: Այնոնց նեղութիւն տալով ես երջանիկ չեմ ըլլար, և իմ հաւատքիս ճշմարտութիւնը ասով չի պայծառանար. հասալ իմ վաքըս աղէկ ըլլալով և անով ուրիշները խրատելով: Բնաւ չեմ ուզեր որ հաւատքիս համար մարդ մը զիս փառաւորէ և ինձի հաստայ՝ որ իրենց պէս մարդ եմ սխալական. այլ կուզեմ որ միայն Աստուծոյ հաւատան, և Աստուծոյ պատուիրանացը հետեին առանց իրարու հետ հակառակութիւն ընելու:

Այս միջոցիս մէջ Ուրբաթ գերին կերակուրները պատրաստեց բերաւ. և նոյն օրը մեծապէս ուրախանալով կրկին տօնախումբութիւն կատարենք, ըսաւ Ռոպէնտոն. մէյմը երկու ընկերազանեցինք մարդակեր պաղաններուն ձեռքէն, մէյ մընալ որ հայրդ

գտար. ուստի որչափ աղէկ բան ունինք՝ պէտք է որ սեղանը զննք այսօր: Իսկ Ուրբաթ գերին անանկ անպատմելի ուրախութիւն ունէր, որ կենացը մէջ չէր տեսած. անդադար ծիծաղելով կը ցատքըտէր. որչափ ուրախութիւն և ցնծութիւն կրնար ընել՝ բոլորն ըրաւ չափազանց եղանակով: Էւ այսպէս առանց պակասութեան ամէն բան պատրաստեցին:

Իսկ երկու նոր օտարականները վեր ելան պառկած տեղերնէն. թէպէտ զեռօտքերնին ու թեւերնին կը ցաւէին, սակայն շատ հանգիստ և զօրացած գտան զիրենք Ռոպէնտոնին և Ուրբաթին դարմանովը: Ուստի եկան սեղան նստան. ձեր Ամերիկացին կերակուրներուն վրայ նայելով զարմացաւ. մանաւանդ տեսնելով որդւոյն ճարտարութիւնն որ Եւրոպացւոց կրթութեամբ սորված էր, և ամէն բանի մէջ յաջող:

Ուրբաթը թարգման եղաւ տիրոջն ու երկու օտարականներուն մէջ. Ռոպէնտոն ինչ որ խօսեցաւ, Ուրբաթը կը թարգմանէր Սպանեօլին ու ձեր Ամերիկացւոյն. որ թէպէտ չէյատէր Սպանեօլի լեզուն, բայց Սպանեօլը վեց ամիս վայրենիներուն մէջ ըլլալով բաւական կրնար խօսիլ Ուրբաթին քաղքի լեզուն, և կրնար հասկըցնել:

Իսկ թէ Սպանեօլը ինչպէս ընկաւ վայրենիներուն ձեռքը, ահա այսպէս է պատմութիւնը. մեր նաւը, կըսէր, որդուած էր՝ որ սե գերիններու վաճառականութիւն ընէ,

որ Աւերիկէի կողմէն ելեր էինք. գերի բերինք որ փոխենք ամէն կերպ տգնիւ բանի հետ. այսինքն ոսկիի, փղտակիի և ալա-մանդի հետ:

Այս գերիներուն բազմութիւնը Պարպատ կղզին պիտի տանէինք վաճառելու համար. որոնցմէ արդէն քսան հոգիի չափ մեռեր էին, իրարու վրայ լեցուցած բլլալով: Ե՛կ սաստիկ երկարատե հով մը մեզ մեր ճամբայէն մոլորցուց, և նետեց Պրազիլի կողմերը: Նային նաւը ջուր առաւ չի համար-ձակեցանք բացէն երթալ, չտկեցինք նաւը գէպ 'ի ցամօք երկիր: Այս միջոցս նորէն այէկոծութիւն ելաւ, անանկ սաստիկ կը փչէր արեւմուտքէն՝ որ մեզ շատ հեռացուց ցամաքէն. յանկարծ գիշերանց նաւերնիս քարի վրայ նստաւ կղզիի մը մօտ: Շատ թնդանօթներ նետեցինք, և ուրիշ նշաններ տուինք որ լսեն ու մեզի օգնեն՝ ճար չեղաւ. ուստի որոշեցինք որ մինչև ետքը նաւը չի ձգենք. գերիներուն երկաթները հանեցինք ազատ բրինք, որ մեզի օգնելով նաւին ջուրը պարպենք:

Բայց նաւը ամէն դիէն ջուր կառնէր: Իսկ գերիները ազատելուն պէս ամէնքը միարանեցան բռնի առին մակոյկներն՝ որ փախչին և իրենց կեանքն ազատեն: Մենք ինչ կրնայինք այնչափ մարդկանց ընել, անհնարին էր որ բռնութեամբ կարենայինք անոնց տիրել. վասն զի մենք աասնըհինգ հոգի էինք, անոնք ութսուն հոգի, որոնց

չառը քաշեցին զէնքերնիս ալ առին: Քանի ողորմելի էր մեր վիճակը այնպիսի նաւի մը մէջ որ մակոյկ չունի, տեղէն չի շարժիր, ջրով լեցուն է. մեզի մեռնելէն 'ի դատ՝ ուրիշ ճամբայ չի կար:

Սկսանք մտտալ թէ ինչ ընենք, կաղաղակէինք խեղճ ընելով կը խնդրէինք՝ որ ողորմին մեզի հետերնին գուրս հանեն: Սակայն այս սե գերիներուն մեզի ըրած մարդավարութիւնը չի պատմուիր: Որոնք թէպէտ մեզմէ, շատ խտուրթիւն տեսեր էին և շատ վիշտ քաշած էին, բայց ողորմեցան մեզի խիստ մեղքենալով, և թող տուին որ մակոյկներուն մէջ լեցուինք այս գաշամբ որ զէնք չառնենք հետերնիս: Աւստի առանց զէնքի թափեցանք մակոյկներուն մէջ, որոնք անանկ ծանրացած էին բռնով, որ ամէն բոպէ կը սպասէինք որ պիտի ընկղզմինք:

Իսկ մենք՝ որ հոգւով մարմնով կը ջանայինք որ կղզին երթանք հասնինք՝ անհընարին եղաւ. վասն զի հովը շուտով փոխուեցաւ ու մեզ գէպ 'ի ծովը բացաւ, թէպէտ և սաստիկ ուժով թի կը քաշէինք: Ան ատեն հասկեցանք որ անաարակոյս մահը մեզի հասաւ: Մակոյկները անհնարին լեցուն, և ալիքները ստսկալի վրանիս կուգային. բայց Աստուծոյ յաջողութեամբը գէմ կը գնէինք՝ չէինք ընկղմիր. վերջապէս առանց մէկ մարդ մը կորսընցնելու հասանք անձանօթ կղզի մը, որուն բնաւ

կիչքը մարդավար և բարեսիրտ ըլլալով սիրով մեզ ընդունեցին*:

Որչափ որ մնացինք այս վայրենի մարդկանց քով միշտ կը ջանային մեզ պատուել, և որչափ կրնային՝ մեզ կը հոգային առանց կարօտութեան թէպէս աղբատօրէն: Ինզճերը ազքատ ըլլալով ուրիշ ապրուստ չունէին, բայց եթէ ձուկ և պլատուղ, որ ինքն իրեն կկէր այն կզգիէն: Իրենց ապրուստը կը բաժնէին, կէսը մեզի կուտային կէսն ալ իրենք կառնէին: Մենք ալ իրենց ձուկ բռնելու կերպերը սորվեցուցինք, որպէս զի կարենանք մենք ալ առատ կերակուր գտնելու: Իսկ սև գերիններուն վիճակը մերինէն շատ աղէկ էր, նախ որ ազատեցան գերութենէն. երկրորդ իրենց վարքին յարմար ըլլալով հանգիստ կը վարուէին, որուն արդէն սորված էին: Ատեն մը այսպէս անցնելէն ետև՝ մօտակայ սոգգ մը եկաւ ասոնց երկիրներուն տիրեց. ուստի բոլոր ժողովուրդը զէնք առին որ պատերազմին. մենք ալ պարտաւորեցանք միատեղ պատերազմի երթալ, որոնք մեզ այնչափ պատուելով բարերարութիւն ըրեր էին: Ես այս զորաւոր ձերուն հետ

* Ահա այս կղզին էր Ուրբաթ գերին քաղաքը. և այն նաևն էր Ռոպէնասոնի պարպած նաւը, որ ձգեր փախեր էին. իսկ Ուրբաթին հայրը իրենց քաղքին մէջ երևելի մարդ էր՝ որ թշնամիները բռնէր էին:

միատեղ էի, որ քաջութեամբ կը ծեծկուէր առիւծի պէս. նայիս մտաւ խիստ զօրաւոր թշնամիներուն մէջ խառնուեցաւ, անսայ որ զինքը փաթթէր էին, վրայ հասայ որ ազատեմ. բայց թշուառութեամբ անոր հետ միատեղ բռնուեցայ՝ գերի եղայ:

Այս սարսափելի գերութեան մէջ երկու օր երկու գիշեր մնացինք ձեռքերնիս ոտքերնիս չարաչար կապած՝ առանց բան մը ուտելու. անարգանք մեզ կը նայէին՝ ինչպէս անպէտ անասուն մը, բերին առաջնիս հոտած ձուկ մը ձգեցին՝ որ ծովը բերեր էր աւազին վրայ:

Այս առաւուս արեւը չի ծագած մեզ առին քանօղներուն մէջ ձգեցին, որ դուրս տեղ երթալով ինչպէս որ բարբարոսները սովորութիւն ունին, մեզ ուտելով ածախմբութիւն պիտի ընէին: Սակայն աստուածային նախախնամութիւնը ձեզ խրկեց մեզի օգնելու համար, ո՛վ գերազանց և ողորմած մարդիկ՝ դուք մեզ ազատեցիք, կեանքերնիս ձեզի պարտական ենք, անանկ որ հատուցում պիտի չկարենանք ընել ամենեին:

Այս միջոցիս Սպանեօլին սիրան ելաւ սկսաւ աստիկ լալ. Ռոպէնասոն իր կողմանէ զարմացաւ մնաց, թէ նաւը գտած ատենը ինչ կարծիք որ ըրած էր՝ բոլորը համեմատ եկաւ այս պատմութեանս. կատարեալ իրենց գտած նաւն էր որ պարպեցին, Ուրբաթ գերին ալ տիրոջը հետ միատեղ կը զարմանար աստուածային խնամութեան վրայ:

Հարցուց թէ ի՞նչ բնու գրեր էիք նաւը. Սպաննեօյն ալ պատասխան տուաւ, թէ շաւառ զէնք և գործիք էին, որ երկու վաճառական բարձուցած էին Քատիչէ քաղաքէն*։ մէկը հրաման էր առեր իրեն որ սև գերի գնէ. իսկ մէկալը այսպիսի վաճառականութիւնը անիրաւ սեպելով պատուիրած էր որ ծախած բաներուն տեղը ոսկի բերէ:

Վերջապէս Ռոպէնսոն բռնեց Սպաննեօլին ձեռքէն տարաւ բնակարանին մէջ, ետքը տարաւ շինած խուցին մէջ, և իրեն ցցուց նաւէն հանած պիտուական բաները, տեսնէ թէ կը ճանչնայ բան մը: Ուրբաթ գերին սկսաւ բոլոր պատմութիւնը անոր պատմել. Սպաննեօլը այս պատմութիւնս լսելով զարմացաւ մնաց, անանկ որ բան մը չէր կրնար խօսիլ: Ռոպէնսոն դարձեալ ցցուց աղամանդները և աղտոր հագուստները: Հասկըցաւ որ ասոնք էին մէկ Սնդղիացի զորավաթի մը, որ երկար ատեն շնդկաստան նստեր էր յետոյ Սնդղիա գառնալու ատեն: Ճամբան կը հիւընդեայ, կը խնդրէ որ զինքը ցամաք հանեն Սլորիկէի կողմը,

* Քատիչէ է մեծ և հաշակաւոր քաղաք Սպանիացուց. այս քաղաքիս նման հարուստ և վաճառականութեան քաղաք չի կայ այն կողմերը. ամէն տէրութեան նաւեր լեցուն են միշտ, մտնաւանդ Չինաց, շնդկաստանու և Սևերիկայի: Այս քաղաքէն ելեր էր այն նաւն որ Ռոպէնսոն գտաւ և պարպեց:

և հոն կը մեռնի. իսկ նաւը այս բաներս կառնէ Սմերիկա կերթայ զէպ'ի Պարպատ կղզին՝ որ յետոյ անկէ Սնդղիա պիտի երթար:

Հուսկ յետոյ Ռոպէնսոն ցցուց անոր բոլոր թղթերն որ նաւէն հաներ էր. Սպաննեօլը կարգաց գտաւ թէ ոսկին և հանդերձները այն մեռնող զորավաթին կնկանը պիտի հասնէին: Սնկէ ետքը Ռոպէնսոն անանկ զգուշութեամբ կը նայէր ազամանդը՝ ոսկին և թղթերը, ինչպէս մէկ նուիրեալ աւանդ մը՝ որ իրեն հաւատացեր էին: Իրիկունն որ մտեցաւ ամէնքը չարաչար յոգնած ըլլալով նոյն օրուան մէջ՝ ուղեցին շուտով պառկիլ յօղնութիւն առնելով զօրանալ, և հանդիստ քնանայով ոյժ առնել: Ռեստի շնորհակալութիւն ընելով Սպառնոյ զացին պառկեցան:

ԻՐ. ԳԻՊՈՒՍԾ

Հետեւեալ օրը Ռոպէնսոն միաբանեց իր տէրութեան ոյժն որ պէտք եղած բաները միաբանութեամբ կատարէ առանց ուշացունելու: Իբր զի թշնամիներուն մարմինը զաչաթին մէջ ձգուած էին և կը հոտէին, կը վախնար որ չըլլայ թէ օդը ազականի, ու հիւանդութիւն պատճառէ հոն: Ռեստի մէյմէկ կացին առին եկան պատերազմ եղած տեղն՝ որ չէ թէ փոս փորեն թաղեն, հապա

փայտ կտրեն կրակ վառեն, ու մեռածներուն բոլոր մարմիններն երեն*:

Թէպէտ մեռել երկն է Հնդկաստանցոց և Հին ազգերուն սովորութիւնը, բայց Ռուս պէնսան չուզեց Եւրոպացոց սովորութեանը հետեւիլ. որոնք իրենց մեռելները եկեղեցիներուն և քաղքին մէջ կը թաղեն. որ ողջները այն հոտած օդը շնչելով մեծապէս կը մնասին հիւանդութեամբ: Այս վտանգաւոր սովորութիւնը Հին ըլլալուն համար՝ գրծուար է վերնալ. ինչպէս ուրիշ շատ Հինցած սովորութիւններ ալ կան մնաստակար. որ գծուար է վերցրնել: Այս պատճառաւ միշտ պէտք է խոհեմութեամբ կառավարուիլ և ամէն բան ըստ տեղւոյն կատարել:

Վասն զի մէկ անկարգութիւն մը սովորութիւն եղածին պէս՝ գծուար է վերցրնել. թէպէտ մնաստակար ըլլալը ամէնուն յայտնի ըլլայ: Ահա ամէն աշխարհք գիտէ թէ մեռելին հոտած գոյրջիքը ողջերուն թոյն ըլլալով մեծ վնաս կը բերէ, և սակայն շատ քաղքի մէջ հորեր փորած կայ, կը տանին մեռելները հոն կը լեցընեն, որ ասոնց հոտը ապականելով օդը կրնայ հիւանդութիւն պատճառել: Այսպէս շատ բան կայ որ վը-

* Ռուս պէնսանի կղզի տաք ըլլալուն համար պէտք եղաւ այսպէս ընել՝ որ չապականի օդը. վասն զի թաղելով ալ չէր ըլլար, արեգակին տաքութիւնը օդը կաւրէր մնաստակար գոյրջիքներով. անոր համար խոհեմութիւն բանեցուց Ռուս պէնսան ու երեց զանոնք:

նաստակար ըլլալը ամէնքը գիտեն: Բայց Հին սովորութիւն ըլլալուն համար չեն փոխեր՝ այնպէս կը մնայ: Ահա այս է նախապաշարունակ, որ միտքը պաշարուելով ինչ որ տեսնը է այն կրնէ. և սակայն պէտք չէ կուրորէն Հին սովորութեան ետեւէն երթալ առանց որոշելու աղէկն ու գէշը. հապա պէտք է աղէկ բանին հետեոյ ըլլալով անկարգ բաները ձգել, և անխելք բաներն ալ կատարելագործել. որպէս զի ամէն աշխարհք, ամէն քաղաք և ամէն տուն՝ բարեկարգ ըլլալ և բարեպաշտութեամբ զարգարուի*:

Ամէն տղայ պարտական է որ ուսման ետեւէն ըլլալով խելք սորվի, հասկընայ թէ այն ազգերն որ միայն իրենց նախնեացը հետեւելով աղէկ բանի ետեւ չեն եղած, մինչև հիմա կոչու մնացեր են. և այն կոչու ազգերն որ իրենց նախնեաց անկարգ բաները ձգելով՝ բարեկարգութեանց ետեւ եղեր՝ իրենք զիրենք շտկեր են, խիստ զիտուն և բարեպաշտ են եղեր**:

* Եւրոպացիք Հին ատենը ամէն ազգէն աւելի կոչու և անխելք էին. բայց Հսովմայեցիք երբոր սկսան ուրիշ ազգերուն տիրել, ամէն ազգէն աղէկ բաները ժողովեցին, իրենց հաստ բաները ձգեցին աղէկին հետեւեցան. կամայ կամաց ամէն աղէկ բան և խելք և խմատութիւն ստացան, ու մի միայն բարակ և գիտուն եղան, ինչպէս որ կերեւան:

** Հնդկաստանցիք և Չինք մինչև հիմա իրենց նախնեաց սովորութիւնը չի ձգելու համար՝ շատ

Ուստի այսպէս ճանչնալէն ետև մէկ տը-
զւոյ մը պէտք է որ մեծցած ատենը երբոր
քանի մէջ մտնէ՝ ձեռքէն եկածին չափ բա-
րեկարգութիւն ընէ՝ թէ՛ իր ազգին, թէ՛ իր
հայրենեացը և թէ՛ իր տանը, ինչպէս որ
Ռոպէնտոն գիտնալով թէ մեռելները ա-
նանկ ձգել կամ փոսի մը մէջ լեցընելը օգը
կապականէ, ուզեց երեւ որ հիւանդութիւն
մը չի պատճառի, թէպէտ իր Սմալուրկ քա-
ղաքը մեռելները ժամերուն մէջ կը թա-
ղէին:

Արդ Ռոպէնտոն մեռելներն երեւէն ետև
ընկերներուն հետ միատեղ գարձաւ իր բը-
նակարանը: Ուրբաթ գերին իր հայրը խրա-
տելով կը հասկըցընէր, թէ գաղանի պէս
մարդու միս ուտելը սրչափ գարշելի և սու-
կալի բան է Եւրոպացւոց առջին, և ամէն
քաղաքականութեան գէմ դործք է: Սա
բանիս վրայ ծերը խիստ կը վարմանար. իսկ
որդին ինչ որ սորվեր էր իր տիրոջմէն, բո-
լորը կը հասկըցընէր հօրը որպէս, զի գար-
շելի երեւցընէր իրեն այնպիսի բարբարոսա-
կան սովորութիւնները:

տեղ իրենց Թուաբանութիւնը չտանի կապերով
կընեն, և ան ալ շատ զթուարաւ իրենց աղոցը կը
սորվեցընեն, մինչև որ լաւ մը չափահաս չըլլան
բան չեն հասկըցընէր. վասն զի իրենց նախնեացմէ
սասանկ կերթան. ոչ միայն չեն ետևէ ըլլար Եւրո-
պացւոցմէ խելքէ Թուաբանութիւն սորվելու, այլ
և կը գայթակղին անոնց վրայ, որ պղտի աղոց ալ
բան կը սորվեցընեն:

Իսկ Ռոպէնտոն՝ որովհետև որդւոյն ա-
նունը Ուրբաթ գրեր էր, հօրը անունը
Հինգշաբթի գրաւ. մենք ալ ասիէ ետև այն-
պէս պիտի կոչենք: Ռոպէնտոն ուզեց խոր-
հուրդ ընել, դամէնքը կանչեց՝ Ուրբաթը
անոնց գլուխ և թարգման ըրաւ, որ խոր-
հուրդին մէջ անոնց հասկըցընէ այս պա-
տուիրանները:

Մերելի բարեկամք, ըսաւ, քանի հոգի որ
հիմա հոս ժողված էք՝ գիտեմ որ կու-
ղէք հանգիստ և երջանիկ կեանք մը վարել.
սակայն ես կը փորձեմ՝ որ այս ամէն բա-
րիքը վայելելով իմ սիրտս պիտի չհանգ-
չի, մինչև որ չգիտնամ թէ արդեօք կան
ինձմէ արժանաւոր մարդիկ՝ որ գերութեան
մէջ կը տանջուին գուրկ ամէն աղէկութե-
նէ, թէ Եւրոպացի ըլլան թէ Սպանեօլ
և թէ ուրիշ ազգ, որ մարդակերներուն
ձեռքն են ընկած. արդ ես կը փափաքեմ
որ ձեր ալ կարծիքն ինձի հասկըցընէք, որ
կերպով զիրքին կըլլայ այն խեղձերուն օգ-
նութիւն հասնիլ. որպէս զի անոնք ալ դան
մեր վիճակին մասնակից ըլլան:

Ամէն մէկը սկսաւ ինքն իրեն մտածել.
Սպանեօլը առաջ նետուեցաւ, որ մինակ
երթայ իր ընկերները փնտռէ. ուստի ու-
զեց մտնել մէկ քանոզին մէջ թշնամիներ-
ուն ետևէն երթալու համար*:

* Ռոպէնտոն կը պատմէ՝ թէ կասկած ունէի որ
փախչող վայրենիները նորէն բազմութեամբ կը

Հինգշաբթի գերին ալ ըսաւ որ ես ալ պատրաստ եմ. որդին պատասխանեց հօրը թէ դուն ծեր ըլլալով պէտք է հոս մնաս. աւելի ինձի կը վայել Սպաննօլին հետ միատեղ երթալ. ծերը որդւոյն զէմ կենալով ասոնց մէջ մէկ ազնուական հակաճառութիւն մը ծագեցաւ: Վերջապէս Ռոպէնսոն նայեցաւ որ այս վէճը չի լիննար՝ ատենը կանցնի, մէջ մտաւ որոշեց որ ինքն ինչ որ ըսէ՝ այնպէս ընեն. հրամայ որ ծերը Սպաննօլին հետ մէկ տեղ երթայ թէնամիներուն ետեւէն. Ուրբաթը քովը մնայ, վասն զի մտերիմ բարեկամութիւնը թող չի տուաւ որ գերին քովէն դատէ և վասնզի մէջ ճգէ. մանաւանդ որ հայրը աւելի փորձ էր և իր գաւկէն աղէկ զիտէր նաւա վարութիւն: Իսկ Սպաննօլին երթալը խիստ հարկաւոր էր. վասն զի կրնար ըլլալ՝ որ իր քաղաքացիները ազատէին ու գային Ռոպէնսոնին հարկիքը վայելէին: Այս միջոցս արտերը բոլոր ցանեցին տասնապատիկ աւելի. որովհետեւ մէկ զիւն կը բազմանային, պէտք էր որ ուտելիքներն ալ շատցընեն:

Գառնան կուգան, անոր համար միշտ զէնքով պատրաստ ժուռ կուգայի. սակայն Հինգշաբթի գերին ապահով ըրաւ թէ անոնք երկար ատեն վախերնուն հոն չեն հանդիպիր. իսկ Սպաննօլը կըսէր, թէ տասնըվեց հօգի Սերոպացի էինք այն կողմն՝ որ ալեկածութեամբ գայնիք ընկանք. ու մանք Սպաննօլ են՝ ամանք Փորթուգալ, ինչպէն ըր հոն մնացին, պէտք է որ երթամ գաննիք ազատել:

Այս գործերս շատ աշխատելով կատարեցին քանի մը շաբթուան մէջ. աղէկ սրտով աշխատելուն համար՝ անանկ աղէկ անեցան բոյսերն՝ որ տասնըձիւնգ որուան մէջ բաներնին լմնցաւ. պատրաստուեցան որ ճամբայ ելլեն մտքերնին դրածը կատարեն:

Իայց յառաջ քան ճամբայ ելլելը Սպաննօլը փորձ մը ցցուց ոչ միայն իր պատուոյն և երախտագիտութեանը համար որ ունէր առ Ռոպէնսոն, այլ և նախասուտութեան և զգուշութեան համար: Յայանեց Ռոպէնսոնին որ միւս Սպաննօլները իրեն պէս չէին, հապա նաւավար էին. ուստի կրթութիւն մը չունէին, և հաստ մարդիկ ըլլալով իրեն կատարելութիւնը չունէին: Եւ որովհետեւ զիտէր որ Ռոպէնսոն էր կըզգիին տէրը՝ առաջարկեց որ դաշնագրութիւն մը հաստատէ, որպէս զի հոն եկողը այն դաշինքները նախ գիտնայ ընդունի ու անանկ գոյ բնակի հոն:

Ռոպէնսոն շատ ուրախացաւ ասոր հաւատարմութեան վրայ. և հաւանեցաւ խորհուրդին, շինեց մէկ դաշնագրութիւն մը, որ այս բանիս վրայ կը կայանար:

Ո՛վ որ կուզէ Ռոպէնսոնին կողմն ընակիլ՝ հանդիստ կեանք վարելու համար, կը հրաւիրէ որ գան մասնակից ըլլան իրեն բարեացը այս պայմաններովս:

ու. Պէտք է հնազանդ ըլլալ օրինաւոր արիւթը կողմին. այսինքն ամենայն յօժարութեամբ պիտի հնազանդի օրինաց և կա-

նոնաց՝ ինչպէս որ կարգադրեր է քաղաքապետը հասարակաց բարւոյն համար:

բ. Պէտք է ըլլաւ առաքինի աշխոյժ և աշխատասէր. իսկ դատարկ՝ գինով և ախտաւոր մարդիկ ամենեւին չի մտնեն այս կղզին:

գ. Ամենեւին կռիւ և խռովութիւն չըլլալու համար, նաև զրկողութեան դիպուած պատահելով՝ չըլլայ թէ մարդ ինքն իրեն դատաստան կտրէ. հապա պէտք է քաղաքապետին երթալ դատը հասկըցընել, կամ թէ ո՛վ որ դատաւորի պաշտօն ունի՝ անոր քով երթալ դատաստան տեսնել:

դ. Առանց տրտնջալու պէտք է ամէն աշխատանք յանձն առնուլ՝ որ վասն օգտի ընկերութեան կը պահանջուի. և երբոր հարկաւոր ըլլայ՝ մինչև արիւնք թափէ, և կեանքը տայ հետեւելով քաղաքապետին:

և. Եթէ մէկը յանդգնի դէմ ելլել այս հաստատ օրէնքներու, բոլոր մնացած բընակիչները միաբան դէմ ելլեն անոր՝ ու բռնութեամբ հնազանդել տան օրինաց. նաև արսորեն կղզիէն դուրս, որ մէյ մըն ալ չի հանդիպի հոն:

Ամէն մէկը յորդորեց որ աղէկ մը հասունութեամբ մտածեն այս կանոններուս վրայ, և լաւ ուշ դնեն որ հոմաճայնութիւն չըլլայ բաւերուն, և ուրիշ կերպ չի հասկըցուի. որ լաւ որոշուելէն ետև ամէն մարդ հաւատարմութեամբ պահեն բոլոր այս կանոններս: Սպանեօլը այս գալինքս առաւ

իրեն լեզուովը թարգմանեց, ու թուղթ դրիչ առաւ գրեց՝ որ տանի իր քաղաքացիներուն ցոյց տայ, հոն չի բերած հասկըցընէ իրենց: Ասկէ ետև այն երկու քանօղին մէկ լաւն ընտրեց և պատրաստուեցաւ երթալու: Թէպէտ այս քանօղը քիչ կուգար բոլոր Սպանեօլները հոն բերելու համար, սակայն Սպանեօլը գիտէր որ իրենց նաւուն մակոյկը բան չէր եղած, պէտք էր որ անով գային:

Ճամբու պաշարը հոգացին, հոմն ալ յաջող կը փչէր, այս երկու ճամբորդները նաւը մտան, առադաստը հովին տուին. մէկ տրտմալի սիրով մը բարեւելէն ետև Ռուպէնտոնն ու Ռւրբաթը զատուեցան: Այս զատուելը անանկ տրամեցուց Ռւրբաթին սիրտն, որ աչքին արտասուքը չի կտրեցաւ, և անորձակը գոցեց բան չի կրցաւ ուտել: Հօրմէն զատուելու ատեն այնչափ անմխիթար էր, որ միշտ հօրը կը փաթթուէր կուլար՝ չի զատուեցաւ իրմէն. մինչև ծերը բռնի զատուեցաւ մտաւնաւը ճամբուեցաւ, բայց որդին ծովը նետուեցաւ լուզալով գնաց ցամաքին ծայրը կեցաւ, որ հայրը անկէ այնելու ատենը ետքի բարեն ալ տայ անանկ գայ. որ ապա լալով դարձաւ եկաւ բարձր տեղ մը նստաւ՝ միակերպ քանօղին ետևէն նայելով կուլար, մինչև որ բոլորովին անյայտ եղաւ տեսութենէն:

Իսկ Ռուպէնտոն գերլին մխիթարելու համար՝ բոլոր օրը միատեղ որսի գնաց և լեռ-

ներուն վրայ ելան ծուռ եկան: Այլ առաջ պիտի երթային՝ տեսան որ չունը իրենց հետ երթալու ատենը՝ ապառաժի մը տակ որ բուրբովին փուշերով ծածկած էր՝ կեցաւ անդադար կը հաչէր: Կրբոր մօտեցան տեսան որ ծակ մը կայ ապառաժին վրայ, որուն մէջ սողալով միայն կրնային մտնել: Որովհետեւ Ռոպէնտոն կուզէր որ ամէն տեսած բանը քննէ, գերիին ըսաւ որ փորձէ նայի կրնայ ներս մտնել. գերին ալ փորձելով զլուխը ներս խոթածին պէս անանկ դարհուրեցաւ որ ստակալի պոռայ, և անանկ խենդի պէս փախաւ արագութեամբ որ Ռոպէնտոնին ձայնը ամեննին չէր լսեր, որ զինքը անդադար կը կանչէր: Վերջուպէս տէրը իրեն հասաւ զարմանալով հարցուց թէ ինչ եղար, ինչո՞ւ կը փախչիս: Պատասխան տուաւ թէ ո՞չ սիրելի տէր իմ՝ փախչինք ազատենք մեր կեանքը. ահա այս քարանձախն մէջ մէկ ահեղ հրէշ մը կայ. աչքերը կրակի նման կը փայլին և բերանը անանկ լայն է՝ որ երկուքնիս ալ կրնայ միատեղ կըլլել:

Այս ինչ սարսափելի բան է եզեր ըսաւ Ռոպէնտոն. պէտք է որ ես տեսնեմ զայն: Ազաղակեց գերին ոտքն ընկաւ, թէ ինչ կրնես՝ Աստուծոյ համար ըլլայ մի մօտենար: Անտարակոյս քեզ էր կըլլէ, և խեղճ Ռբբաթը անտէր պիտի մնայ:

Պատասխանեց տէրը խնայալով թէ քեզ կերաւ: Գերին վախուն պատասխան չի

տուաւ: Ռոպէնտոն խրկեց զինքը բնակարանն որ երթայ լապտեր բերէ՝ որ նաւէն հաներ էին: Այս միջոցս գնաց Ռոպէնտոն ծակին մօտ հրացանը ձեռքը՝ տեսնելու թէ ինչ կայ: Արդեօք ինչ կրնայ ըլլալ որ այսչափ սարսափեցաւ Ռբբաթը: Արդեօք կատրած գաղան կայ, առիւծ կայ, վագր կայ, կամ թէ ասոնց նման կենդանի մը կայ, ինչ կայ:

Յանդգնութիւն կը սեպէր ծակէն ներս մտնել. բայց այնպիսի կատրած կենդանի չէր տեսած այն կողմին մէջ. եթէ գաղան ըլլար՝ Ռբբաթը ինչպէս կրնար փախչիլ անկէ: Չէ կըսէր, կերենայ թէ անանկ կատրած կենդանի պիտի չըլլայ. սիրտ կընէր որ ներս մտնէ նայի՝ թէ ինչ է. վասն զի մանկութենէն ՚ի վեր այսպէս սորված ըլլալով բանէ մը վախ չունէր: Այս խորհուրդիս վրայ Ռբբաթն ալ վառած կանթեղը ձեռքն եկաւ. որ լալով կաղաչէր ու կը ջանար՝ որ տէրը այս խորհուրդը ձգէ, և զինքը այնպիսի յայտնի վտանգի մէջ չի ձգէ. վասն զի իր կարծիքովը անտարակոյս պիտի կորսուէր: Իսկ Ռոպէնտոն՝ որ վախ ըսած բանը չկատէր, երբոր մէկ բանի մը վերայ լաւ կը մտածէր հաստունութեամբ՝ անկէ դուռ ոչ երբէք հտ կը կենար. ուստի յորդորեց Ռբբաթն որ սիրտ առնէ զօրանայ, և լապտերը մէկ ձեռքն առաւ՝ հրացանն ալ մէկալ ձեռքը՝ սկսաւ երթալ ծակին քով:

Գլուխը ներս խոթածին պէս ճրագին

լուստովը զարհուրելի բան մը տեսա՛ւ՝ բայց չի փախաւ. այլ դէպ 'ի ներս երկնցուց լոյսն, որ լաւ տեսնէ այն հրէշ կենդանին: Երբոր աղէկ մը նայեցաւ որոջ տեսա՛ւ՝ որ ծեր լամա մը պառկեր էր, ծերութենէն չէր կրնար շարժիլ: Չորս զին գիտեւէն ետեւ հասկըցաւ որ ուրիշ կենդանի չիկար անկէ 'ի դատ, ներս մտաւ ու կանչեց որ գերին ալ ետեւէն երթայ:

Իսկ գերին անանկ սարսափած ալ ըլլալով չի կրցաւ տէրը մինակ ձգել, այլ վերջի ճիգն ընելով վախը մէկ գի ձգեց, ու սիրտ առնելով տիրոջն ետեւէն գնաց. մէկէնիմէկ զարմացաւ մնաց երբոր տեսաւ թէ ինչպէ՛ս փուճ տեղը ինչ կերպ վախցեր էր, ու լամային աչքին և բերնին մեծութիւնը այնչափ զինքը սաստիկ խռովեր էր. երբոր ներս մտա՛ւ Ռոպէնսոն զուարճանալով ըսաւ իրեն, տեսա՛ր սիրելի թէ վախը ինչ բան կրնէ մարդուն. ո՛ր է կրակի պէս աչքերն որ կը պատմէիր, և ո՛ր է սարսափելի բերանն որ տեսեր էիր:

Պատասխանեց Ռւբբաթ գերին ինձի կերևար թէ անանկ կը տեսնէի ճշմարտապէս: Կրկնեց Ռոպէնսոն թէ տարակոյս չունիմ, գիտեմ որ քեզի այսպէս երեցաւ. բայց պէտք է գիտնաս, որ վախը շատ անգամ կը խարէ մարդը. անանկ որ չեղած բաները երեակայութեամբ կերեցընէ, և հազար կերպ բան կը ցցընէ՝ որ մէկը չի կայ: Մտիկ զիր սիրելի Ռւբբաթ և գիտցիր

թէ այսպիսի բաները երեակայութիւն են և պարզ մտմտութե առաջ կուգան:

Շատ անգամ վախկոտ ծերերը, կամ վախկոտ կանայք որ իրենց բան կերևնայ, երեակայելով քեզի պէս կըսեն, թէ չի տեսնուած բան տեսանք. մէկը երկուք կերևնայ, և ոմանց ալ սիրտը վախով պաշարուած ըլլալով կնիկ մարդէն աւելի վախկոտ և տկար կըլլան: Գերին խօսք տուաւ որ ասկէ ետեւ զօրանայ, բանէ մը չի վախնայ:

Սյս միջոցիս մէջ ծեր լաման տեղէն ելա՛ւ Ռոպէնսոն ու գերին հրեցին դուրս ձգեցին. յետոյ քննեցին նայեցան այն բընակարանը, տեսան որ խիստ ընդարձակ պատուական տեղ էր դով և ցամաք՝ նաև խիստ զուարճալի, որ շատ հարկաւոր կըրնար ըլլալ իրեն: Սյս քարանձաւը կերևնար թէ կամաւ շինած էր բնակելու համար, որ չոր էր առանց խոնաւութեան, և պատերը ապակի (պիլոս) քարի նման ըլլալով ամէն դիէն լոյս կը ցոլար, որպէս թէ չօրս զին ճերմակ պատած ըլլար:

Ռոպէնսոն որօչեց որ իրեն հանգստութեան տեղ ընէ. հոն քանի մը ժամ զուարճացաւ զով տեղը արևին տաքութենէն. միտքը զբաւ ուտելու բաներն ալ հոն պահէ, որ առանց այլայլութեան ցամաք և անապական մնան ու սաստիկ տաքութենէն չի թթուին: Սյս տեղս ընդարձակ ըլլալուն համար՝ խրկեց գերին որ երթայ գործիքնե-

ըր բերէ. որովնախ գուռը մեծցուց, և երկուքը միատեղ աշխատելով լաւ մը շահեցին, ամէն օր ուրախութեամբ կաշխատէին:

ԻԹ. ԴԻՊՈՒԱՆԻ

Ութ օրանցաւ գացողները չերեցան, աստնք ալ սկսան խռովիլ և մտմտալ անոնց վրայ: Ուրբաթ գերին օրը քառսուն անգամ կեպէր լերան վրայ, և կերթար ծովուն քով գիտելու համար. բայց պարտալ տեղը աչքը կը յոգնեցընէր՝ որ գանձը տեսնէ: Օր մը Ռոպէնտն բնակարանին մէջ կաշխատէր՝ գերին վազելով եկաւ մէյմը կը խնայար, մէյմը կը ցատքէր, երբոր տէրը տեսաւ հեռուէն, սկսաւ պոռալ կանչել խենդի պէս թէ եկան եկան:

Այս ուրախական լուրն որ լսեց Ռոպէնտն, առաւ գիտակն և ելաւ լերան վրայ՝ որ գիտէ: Յայտնի տեսաւ աչքովն որ մակոյկ մը հեռուէն կուգայ դէպ իր կողմն. բայց երբոր գիտակով նայեցաւ՝ նեղանալով և գլուխը շարժելով ըսաւ գերին, թէ կարծես որ մերոնք չեն. գերին սիրտը ժրթաւ: Ռոպէնտն կրկին անգամ գիտակը գրաւ նայեցաւ, բայց կասկածը խռովութիւն փոխուեցաւ. վերջապէս որոշ հասկըցաւ, որ եկողները իր մարդիկը չէին. ուստի գնաց իր սրտին խռովութիւնը Ուրբաթին յայտնէ, որ արդէն սասանած էր:

Մերելի, ըսաւ, ահա ասոնք ոչ Սպաննօլ են, և ոչ քու հայրդ է, հապա այս մէկ Մնդղիացիի մակոյկ մըն է, Մնդղիացիներով լեցուն: Եկո հետս ըսաւ տէրը, ելան բարձր տեղ մը, ուսկից աղէկ կերենար ծովին հիւսիսային կողմը:

Այս տեղէն ծովուն վրայ նայածուն պէս պաղցան մնացին. լեզուներն բռնուեցաւ փայտ կտրեցան: Վասն զի երկու մըլուն հեռուն տեսան մեծ Մնդղիացիի նաւ մը՝ երկեթի վրայ կայնած: Հիմա հօս գարմանքն ու վախը և ուրախութիւնը փոփոխակի կը շարժէին Ռոպէնտնին սիրտը. կուրախանար տեսնելով Էրոպացի նաւ, որ դինքը կրնար այն կողմէն ազատել. կը գարմանար կը վախնար, վասն զի շեյաէր թէ ինչ պատճառով կուգային կը մօտենային իր կողմն. կը նայէր որ այլեկոծութեամբ եկած չեն, որովհետեւ քանի մը շաբաթ կար՝ որ ծով խաղաղ էր. նաւուն կերպին կը նայէր որ հարկաւորութիւն մը չէր երևնար հօն մօտենալու: Վասն զի ինչ պատճառ կրնար ունենալ նաւապետը հօն երթալու. այն կողմը Մնդղիացիք բնակութիւն չունէին և վաճառականութիւն մը չի կար. ուրեմն պէտք եղաւ վախնալ չըլլայ թէ այն աւազակներն ըլլային, որ Բիրազ կը կոչուին. որոնք այն կողմի կողմներուն մէջ կը բնակէին, բոլորը վայրենի մարդիկ էին և մանկութենէ ստանց կրթութեան մեծնալով, ամենեին մեղք չէին

ճանչնար, ինչ որ ընէին վնաս չունի կրօնէին. դրկողութիւն յափշտակութիւն ըլլայ, խորամանկութիւն նենգութիւն ըլլայ, մանաւանդ ուրիշին բանը կողովակել իրենց մէջ կտրճութիւն էր:

Ծովուն ցամաքին վրայ գողութիւն աւազակութիւն իրենց տրուած է, ամենայն շարիք կրնեն: Այս անգգամ ժողովուրդը թէպէտ Եւրոպացւոցմէ եկած Անգղիացիք են, բայց վայրենիներուն մէջ երկար ատեն բնակելով անոնց բարքը ստացեր են, իրենք ալ անգգամ մարդիկ ըլլալով բոլորը աւազակ եղեր են: Արդ Ռուսներն առջի տարիները առանձնական խեղճ կեանքին մէջ ըլլալով խիստ կը ցանկար այս Բիրադներուն ձեռքն խնդու գերի երթալ. որպէս զի այս միջոցով կարենայ մարդկային ընկերութիւն տեսնել. սակայն հիմակուան վիճակին մէջ, որ էր այնչափ կարգաւորեալ և քաղցր, դարհուրեցաւ որ չըլլայ թէ այն աւազակներուն ձեռքն խնդու կորսնցընէ իր երջանկութիւնը. ուստի յայտնեց կասկածը Ռուսքաթ գերիին. ելան միատեղ նորէն զխտեցին մակոյկն որ կը մօտենար կըզգիին. և ջանացին որ հասկընան անոնց միտքը թէ ինչո՞ւ համար հոն կուզան:

Ռուսներն ու գերին գացին բարձր տեղ մը ելան, որ ծառերով գոցուած էր. ուսկից առանց երևնալով կրնային զիտել թէ ինչ կրնեն եկողները. տեսան որ մակոյկին մէջ տասնըմէկ հոգի կային, եկան ցամաքն ե-

լան մէկ մղոն իրենցմէ հեռուն: Այս մարդիկը դուրս ելան ցամաքը, ութ հոգին զինեալ էին և իրեքը կապած: Այս կապածներուն ողորմելի տեսքը յայտնի կիմացընէր՝ որ մէկալնոնցմէ ողորմութիւն կը խընդրէին որ իրենց խնայեն. վասն զի մէկէն զէնք ունեցողներուն ոտքն ընկան աղաչանք կրնէին. իրենցմէ երկուքը թեւերին վերցուցած երբեմն երբեմն կը խնդրէին որ զիրենք ազատեն: Ռուսներն այս խեղճ բանն որ տեսաւ սիրտը չզխմացաւ, սաստիկ կըսկըծալով կը մտածէր թէ ինչ ընէ: Գերին ան ատենն մօտեցաւ տիրոջն ու ծիծաղելով ըսաւ. Բէ՛հ, ահա ձեր քաղաքացիներն ալ կուտեն եղեր իրենց գերիները: Գնա ըսաւ Ռուսներն բարկանալով, աստեղ բան չեն ըներ: Միակերպ Ռուսներն անոնց կը նայէր զիտակով:

Մեծապէս զարհուրեցան երբոր տեսան թէ զէնք ունեցողները վախցընելու համար թրով կը դաշէին մէկալնոնց գլխուն, որ ծունկ չոքած էին առջևին: Վերջապէս տեսան որ այն գերիները մինակ մնացին հոն. և մէկալնոնք անտատին մէջ ցրուեցան: Այս իրեք խեղճ գերիները սաստիկ խռոված և բոլորովին յուսահատած նստեցան հոն:

Այս ողորմելի տեսարանը Ռուսներն սիրտը շարժելով միտքը ձգեց այն խորհուրդն որ կողմն մտած ատենը առաջադրեր էր, թէ երբոր հանդիպի՝ ամէն վտանգի

մէջ մտնէ խեղճ գերիններուն օգնութիւն
հասնելու համար: Աստի մէկէն Արքայթը
խորկեց որ նայի հրացանները և ուրիշ գոր-
ծիքները բերէ՝ որչափ որ կրնայ:

Ռոպէնտն կամեցաւ հոն մնալ ու զի-
տել թէ ինչ կրննն. գերին զնաց բոլոր
պէտք եղած գործիքները ժողովեց բերաւ. ա-
զէկ մը դիտելէն ետև հասկըցան որ մակոյ-
կը բերող նաւավարները ծառերուն տակը
պառկած էին ասզին անդին կը քնանային
կէսօրուան տաքին ատենը: Ռոպէնտն
չորս ժամ դիտելէն ետև կարճօթեամբ ա-
ռաջ զնաց զէպ ՚ի խեղճ կապածներուն
քով, որոնք նոյն տեղը ծովին քով նստած
էին կանակներն ասղին: Ռոպէնտն իրենց
մօտենալուն պէս կանչեց, թէ ո՞վ էք դուք.
անոնք անանկ զարհուրեցան որ կարծե-
ցին թէ կայծակ զարկաւ իրենց: Մէկէնի-
մէկ վեր ցատքեցին կուղէին փախչել: Ռո-
պէնտն Անդղիերէն ըսաւ իրենց՝ թէ մի
փախնաք ես ձեզի օգնելու համար եկայ:
Անոնցմէ մէկը զլուրջ ձեռքով պատասխան
տուաւ, թէ արդեօք դուք երկիրքէն եկած
էք մեզի համար. և զարմանալով միակերպ
կը նայէր անոր երեսը:

Կրկնեց Ռոպէնտն թէ օգնութիւնը եր-
կընքէն կուգայ. բայց հիմա ինծի այս զուր-
ցեցէք, թէ դուք ո՞վ էք, ձեզի ի՞նչ պէտք է
ընել, և ի՞նչ ճամբայով կրնամ ձեզ աղա-
տել: Մէկը պատասխան տուաւ, թէ ես
այն նաւին նաւապետն եմ. ընկերներուն

համար ալ ըսաւ, թէ ասոնց մէկը զեկա-
վարս էր, մէկան ալ ճամբորդ էր: Մեր նա-
ւավարները մեզի դէմ ելան նաւը մեզմէ
յափշտակեցին. կուղէին որ մէկէն մեռցը-
նեն զիս երկու ընկերներովս. զի ասոնք
չմիարանելով անոնց հետ անարգեցին ըրած
գործքերնին, բայց ետքը մտածելով մեր
կեանքը մեզի բաշխեցին, թէ պէտ այս շը-
նորհքը մեռցրնելէն սարսափելի է. վասն
զի բերին մեզ հոս ձգեցին այս անմարդա-
բնակ կղզին, ուր ամէն բանէն դուրկ ըլ-
լայով ողորմելի պիտի կորսուինք:

Կրկնեց Ռոպէնտն թէ երկու դայիկքով
ձեզ կազատեմ այս խեղճօթեանէս, ու ձեզի
համար ոչ արխնս կը խնայեմ և ոչ կեանքս:
Ի՞նչ բան են հարցուց նաւապետը: Ան ալ
ըսաւ թէ որչափ որ այս կղզիս մէջ բնա-
կիք, պէտք է որ իմ կամացս հնազանդ ըլ-
լաք. իսկ եթէ ձեր նաւը առնեմ, պարտա-
կան ըլլաք զիս ու ընկերս Անդղիա տանե-
լու: Պատասխանեց նաւապետը թէ մենք
ու նաւը և բոլոր մէջի եղածները ձեզի ըլ-
լան բացարձակապէս:

Ինչոտ բարև ըսաւ Ռոպէնտն կապերնին
քակելով ահա ձեզի կուտամ մէյմէկ հրա-
ցան մէյմէկ սուր այս դաշամբոր մինչև ես չի
կարգաւորեմ՝ դուք չի գործածէք: Գիտնաք
որ հիմա ձեր թշնամիները պառկեր կը քը-
նանան մէկըմէկէ հետու. երթանք բռնեք
զանոնք կապեմք առանց արխն թափելու.
ճամբայ ելան, քակած շուանները գերին

հետն առաւ, որ այն իրեքը կապած էին: Նախ տեսան որ նաւաւար մը մօտ տեղ փռուեր պառկեր էր գետնին վրայ, անանկ խոր կը քնանար, որ ձեռքը ոտքը շարժեցին ու բերանը բան գրին՝ չարթնցաւ. յետոյ ձեռքերը ետեւէն կապեցին, երբոր արթընցաւ պատուիրեցին իրեն որ նոյն տեղը անանկ մնայ առանց ձայն մը հանելու. թէ չէ՛ նոյն կէտին կը կորսնցընէ կեանքը: Այս մարդը ծովը բռնած ըլլալով գլուխը դարձած էր, և անանկ ալ ըզեզը տարցած էր՝ որ չլստէր զինքը. որուն գլուխը գէպ 'ի ծով դարձուցին, որպէս զի չի տեսնէ թէ՛ մէկայնոնք ինչ կըլլան: Երկորդ նաւաւարն ալ նոյն վիճակին մէջն ըլլալով կապեցին զինքն ալ ու անդին դարձուցին, և առջինին պէս ըրին:

Ահա այսպէս ստուռածային նախախնամութիւնը յայտնի եղաւ այս գիպուածիս մէջ, թէ անմեղաց պաշտպան է Աստուած և վրէժխնդիր անօրէնութեանց, որով վեցն ալ զիւրին կերպով բռնեցին կապեցին. բայց ետքի երկուքը մէկէն արթընցան վեր ցատքեցին, զէնք առին ու գէժ գրին. Ռուպէնտն մէկէն կանչեց իրենց, թէ թշուառականներ տեսէք ձեր ընկերները, ճանչցիք մեր իշխանութիւնը ձեր վրան, չուտով վար ձգեցէք ձեր զէնքերը, մէկ պղտի պահասութիւն մը թէ՛ որ ընէք՝ ձեր կեանքը վտանգի մէջ կը ձգէք:

Շուտով զէնքերնին ձգեցին ու Ռուպէն.

սոնին ոտքն ընկան թողութիւն խնդրեցին իրենց նաւաւետէն, անոնց ալ ձեռքերը կապեցին ինչպէս մէկաւնոնց, և ամէնը միատեղ տարին բանտը դրին այրի մը մէջ որն որ գտեր էին: Իրենց աս ալ պատուիրեցին թէ պահապանն որ զիրենք պիտի նայէր գլուխին կը կտրէր՝ ո՛վ որ իրենց մէջէն ջանայ դուռը բանալու: Զգուշութեան համար ամէնուն վրայէն դանակները առին: Անկէ ետեւ Ռուպէնտն ու գերին նաև նաւաւետը իրեն ընկերներովը դարձան ծովուն քով, մակոյկը ցամաքը քաշեցին ու տակը ծակեցին որ չըլլայ թէ մէկը մտնէ մէջն ու նաւն երթայ՝ մինչև որ բանը կարգի չի գնեն: Արով՛հեռեւ նաւաւարներուն շատը նաւին մէջն էին, միայն ութը հոգին եկան որ այն խեղճերը անմարդաբընակ կըլլին ձգեն ու նաւն առնեն երթան. այս խորհուրդով այսպէս ըրին՝ որ նաւուն մէջի եղողները երբոր տեսնէին թէ մակոյկը չեկաւ, հարկաւ ուրիշ մակոյկ մըն ալ կը խրկէին, որ գան առջի եկողները նաւը տանին:

Ռուպէնտնին այս խորհուրդը պարապ չելաւ վասն զի կէս օրէն երեք ժամ ետեւ՝ նաւէն թնդանօթ նետելով նշան կուտային որ ցամաքն եղած նաւաւարները մակոյկն առնեն գան, տեսան որ դացող չի կայ, թէպէտեւ երեք անգամ նշան տուին, հարկադրեցան ծովն ինջեցընել միւս մակոյկն ու շտկեցին գէպ 'ի ցամաքը կուգային: Ռու-

պէնսոն ընկերներուն հետ միատեղ բարձր
անդ մը ելաւ՝ կը դիտէր թէ ինչ կընեն:

Վերջապէս մակոյկը ցամաքն հասաւ,
տասը հոգի ելան մէջէն վրանին լեցուն
զէնք, դուրս ելածնուն պէս դարմանալով
ասդին անդին կը նայէին, վեր վար կը վա-
զէին, ու իրենց ընկերները կը կանչէին
անուններն տալով. բայց անդէ մը ձայն չի
կար, պատասխան չի կար: Երբոր տեսան
մակոյկը ցամաքը քաշուած՝ տակը ծակ՝ սոս-
կացին մնացին: Ռոպէնսոն նաւապետէն
իմացաւ որ այն գերի բռնուած նաւավար-
ներուն մէջէն երեք հոգին ակամայ մէկալ-
նոնց վախուն հաւանքի էին ապստամբու-
թեան. ուստի խրկեց Ռըրաթն ու ղեկա-
վարն՝ որ զանոնք բանտէն հանեցին բերին:

Նաւավարը Ռոպէնսոնին միտքը հասկը-
նալէն ետե՛ լաւ մը նախատեց զանոնք ա-
ւրտտամբելուն համար, ետքը այսպէս ը-
սաւ իրենց. թէ որ մենք ձեր յանցանքը
ներենք, մեզի հետ հաւատարիմ՝ կը մնաք
առանց դատուելու: Սմէնքը միաբերան
դողալով պատասխան տուին, թէ մինչև ի
մահ ձեզի հետ մէկ ենք: Մէկէն նաւապե-
տին ոտքն ընկան. նաւապետը կրկնեց թէ
ապստամբութենէն առաջ ես ձեզ պարկեշտ
և պատուական մարդիկ ձանչցեր էի. կար-
ծեմ թէ դուք ակամայ միաբանեցաք ապրս-
տամբներուն հետ. ուստի առջի անուննիդ
կրնաք ստանալ և ապստամբութեան անու-
նը վրաներնէ՛ գ. քերել հաստատ հաւատար-

մութեամբ և փորձով: Այս խօսքերով ա-
նանկ զզջացան այն երեք նաւավարներն՝
որ մէկէն սկսան լալ անկեղծութեամբ, և
չնորհակալ ըլլալով նաւապետին ձեռքը
պագին: Ան ալ սիրով զիրենք ընդունեց
զէնքերը իրենց տուաւ, ու երզուընցուց՝ որ
ամենայն զգուշութեամբ հնազանդ ըլլան
հրամանաց իրենց ղլխաւորին՝ որ էր Ռո-
պէնսոն:

Իսկ երկրորդ մակոյկին մարդիկը անդա-
գար կը սրտային, ու երբեմն երբեմն հրա-
ցան կը նետէին յուսալով թէ իրենց առջի
ընկերները ասդին անդին ցրուած ըլլալով՝
հուզան կը միանան: Հուսի յետոյ տեսան՝
թէ բոլոր իրենց յոյսը ոչնչացաւ, իրի-
կուան դէմ սկսան իրենք ալ վախնալ, ուս-
տի ամէնքը մէկ տեղ եկան ու մտան մա-
կոյկին մէջ սկսան երթալ. վասն զի կը
վախնային որ չըլլայ թէ նաւը չի հասած՝
նաւուն մէջինները նաև առնեն երթան ա-
ռանց սարսեղուն իրենց: Ասոնց այս կերպ
շարժումը տրտմեցուց Ռոպէնսոնին և նա-
ւապետին սիրտը, խռովեցան որ չըլլայ թէ
փախցընեն զանոնք: Ռուստի պէտք եղաւ
որ ուրիշ ձամբայ մտածելով՝ պատուիրեն
Ռըրաթին և նաւավարներուն մէկին՝ որ
ծածուկ երթան մակոյկին մօտ ծառերուն
տակը պահուին ու կանչեն թէ հոս ենք,
որոնցմէ հազար քայլ հեռուն էին. աս ալ
պատուիրեցին թէ երբոր մէկալնոնք ձայ-
ներնին լսելով մակոյկէն ելլեն զան զէպ ՚ի

ձայնը՝ իրենք կամաց կամաց հեռանան, անտառներէն ձայն տան, մինչև որ լաւ մը հեռացընեն անկէ՝ և ուրիշ ճամբայ տանին:

Այս խորհուրդը խիստ լաւ յաջողեցաւ. վասն զի նաւավարները մակոյկը մտեր երթալու ատեն՝ նայիս ձայնը աւաճնուն պէս՝ ետ դարձան ու դուրս թափեցան և հրացանը ձեռքերնին դէպ ՚ի ձայնը վաղեցին. երկուք միայն մնացին որ մակոյկը նային: Իսկ Ռուբաթը իր ընկերին հետ միատեղ խիստ աղէկ բանը կատարեց, որոնք ներս քաղելով անատը խոթեցին զանոնք երեք մղոնէն աւելի, և ուրիշ ճամբայով վաղեցին եկան Ռոպէնստնին պատմեցին, որ իր խորհուրդը հասկըցուց նաւավարին. որպէս զի առանց արիւն թափելու զանոնք ալ բռնեն:

Գիշերը վրայ հասաւ՝ կամաց կամաց մութը կոխեց: Երբոր ձայն ձուն տեղ մը չի կար՝ Ռոպէնստն ընկերներուն հետ միատեղ գնաց դէպ ՚ի մակոյկը իբր քսան քայլ հեռու՝ առանց խմանալու երկու նաւավարներուն՝ որ մակոյկը կը նայէին: Ան ատենը յանկարծ ամէնքը միատեղ մակոյկին վրան թափեցան պոռալով և զէնքերնին շարժելով սպառնացան, թէ հիմա երկուքնիդ ալ կը մեռցընենք թէ որ տեղերնէդ շարժիր: Երկու նաւավարները վախերնուն անձնատուր եղան. ասոնք ալ վրանին գացին ձեռքերնին հտին կապեցին: Այս բանս կատարելէն ետև մակոյկը ցամաք հանեցին և

որչափ կարելի էր հեռուն տարին. ետքը երկու կապածներն ալ տարին մօտ տեղ անտառին մէջ պահեցին, ու կը սպասէին միւս նաւավարներուն որ մոլորած կը պտըտէին:

Վերջապէս անոնք ալ եկան ետևէ ետև հասան՝ խիստ յոգնած պարապ վաղելէն: Սակայն երբոր մակոյկը չի գտան հոն՝ զարհուրելով յուսահատեցան և անպատմելի խռովեցան: Ասոնք հինգ հոգի էին որ միատեղ կը մտածէին թէ ինչ ընեն, բայց Ռոպէնստնմէկ նաւավար մը իրեկեց իրենց հարցուց՝ թէ կամ զէնքերնիդ վար կը ձգէք ու անձնատուր կըլլաք ձեր կամքովը կղզիիս գլխաւորին, և կամ կը ջարդուիք. ահա երեսուն քայլ հեռուն կեցած է, որ ձեր երկու մակոյկն ալ առաւ, մէկալ ընկերնիդ ալ գերի բրաւ. ուստի ձեզի ուրիշ բան չի կայ ընելու, պէտք է որ ընտրէք, մեռնիլ կուղէք թէ անձնատուր ըլլալ:

Ան ատեն Ռոպէնստն ալ ընկերներուն հետ միատեղ զէնքերու ձայն հանեցին՝ որ նաւավարները զարհուրեցան: Արդեօք ներում կուտայ մեզի իշխանը՝ հարցուցին: Նաւապետը հոն մօտ ըլլալով ձայն հանեց, և առանց երևնալու այսպէս ըսաւ. Թումաս Սիթ դուն իմ ձայնս կը ճանչնաս. հիմա ձգեցէք զէնքերնիդ, կեանքերնիդ կը բաշխենք ձեզի, բայ ՚ի Աքին նաւավարէ, որ էր ապստամբներուն գլուխը: Ամէնքը զէնքերնին վար ձգեցին: Աքին ալ սկսաւ լալով թողութիւն խնդրել նաւապետէն՝ ըրած

անօրէնութեանը համար, և կը ցընէր թէ ինքը ուրիշներէն աւելի յանցաւոր չէ:

Պատասխանեց նաւապետը՝ թէ որչափ որ ձեռքէս կուզայ միջնորդութիւն կընեմ իշխանին ձեր փրկութեան համար: Յետոյ խրկեց Ռ. բաթը իրեք ընկերով որ անոնց ալ ձեռքերը կապեն: Այս միջոցիս մէջ իրեք հոգի ալ ապստամբներէն եկան հոն հասան՝ որ ետև մնացեր էին. երբօր ասոնք ալ բանը հասկըցան, ամենեին դէմ չի կեցան՝ մէկէն անձնատուր եղան, որ ձեռքերնին կապեցին:

Ան ատեն Ռոպէնսոն զօրապետի հազուատով երեցաւ նաւապետին հետ միատեղ, և մօտեցան զերիններուն քով, ասոնց մէջ որոնք որ ուղիղ զըջացեր էին՝ իրենց հետ միատեղ տարին բնակարանը, մէկալնոնք խրկեցին բանտը: Առաջուց հոն եղած նաւավարներուն մէջ երկու հոգի ալ կային որ նաւապետը զիտէր թէ սրտանց զըջացեր են, անոնք ալ բերել տուաւ. միատեղ նոյն զիշերը անցուցին:

Լ. ԴԻՊՈՒՅԾ

Բոլոր այս եղած յաջողութիւնները շուտով որոշեցին Ռոպէնսոնին փիճակը, խիստ ծանր կուգար իրեն անկէ ետև մնալ կզգիին մէջ. վասն զի սաստիկ սիրտը կլած էր որ երթայ ծնողքը տեսնէ. բայց այս յաջող զիպուածը նաւապետէն կը կախուէր՝ որ

հոգ տանի. սակայն կը մտաւոր՝ թէ արդեօք կրնայ նաւուն մէջի մնացողները հնազանդեցընել. կրնայ արդեօք երթալ նաւուն տիրել ու անոնց վրայ իշխել: Եթէ այս բանս յաջողէր՝ ահա ուղածը կըլլար ամէն նեղութենէն կազատէր, թէ չէ՝ նոյն փիճակին մէջ պէտք էր մնալ, և յոյս չէր ունենար որ անկէ ետքը կարենայ այն կզգիէն դուրս ելլել:

Որոնց որ ներում ըրեր էր և իրեն հետ կը բնակէին՝ տասը հոգի էին. Ռոպէնսոն անոնց հասկըցուց թէ ձեր յանցանքը բոլորովին չեմ ներեր մինչև որ իմ կողմանէս չի ջանար և ինձի չօգնէք որ տիրեմ նաւին: Ամէնքը միաբերան երդում ըրին որ կամքդ կը կատարենք ամենայն հաւատարմութեամբ. Ռոպէնսոն ալ խօսք տուաւ որ եթէ ինչպէս պէտք է ձեր պարտքը կատարէք՝ ոչ միայն ամէն պատիժէն ազատ կը նեմ ձեզ, հայտ կապած ընկերնիդ ալ ձեզի կը բախեմ. իսկ եթէ այս իրիկուն նաւը իմ ձեռքս չի տաք, ամէնքնիդ ալ վաղը կը մեռնիք: Այս վճիռը իմացուց կապածներուն ալ, և ետքը ուղեց որ ամէնքը մէկ տեղ գան ու մտածեն. որպէս զի նախատես ըլլալով իրենց յանցանացը և մօտաւոր մահուանը՝ ասով հաստատուին հաւատարմութեան մէջ, որ էր մի միայն միջոց իրենց կեանքը ազատելու:

Այս խօսքին վրայ իրենց մէջէն մէկ զըլլաւորը ըսաւ ընկերներուն, որ մէկէն

պատրաստեն մակոյղը և միւս ծակ մակոյղ-
կրն ալ շինեն. շուտ մը նայիս պատրաստե-
ցին երկուսն ալ ծովն ինջնցուցին: Հրաման
եղաւ որ նաւապետը մէկ մակոյղկին գլուխ
ըլլայ՝ ղեկավարն ալ մէկալին. և նաւավար-
ներն ալ բաժնեցին կէսը մէկին մէջը մտան՝
կէսն ալ մէկալին: Բոլորն ալ զէնք առին՝
մակոյղներն ալ ազէկ մը զօրացուցին:

Ռուպէնտն փաթթուեցաւ նաւապետին,
և յաջողութիւն խնդրելով իրենց համար՝
ճամբայ դրաւ: Սակայն Ռուպէնտն չէ թէ
վախնալուն համար չի գնաց միտտեղ՝ հա-
պա խոհեմութիւն բնելով կեցաւ, որ չըլ-
լայ թէ հեռանալով անկէ կապած գերինե-
րը ոտք ելլեն ու տիրեն իր բնակարանին:
Այս մի միայն պատասպարանն՝ որուն մէջ
ամէն պէտք եղած բանը ունէր, ինչպէս
կրնար անխոհեմութեամբ վտանգի մէջ
ձգել:

Նաև նաւապետն ալ այսպէս կը մտա-
ծէր. ուստի երբոր իմացաւ թէ Ռուպէնտն
ու Որբաթը հոն պիտի մնան իրենց բնա-
կարանը պահելու համար՝ շատ ուրախա-
ցաւ: Մութն որ կոխեց սկսան երթալ նա-
ւուն վրայ: Թէպէտ Ռուպէնտն ամէն բան
կարգի դրաւ, բայց մեծ անհանգստութեան
մէջ էր, և անանկ խոտոված էր՝ որ ամենին
սիրտը հանգիստ չէր: Երբեմն բնակարանը
կերթար, երբեմն իր բերդը կը վազէր, և
երբեմն սանդուխէն վեր կելլէր բնակարա-
նին վրան՝ որ զիշերուան լուսութեան մէջ

նայի՝ թէ ինչ ձայն կը լսէ նաւէն, և բան
մը կրնայ հասկընալ նաւին վրայ: Թէպէտ
բոլոր նոյն օրը բան մը չէր կերած՝ բայց
անհնարին եղաւ որ բան մը ուտէ: Քանի
գնաց իր հոգն եւեկցաւ, վասն զի կը սպա-
սէր որ նշան մը ձայն մը առնէ նաւէն.
այնպէս խօսք դրեր էին որ եթէ իրեք թըն-
դանօթ նետուէր՝ յաջողութեան նշան էր.
սակայն կէս զիշեր եղաւ՝ բան չի կար:
Հուսկ յետոյ մտածեց թէ ասանկ վախի և
յոյսի մէջ տանջուիլը աղէկ բան չէ. մէկ
միտք մը եկաւ իրեն հասկըցուց Ռւրբաթին՝
թէ երբոր կասկածելի զխառած մը պատա-
հի՝ պէտք է միշտ ձախորդին սպասել: Եթէ
ձախորդը չի պատահի՝ մեծ երջանկութիւն
կըլլայ. եթէ իրաւ պատահի ալ առաջուց
նախատես ըլլալով պատրաստ կըլլայ մարդ
և ճամբայ մը կը գտնէ: Ռուպէնտն ահա
այսպէս միայն ձախորդը մտածելով կար-
ծեր թէ անտարակոյս գէշ պիտի ըլլայ այս
բանին վերքը. սակայն բոլորովին Աստուա-
ծային նախասնամութեանը զինքն յանձ-
նեց՝ որ այս վտանգն ալ անցընէ: Նայիս
յոյսը նորոգուեցաւ երբոր հեռուէն յան-
կարծ լսեց թնդանօթի շփոթ ձայն մը. մէ-
կէն ականջ դրաւ զգուշութեամբ մտիկ կը-
նէր՝ երկրորդ անգամ նոյն ձայնը առաւ,
յետոյ երրորդ անգամ ալ լսեց. ուստի սկը-
սաւ ուրախանալ թէ անտարակոյս նաւին
տիրեցի, և մօտեցաւ ժամանակն՝ որ ելլեմ
երթամ Եւրոպա:

Սաստիկ ուրախութենէն խելքը գլխէն
 դնայ, մէկէն ինչաւ եկաւ Ռւրբաթին վիզը
 փաթթուեցած որ խոտին վրայ նստած կը
 մրափէր. անանկ կէլար՝ որ չէր կրնար
 բան մը խօսիլ: Պատասխանեց Ռւրբաթը
 աչքը բանալով, թէ ինչ կայ տէր իմ. ինչ
 եղաւ քեզի. վախուն չկտէր թէ ինչ եղած
 է՝ այսպիսի փոփոխութիւն տեսնելով տի-
 րոջը վրան. Ռուպէնտն անպատմելի խն-
 դութենէն ուրիշ բան չի կրցաւ ըսելու,
 միայն այսչափ ըսաւ. Ա՛հ սիրելի Ռւրբաթ:
 Ան ալ ինքնիրեն ըսաւ, Աստուած ողորմի
 տիրոջս ու խելքը գլուխը բերէ. կարծէր
 թէ յանկարծ խելքին բան մը եղաւ: Պէտք
 է երթաւ պառկիս, կըսէր, սիրելի տէր
 իմ. և ուղեց որ ձեռքէն բռնէ բնակարանը
 տանի: Ռուպէնտն ուրախ ձայնով կրկնեց.
 Ես պառկիմ Ռւրբաթ, ես պառկիմ այս
 առթիս մէջ, որ Աստուած ամենաբարին
 իմ փափաքս պիտի պսակէ, որուն այսչափ
 տարի կը ցանկայի: Գուն չի լսեցիր իրեք
 անգամ թնդանօթին ձայնը, չկրցան որ յա-
 ջողութեամբ տիրեցինք նաւին: Գերին եր-
 քոր լսեց՝ խիստ շատ ուրախացաւ. բայց
 աւելի տիրոջը համար կուրախանար քան
 թէ իրեն համար. վասն զի երբոր կը մտա-
 ծէր թէ իր ծնած երկիրները պիտի ձգէ եր-
 թայ, հայրը այլ չպիտի տեսնէ՝ չարաչար
 կը վշտանար սիրտը. և այս խորհուրդը
 միայն այնչափ սիրտը դառնացուց՝ որ մին-
 չև մոռցաւ այնքան տեսած աղէկութիւնն:

ըր և հրաշքները Ռուպէնտնին հետ ըլլա-
 լովը. վասն զի հոն անսաւ հայրը, նաև
 մեծ յոյս ունէր ալ աւելի բարեխոսեա-
 նելու:

Իսկ Ռուպէնտն անանկ այլայլութիւն չէր
 տեսած՝ որ ուրախութենէն չկտէր ինչ ը-
 նէ, մէկէն վեր ելաւ լեռը դնայ երեսի վը-
 րայ ընկաւ երկրպագութիւն ըրաւ ու աչքը
 վերցուց դէպ ՚ի երկինք Աստուծոյ շնորհա-
 կալ եղաւ, որ իրեն ողորմելով վերջապէս
 այս միջոցը տուաւ որ այս կողմէն ելէ:
 Անկէ շուտով վար ինչաւ եկաւ սիրելի Ռւր-
 բաթին քով միայն Ամսուրի քաղքին վրայ
 կը խօսէր. և սկսաւ բաները կարգի դնել:
 Բոլոր նոյն գիշերը ասանկ բաներով ան-
 ցուց, ամենեին չի հանգչեցաւ: Առաւօ-
 տուն կանուխ չի լուսցած աչքը դրաւ նա-
 ւուն վրայ միշտ այն կողմը կը նայէր, ուր
 որ նաւը երկթի վրայ կեցած էր: Կայելով
 սիրտը հասաւ, կը փափաքէր որ աղէկ մը
 լուսնայ, որպէս զի ուղածին պէս զուար-
 ճանալով զիտէ նաւն՝ որ զինքը պիտի աղա-
 տէր անկէ:

Ահա նոյն փափաքելի բողբոջ եկաւ լու-
 սացաւ. բայց ուրախանալու տեղը խեղճ
 ողորմելին աղաբակելով գետին ընկաւ,
 վասն զի տեսաւ որ նաւը աներևոյթ եղեր
 է. ինչ խեղճութիւն թափեց, ինչ ողբեր
 ըրաւ՝ չի պատմուիր: Ռւրբաթը վազեց ե-
 կաւ, երկար ատեն զարմացաւ մնաց թէ
 ինչ եղած է իր տիրոջը: Հուսկ յետոյ տէրը

գողալով ցոյց տուաւ Ռւբբաթին, նայէ դէպ 'ի ծովը՝ կըսէր, տկար և մարած ձայնով. իսկ Ռւբբաթը հասկընալով տիրոջը վշտանալուն պատճառը շատ խռովեցաւ:

Ռոպէնտոն այս իրեն օրինակովը կը յայտնէ, թէ որչափ պէտք է մարդուս համբերութիւն ունենալ, որ իր կիրքը իրեն չի յաղթէ, ու կիրքը տէր չըլլայ մարդուն. որովհետեւ եթէ Ռոպէնտոն քիչ մը առաջ սոյնչափ չափազանց ուրախութեան մէջ ընկած չըլլար, հիմա ալ այսպիսի չափազանց տրտմութեամբ չէր պաշարուեր, և իր աղատ բանակհանութիւնը տրտմութեամբ չէր խաւարեր: Նաև կրնար ուշաբերել՝ թէ միշտ ձախորդ զիպուածին մէջ հաստատ մնալու է, և նեղութեանց մէջ Աստուծոյ կամայքը համակերպելու է, թէպէտ և յաջողութեան յոյս մը չըլլայ: Մանաւանդ թէ կը վայելէր իրեն մտածել, թէ աստուածային նախախնամութիւնը կրնայ զիւրին կերպով վիշտը փոխել ուրախութեան, որուն առջև չի կայ անկարելի բան մը: Այսպիսի բաներ թէ որ մտածեր, պէտք էր որ սիրտը հանգչէր ու սասնիկ չի յուսահատեր: Ռւբբան որչափ կատարեալ ըլլայ մարդ և ծեր, պէտք է որ միշտ զինքը կրթէ փորձութեանց մէջ անխառն մնալու:

Երբոր Ռոպէնտոն ասանկ յուսահատեր էր և Ռւբբաթը զերին զինքը կը մխիթարէր, յանկարծ ոտքի ձայն աւին լերան մէկալ կողմանէ, անանկ կերեւնար որ շատ մար-

զիկ կուգան: Մէկէն վեր ցատքեցին ու ջրս գին կը նայէին: Նայիս հիանալով տեսան որ նաւապետը մէկ քանի հոգիով լերան վրայ կելլէր: Ռոպէնտոն թեկը բացած երբոր դարձաւ նաւապետին դին, տեսաւ որ նավը երկթի վրայ կեցած էր կըզգիին արեւմտեան կողմը, ահա բոլոր տըրտմութիւնը ուրախութիւն փոխուեցաւ: Այսչափ միայն հասկըցաւ որ նաւապետը գիշերանց նաւը միւս կողմը տարեր էր. հոն մօտիկ տեղ ըլլալով ցամաքին և ապահով ըլլալուն համար՝ աւելի զիւրին կըլլար իրենց բանը հոգալ, անոր համար հոն գացեր էր: Ռոպէնտոն ուրախութենէն նաւապետին փաթթուած մնաց՝ չէր կրնար զատուիլ. նմանապէս նաւապետն ալ իրեն կողմանէ ստատիկ ուրախութենէն՝ որ ինչ խեղճութենէն ինչ երջանկութեան հասաւ, չիյտէր ինչպէս շորհակալ ըլլայ Ռոպէնտոնին. ան ալ անոր փոփոխակի:

Նաւապետը սկսաւ պատմել թէ ինչպէս յաջողեցաւ իրեն տիրել նախն առանց մարդ մը մնանելու և վիրաւորուելու. վասն զի մութ գիշերանց առանց մարդ տեսնելու ընկերներուն հետ միատեղ նաւը կը մտնեն զիւրութեամբ, և նաւուն մէջի եղողներուն շատը զինքը կընդունին. թէպէտ ոմանք աւելի չար ըլլալով ուղեցին դէմ դնել. բայց բան մը չի կրցան ընել մէկէն ստիպուեցան զէնքերնին վար ձգել: Նաւապետը պատմութիւնը լինցուց ու սկսաւ երախտագի-

տութիւն ցըցնելով իրեն ազատողին շնորհակալ ըլլալ, որ այսչափ աղէկութեանց պատճառ եղաւ*։ Սէս դուն ես ազատիչս ո՛վ բարերար Ռոպէնսոն՝ կըսէր լալով. որ քու ցաւակցութեամբք և խոհեմութեամբք զիս ալ ազատեցիր նաւս ալ ազատեցիր։ Սակայն քեզ կը վայլէ այն, ինչպէս որ կուզես անանկ կարգադրէ նաւը. յետոյ հանց նաւէն բերած պաշարները, և նոյն օրը ամէնքը միատեղ մեծ ուրախութեամբ տօնախմբութիւն ըրին ազնիւ կերակուրներով և գինիներով։

Սա սիջոցիս մէջ Ռոպէնսոն ալ իրեն հանդիպած արտառոց զիպուածը պատմեց. որուն վրայ խիստ շատ կը զարմանար նաւապետը։ Յետոյ աղաչեց Ռոպէնսոնին, թէ ինչ որ կուզես ինձի պատուիրէ։ Պատասխանեց Ռոպէնսոն թէ բաց ՚ի իրիկուան ըրած դալինքէս՝ որ վարձատրեցի քեզ ըրած ծառայութեանդ համար, իրեք շնորհք ալ տէրութենէդ կը խնդրեմ։ Նայի՛ կաղաչեմ՝ մինչև որ Սպանեօն ու Ռերբաթին հայրը չի գան՝ չերթանք ասկէ. երկրորդ չէ թէ

* Օրագրութեան մէջ կըսէ թէ նաւը գացողները տասուերկու հօգի էին. որոնք երբոր գիշերանց մօտեցան նաւին, նաւապետը պատուիրեց մէկնաւաժարին որ ձայն տայ նաւին մէջի պահապաններուն թէ ընկերներս գտանք բերինք։ Ուստի մօտեցան նաւին, նախ նաւապետը իր ընկերներով նաւը մօտն զէնքով, մէկէն կօխեցին միաբան տիրեցին նաւուն։

միայն մենք մեր մարդիկներով երթանք, հապա բոլոր Սպանեօններն ալ հետեւենիս տանինք իրենց հայրենիքը։ Երբորդ՝ ինձի բաւխէ ապտամբներուն կեանքը որ բանան են, և մի պատուհասեր զանոնք վրէժխընդրութեամբ իմ կզղիխ մէջ. զիտնաս որ այս ճամբայով ալ աղէկ կընաս զանոնք ուղղել։ Նաւապետը խօսք տուաւ, թէ աւմենայն զգուշութեամբ պարտական եմ կատարել այս խնդիրքներդ. յետոյ բերել տուաւ ապտամբները, և ըրած անօրէնութիւնն ինքերն ինտուաւ ու գտապարտութեան վճիռը առաջինի դրաւ։

Երբոր լսեցին ամենեւին բերաննին չի բաւցուեցաւ. վասն զի գիտէին՝ որ ըստ արդար օրինաց արժանի են մահու։ Իսկ Ռոպէնսոն մարդավար և զթած սրտով խրատեց զանոնք. յետոյ հասկըցուց թէ ինչ եղանակաւ պիտի վարուէին հոն. իրենց խօստացաւ ոչ միայն չի պատուհասել, հապա բոլոր կզղին իրենց պիտի յանձնէր մէջի եզած գանձովը, կենդանիներովը և բոլոր շինած բաներովը։ Նաև իրենց պատուիրեց շատ բաներ, որպէս զի Սլատուծոյ ապաւինելով՝ միաբան սիրով աշխատին. աս ալ հասկըցուց որ այս առաքինութիւնը շարունակ այսպէս ընելով՝ անանկ կը քաղցրանայ իրենց այն կեանքն, որ չեն ուզեր կզղիէն դուրս ելլել։

Երբոր այսպէս կը խրատէր՝ Ռերբաթը վաղելով եկաւ աւետիս տուաւ թէ հայրս և

Սպանեօլը եկան ցամաքն ելան: Նային ա-
մէնքը միատեղ վազեցին դէմ գացին. խկ
Ուրբաթ թաւ կայծակի պէս հասաւ հօրը
փաթթուեցաւ. մէկաշնոր ալ հոն հասան:
Ռոպէնսոն նայեցաւ ու խիստ զարմացաւ.
վասն զի տեսաւ որ եկողներուն մէջ եր-
կու ալ կնիկ մարդ կային. հարցուց Հինգ-
շաբթիին, իմացա՛ւ որ անոնք էին երկու
Սպանեօններուն ընկերները: Ասոնք երբոր
լսեցին թէ Ռոպէնսոն մէկ քանի նաւավար
պիտի ձգէ կղզիին մէջ ու ինքը պիտի եր-
թայ, աղաչեցին որ զիրենք ալ հոն ձգէ ի-
րենց կնիկներովը. խօսք տուին թէ մօր
տեղ որ կամենայ, հոն կը բնակին իրեն
հրամանովը: Ռոպէնսոն ուրախանալով ա-
նոնց խնդիրքին վրայ, խիստ բարի, ըսաւ
զուարճութեամբ. վասն զի շատ հաճեցաւ
որ այսպիսի մարդիկ բնակին իր կղզին, ու-
րոնց վրայ բարի վկայեցին ընկերները. որ-
պէս զի կարենան վարուիլ ապստամբնե-
րուն հետ, որ պիտի հոն ձգէր, և քաղցր
կարգաւորեալ կեանք մը իրարու հետ վա-
րել: Եւ այս խօսքերով որոշեց որ ասոնց
լիխանութեանը տակն ըլլան անոնք, որոնց
վեցը Սնգղիացի էին, երկուքը Սպանեօլ
իրենց ընտանիօքը. Ռոպէնսոն ամէնը մէկ-
տեղ կանչեց իր կամքը յայտնեց իրենց այս
խօսակցութեամբս:

Յուսամ թէ, կըսէր, ձեզմէ մարդ մը իմ
կարգադրութեանս չի հակառակիր, որով
պիտի արամադրեմ իմ ստացուածքս, որ է

այս կղզին, և մէջի ամէն բանը. ես կը
փախարիմ՝ որ հաւասարապէս ամէնուդ
բարի ըլլայ. բայց որպէս զի հաստատու-
թեամբ մնաք հոս, պէտք է ձեզի կարգ և
կարգադրութիւն: Ուստի ահա իմ կողմա-
նէս ես կը դնեմ երկու Սպանեօնները իմ
տեղը գլուխ, որ ասկէ ետև ըլլան օրի-
նաւոր տէր կղզիին: Պարտական էք որ ա-
սոնց կատարեալ հնազանդութիւն ընէք. ու-
րոնք պէտք է որ իշխեն բերդին և անոր մէ-
ջը բնակին. բոլոր գէնքերը լաւ պահեն, և
զգբուշտութեամբ նային ամէն պատերազմա-
կան գործիքները և բոլոր բաները. սակայն
երբոր հարկաւոր ըլլայ՝ պարտական ըլլան
ձեզի տարաւ այս պայմանով՝ որ դուք ալ ա-
մենայն կերպով ըլլաք խոնարհ հպատակ և
հանդարտ: Արջափ որ վտանգ պատահելու
ըլլայ՝ պէտք է որ ամէնքնիդ միատեղ ջա-
նաք մէկգմէկ պաշտպանելու:

Հատարակաբար ըլլայնաև երկրագործու-
թեան աշխատանքը թէ արտերուն մէջ և
թէ պարտէշներուն մէջ. նմանապէս հա-
ւասար բաժնուի ելած պտուղը: Կրնայ ըլ-
լալ որ օր մը լսեմ ձեր բարի լուրը. նմա-
նապէս կրնայ ըլլալ՝ որ օր մը դառնամ
դամ հոս կատարեմ իմ մնացած օրերս. ինչ-
պէս որ ահա մեծապէս փորձ եմ կիմանամ
թէ ինչպէս սիրելի է ինձի այս կղզիս: Սն
ատենը վայ անոր որ իմ կարգիս դէմ բան
մը գործած ըլլայ. սոսանց ողորմութեան
սաստիկ տանջանօք ծով կը նետեմ այնպի-

սին: Ամէնքը հաւանեցան այս կարգադրու-
թեանս, և խոստացան ճշմարիտ հնազան-
դութիւն:

Յետոյ Ռոպէնտոն նշանեց ինչ որ հետը
պիտի տանէր. և պատուիրեց որ մէկէն
նաւը տանին, որ էին. ա. կաշիէ հագուս-
տը, հովանոցը և երեսին ծածկոցը, որոնք
որ ինքն էր շիներ. բ. տէգը, քարէ կացի-
նը և աղեղը, որ էին իր գործիքը. գ. փօլ
թութակը, շունք և երկու լաման. դ. մինա-
կութեան մէջ շինած բաներ և ամանները.
և. ոսկիի մանրուքն ու ազամանոցը. նաև
ձոյլ ոսկիին որ գտեր էր հողին մէջ:

Յոյր այս բաներս նաւը դրաւ, հովն ալ
յաջող կը փչէր, որոշեց որ միւս օրը ճամ-
բայ ելլէ: Ռոպէնտոն ու Ռւբբաթը պատ-
րաստեցին լաւ հարկիք մը, որ տօնախում-
բութիւն կատարեն երթալէն առաջ և աղէկ
մը հարկեն նաւապետը՝ նաև զանոնք՝ որ
կղզին պիտի բնակէին: Այնպիսի ազնիւ
բաներով լաւ պատուեցին զամէնքը՝ մինչև
նաւապետը սաստիկ զարմացաւ Ռոպէնտո-
նին ճարտարութեան վրայ, թէ ինչպէս
զամէնքը կուրախացընէր և ամէնուն սիրտը
կը շահէր պատուասիրութեամբ և մարդա-
վարութեամբ: Նաւապետն ալ Ռոպէնտո-
նին նմանելով և անոր առատասրտութեա-
նը պատասխանելու համար նաւէն բերել
տուաւ ուտելու բաներ, նաւվառօց և եր-
կաթիկէն գործիքեր ու ընծայ ըրաւ նոր
բնակիչներուն:

Իրիկուն եղաւ, Ռոպէնտոն ազաւջ ու
թող տան իրեն՝ մէկ ժամ մը մինակ նստի
մտածէ նայի՝ երթալէն առաջ ընելու բան
մը կայ նէ՞ ընէ: Ամէնքն որ իրմէն հեռա-
ցան, ելաւ լեբան վրայ չորս զին նայելով
միտքը բերաւ բոլոր քաջամներն, որ մինչև
նոյն օրը քաշեր անցուցեր էր հոն. աւ-
տուածային բարիքները մտածելով անանկ
սիրտը ելաւ, որ մորմոքելով բերանը հողին
տուաւ շնորհակալեցաւ իր բարերար ստեղ-
ծողին որդիական սիրելութեամբ:

Ի՛նչպէս կարենամ յայտնել կրտէր՝ ան-
հուն բարիքն որ տեսեր եմ, լաւ կը ճանչ-
նամ, սակայն խօսքս կը պակսի չեմ կրնար
բացատրել սրտիս մէջի տպւորութեամբ ե-
րախափքն՝ որ երկնաւորն ինծի ըրած է,
պարտական կը ճանչնամ զիս յաւիտեան:
Այս խոկումներն ըրաւ կատարեց մեծ շը-
նորհակալութեամբ: Ահա եկաւ ժամանա-
կը անկէ մեկնելու. Ռոպէնտոն բարձրէն
սկսաւ անոյշ խօսքերով յորդորել վարի ե-
ղողներն՝ որ միտքան բլրան, սիրով աշխա-
տին միշտ. մանաւանդ բարեպաշտ և բարի
վարք ունենալ միշտ նոյն խրատները սըր-
տերնուն մէջ պահէն, որոնք իբրև իր եղ-
բայրները յանձնեց Սատուոյ ձեռքը. ո-
րուն շատ անգամ մեծամեծ հրաշքը տեսեր
էր երջանկութեամբ: Հուսկ յետոյ վերջի
անգամն ալ աչքը դարձուց չորս զին նայե-
ցաւ զուարճութեամբ, և նորէն Սատուոյ
շնորհակալ եղաւ՝ որ զինքը այնչափ վտանգ-

ներէ պահելով նոյն օրուան հասուց, և այնպիսի սքանչելի հրաշքներ և աղէկութիւններ իրեն յայտնեց մինչև նոյն օրը:

Վերջապէս ետքի մնաք բարովն ալ ըստ նոր բնակիչներուն. բայց տրտմութիւնէն այլ ձայնը հատեր էր: Ռւրբաթն ու Հինգշաբթի գերին հետն առաւ չորս զին բարեւրով լալազին մտաւ մակոյկին մէջ, զնաց մեծ նաւը մտաւ, նաև Սպանեօյներն ալ եկան նաւն որ միատեղ երթան: Եւ այսպէս այնչափ տարուան բազմանքը Ռոպէնսոնին կատարուեցաւ, և տասուերկու տարի հոն բնակելէն ետև մեկնեցաւ անկէ՝ ճամբայ ելաւ՝ որ իր հայրենիքն երթայ և ծնողքը տեսնէ:

Հովը յաջող և անոյշ կը փչէր, անանկ լաւ կերթային որ նաւուն մէջի եղողներուն կերևնար թէ կողին կը փախչի իրենցմէ արագ դուրսեամբ: Ռոպէնսոն նախն վրայ կեցած շարունակ իրեն կողիին կը նայէր արտում և անխօս, ամենեին աչքը չէր փոխեր անկէ. վասն զի տասուերկու տարուան հոն բնակիրը, և այնչափ բաներ քաշելը և ամէն վշտաց յաղթելով յաջողութիւն գտնելը բուն իր հայրենիքէն աւելի քաղցր և սիրելի ըրեր էին իրեն այն կողին: Հուսկ յետոյ կողին աներկեղաւ տեսութիւնէն. սկսաւ հառաչելով երգ ընել իր գատուելուն վրայ. յետոյ զնաց նաւապետին խուցը մտաւ Ռւրբաթին և Հինգշաբթիին հետ միատեղ, որ ուրախական խօսքերով մխիթարէ սրտին

տրտմութիւնը բարեկամական կենակցութեամբ:

Սյուճամբորդութիւնը այնչափ յաջող եղաւ, որ քսանըրորորդ օրը հասաւ նաւը Քատիչէ քաղաքը, և հոն հանեցին ճամբորդ Սպանեօյներն՝ որ Ամբրիկայէն բերեր էին:

Ռոպէնսոն քաղաքն որ մտաւ, հարցուց վաճառականներուն որ զիտնայ թէ որո՞ւն պէտք էր տալ ոսկիի մանրութն՝ որ ցամաքը նստած նաւէն հաներ էր: Շատ մեծապէս ուրախացաւ երբոր գտաւ տէրը. և հասկըցաւ որ երևելի վաճառական ըլլալով թշուառութեան մէջ էր ընկեր նաւուն կորտուելովը. և այն մէկ տակաւ ոսկին ձեռք ձգելով նեղութենէն ազատեցաւ. որովհետև նախն կորուստը յուսահատութեան մէջ էր ձգեր խեղճ վաճառականը, և անանկ չփոթեր էր որ պիտի բացի ելլէր, բոլոր ունեցածը բաժնելով աննելիքի տէրերուն՝ գոցէր պիտի առուտուրը:

Ահա՛ մէկ տակաւ ոսկին բաւական եղաւ զինքը վերցընելու, և առջի աստիճանը հանելու. ստոր համար այնչափ մեծ ճանչցաւ իր բարերար Ռոպէնսոնին ըրած շնորհքն՝ որ ուղեց ոսկիին կէսը անոր ընծայ ընել, բայց Ռոպէնսոն ամենեին չի մտտեցաւ. նաև յայտնի վիպեց թէ ես եմ պարտական ձեր երախտագիտութեանը, և ալ՛ աւելի պէտք էր ձեզի հատուցանել, որ քեզի պէս պատուաւոր վաճառական մը իր վա-

ճառականութեան պատիւը գտաւ. ահա այս ինձի մեծ բան է :

Այն քաղքէն եւան որ Անգղիա անցնին, ճամբան երթալու ատեն մէկ խեղճ դիպուած մը պատահեցաւ. վասն զի Հինգշաբթի գերին մէկէնիմէկ հիւրնդցաւ, որչափ որ դեղ և ճար ըրին ամենեկին օգուտ մը չեղաւ : Որդւոյն բրած խեղճութիւնները չի պատմուիր. արամութենէն յուսահատեցաւ երբոր սիրական հայրը մեռաւ : Երկու լամաներն ալ անոր նման հիւրնդցան և ծովուն օգին երկար չդիմանալով մեռան* :

Նաւը յառողութեամբ հասաւ Անգղիա. Ռոպէնտն կը յուսար որ կարենայ գտնել Հոն որբէվարի կնիկը այն Անգղիացւոյն որուն աղամանդները քովէ էր : Շատ փրնտուեց հարցուց՝ վերջապէս փնտռելով գըտաւ. բայց խիստ ողորմելի աղքատ եղեր էր. որովհետև երկու տարիէն ՚ի վեր ոչ Հնդկաստանէն բան եկած էր և ոչ էրկանէն :

* Որովհետև վարի աշխարհքին օգը վերի աշխարհքին չի յարմարիր, զոր օրինակ վերի աշխարհքը գացողներուն շատը կը մեռնին և կը վնասուին հիւանդութեամբ, ինչպէս որ Ռոպէնտն եղաւ, այսպէս ալ վարի աշխարհքին մարդկանց վերի օգը չի գար : Ուրբաթին հայրը տարիքն առած ծեր մարդ ըլլալով չգիտեցաւ վերի օգին և ջրին՝ մեռաւ. նմանապէս լամաներն ալ վարի աշխարհքի կենդանի ըլլալով վնասուեցան. շատ կենդանի կայ հոս՝ որ թէ Հոն երթան շուտով կը մեռնին :

օգնութիւն մը եղած էր իրեն, անոր համար իր դաւկըներովը վերջին աղքատութեան հասեր էր. հինումին լաթերով անանկ օղորմելի էին որ երեսնին մեռելի գոյն էր : խեղճութիւնը վրաներնէն կը կաթէր :

Ռոպէնտնին մեծ ուրախութիւն եղաւ այս անգամ ալ, և շատ բերիւրեցաւ սիրտը այս խեղճերուն բարերարութիւն ընելով. շնորհակալ կըլլար՝ որ աստուածային նախախնամութիւնը զինքը իրեն գործիք ընելով անանկ խեղճերուն սիրտը կուրախացընէր և ուրիշներուն կարօտութիւնը կը լեցընէր : Ուստի տուաւ այն խեղճերուն սընտուկ մը աղամանդը, որոնք աղքատութեամբ չորցած ծառի նման էին եղեր, մէկէն սկսան կանանչնալով ծաղկիլ հարստութեամբ և մեծութեամբ : Եւ այսպէս իրեն պատճառ ըլլալովը՝ տեսաւ որ այս մարած տունը հարստցաւ, և մեծ ուրախութեամբ կը զուարճանային իրենց բաղդին վրայ, որ այնչափ ողորմելութեան հասեր էր :

Ռոպէնտն նաւահանդատին մէջ նաւ մը գտաւ որ Ամպուրի պիտի երթար. հրաման ուղեց իր Անգղիացի նաւապետէն որ մէկալ նաւին հետ երթայ, կը վախնար որ անոր անոյշ բարքը կը պարտաւորէ զինքն որ հետը ուշանայ Հոն. ուստի Ռուբաթին հետ միատեղ պատրաստուեցաւ որ Ամպուրիկի նաւը մտնէ, որն որ սուանց ուշանալու շուտով պիտի ելլէր : Այս փոփոխութիւնը շատ օգտակար եղաւ Ռոպէնտնին որ շուտ

մը ճամբայ ելան, ու յաջողութեամբ Հէյ-
միլեան ճամբայէն կերթային: Վերջապէս
սկսաւ երևնալ Ռոպէնսոնին ծնած քաղաք-
ներուն հորիզոնը կամ եղբրքը. որ այնչափ
կը փափաքէր տեսնելու, մինչև ուրախու-
թենէն սիրտը կը հալէր:

Ահա հասաւ նաւը Էլզաբ գետին բերանը.
նայիս յանկարծ սաստիկ հով ելաւ ու սաս-
տիկ այէկոծութիւն հանեց, անանկ որ նա-
ւը յափշտակուեցաւ հովէն դէպ ՚ի ցամաքն
ընկաւ բռնութեամբ: Այնչափ աշխատեցան
չի կրցան նաւը շտկել և անհնարին եղաւ
վտանգէն ազատել: Մէկէնիմէկ սաստիկ
փոթորիկ մը վրայ հասաւ, ամէն բան վե-
րիվար ըրաւ. ետքը վերցոց նաւը տարաւ
ցամաք տեղ մը ձգեց և նաւին տակը բա-
ցուելով ջուրը լեցուեցաւ մէջն ու նաւն ըն-
կողմեց. ուստի ուրիշ բան չի կրցան ընել,
ջանացին միայն հողինին ազատել. բոլոր
նաւին մարդիկը լեցուեցան մահոյգին մէջ
մեռնելէն ազատեցան:

Ռոպէնսոն ընկերներուն հետ միատեղ
հասաւ Քիւսքաւ քաղաքը մերկ և ազքատ
ինչպէս սողորմելի ճամբորդ մը, և շատ ան-
գամ այէկոծութիւն քաշելով վերջապէս ցա-
մաքն ելաւ և իր երկիրները հասաւ՝ բայց
բոլոր հարստութիւնը կորսնցուց. միայն
հաւատարիմ շունը ազատեցաւ՝ որ ծովը
նետուեցաւ ու ետեէն եկաւ. նաև փոյթու-
թակն ալ այէկոծութեան ատեն քովէն չի
զատուելով ազատեցաւ:

Քիչ մը ատենէն ետև տեսաւ որ նաւուն
մէջի բաներէն բան դուրս գարկաւ, գնաց
փնտռեց գտաւ հովանոցն ու կաշիէ հա-
զուստը և երեսին ծածկոցը, ասոնք առաւ
պահեց. բայց մեծ կտոր սսկին կորաւ գը-
նաց: Եւ այսպէս ահա Ռոպէնսոն Ամպուր-
կէն ելած ատենը որչափ որ բան ունէր և
ինչ աստիճանի մարդ էր, նոյն աստիճանով
գարձաւ եկաւ նորէն Ամպուրկ:

Կրնայ ըլլալ որ Աստուած ամենաբարին
խորհրդով այսպէս կարգաւորեց. որպէս
զի խրատունին կարճամիտ պատանիք, որ
չըլլայ թէ առանց մտածելու ուզեն Ռոպէն-
սոնին նմանիլ և աշխարհք պտտելով շըր-
ջիլ, որ դանձ գտնեն ու հարուստ դառնան
իրենց հայրենիքը: Սակայն Ռոպէնսոն իր
կողմանէ ամենեւին բան մը չէր մտածեր, և
կորուսածին վրայ ոչ երբէք կը կսկծար:
Որովհետև միտքը դրեր էր որ մնացած
կեանքը պարզ և չափաւոր անցընէ, միշտ
աշխատանքի հետ ըլլալ ինչպէս որ սորված
էր իր կզգիին մէջ. ասոր համար իրեն մեծ
բան մը չէր երևնար՝ գտններ չի գտներ այն
կտոր սսկին:

Քիւսքաւ քաղքէն նաւը մտաւ գէպ ՚ի
Ամպուրկ հասաւ Սթատին գիմացը. երբոր
ասկէ Ամպուրկին զանդակատունները տե-
սաւ՝ սաստիկ ուրախութենէն կուլար: Չորս
ժամ մնաց որ հասնի իր ծնած քաղաքը, և
սիրական հայրը տեսնէ ու կարօտն առնէ.

վասն զի Քիւսքաւ քաղաքը լսեց որ մայրը մեռած է, դառն արտասուօք կուլար սիրելի մօրը վրայ: Ծովին բարձրանալովը և հովին յաջողութեամբը նաւը անանկ կը վազէր որ աւելի կերևնար թէ կը թռչի քան թէ կը քայլէ: Անցան Պլանքէնէզը և հասան Նէօէնսթատ, և անկէ Ալթոնա: Հուսկ յետոյ մտաւ Ամպուրկին նաւահանգիստը:

Ռոպէնսոնին սիրտը ուրախութենէն սկզբաւ զարնել և գողալ, մինչև չգիմացաւ նաւէն դուրս ցատքեց ցամաքը, և աւանց նըկատելու այնչափ բազմութենէն որ կը նայէին, ընկաւ գետին՝ երեսը հողին քսելով կը համբուրէր իր հայրենիքը, տեսաւ որ հետաքրքիր բազմութիւնը վրան թափեցան՝ ելաւ գնաց այն տեղի եզած օթարանը որ կըսուի Պոմոյ: Անկէ հօրը տունը մարդ խրկեց, որ խնայքնէ թէ որդին եկաւ. և այն անկարծելի բանը ուզեց որ կամաց կամաց իմանայ հայրը: Խրկած մարդուն պատուիրեց որ հայրը գտնէ զուրցէ, թէ մէկը կուզէ զինքը տեսնել. և որդւոյն վրայ իրեն բաներ ունի պատմել, որով շատ պիտի ուրախանայ: Անկէ ետև աս ալ ըսէ՝ թէ որդին ճամբան է Ամպուրկ պիտի գայ. վերջապէս յայտնի ըսէ որ այս լուրը բերողը քու գաւազիգ է, որ եկաւ հասաւ: Մտածեց որ եթէ ասանկ չընէ՝ խեղճ ծերը սաստիկ ուրախութենէն պիտի վտանգի. որ կրնար մահուանն ալ պատճառ ըլլալ:

Այս զգուշութիւնն ընելէն ետև, որով-

հետև Ռոպէնսոն զեռ կը ճանչնար ճամբաները՝ ելաւ գնաց հօրը տունը, ներս մտածին պէս սաստիկ այլայլեցաւ սիրտը, և անպատմելի ուրախութեամբ վաղեց հօրը վիզն ընկաւ. իրար վաթթուելով լացին ուրախութեամբ, և անանկ գող ելան՝ որ չլիտէին թէ ինչ խօսին. մէկը կըսէր, ո՛հ սիրելի՛ հայրիկ, մէկայն ալ կըսէր ա՛հ սիրական՝ որդեակ, ուրիշ բան չէին կրնար խօսիլ: Սրտերնուն դողէն լեզուին կապուեցաւ, մունջ իրարու վրայ նայելով կը զմայլէին, ասանկ երկուսն ալ կապուեցան մնացին:

Վերջապէս քիչ մը անցաւ քաղցր արտասուք մը անոյշ անոյշ սկսաւ աչքերնէն վաղել աղբիւր պէս, որ սրտերնուն ոյժ տալով զօրացուց. վասն զի չափազանց ուրախութիւնը սխմեր էր սրտերնին*:

Իսկ գերին այնչափ զանազան և շատ բաներ տեսնելով հանձն խիստ զարմացեր էր, լուռ չորս զին կը նայեր ու չէր կրնար նայելով կշտանալ. այնչափ որ՝ առջի օրը ինչ բանի որ կը նայէր՝ բոլորը չիտթ կը տես-

* Սաստիկ ուրախութիւնը մարդու սիրտը աւելի ընդարձակելով խօսքը և շունչը կարգելու. նոյն պէս և սաստիկ արտանութիւնը սիրտ սխմելով արտասուքի ճամբաները կը դոյժ: Թող չիտար լալու: Իայց ասոնց կիբքը չափազանց ըլլալուն արտերնին զոյցուեցաւ չէին կրնար ուրախութիւն իմանալ. մինչև որ կիբքը Թունալով սիրտը ընդարձակեցաւ, որ կրցան լալ և ուրախանալ:

նէր. փասն զի սաստիկ զմայլելով խուոված էր միտքը և երևակայութիւնը:

Երբոր Ռուպէնսոնին գառնալուն ձայնը և զարմանալի դիպումները քաղցրին մէջ լսուեցան, ամենուն բերանը Ռուպէնսոն էր. ամէնքը կը փափաքէին զինքը տեսնելու, և զարմանալի պատմութիւնը լսելու իրեն բերնէն: Ուստի հօրը սունը առաջւանց մինչև իրիկուն լեցուն մարդ էր, աշխարհք հոն թափեցաւ. մինչև չէր հասներ՝ որ բոլոր օրը պատմութիւնը պատմէ:

Որչափ որ բան կը պատմէր միշտ այս խրատս ծնողաց կուտար, որոնք իրեն մըտիկ կընէին. թէ որ կըսէր՝ կուզէք սիրել ձեր դաւակը, խրատ ըլլայ ձեզի որ աղէկ կրթէք զանոնք ուսմամբ, բարի վարքով, բարեպաշտական սովորութեամբ, պարկեշտութեամբ և աշխատանք: Որչափ որ հոն տղաք և պատանիք կուզային՝ անոնց ալ այս խրատս կուտար. Սիրելի որդիք, հնազանդ եղիք ձեր հօրն ու մօրը, նաև ձեր վարժապետներուն. ինչ որ ձեզի կը սորվեցընեն աղէկ ուչ գրէք, ջանացէք լաւ սորվելու. Աստուծոյ վախը սրտերնիդ ըլլայ. զգոյշ կեցիք, ո՛հ զգոյշ կեցիք զատարկութենէ, որ է մայր ամենայն մուտթեանց:

Ռուպէնսոնին հայրը վաճառական ըլլալով կուղէր որ որդին ալ վաճառականութեան մէջ մտնէ ու սորվի. որպէս զի հայրը մեռնելէն ետև տեղն անցնի: Բայց Ռուպէնսոն երկար ատեն աշխատանքի մէջ

սորված ըլլալով խնդրեց որ իրեն հրաման տայ հիւսնութիւն բնելու: Հայրը չուզեց որ զաւակը վշտացընէ՝ հրաման տուաւ որ ուղածն ընէ: Ուստի Ռուրաթին հետ միատեղ փայտեղէն բաներ կը շինէր. և այնչափ առաջ գնացին՝ որ տարիէն ետև իրենց շինած զարմանալի բաները երևելի վարպետները չէին կրնար շինել:

Գործատուն մը շինեցին ու երկուքը միատեղ կաշխատէին. անանկ հաւատարիմ և սիրելի էին իրարու հետ՝ որ անհնար էր իրարմէ զատուիլ բոլոր կեանքներուն մէջ: Աշխատանքն ու բարեպաշտութիւնը այնպէս սիրելի էր երկուսին ալ, որ երկրորդ բնութիւն էր եղած. մինչ զի անհնար էր որ կէս ժամ առնենին պարապ անցընէին:

Իրենց առջի առանձնական վարքին յիշատակ ըլլալու համար՝ շաբաթին մէկ օրը հաստատեցին՝ որ կզդիին մէջ ինչպէս որ էին՝ հոն ալ անանկ անցընեն նոյն օրը. առանձին իրենց աղօթքին և բանին հետ ըլլալով ուրիշի հետ կենակցութիւն չէին ընէր:

Չարմանալի էր իրենց միաբանական սէրը. պատրաստ էին ուրիշին պակասութեանց ներելու, կուղէին որ ամէնուն ազգկութիւն ընեն, ամէնուն հետ քաղցրութեամբ և մարդավարութեամբ կերթային: Այս առաքինութիւնները այնպէս սովորութիւն եղած էր իրենց, որ առանց կատարելու չէին կրնար հանգիստ ըլլալ. և իրենց

յատուկ եղած էր պարզ անկեղծ և զործու-
նեայ բարեպաշտութիւնը: Արչափ անգամ
որ Աստուծոյ անունը կուտային՝ ուրախու-
թիւնն ու սէրը կը փայլէր գէ՛մբերնուն վը-
րայ: Մեծապէս կը վշտանային երբոր կը
լսէին՝ թէ այս սքանչելի անունը ստեղծու-
լին՝ պարապ տեղը թեթևութեամբ բերան
կառնեն կը յիշեն մարդիկ:

Ահա աստուածային օրհնէնքն ալ իրենց
վրայէն չի պակսեցաւ. ինչ բանի ձեռք որ
կը զարնէին՝ կը յաջողէր: Միշտ օգտակար
գործքերու հետ ըլլալով ազէկ տարեցան
առողջ և հանգիստ կենօք մինչև ՚ի խոր ծե-
րութիւն հասան: Ռուտի երկարատև ապա-
գայ ժամանակը պարտական է որ յարգէ
մեծարէ Ռոպէնտոնին և Ուրբաթին յիշա-
տակն, որ այսչափ և այսպիսի բարի օրի-
նակ թողին մարդկանց. ցոյց տալով թէ
ինչպէս անցընէ պիտի հանգիստ կեանք
մէկ բարեպաշտ մարդ մը ինչ վիճակի մէջ
որ ըլլայ թէ այս աշխարհքիս երջանկու-
թեանը համար, և թէ՛ յաւիտենական և
բանութեան համար:

ՅԱԻ Ե Լ ՈՒ Ա Տ

Ահա հոս կը լիննայ այս զիրքս. սակայն
ընդարձակ պատմութեանը մէջ երկար զը-
րած է Ռոպէնտոնին մնացած վարքը, որ
համառօտելով պատմենք:

Ռոպէնտոն հօրը սիրուն համար այս ա-
ռանձնական կեանքին մէջ երկար մնաց ու
գերիին հետ միատեղ զարմանալի կերպով
կաշխատէր իրենց դրամ կանոնովը, և ամենե-
ւին վարքը չի փոխեց. քանի որ հայրը ողջ էր,
որպէս զի չըլլայ թէ՛ վարքը փոխուելով վի-
ճակն ալ փոխուի, մինչև հարկադրի նորէն
հայրը ձգէ ու ճամբորդութիւն ընելով ուրիշ
տեղ երթայ:

Այս միջոցիս մէջ իրեն նաւապետը կը
գառնայ կուգայ Մայրուկ, որուն որ կեան-
քըն ու նաւը ազատեր էր. որ Ռոպէնտոնին
վիճակը տեսնելով իրեն շատ ընծաներ կու-
տայ: Աս ալ առած բաները ուրիշներուն
կը բաժնէ. ո՛վ որ իրեն աղէկութիւն ըրեր

էր երթալու ատենը՝ կրկին կը հատուցանէ, նմանապէս Փորթուզացի նաւապետին ալ տուած ստակը կուտայ:

Ռոպէնտոն կը պատմէ՝ թէ տէրութիւնը ուղեցդատատանական քննութեամբ հաստատել իմ զլլտուս եկածները. կանչեց նաւապետը բոլոր նաւավարներովը քննեց և վճիռ քրատ, թէ ես նաւակոծութեամբ այն կղզին ընկայ այսչափ տարի նստեցայ, և նախ հոն ոտք կոխելուս համար իրաւամբք ես եղայ տէր կղզիին. և այս թղթերը բոլոր հրապարակներուն մէջ փակուցին կը կարգային: Այս նաւը ելաւ նորէն զնաց Սմերիկա, ու քանի մը տարիէն ետե շատ բարեբով դարձաւ եկաւ. և շատ բան ալ Ռոպէնտոնին տուաւ, մինչև որ լաւ մը հարստացաւ: Ռոպէնտոնին հայրը եօթը տարիէն ետե կը մեռնի. իսկ Ռոպէնտոն կառնէ Ուրբաթ զերին ու վաճառահանութեամբ կերթայ Հնդկաստան. և որովհետե շատ կը փափաքէր որ նորէն դառնայ իր սիրական կղզին տեսնէ, ութը ամիսէն ետե կը հասնի Սմերիկա իր կղզին:

Տասը տարի անցեր էր կըսէ, որ զատուեր էի կղզիէս, տեսայ որ շատ բան փոփոխած էր. թէպէտ Սպանեօններն որ իմ տեղս զրեր էի, խիստ աղէկ նայեր էին կղզին, բայց Անգղիացիք շատ վիշտ էին հասուցեր անոնց: Դատ անգամ ալ վայրենիները եկեր ծեծուեր էին, և անոնցմէ հինգ հոգի և քանի մը կնիկներ զերի էին

ըրեր. որոնցմէ շատ հոգի բաղմացեր էին լեցուն տղաքներով:

Ռոպէնտոն ատեն մը կը նստի հոն, ու կարգադրելով երկիրը բնակիչներուն կը բաժնէ, որ երկրագործութեամբ աշխատին. նաև Անգղիայէն բերել կուտայ իւրենց համար վառօդ, հրացան, գործիք, թուր, կացին, բրնձ, և այլն: Անկէ կելլէ կերթայ Պրազիլ որ հոն հաստատե բնակութիւնը, որովհետե հոն բաղմամբ և վաճառահանութեան տեղ ըլլալով շատ Եւրոպացի կային: Պրազիլէն ինը տուն Անգղիացի կը խրկէ հոն՝ որ բաղմանան. նաև քանի մը կով, եղ և խոզ կը խրկէ որ չի կար հոն. որոնք խիստ աղէկ աճեցան ու շատցան:

Անկէ ետե որ մը երեք հարիւր հոգի վայրենիներէն կուգան Ռոպէնտոնին կղզին կը կոխեն, սակայն բնակիչները սաստիկ ծեծկուելով քաջութեամբ զանոնք կը խորտակեն, և չարաչար կը վռնտեն. անանկ որ մարդ չի կրնար անկէ ետե հոն մօտենալ. ուստի բնակիչները հանդիստ կանցընեն իւրենց կեանքը շարունակ աշխատելով Ռոպէնտոնին կարգադրութեամբ:

Ռոպէնտոն նորէն ելաւ զնաց իր կղզին նստաւ. տեսաւ որ բնակիչներու շատցեր էին՝ խրկեց Սպանեօններուն կղզիէն մէկ ուղղափառ քահանայ մը բերել տուաւ. որ խոհեմ և սրբակաց ըլլալով զանոնք ուղղափառութեան մէջ հաստատեց. սպակ չե-

զածները պատկեց, և չի մկրտուածներուն քրիստոնէութիւն սորվեցուց ու մկրտեց:

Մնկէ ետև նորէն եկաւ Ռոսպէնսոն վերի աշխարհք, և Հնդկաստան ժուռ եկաւ, ու մեծ վաստակով դարձաւ Պրազիլ, և անկէ իր կզգին կերթար կուգար մինչև որ ծերացաւ և շատ փարթամացաւ: Ինչպէս որ ինքը կը դրէ թէ Պրազիլէն ելլելէս ետև Հընդկաստան գնացի, անկէ եկայ հայրենիքս նստեցայ:

Սյս ճամբաներուն մէջ շատ բաներ ալ գլխէս անցան, և շատ կերպ կերպ վտանգներէն աղատեցայ, մինչև որոշեցի որ ալ տեղ մը չերթամ: Ես եօթանասուներկու տարուան էի երբոր եկայ Սմարտիկ նստայ Ուրբաթ դերիկս հետ միատեղ: Սյս դիպուածներուս մէջ լաւ սորվեցայ թէ մարդ մը հանգիստ և ազէկ ապրելու համար օգէտք է որ ըլլայ առաքինի, աշխատասէր, սուանճնակեաց և երկայնամիտ. որով խղճմտանքը մարտը պահելով կրնայ ըլլալ աստուածապաշտ և երջանիկ:

0004287

2013

ՀՀ Ազգային գրադարան

NL0004287

